

**Editörler: Doç. Dr. Akif ABDULLAH
Öğr. Gör. Mehmet MECEK**

**Editörler: Doç. Dr. Akif ABDULLAH
Öğr. Gör. Mehmet MECEK**

Sosyal Bilimlerde Teorik ve Uygulamalı Yaklaşımlar

Editörler:

Doç. Dr. Akif ABDULLAH

Öğr. Gör. Mehmet MECEK



Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Sosyal Bilimlerde Teorik ve Uygulamalı Yaklaşımlar

Editörler: Doç. Dr. Akif ABDULLAH • Öğr. Gör. Mehmet MECEK

Language: Turkish-English

Publication Date: 2025

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-8554-99-1

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1073>



This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Abdullah, A. (ed), Mecek, M. (ed) (2025). *Sosyal Bilimlerde Teorik ve Uygulamalı Yaklaşımlar*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1073>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>



Ön Söz

Sosyal bilimler alanında teorik ve uygulamalı çalışmaların olduğu kitapta multidisipliner yaklaşımlar bulunmaktadır. Kitapta özellikle teknolojik dönüşüm ve dijital teknolojiler multidisipliner bir boyutta ele alınmıştır. Bununla birlikte yoksulluk, tarım yönetimi, orman yönetimi vb. konular da kitaba zenginlik katmaktadır. Kitap içerisinde “Akıllı Kent ve Yönetişim Aracı Olarak Büyükşehir Belediyelerinde Çevrimiçi Hizmetler: Türkiye Örneği”, “Dijital Teknolojiler Ekseninde Orman Yangını Yönetimi”, “Güvenin Doğası ve Devlete Duyulan Güveni Etkileyen Faktörler”, “Taktik Örneği Olarak Dijital Platformların Kullanım Biçimlerinin Betimsel İncelenmesi”, “Yoksulluğun Mekânsal İzdüşümü: Öğrenci Yurtları”, “Kırsal Gençlerin Tarımda Kalma Eğilimleri”, “Hayvan Refahının Mevzuat, Ölçütler ve Literatür Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı bölümler bulunmaktadır.

İçindekiler

Ön Söz

iii

Bölüm 1

Online Services in Metropolitan Municipalities as a Smart City and Governance Tool: The Case of Turkey	1
<i>Mustafa Kocaoğlu</i>	
<i>Mehmet Mecek</i>	

Bölüm 2

Güvenin Doğası ve Devlete Duyulan Güveni Etkileyen Faktörler	45
<i>Erhan Örselli</i>	
<i>Zekeriya Bilici</i>	

Bölüm 3

“Taktik” Örneği Olarak Dijital Platformların Kullanım Biçimlerinin Betimsel İncelenmesi	59
<i>Gaye Gökaltı Yılmaz</i>	
<i>Edanur Aydemir</i>	

Bölüm 4

Dijital Teknolojiler Ekseninde Orman Yangını Yönetimi	89
<i>Selman Yıldırım</i>	
<i>Abdulsamet Tüzer</i>	

Bölüm 5

Yoksulluğun Mekânsal İzdüşümü: Öğrenci Yurtları	117
<i>Hicran Atatanır</i>	

Bölüm 6

Kırsal Gençlerin Tarımda Kalma Eğilimleri	141
---	-----

Mohammad Zarıf Poya

Mehmet Bozoğlu

Bölüm 7

Hayvan Refahının Mevzuat, Ölçütler ve Literatür Açısından Değerlendirilmesi	161
---	-----

Melek Düğgeroğlu

Mehmet Bozoğlu

Online Services in Metropolitan Municipalities as a Smart City and Governance Tool: The Case of Turkey

Mustafa Kocaoglu¹

Mehmet Meccek²

Abstract

The subject of the research is to determine the number of online (e-municipality) applications, which is a basic sub-component of smart governance, of the metropolitan municipality, which is the most effective local government unit in Turkey, by grouping them within itself, and to determine the number of applications compared to other municipalities. The main purpose of the study is to identify local online applications in Turkey, to group them, to determine how many are applied specifically to metropolitan municipalities and to create score tables among metropolitan municipalities. Thus, it will be possible to compare the success scores of metropolitan municipalities by determining which online services they provide and which ones are insufficient. With the comparisons made, the supply and demand ratios of online services and applications will also be revealed. The scope of the research is 30 metropolitan municipalities in Turkey. In the research, the corporate web pages of the metropolitan municipalities were analyzed by the scanning (content analysis) method. In this context, the corporate web pages of all metropolitan municipalities were examined in detail between 15.03.2022 and 15.04.2022 and online service types were determined by using the data obtained, grouped within themselves and score measurements were made. The existing online services of metropolitan municipalities were evaluated in general and by comparing them with each other. The data obtained through the research were grouped within themselves, and the types of services in each group were listed separately in 11 separate tables for

- 1 Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Applied Sciences (Türkiye), kocaoglumustafa@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9341-6341
- 2 Lecturer, Afyon Kocatepe University, Emirdağ Vocational School (Türkiye), meccklife@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7173-8254

all municipalities. Finally, an evaluation and comparison was made over the grand total of 11 score tables. At the end of the study, it has been determined that the average success rate of 30 metropolitan municipalities in Turkey is 71.99%. In addition, it was seen that the most successful metropolitan municipalities were Ankara BB (91.39%), Istanbul BB (90.57%) and İzmir BB (89.34%).

1. Introduction

The government as the central administration body and local governments perform various public services needed by the people within the geographical area, they are responsible for. The number, scope, type, content, presentation, and priorities of public services vary according to time and place of residence. This situation causes variability in the definition and content of the concept of public service.

A generally accepted definition of public service that covers all disciplines has not been developed in the literature. However, public service can be defined in a narrow scope as *“activities carried out separately or jointly by a public legal entity(ies) (public administrations and/or their affiliated institutions/units) or private legal entities under the supervision and inspection of a public legal entity for a public interest purpose”* (Mecek et.al., 2015:483). In a slightly broader context, public service can be defined as follows (Mecek et al., 2015:483);

“It is the activities aimed at offering a general and common requirement (need) of essential and indispensable quality, which is accepted as the satisfaction of the public interest or interest, to the society in a regular, continuous, and stable manner when needed, by the legislator and/or the political organs based on the authority established by the legislator. These activities are carried out by the state, local administrations, or other public legal entities and/or private legal entities under the supervision and supervision of a public legal entity.”

Public services can be classified in various ways according to the sector providing the service, the legal regime they are subject to, the freedom of execution, the way people benefit, the geographical area and subjects of the service. According to the geographical area in which the service is carried out, public services are broadly analyzed in four groups as *“universal”*, *“national”*, *“regional”* and *“local”*. A public service can be classified as; universal if it crosses country borders such as electronic communication; national if it is carried out at the whole country level, such as health, justice; regional

if services that cannot reach the country level, but exceed the provincial level, such as regional support and development; local if services offered to people living within the borders of a certain province, town and village (Yıldırım, 2012:199-200). However, when considered in terms of central administrations and local administrations, this distinction is usually made in binary rather than quaternary. In simpler terms, public services are divided into two, narrowly “*national*” and “*local*”, according to the geographical area in which the service is carried out.

National public services are determined by law or an equivalent legal norm in order to meet the requirements needed at the national level. Such public services are carried out by the government, which is the central administration body, or by public institutions established under the central administration. From the point of view of Turkey, services such as justice, national security, intercity transportation, national education are included in this scope. Local public services are public activities that meet common needs at the local level. Common services at the local level are generally carried out by local governments. In Turkey, services such as zoning, urban transportation, solid waste collection, environmental cleaning and urban infrastructure are included in this scope. Public services at national and local level can also be performed by private sector legal entities under the supervision and inspection of the relevant public administration (central - local governments).

In the laws regulating the establishment, operation and organizational structure of municipalities, metropolitan municipalities (MM), special provincial administrations and villages, which are local government units in Turkey, the public services that local governments should or can do are separately and clearly stated. While some of these are obligatory, some are left to the initiative of local governments according to need, financial power and priority. However, the powers and responsibilities of local governments are not limited to these. In Turkey, all “*local*” and “*common*” public services that do not fall under the duty and authority of other administrations or institutions by the constitution and laws or are not prohibited by legal norms can be performed by local administrations (Meccek et al., 2015:485).

While performing public services, local governments try to balance between the demands of the people and their financial capabilities in terms of “*priority*” and “*service quality*”. The current political atmosphere and expectations also have a significant impact. For this reason, the type, content, scope and quality of public services offered in every city are not at the same level. The political competition in the country contributes to

increasing the type and number of services provided by local governments on the one hand, and the quality and efficiency on the other.

Municipalities are the most effective local government units in Turkey. Among the municipalities, the most effective local government unit in terms of financial opportunities, authorities and the number of people they serve is the metropolitan municipalities. As of 2022, 30 of the 81 provinces in Turkey have metropolitan status. Metropolitan municipalities with a population of at least 750 000 people serve wide geographical areas.

In this study, smart city and governance practices in metropolitan municipalities, which are the settlement areas where technological changes and transformations are experienced the fastest and most effectively, will be analyzed. Changes and developments in communication technologies have created new platforms, and everything that is processed and shared here has become data. These data are in a large mass ready to be used, researched and examined today (Özkaynar et al., 2019: 152). In this context, data were collected from the corporate websites of metropolitan municipalities. Obtained data were analyzed over scores. The existing e-services of metropolitan municipalities were evaluated in general and by comparing them with each other. The data were collected between 15.03.2022 and 15.04.2022.

2. Online Services as a Smart Governance Tool in Municipalities

Technological developments and service transformations in the field of public administration also show themselves in the field of local governments. The use of technology in city management is increasing day by day in order to realize environmentally compatible, sustainable, efficient and effective public service provision. Thus, the concept of “smart city” in terms of city management and technology harmony has reached its most up-to-date version.

Rapid urbanization in cities and the accompanying rapid population growth bring many problems around the world. Large residential areas open the door to ecological, social and economic risks that cause important problems such as disasters, global warming, excessive natural resource consumption, environmental degradation. Sustainable policy and urban planning strategies are needed in order to minimize these risks and to transform cities into more attractive and livable places. The concept of smart city stands out in terms of meeting these needs, producing forward-looking solutions and creating a more efficient and livable city area by making improvements over the existing situation.

In addition to the term “smart city”, terms such as, “intelligent city”, “digital city”, “informatic city”, “technocity”, “knowledge city”, “virtual/internet city”, “wired city”, “talented city”, “environmental city” “eco city” and “sustainable city” are also used in the academic literature as synonymous or closely related to this concept. (European Parliament, 2014:22; Türkiye Bilişim Vakfı, 2016:11). However, these terms are not equivalents of the smart city, but are closely related concepts (Mecek, 2021:435). In order not to confuse the concept of smart city with other concepts and to present its content and scope in the most accurate way, a general definition is needed.

There is no common and generally accepted definition of the smart city concept covering all periods, disciplines, and perspectives. The main reason for this is that the smart city phenomenon is in a state of continuous development and continues to renew itself in line with the developing technology and transforming demands. In addition, since the smart city has many technical and social components, it is also examined and developed by different disciplines. Each discipline imposes new meanings and contents on the concept according to its field of study, scientific purposes, application techniques and scientific tools. However, there is an obligation to put forward a definition considering the current time, technological dimension and needs, although there is no fully agreed definition of smart city. In this context, smart cities can be defined in general and briefly as follows (Mecek, 2021:436);

“They are systems and applications that bring together human, physical and digital elements holistically with the help of information and communication technologies in the management of the city and in service provision in order to provide the services required for the city in a rational and sustainable way and to increase the living comfort of the city residents”

Smart cities are cities that enable the local people who live in cities to participate in the management effectively, and that facilitate and enrich people’s lives by producing solutions to the problems seen in cities (Yılmaz and Telsaç, 2021: 141). Governance-based cities are cities that can display a common attitude in solving the problems of the people who have vision in the fields of people, economy, mobility, environment, life and governance, which constitute the main dimensions of the city (Giffer, 2007). To define “Smart city” with a more comprehensive approach; It performs the services required for the city such as security, transportation, communication, distribution, infrastructure, energy, justice, education, sports, health, trade, social life, management in the most sustainable, safe, fair, equal, ecological

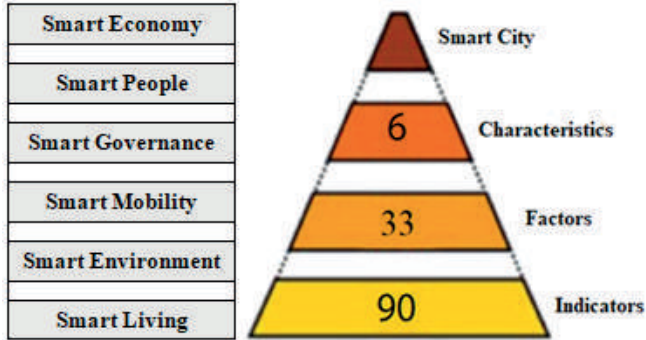
and economic way. It aims to increase the living comfort and welfare levels of the people living in the city. Information and communication technologies are assisted in the data collection, processing, evaluation and renewal activities of the city's planning, construction, management, and service delivery activities. It is the place, system, process, and applications that urban human elements, physical tools (space, machinery, equipment, etc.) and digital systems (big data, internet of things, cloud computing, camera, sensors, smart devices, social media, etc.) are brought together in an effective, efficient, harmonious, participatory, innovative, versatile and holistic manner (Macak, 2021:436).

Smart cities are formed because of bringing together human (human/community) elements, physical tools and digital systems in a rational management structure with the help of information and communication technologies. From this point of view, although the transformation of a classical city into a smart city depends on human, technological (physical-digital) and institutional factors/elements, some main and sub-components are needed as the indicators of this transformation. These components are dimensions that show the transformation and success levels of smart cities. Various studies have been put forward to determine these main and sub-dimensions (components). The evaluations made by Giffinger (2007) and later by Cohen (2012) are the most fundamental and priority studies in this field.

Giffinger (2007) focused on the main components of a smart city in his project, which he wanted to make a "smart city rating" by comparing medium-sized European cities. As a result of the research of Giffinger (2007:10-13), smart cities were divided into 6 main components; "Smart Life", "Smart People", "Smart Mobility (Transportation)", "Smart Environment", "Smart Governance", and "Smart Economy". In addition, he divided these six basic components into a total of 33 sub-components³, including group of with 7 and 4. Again, he defined smart cities with 90 explanatory components.

3 Giffinger et al identified a total of 33 components. However, since they could not obtain sufficient data on the components of "transformation ability" and "political strategies and perspectives" in their studies, they could not use these components in city rankings (Giffinger, 2007:11).

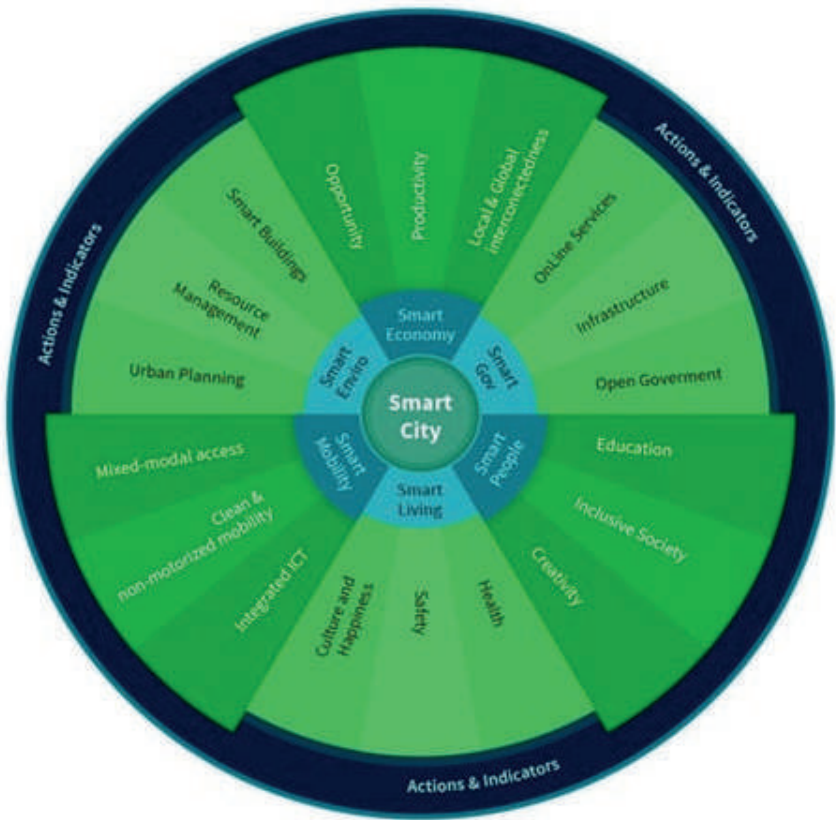
Figure 1. Smart City Main Components and Sub-Explanatory Component Distribution



Source: Giffinger, 2007:11 (Fig.1 + Fig.2).

Cohen (2012) systematized the main components of the smart city determined by Giffinger by combining them on a circular wheel. With this model, which he called the Smart Cities Wheel, he integrated the 6 main components that make up the smart city and each sub-components affecting these components into groups of 3 and integrated them into each other. The sub-components, which were determined as 33 by Giffinger, were tripled by Cohen (2012) and re-systematized as a sub-gear in the form of 18 sub-components (6x3).

Figure 2. Smart City Wheel (Basic – Sub-Components Relationship)



Source: Cohen, 2012.

Smart city components, which Cohen (2012) took as an example from Giffinger and systematized by dividing them into sub-components, were accepted in a report⁴ published by the European Union (EU) Parliament. Although the 6 basic components related to smart cities have been widely accepted in the academic literature and national/international research, it is seen that different approaches in terms of number and content have been put forward in terms of both basic components, sub-components and explanatory components from time to time. For example, smart cities were built on 5 components (*smart governance, smart economy, smart human capital indicators, smart living, smart environment*) by Lombardi et al. (2012:139) and on 8 components (*smart infrastructure, smart transportation, smart environment, smart service, smart governance, smart citizen, smart life, smart*

4 Smart Cities Council, 2014:18.

economy) by Anthopoulos (2017:8-12). The basic classifications made by Giffinger (2007) and Cohen (2012) will be taken as a basis in the study, since it is more generally and widely accepted and is the data base of many other studies. In this context, smart cities are divided into 6 main components, including “Smart Life (Quality of Life)”, “Smart Society (Citizens/People): Social and Human Capital”, “Smart Mobility (Transport – Mobility): Transport and ICT”, “Smart Environment (Sustainability of the Environment)”, “Smart Management (s)m (Participation)”, and “Smart Economy (Competitiveness)”.

2.1. Conceptual and Theoretical “Smart Governance” and its Subcomponents

The concept of governance⁵, which is obtained by adding the suffix “interesting (reciprocity)” to the word management (Okçu, 2012:11), can be defined in the most general sense as follows (Mecek and Kocakula, 2019:196);

“Administrative and political decision-making authority on social, political and economic issues at local, regional or national level cannot be left to the monopoly of the public sector (especially state administration-centered). It includes the central administration (state), local administrations (special provincial administrations, municipalities, villages), public institutions, private sector persons, non-governmental organizations (NGOs) and other service recipients, who are directly or indirectly affected in the process of introducing, implementing, supervising, and maintaining these policies. It is a participatory, pluralistic and multi-centered management model in which all stakeholders are used mutually, together and in interaction with each other in a political balance.”

The phenomenon of governance highlights the action of “participation” in all processes such as city-specific planning, decision-making, construction, implementation, supervision, transformation and management. To put it simply, all social groups and legal entities affected by the city management act jointly in the management of the city and in the construction of its future, together and in interaction with each other, and each of them contributes/

5 Government: tries to establish and maintain the balance of the lowest cost and the most appropriate benefit on the outputs (goods, services, facts, decisions, policies, etc.) to be obtained with the existing resources (labor; entrepreneur; raw material, fixture, capital, information, place, time etc.) of the people who have come together for certain purposes, regardless of the structural (organizational) and functional (functional) type, whose founding principle is the economy in historical conditions. It is a dynamic process in which multiple power balances affect, and the actions (activities) within this process and the organic structure and system in which these are carried out in cooperation, in an effective, efficient, harmonious and coordinated manner (Mecek and Kocakula, 2020:1419).

participates in the process. In the ancient Greek and Roman periods, a certain part of the society was participating in the city administration by coming together in various squares and structures called “agora” and “forum” and expressing their views. Today, it has become a priority not only for an elitist segment, but also for all individuals and social groups to be interested in the problems of the city they live in and to participate in order to contribute to the solution. However, since it is not possible to gather people in a physical agora, arena or forum, this unity is ensured on digital networks and platforms, thereby reducing the barriers to participation of people (Mecek, 2021: 440; Kocaoglu 2016: 302-303; Kocaoglu and Şahnagil, 2021: 36-37).

What makes management and governance “smart”, in other words what makes cities “smart”, is actually the production of policies and practices that establish a context between technology and space (Göçoglu, 2021:398). To illustrate it more clearly; it is the intensive use of information and communication technologies (ICT) embedded in web pages or independent mobile applications in the realization of city administration (management) activities, while ensuring democratic participation (Pereira et al., 2018:14; Yılmaz and Mecek, 2021). In the 2000s, “*intelligent governance*”, the foundation of which was laid with concepts such as “*digital governance*”, “*digital age governance*” and “*e-governance*”, essentially includes moving these concepts to a higher level and harmonizing them with each other more intensively (Göçoglu, 2021:404-408). Intelligent governance has a more advanced form than e-governance in terms of content. While people’s use of electronic applications to benefit from public services and ensure urban participation briefly reveals e-governance; The storage and processing of big data and communication and coordination between devices and even objects reveal smart governance. This situation reveals the “technological infrastructure” used in smart city governance and the “*online services (e-municipal applications)*” implemented with this infrastructure as basic sub-components. Of course, “*participation*”, which are essential elements of governance, and “*transparency*”, which is mandatory for optimal participation, also appear as other important basic components.

Table 1. Sub-Components of the Intelligent Governance Core Component

Sub-Components	Giffinger (2007) Components	Cohen (2012) Smart City Wheel
	Participation in decision making processes	Open government
	Public and social services	Infrastructure
	Transparent governance	Online services
	Political strategy and perspectives	

Source: Mecek, 2021:440.

Smart city governance; It envisages the use of all resources, primarily human and energy, in a controlled, efficient and sustainable manner in the production of human-oriented local service policies, in the determination of strategies and in the provision of local services. Smart devices and online applications and management services are offered in a much more participatory and effective manner with all stakeholders both in policy and implementation processes. All kinds of places, machinery, equipment, vehicles and physical equipment that exist in the city and are connected with smart city systems are part of this element. Internet of Things (IoT), artificial intelligence (AI), robotic logistics solutions (e.g. transporter robots, conveyors), industrial robots, machine-to-machine communication (M2M), smart mobile devices, 3D printers, cameras, sensors, semiconductors, blockchain, software programs and systems for industrial manufacturers, and advanced technological tools such as edge computing and cloud computing constitute the building blocks of the smart city system (Yılmaz and Mecek, 2021:121). In order to realize smart governance in practice, online systems such as electronic document management system (edms), e-signature, city guide, e-municipality, mobile-municipality, SMS-municipality, data/portal based management systems, e-legislation, e-assembly, e-decision, e-survey, e-democracy, e-audit, e-zoning, e-tax, live support, mobile business tracking system, smart door QR system, virtual switchboard have been implemented (Mecek, 2021:440-441).

2.2. Digital Transformation and Online (E-Municipality) Services in Municipalities

The first identified example of smart city applications in Turkey was implemented in Yalova with the “*Information Valley Project*” in the early 2000s (Alkan, 2015: 73). Afterwards, it has found application area in many

provincial and district municipalities, especially in Kocaeli, Ankara and Eskişehir. These initiatives are also supported by the central government. In fact, units and centers for this purpose are established within the central administration management structure, and strategic plans are prepared. For example, “*Smart Cities and Geographical Technologies Department*” was established within the structure of the Ministry of Environment and Urbanization. In addition, with the 10th Development Plan covering the period of 2014-2018, smart cities started to be included in the development plans. Smart city studies within local governments are mainly carried out by “*Computer Departments*”. Smart city services are implemented by creating sub-directorates such as electronics - communication, software, geographic information systems (GIS) within the relevant departments. A department on smart cities has not yet been established in Turkey. Only a unit called “*Smart Cities Directorate*” has been established within the Information Processing Department within the Istanbul Metropolitan Municipality (Mecek, 2021: 446-447).

Today, the scope of smart city services is quite wide. Many platforms, systems, applications, devices, etc. are used in order to realize the six basic components of smart cities in the most effective way. Among these, the most common and accessible ones are online applications. While online applications used by the central administration (state) are generally called “*e-government*”; online applications used by local governments (municipalities) are also called “*e-municipality*”.

Interactive applications such as e-government and e-municipality are not only a form of public services that provide prestige and reduce costs, but it is also one of the basic requirements of a professional, rational, transparent, auditable, participatory and effective public administration approach (Mecek, 2017:1816). While the concepts of e-government and e-municipality are considered by some authors from a very broad perspective, they are seen as “*a magic wand that solves all problems*” (Al and Alodali, 2008: 1206) or “*a savior*” (İnce, 2001:21). In some cases, it has been confined to a very narrow scope by some authors. Similar to the “e-government” practices carried out within the scope of the central administration (at the national level), the “e-municipality” practices carried out in terms of municipalities (at the local level) can be defined as follows (Mecek, 2017:11826-1827);

“It is a set of policies, models, processes, systems and practices created with a human-oriented service delivery approach, which has the effect of increasing individual participation and democracy culture. It also has the following characters: It is aimed to provide urban

public services in a much faster, easier, accessible, holistic, effective, efficient, modern, equal, transparent, auditable, accountable, direct, safe, high quality and uninterrupted manner with less bureaucracy and resource use. It is based on the processing, transmission, storage, querying, evaluation, control and management of digital data such as text, sound and image in an open network environment of municipalities with individuals and institutions or in closed network environments accessed by a limited number of users. In this context, it offers its users the opportunity to make online (real-time) transactions such as information, collection, application, reservation, exchange of services and goods, promotion, forming public opinion, establishing two-way communication, auditing, preference, approval, documentation, etc. in the digital environment by using information and communication technologies.”

With the digital transformation experienced with the digital age, local governments, like the central government, had to renew themselves against technological developments and changing service demands. In Turkey, e-municipality applications have been implemented by almost all provincial and district municipalities. However, the number, content, service quality and effectiveness of these practices vary significantly between municipalities. The most comprehensive and effective delivery of these services can be realized by metropolitan municipalities (30 of them) and some developed district municipalities. There are also differences between metropolitan municipalities in terms of number, content, service quality and efficiency.

3. Analysis of Online (E-Municipality) Service Practices in Metropolitan Municipalities in Turkey

Although “*online applications*”, that is, “*e-municipality*” applications, which are the digital application components of smart governance in Turkey, have some differences in terms of number, type, content and service quality, these services are modernized and tried to be made identical over time. Even a very limited number of them are included in the national e-government platform. However, almost all the studies in this area are carried out independently by the municipalities.

While some of the e-municipal services are prepared by the sub-units of the relevant municipality, a significant part of them is provided through service procurement from the private sector. These applications are transformed over time according to the changing demand and service concept via the technological developments. The e-municipality service,

which was implemented by one municipality due to political competition, is being used by other municipalities in a short time. However, the lack of certain standards in institutional presentation tools, especially municipal web pages and application modules, causes differences in terms of the famousness, prevalence and usage areas of these applications. Again, factors such as citizens' service expectations, cultural differences, service priorities, financial power differences, education level, technology use level, promotion, etc. also significantly affect the supply and demand for e-municipal services.

3.1. Subject, Purpose and Importance of the Research

The subject of the research is to determine the number and implementation rates of (e-municipality) applications which is the fundamental sub-component of smart governance, of 30 metropolitan municipalities as the most effective local government units in Turkey, by grouping them within themselves and comparing with other municipalities. The main purpose of the study is to identify local online applications in Turkey, to group them, to determine how many are applied specifically to metropolitan municipalities and to create score tables among metropolitan municipalities. Thus, it will be possible to compare the success scores of metropolitan municipalities by determining which online services they provide, and which ones are insufficient. Through the comparisons, the supply and demand ratios of online services and applications will also be revealed.

3.2. Literature Review Related to the Research

The rising significance of e-Municipality in parallel with the developments in information and communication technologies (ICT) has led to many theoretical and empirical studies on this subject. Some of the empirical studies on e-Government/e-Municipality applications, which are becoming more and more widespread in the academic literature, are carried out by content analysis on websites, and some by survey method. However, there are also studies that apply both methods (Aktel, 2009:225-226). Studies on e-Municipality and municipal web pages are generally clustered into three main groups. The first one of these is the efficiency, effectiveness, ease of use, accessibility, appearance, transparency, democracy, participation, etc. of the municipality web pages. The second group of studies, on the other hand, deals with the subjective approaches of managers, personnel, their perceptions, knowledge and satisfaction levels on citizens, non-governmental organizations, public/private sector organizations and social groups, service receiving rates, opinions, etc., which are the stakeholders of municipality web pages and e-Municipalism applications. The second group of studies,

on the other hand, deals with the subjective approaches of municipality web pages and e-Municipalism applications on their stakeholders, their level of knowledge and satisfaction, service receiving rates, opinions, etc. The stakeholders here include managers, staff, citizens, non-governmental organizations, public/private sector organization and community groups. The third group of studies examines the technical aspects of municipal web pages such as infrastructure, hardware, access speed, software, design and security (Mecek, 2018:2324). The scope of the study is limited to the first group.

Empirical studies conducted in Turkey on content analysis of municipal web pages can also be evaluated in three main groups. The first of these is individual website analytics. In other words, it includes the examination of any municipality web page and e-Municipal applications by researchers according to certain criteria. The second group of studies is on the simultaneous comparative analysis of the websites of more than one municipality at the local level. The third group of empirical studies consists of the larger-scale version of the second group, that is, more comprehensive studies covering Turkey in general or regional or a few provinces (Mecek, 2018: 2324-2325). There are studies conducted in Turkey at a substantial level in all three groups. However, in terms of the scope of the study, all of them will not be included, and only large-scale studies that have been carried out extensively throughout Turkey will be briefly mentioned.

Yıldız (1999) comparatively examined the populations of 29 provincial and district municipalities in terms of whether they have contact information and financial information data of municipalities and corporate managers. Yıldırım and Öner (2004) gave comparative information on the websites of Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya and Yalova municipalities from Turkey and general internet usage, e-government and e-municipal services in America, the UK, New Zealand, Canada, Finland, Netherlands, Ireland, Spain, Australia and Brazil.

In the study conducted by Parlak and Sobacı (2012), functionality scores of 16 metropolitan municipalities were calculated by comparing “information services”, “communication services” and “online services” with three main headings and a total of fourteen different criteria. In the study by Aktel (2009), in order to measure the functionality of the websites of the provincial municipalities and the level of the e-government (e-municipality) applications of the municipalities, using the content analysis method, 75 provincial municipality websites were examined based on 15 main criteria and their sub-criteria, and their qualifications were determined.

In the study conducted by Candemir and Savaşçı Kazançoğlu (2009), the websites of 22 municipalities selected among the member municipalities of the Union of Coastal Aegean District Municipalities were examined and the related web pages were evaluated comparatively with the help of 68 questions (criteria) in terms of design and content. In the study conducted by Özüpek (2010), effectiveness analysis was conducted on the web pages of 16 metropolitan municipalities that existed before the 2012 law amendment, according to 7 criteria under the title of “recognition tools and methods in municipalities” and 12 criteria under the title of “promotion activities in municipalities”.

E-municipality applications were analyzed by examining the web pages of Istanbul Metropolitan Municipality, Denizli Municipality, Gaziantep Metropolitan Municipality, Kayseri Metropolitan Municipality and Antakya Municipality by Genco (2010). The websites and e-municipality practices of 2949 municipalities existing as of 2010 were investigated by Kabakuş (2010).

In the study conducted by Alodalı et al. (2012), e-municipality applications of 6 provincial municipalities (metropolitan municipalities were not examined) in the Mediterranean Region as of 2012 were divided into 3 categories as “information and document delivery services”, “communication services” and “online transaction services”. The main criteria and 14 sub-criteria were determined, and an evaluation was made on the institutional web page of the provincial municipalities. Negiz and Saraçbaşı (2012) compared the web pages of 67 municipalities in the provinces of Antalya, Isparta, Muğla, Burdur, which are also members of the Union of Mediterranean Municipalities, and the web pages of the non-metropolitan Burdur, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kilis and Osmaniye provincial municipalities in the Mediterranean region. The web pages are examined in terms of the presence/absence of 14 basic data under the main headings of “access to public information and transparency” and “information and document delivery services”, “communication services” and “online transaction services”.

In the study conducted by Yaman et al. (2013), 7 provincial municipalities in the region and the web pages of the three most populated district municipalities in the region were examined according to the 2010 address-based population registration system (ABPRS). The e-municipal services on a total of 28 municipal web pages were compared under 10 main headings. In the study conducted by Kabakuş (2014), the corporate websites of 519 district municipalities affiliated to 30 metropolitan municipalities in Turkey

were examined. The efficiency of the provinces with metropolitan status was investigated by taking into account the ownership of the relevant municipality's web site and e-municipality applications (online transactions and online collection opportunities). In the study conducted by Şat (2016), the websites of 30 metropolitan municipalities in Turkey were evaluated based on a total of 106 criteria under the main headings of "Security and User Privacy", "Usability and Accessibility", "Content", "Service Delivery" and "Participation".

3.3. Methodology of the Research

There are 81 provinces in Turkey. 30 of them are in the metropolitan position and the others are in the general provincial position. Each province also has sub-districts. In each province and district, there are municipal administrations as well as central administration units. In addition, municipalities were established at the town level in non-metropolitan provinces. Smart city services in general and e-municipal services require a certain power and experience in terms of financial, technological and human resources. For this reason, there are differences in practice between cities. These differences cause difficulties in the attainment of certain standards and the dissemination of services. In the study, a constraint was constituted at the scale of metropolitan municipalities in order to contribute to the approximate formation of implementation standards, to minimize differences and to determine good practice examples in a more comprehensive way. For this reason, the scope of the research is limited to 30 metropolitan municipalities in Turkey.

In the research, corporate web pages of metropolitan municipalities were analyzed by scanning (content analysis) method. In this context, the corporate web pages of all metropolitan municipalities were examined in detail between the dates of 15.03.2022 and 15.04.2022 and using the data obtained, online service types were determined, grouped within themselves and score measurements were made. Comparative functionality analysis method was used in the study. The existing online services of metropolitan municipalities were evaluated in general as well as by comparing them with each other.

The data obtained through the research were grouped within themselves and the types of services in each group were listed separately in 11 separate tables for all municipalities. Municipalities with the specified online application were given "2 points", those who partially owned "1 point" and those who did not have any "0 points" were given. Then, the total score

received by the relevant municipality for each group was calculated. Thus, the success status of the municipalities regarding the relevant online service type and the success rate against other municipalities were evaluated. In the last table, an evaluation and comparison were made over the grand total of 11 score tables.

Table 2. Basic Information of Metropolitan Municipalities

Metropolitan Municipality	Population	Area (km ²)	Population Density (Number of People per km ²)	Total Number of Districts	Web Address
Adana	2.258.718	13.844	160	15	https://www.adana.bel.tr/
Ankara	5.663.322	24.521	215	25	https://www.ankara.bel.tr/
Antalya	2.548.308	20.177	115	19	https://www.antalya.bel.tr/
Aydın	1.119.084	8.116	138	17	https://aydin.bel.tr/
Bahkesir	1.240.285	14.583	85	20	https://www.balikesir.bel.tr/
Bursa	3.101.833	10.811	287	17	https://www.bursa.bel.tr/
Denizli	1.046.698	12.134	86	19	https://www.denizli.bel.tr/
Diyarbakır	2.230.431	15.272	118	19	https://www.diyarbakir.bel.tr/
Erzurum	758.279	25.005	30	20	https://www.erzurum.bel.tr/
Eskişehir	888.828	13.960	64	14	https://www.eskisehir.bel.tr/
Gaziantep	2.101.157	6.803	309	9	https://www.gaziantep.bel.tr/tr
Hatay	1.659.320	5.600	296	15	https://hatay.bel.tr/
İstanbul	15.462.452	5.461	2831	39	https://www.ibb.istanbul
İzmir	4.394.694	11.891	369,5	30	https://www.izmir.bel.tr/
Kahramanmaraş	1.154.102	14.519	79	11	https://kahramanmaras.bel.tr/
Kayseri	1.421.455	16.969	84	16	https://www.kayseri.bel.tr/
Kocaeli	1.997.258	3.397	588	12	https://www.kocaeli.bel.tr/
Konya	2.250.020	40.841	55	31	https://www.konya.bel.tr/
Malatya	806.156	12.259	66	13	https://www.malatya.bel.tr/
Manisa	1.450.616	13.340	109	17	https://www.manisa.bel.tr/
Mardin	854.716	8.779	97	10	http://www.mardin.bel.tr/
Mersin	1.868.757	16.010	117	13	https://www.mersin.bel.tr/
Muğla	1.000.773	12.655	79	13	https://www.mugla.bel.tr/
Ordu	761.400	5.861	130	19	https://www.ordu.bel.tr/
Sakarya	1.042.649	4.823	216	16	https://www.sakarya.bel.tr/
Samsun	1.356.079	9.725	149	17	https://www.samsun.bel.tr/
Şanlıurfa	2.115.256	19.242	110	13	https://www.sanlıurfa.bel.tr/
Tekirdağ	1.081.065	6.190	175	11	https://www.tekirdag.bel.tr/
Trabzon	811.901	4.628	175	18	https://www.trabzon.bel.tr/
Van	1.149.342	20.921	55	13	https://van.bel.tr/

The information about the metropolitan municipalities, which are the subject of the research and for which data is collected, are shown in Table.2. The number of people living in metropolitan municipalities (population),

the total area of the city, the number of people per km² (population density), the number of districts served and the corporate web addresses where the data are collected are given in detail in the table.

3.6. Findings of the Research

Within the scope of the research, e-municipality services provided by metropolitan municipalities were evaluated by dividing them into 11 diverse groups according to their similarity. These groups are “*Online Applications Related to E-Reconstruction, E-Urbanism and E-License Services*”, “*Online Applications Related to Transportation Services*”, “*Online Applications Related to City Life and Environmental Services*”, “*Online Applications Related to Public Relations, Volunteering and Participation Services*”, respectively. *Online Applications*”, “*Online Applications Related to E-Information and E-Access Services*”, “*Online Applications within the Scope of Promotion/Information Services Regarding Activities and Applications*”, “*Online Applications Related to E-Learning Services and Educational Materials*”, “*Culture and Art Services Related Online Applications*”, “*Human Resources, Economic and Financial Services Online Applications*”, “*Social Assistance and Funeral Services Online Applications*” and “*Human Health and Stray Animal Services Online Applications*” respectively.

Table 3. Online Applications Related to E-Reconstruction, E-Urbanism and E-License Services

Metropolitan Municipality	E-Map and Location Applications	Zoning Inquiry Applications	Urban Transformation Operations Applications	Expropriation Services Applications	Zoning Plan and Hanger Notices Applications	Applications Related to Water-Sewer Works	Illegal Excavation and Fault Notification Applications	Freight Transport Operations Application	Excavation and Route Operations Applications	Pipe, Welding and Control Operations Applications	Licensed Excavation Areas Information and Service Applications	Project Investment Monitoring Systems	Engineer, Architect and Surveillance Registration Information Systems	TOTAL SCORE
Adana	2	1	2	1	1	2	1	0	0	0	0	2	0	12/26
Ankara	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	24/26
Antalya	2	2	1	2	2	2	1	1	1	1	1	2	0	18/26
Aydın	2	2	1	2	2	2	1	2	2	0	2	2	0	20/26
Bahkesir	2	2	1	2	2	2	1	1	1	1	1	2	0	18/26
Bursa	2	2	1	2	2	2	2	0	2	1	2	1	2	21/26
Denizli	2	2	1	1	2	2	1	1	1	1	1	2	0	17/26
Diyarbakır	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	1	2	0	21/26

Erzurum	2	2	1	1	2	2	2	1	1	1	1	2	0	18/26
Eskişehir	2	2	2	1	2	2	2	1	2	1	2	1	0	20/26
Gaziantep	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	0	18/26
Hatay	2	0	1	1	0	2	0	1	1	1	0	1	0	10/26
İstanbul	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1	24/26
İzmir	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	1	23/26
Kahraman- maraş	2	2	1	2	2	2	2	0	1	2	1	2	0	19/26
Kayseri	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	2	2	1	22/26
Kocaeli	2	2	2	2	2	2	1	0	2	1	2	2	0	20/26
Konya	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	0	22/26
Malatya	2	1	1	2	2	2	0	0	1	0	0	2	0	13/26
Manisa	2	2	1	2	2	2	2	0	2	1	2	2	0	20/26
Mardin	1	1	1	1	1	2	1	0	1	1	0	1	0	11/26
Mersin	1	1	0	2	1	1	1	1	1	0	1	1	0	11/26
Muğla	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	10/26
Ordu	2	1	1	2	1	1	1	0	1	0	1	1	2	14/26
Sakarya	2	1	1	2	1	1	0	0	0	0	0	1	0	9/26
Samsun	2	2	2	2	1	2	0	0	0	1	0	2	0	14/26
Şanlıurfa	2	2	2	2	1	2	1	0	2	2	2	2	0	20/26
Tekirdağ	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	0	22/26
Trabzon	2	1	1	2	1	2	0	0	2	1	2	1	0	15/26
Van	2	2	1	2	2	2	0	0	1	0	1	2	0	15/26
TOTAL	56/60	50/60	42/60	52/60	49/60	56/60	33/60	19/60	40/60	30/60	36/60	50/60	7/60	

There are 13 online applications in the list of “*Online Applications Related to E-Reconstruction, E-Urbanism and E-License Services*” in Table 3. Ankara MM and Istanbul MM got the highest score with “24 points” out of a total of “26 full scores”, and İzmir MM got the second highest score with “23 points”. While the lowest score is in Sakarya MM with “9 points”, the second lowest score is in Hatay MM and Muğla MM with “10 points”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “17.37 points”. According to Table 3, the online application with the highest score was determined to be “*E-Map and Location Applications*” with “60 points”. The lowest scoring online application in this category is the “*Engineer, Architect and Surveillance Registration Information System*” with “7 points”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “40.31 points”.

Table 4. Online Applications Related to Transportation Services

Metropolitan Municipality	Traffic Tracking Systems	Transportation Tracking and Control Services Applications	Parking Systems	Bus Route and Transportation Applications	E-Taxi Applications	Smart Bicycle Apps	Alternative Transportation (Tramway, Ferry, Metro, etc.) Services Applications	Transportation Services Applications for the Disabled	C Plate Compliance Portal	S Plate (Green Belt) Eligibility Portal	Dolmuş Vehicles Eligibility Portal	UKOME Commercial License Plate Management System	TOTAL SCORE
Adana	1	2	0	2	0	1	2	2	0	2	2	2	16/24
Ankara	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	23/24
Antalya	1	2	1	2	0	2	2	2	1	0	0	1	14/24
Aydın	1	2	1	2	0	0	2	1	0	0	1	1	11/24
Balıkesir	1	2	1	2	0	2	2	1	0	1	0	1	13/24
Bursa	2	2	1	2	0	2	2	2	2	2	1	2	20/24
Denizli	1	2	2	2	0	2	1	2	2	2	2	2	20/24
Diyarbakır	1	2	1	2	0	2	1	2	1	1	1	1	15/24
Erzurum	1	2	1	2	0	0	1	2	1	1	1	2	14/24
Eskişehir	2	2	1	2	0	0	2	2	1	1	1	1	15/24
Gaziantep	0	2	2	2	0	2	2	2	0	1	0	1	14/24
Hatay	0	2	0	2	0	1	1	1	1	1	0	2	11/24
İstanbul	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	21/24
İzmir	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	22/24
Kahramanmaraş	1	2	1	2	0	1	1	2	0	2	0	2	14/24
Kayseri	2	2	2	2	0	2	2	2	0	1	0	2	17/24
Kocaeli	1	2	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2	21/24
Konya	2	2	2	2	0	2	2	2	1	0	1	2	18/24
Malatya	2	2	1	2	0	2	2	1	0	1	0	2	15/24
Manisa	2	2	2	2	0	2	2	2	0	0	0	2	16/24
Mardin	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	8/24
Mersin	1	2	0	2	0	2	2	1	1	1	1	1	14/24
Muğla	1	1	1	1	0	2	1	1	0	0	0	2	10/24
Ordu	1	1	1	2	0	2	1	1	0	1	1	1	12/24
Sakarya	0	2	0	2	0	2	0	1	0	0	0	1	8/24
Samsun	1	2	2	2	0	2	2	2	1	0	0	2	16/24
Şanlıurfa	2	1	0	2	0	2	2	2	0	1	0	2	14/24
Tekirdağ	1	1	1	2	0	1	2	2	0	1	0	2	13/24
Trabzon	0	2	2	2	0	2	2	1	0	1	0	2	14/24
Van	0	2	2	2	0	0	2	1	1	1	0	2	13/24
TOTAL	35/60	55/60	37/60	58/60	5/60	47/60	49/60	49/60	20/60	28/60	20/60	50/60	

There are 12 online applications in the “*Online Applications Related to Transportation Services*” list in Table 4. Ankara MM got the highest score with “23 points” out of a total of “24 full scores”, and İzmir MM got the second highest score with “22 points”. While the lowest score is “8 points” in Mardin MM and Sakarya MMs, the second lowest score is in Muğla MM with “10 points”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “15.07 points”. According to Table 4, it was determined that the online application with the highest score was “*Bus Route and Transportation Applications*” with “58 points”. It is seen that the lowest scoring online application in this category is “*E-Taxi Applications*” with “5 points”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “37.75 points”.

Table 5. Online Applications Related to City Life and Environmental Services

Metropolitan Municipality	Weather Notification App	Environmental Pollution Notification Applications	Solid - Liquid Waste Treatment Applications	Medical Waste Application Applications	Dam Water Filling Ratios Applications	Carbon Footprint Calculator Applications	Water Footprint Calculator Apps	Other E-EIA Applications	Smart City Card Applications	TOTAL SCORE
Adana	0	0	1	0	2	0	0	1	2	6/18
Ankara	1	2	2	2	2	2	2	2	2	17/18
Antalya	2	1	1	0	1	0	0	1	2	8/18
Aydın	0	1	1	1	1	0	0	1	2	7/18
Balıkesir	0	2	2	2	2	2	0	2	2	14/18
Bursa	1	1	2	2	2	1	1	2	2	14/18
Denizli	1	1	1	1	0	2	0	1	2	9/18
Diyarbakır	1	1	1	1	0	0	0	1	2	7/18
Erzurum	2	1	1	1	0	0	0	1	2	8/18
Eskişehir	0	2	1	1	1	0	0	1	2	8/18
Gaziantep	0	1	1	1	1	1	0	2	2	9/18
Hatay	2	1	1	1	1	1	0	2	2	11/18
İstanbul	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18/18
İzmir	2	2	2	2	2	1	0	2	2	15/18
Kahramanmaraş	0	1	1	1	2	1	0	2	2	10/18
Kayseri	0	1	1	1	0	2	2	2	2	11/18
Kocaeli	2	2	1	2	0	2	0	2	2	13/18
Konya	2	2	1	2	2	1	1	2	2	15/18

Malatya	0	1	1	1	0	0	0	1	2	6/18
Manisa	0	1	2	2	2	1	0	1	2	11/18
Mardin	1	0	1	0	0	0	0	0	1	3/18
Mersin	0	1	1	0	0	0	0	1	2	5/18
Muğla	0	1	1	1	1	2	0	1	1	8/18
Ordu	1	1	1	1	0	0	0	0	2	6/18
Sakarya	0	1	1	1	0	0	0	1	2	6/18
Samsun	0	1	2	2	2	2	0	2	2	13/18
Şanlıurfa	0	1	2	0	1	0	0	2	2	8/18
Tekirdağ	0	2	2	1	2	0	0	2	2	11/18
Trabzon	0	1	2	0	0	1	0	2	2	8/18
Van	0	2	1	2	0	0	0	2	2	9/18
TOTAL	20/60	37/60	40/60	34/60	29/60	24/60	8/60	44/60	58/60	

There are 9 online applications in the list of “*Online Applications Related to City Life and Environmental Services*” in Table 5. Out of a total of “18 full scores”, Istanbul MM achieved the highest score with “18 points” and Ankara MM achieved the second highest score with “17 points”. While the lowest score is in Mardin MM with “3 points”, the second lowest score is in Mersin MM with “5 points”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “9.87 points”. According to Table 5, it was determined that the online application with the highest score was “*Smart CityCard Applications*” with “58 points”. It is seen that the lowest scoring online application in this category is “*Water Footprint Calculator Applications*” with “8 points”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “32.67 points”.

Table 6. Online Applications Related to Public Relations, Volunteering and Participation Services

Metropolitan Municipality	Document Application/Tracking System	EBYS and E-Document Verification Services	Solution Center Application/Tracking System	Information, Request and Complaint System	Service Satisfaction Evaluation System	Service Guides and Workflow Information Services	Legislation Information System	VOLUNTEER Applications	I Have a Project/Idea Applications	Contest Application and Information Applications	E-Questionnaire et al. Data Collection Applications	TOTAL SCORE
Adana	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22/22
Ankara	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	21/22
Antalya	2	2	2	2	0	2	2	1	2	2	2	19/22
Aydın	2	2	2	2	2	2	2	1	0	2	2	19/22
Bahıkesir	2	2	2	2	1	2	2	1	1	2	2	19/22
Bursa	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	21/22
Denizli	2	2	2	2	1	2	2	1	1	2	1	18/22
Diyarbakır	1	1	1	1	1	2	2	1	1	2	1	14/22
Erzurum	2	2	2	2	1	2	2	1	1	1	1	17/22
Eskişehir	2	1	2	2	1	2	2	1	1	1	1	16/22
Gaziantep	2	2	2	2	0	2	2	1	1	2	0	16/22
Hatay	2	2	2	2	0	2	2	1	1	2	0	16/22
İstanbul	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22/22
İzmir	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	21/22
Kahramanmaraş	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	21/22
Kayseri	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	20/22
Kocaeli	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	1	19/22
Konya	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22/22
Malatya	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	20/22
Manisa	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	20/22
Mardin	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	0	13/22
Mersin	2	2	1	2	2	2	1	1	1	1	2	17/22
Muğla	2	1	1	2	0	1	1	1	1	1	0	11/22
Ordu	2	0	2	2	0	2	2	0	2	2	0	14/22
Sakarya	2	0	2	2	0	1	1	0	2	1	0	11/22
Samsun	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	20/22
Şanlıurfa	2	2	1	2	0	2	0	0	2	0	0	11/22
Tekirdağ	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	21/22
Trabzon	2	2	2	2	0	2	2	1	2	2	2	19/22
Van	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	0	18/22
TOTAL	59/60	53/60	55/60	59/60	34/60	57/60	53/60	35/60	42/60	52/60	39/60	

There are 11 online applications in the list of “*Online Applications Related to Public Relations, Volunteering and Participation Services*” in Table 6. Adana MM, Istanbul MM and Konya MM got the highest score with a “22 full score” out of a total of “22 full scores”. Ankara MM, Bursa MM, İzmir MM, Kahramanmaraş MM and Tekirdağ MM also achieved the second highest score with “21 points”. While the lowest score is in Muğla MM, Sakarya MM and Şanlıurfa MMs with “11 points”, the second lowest score is in Mardin MM with “13 points”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “17.93 points”. According to Table 6, it was determined that the online application with the highest score was “59 points”, “*Document Application/Tracking System Applications*” and “*Information, Request and Complaint System Applications*”. The lowest scoring online application in this category is “*Service and Satisfaction Evaluation System Applications*” with “34 points”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “48.91 points”.

Table 7. Online Applications Related to E-Information and E-Access Services

Metropolitan Municipality	Meat - Fish Market Prices Information Services	Vegetable and Fruit Market Prices Information Services	City Lines Transportation Route and Prices Information Services	Social Facilities Activity Information and Price Services	Sacrifice Place and Slaughterhouse Applications	Other Services and Tariffs Information Services	Applications of Access to Information Services of Other Institutions Related to the City (electricity, etc.)	Access Services to E-Government Applications	Access Button/Link to CIMER Application	Live Camera and Other Display Applications	Counseling and Asylum Services Applications	Open Data and Statistics Applications	Lost/Found/Person Applications	Announcements, Announcements and Let Me Know Applications	TOTAL SCORE
Adana	2	2	2	1	1	2	1	2	0	1	1	2	0	2	19/28
Ankara	2	2	2	2	2	2	2	0	0	2	2	2	2	2	24/28
Antalya	2	2	2	2	1	2	2	0	2	1	1	2	0	2	21/28
Aydın	1	0	2	2	2	2	2	0	0	1	1	2	2	2	19/28
Balıkesir	2	2	2	2	0	2	2	1	1	2	2	2	0	2	22/28
Bursa	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	2	1	2	25/28
Denizli	0	2	2	1	1	2	1	2	1	2	1	2	2	2	21/28
Diyarbakır	0	0	2	1	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	18/28
Erzurum	0	0	2	1	2	2	1	2	1	2	1	2	2	2	20/28
Eskişehir	0	2	2	1	1	2	1	2	1	1	1	2	1	2	19/28
Gaziantep	2	2	2	1	1	2	2	1	0	1	2	1	0	2	19/28
Hatay	2	2	2	2	1	2	2	2	0	2	2	2	2	2	25/28

İstanbul	2	2	2	2	1	2	2	0	0	2	2	2	2	2	23/28
İzmir	2	2	2	2	2	2	2	1	0	2	2	2	2	2	25/28
Kahramanmaraş	0	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	25/28
Kayseri	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	25/28
Kocaeli	2	2	2	2	2	2	2	2	0	2	2	2	2	2	26/28
Konya	2	2	2	2	2	2	2	0	0	2	2	2	2	2	24/28
Malatya	0	2	2	1	1	2	2	0	0	2	2	2	1	2	19/28
Manisa	0	2	2	2	1	2	2	0	0	0	2	2	2	2	19/28
Mardin	0	0	1	1	1	1	1	2	2	1	1	2	0	1	14/28
Mersin	0	1	2	1	1	2	1	1	1	0	1	2	2	1	16/28
Muğla	0	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	2	0	1	15/28
Ordu	1	2	2	1	1	2	2	0	0	1	2	2	0	2	18/28
Sakarya	0	0	2	1	1	1	2	2	0	0	2	2	1	2	16/28
Samsun	0	2	2	2	2	2	2	2	2	0	2	2	2	2	24/28
Şanlıurfa	0	0	2	2	0	2	2	0	2	2	2	2	0	2	18/28
Tekirdağ	0	2	2	2	2	2	2	0	2	2	2	2	1	2	23/28
Trabzon	0	2	2	2	0	2	2	2	0	2	2	2	1	2	21/28
Van	0	2	2	1	0	2	2	2	2	0	2	2	2	2	21/28
TOTAL	25/60	45/60	59/60	47/60	34/60	57/60	52/60	36/60	24/60	42/60	50/60	59/60	37/60	57/60	

There are 14 online applications in the “*Online Applications Related to E-Information and E-Access Services*” list in Table 7. Kocaeli MM achieved the highest score with “26 points” out of a total of “28 full scores”, while Bursa MM, Hatay MM, İzmir MM, Kahramanmaraş MM and Kayseri MM achieved the second highest score with “25 points”. While the lowest score is in Mardin MM with “14 points”, the second lowest score is in Muğla MM with “15 points”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “20.8 points”. According to Table 7, it was determined that the online application with the highest score was “59 points”, “*City Lines Transportation Route and Prices Information Services Applications*” and “*Open Data and Statistics System Applications*”. It is seen that the lowest scoring online application in this category is “*CIMER (presidency communications center) Applications Access Button/Link Applications*” with “24 points”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “44.57 points”.

**Table 8. Online Applications within the Scope of Promotion/Information Services
Regarding Activities and Applications**

Metropolitan Municipality	E-President Services and Applications (Notify: President)	E-Assembly Services and Applications	E-Committee Services and Applications	Tender Announcement Tracking Systems	Annual Reports Access Services	Audit Reports Access Services	Strategic Plan Access Services	UKOME Decisions Access System	City Guide, Museum, Tourism Location and Promotion Services	Other Location Applications (İstanbul Pharmacy, etc.)	Culture - Art Activities Information and Pricing Services	Service Information and Promotion Services	TOTAL SCORE
Adana	0	1	0	2	2	2	2	1	2	2	2	2	18/24
Ankara	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	24/24
Antalya	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	23/24
Aydın	1	1	0	2	2	2	2	1	2	2	2	2	19/24
Balıkesir	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	24/24
Bursa	2	2	0	2	2	2	2	2	1	1	2	2	20/24
Denizli	1	2	2	1	1	1	1	2	2	2	2	1	18/24
Diyarbakır	1	2	0	2	2	2	2	1	2	2	2	2	20/24
Erzurum	1	2	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	21/24
Eskişehir	2	2	0	2	2	2	2	1	2	2	2	2	21/24
Gaziantep	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	22/24
Hatay	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	23/24
İstanbul	1	2	2	2	1	0	0	2	2	2	2	2	18/24
İzmir	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	24/24
Kahramanmaraş	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	24/24
Kayseri	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	23/24
Kocaeli	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	24/24
Konya	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	2	2	21/24
Malatya	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22/24
Manisa	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22/24
Mardin	1	2	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	21/24
Mersin	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	23/24
Muş	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	22/24
Ordu	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	22/24
Sakarya	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	22/24
Samsun	1	2	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	21/24
Şanlıurfa	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	23/24
Tekirdağ	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	24/24
Trabzon	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	23/24
Van	1	2	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	21/24
TOTAL	41/60	58/60	38/60	58/60	57/60	56/60	56/60	53/60	59/60	58/60	60/60	59/60	

There are 12 online applications in the list of “*Online Applications within the Scope of Promotion/Information Services for Activities and Applications*” in Table 8. Ankara MM, Balıkesir MM, İzmir MM, Kahramanmaraş MM, Kocaeli MM and Tekirdağ MM have the highest score with “24 points” out of a total of “24 full scores”; Antalya MM, Hatay MM, Kayseri MM, Mersin MM, Şanlıurfa MM and Trabzon MM also achieved the second highest score with “23 points”. While the lowest score is “18 points” in Adana MM, Denizli MM, and İstanbul MMs; The second lowest score is found in Aydın MM with “19 points”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “21.77 points”. According to Table 8, it was determined that the online application with the highest score was “*Culture and Art Activities Information and Price Services Applications*” with a full score of “60 points”. The lowest scoring online application in this category is “*E-Committee Services and Applications*” with “38 points”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “54.42 points”.

Table 9. Online Applications Related to E-Learning Services and Training Materials

Metropolitan Municipality	Free Wi-Fi etc. Internet Applications	Audiobook/Library Services	Sign Language Dictionary	Digital Education (e-Learning) Platforms (Online Course)	Animation Studio	Authorship Workshop	Acting Workshop	E-Sports and E-Gaming Applications	Other Informatics, Technology and R&D Applications	TOTAL SCORE
Adana	2	2	0	2	0	0	2	0	1	9/18
Ankara	2	2	0	2	2	2	2	2	2	16/18
Antalya	2	2	0	1	0	2	2	2	1	12/18
Aydın	2	0	0	1	2	2	2	2	1	12/18
Balıkesir	2	2	0	1	0	2	2	2	1	12/18
Bursa	2	0	0	1	2	2	2	2	1	12/18
Denizli	2	1	0	1	0	0	2	0	1	7/18
Diyarbakır	2	2	0	2	2	2	2	1	1	14/18
Erzurum	2	0	0	1	0	2	2	0	1	8/18
Eskişehir	2	0	0	1	2	2	2	0	1	10/18
Gaziantep	2	2	0	2	2	2	2	2	2	16/18
Hatay	2	0	0	2	0	2	2	0	1	9/18
İstanbul	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18/18
İzmir	2	2	0	2	2	2	2	2	1	15/18
Kahramanmaraş	2	0	0	2	0	2	2	0	1	9/18

Kayseri	2	0	0	2	2	2	2	2	1	13/18
Kocaeli	2	2	0	2	2	2	2	2	2	16/18
Konya	2	0	0	2	2	2	2	2	2	14/18
Malatya	2	2	0	2	2	2	2	0	1	13/18
Manisa	2	0	0	2	0	0	2	0	1	7/18
Mardin	2	0	0	0	0	0	2	0	1	5/18
Mersin	2	0	0	2	0	2	2	0	1	9/18
Muğla	2	0	0	2	0	2	2	0	1	9/18
Ordu	2	0	0	2	0	0	0	0	1	5/18
Sakarya	2	0	0	2	2	2	2	0	1	11/18
Samsun	2	2	0	2	0	2	2	0	1	11/18
Şanlıurfa	2	0	0	0	0	0	2	0	1	5/18
Tekirdağ	2	0	0	2	0	2	2	0	1	9/18
Trabzon	2	0	0	2	0	0	2	0	1	7/18
Van	2	0	0	1	0	0	2	0	1	6/18
TOTAL	60/60	23/60	2/60	52/60	26/60	44/60	58/60	23/60	35/60	

There are 9 online applications in the “*Online Applications Related to E-Learning Services and Training Materials*” list in Table 9. Out of a total of “18 full scores”, Istanbul MM scored the highest with “18 points”; Ankara, Gaziantep and Kocaeli MM also achieved the second highest score with “16 points”. While the lowest score was “5 points” in Mardin MM, Ordu MM and Şanlıurfa MMs; The second lowest score is found in Van MM with “6 points”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “8.96 points”. According to Table 8, the online application with the highest score was “60 points” with the full score “Free Wi-Fi etc. Internet Applications”. It is seen that the lowest scoring online application in this category is “Sign Language Dictionary” with “2 points”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “35.88 points”.

Table 10. Online Applications Related to Culture and Art Services

Metropolitan Municipality	Online Story, Poetry, etc. Listening Applications	Online Show, Theatre, Film, Exhibition, etc. Monitoring Applications	Online Talk, Conference, etc. Applications Related to Events	Online Tv/Radio Services	Online Advertising, Design, Digital Media, etc. Services	Online Ticker / Announcement Operations	Orchestra Recording, Activities and Supervision Practices	Online Publishing and Organization Services	TOTAL SCORE
Adana	2	2	2	2	2	1	2	1	14/16
Ankara	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Antalya	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Aydın	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
Balıkesir	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
Bursa	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Denizli	2	2	2	1	2	2	2	2	15/16
Diyarbakır	2	2	2	1	2	1	2	1	13/16
Erzurum	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
Eskişehir	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Gaziantep	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Hatay	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
İstanbul	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
İzmir	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Kahramanmaraş	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Kayseri	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Kocaeli	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Konya	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Malatya	2	2	2	2	2	1	1	1	13/16
Manisa	2	2	2	2	2	1	2	1	14/16
Mardin	2	2	2	1	2	1	1	0	11/16
Mersin	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
Muğla	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
Ordu	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
Sakarya	2	2	2	2	2	2	2	2	16/16
Samsun	2	2	2	2	2	1	2	1	14/16
Şanlıurfa	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
Tekirdağ	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
Trabzon	2	2	2	2	2	1	2	2	15/16
Van	2	2	2	2	2	1	2	1	14/16
TOTAL	60/60	60/60	60/60	57/60	60/60	43/60	58/60	52/60	

There are 8 online applications in the “*Online Applications Related to Culture and Art Services*” list in Table 10. Ankara MM, Antalya MM, Bursa MM, Eskişehir MM, Gaziantep MM, İstanbul MM, İzmir MM, Kahramanmaraş MM, Sakarya MM, Kocaeli MM, Konya MM, Kayseri MM out of a total of “16 full scores”, are the most with “16 points”. high score; Aydın MM, Balıkesir MM, Denizli MM, Erzurum MM, Hatay MM, Mersin MM, Trabzon MM, Ordu MM, Şanlıurfa MM, Tekirdağ MM, Muğla MM also achieved the second highest score with “15 points”. The lowest score was Mardin MM with “11 points”; The second lowest score is found in Diyarbakır MM and Malatya MM with “13 points”. The average score of the metropolitan municipalities in this group was calculated as “15 points”. According to Table 8, the online application with the highest score was “60 points” with a full score of “*Online Story, Poetry, etc. Listening Applications*”, “*Online Show, Theatre, Film, Exhibition etc. Monitoring Applications*”, “*Online Interview, Conference, etc. Applications Related to Events*” and “*Online Advertising, Design, Digital Media, etc. Services*” has been identified. The lowest scoring online application in this category is “*Online Ticket/Announcement Transactions*” with “43 points”. It that the online applications in this group have an average score of “56.25 points”.

Table 11. Online Applications within the Scope of Human Resources, Economic and Financial Services

Metropolitan Municipality	Municipal Taxes Inquiry and Collection Services	Water/Wastewater, Gas, Geothermal Energy, etc. Collection Transactions of Services	Transportation Services Inquiry and Collection Services	Inquiry and Collection Services for Other Business and Services	Foreclosure Removal Applications	Business Opening and Licensing Procedures Applications	Product Sales Services Applications	Vehicle - Material Rental Services Applications	Agricultural Meteorology Station Data	Allergic Pollen Values Knowledge Base	Citizen/Business Employment Office Applications	Municipality Human Resources Practices	Online Counseling Services for Disadvantaged Groups	Online Promotion/Sales Services for Disadvantaged Groups	TOTAL SCORE
Adana	2	2	2	2	1	2	0	2	0	0	0	2	1	1	17/28
Ankara	2	2	2	2	1	1	1	2	0	0	1	1	2	2	19/28
Antalya	2	2	2	2	1	1	1	0	1	0	2	1	2	2	19/28
Aydın	2	2	1	2	1	2	2	1	0	0	0	1	2	1	17/28
Balıkesir	2	2	2	2	1	2	2	1	0	0	0	1	2	1	18/28
Bursa	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	26/28
Denizli	2	2	2	2	1	1	2	2	0	0	1	1	1	0	17/28
Diyarbakır	2	2	2	2	1	2	0	1	0	0	1	1	1	0	15/28
Erzurum	2	2	2	1	1	2	0	0	0	0	1	1	2	1	15/28

Eskişehir	2	2	2	2	1	1	2	1	0	0	1	1	2	0	17/28
Gaziantep	2	2	2	2	1	2	2	1	0	0	2	1	1	2	20/28
Hatay	2	2	2	2	1	1	1	1	2	2	1	1	1	0	19/28
İstanbul	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	2	2	2	2	26/28
İzmir	2	2	2	2	1	2	2	1	0	0	1	1	2	1	19/28
Kahraman- maraş	2	2	2	1	1	1	0	1	2	0	1	1	2	1	17/28
Kayseri	2	2	2	2	1	2	2	0	1	0	2	1	2	0	19/28
Kocaeli	2	2	2	2	1	2	2	1	0	0	2	2	1	0	19/28
Konya	2	2	2	2	1	2	2	1	2	0	2	1	2	1	22/28
Malatya	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	1	2	0	16/28
Manisa	2	2	2	2	1	1	1	1	2	0	0	1	2	0	17/28
Mardin	2	2	1	2	1	2	2	0	0	0	0	0	1	0	13/28
Mersin	2	2	2	2	1	2	1	0	2	0	1	1	2	1	19/28
Muğla	2	2	1	2	1	1	2	0	0	0	0	1	1	0	13/28
Ordu	2	2	2	2	1	2	0	0	0	0	1	1	1	0	14/28
Sakarya	2	2	1	2	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0	13/28
Samsun	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	1	1	2	0	17/28
Şanlıurfa	2	2	2	2	1	2	0	0	0	0	0	1	2	0	14/28
Tekirdağ	2	2	1	2	1	2	1	2	0	0	1	1	1	0	16/28
Trabzon	2	2	2	2	1	2	0	0	0	0	0	1	2	0	14/28
Van	2	2	2	2	1	1	0	0	0	0	1	1	1	0	13/28
TOTAL	60/60	60/60	55/60	58/60	31/60	50/60	36/60	21/60	16/60	4/60	28/60	33/60	48/60	17/60	

There are 14 online applications in the list of “*Online Applications within the Scope of Human Resources, Economic and Financial Services*” in Table 11. Istanbul MM and Bursa MM scored the highest with “*26 points*” out of a total of “*28 full scores*”; Konya MM also achieved the second highest score with “*22 points*”. While the lowest score was “*13 points*” in Mardin MM, Muğla MM, Sakarya MM and Van MMs; The second lowest score is found in Trabzon MM, Şanlıurfa MM and Ordu MM with “*14 points*”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “*17.33 points*”. According to Table 11, the online application with the highest score was determined to be “*Municipal Taxes Inquiry and Collection Services*” and “*Water/Wastewater, Gas, Geothermal Energy, etc. Collection Operations*” with a full “*score of 60*”. It is seen that the lowest scoring online application in this category is the “*Allergic Pollen Values Knowledge Base*” with “*4 points*”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “*36.92 points*”.

Table 12. Online Applications within the Scope of Social Aid and Funeral Services

Metropolitan Municipality	Suspended Invoice Application	Suspended Goods Applications	Public Grocery Applications	Family Support Package Applications	Mother - Baby Support Applications	Education Support Package Applications	Social Assistance and Information Practices	Cemetery Information System	Death Registration Entry System (For District Municipalities)	Funeral and Condolence Announcement System	Condolence Houses/Tent Services Applications	TOTAL SCORE
Adana	2	2	2	2	2	2	2	2	1	0	0	17/22
Ankara	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	21/22
Antalya	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	20/22
Aydın	2	2	2	2	2	1	2	2	1	0	2	18/22
Balıkesir	2	1	0	2	1	1	2	2	1	0	1	13/22
Bursa	0	0	0	2	2	2	2	2	2	2	1	15/22
Denizli	0	2	0	2	1	2	2	2	1	2	2	16/22
Diyarbakır	0	1	0	2	1	2	2	2	1	0	1	12/22
Erzurum	0	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	19/22
Eskişehir	0	1	2	2	2	2	2	2	1	0	1	15/22
Gaziantep	0	0	0	2	1	2	2	2	1	2	2	14/22
Hatay	2	0	2	1	2	1	1	2	1	2	1	15/22
İstanbul	2	1	2	2	2	2	2	2	1	0	1	17/22
İzmir	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	20/22
Kahramanmaraş	0	2	2	2	2	1	2	1	1	2	2	17/22
Kayseri	0	1	2	2	0	1	2	2	2	2	1	15/22
Kocaeli	2	2	1	2	2	2	2	2	1	2	1	19/22
Konya	0	0	1	2	1	2	2	2	1	2	1	14/22
Malatya	0	2	2	2	1	1	1	2	1	2	1	15/22
Manisa	0	0	1	1	2	1	2	2	1	2	1	13/22
Mardin	0	1	0	2	0	1	1	0	0	0	0	5/22
Mersin	2	1	2	2	2	2	2	2	1	0	1	17/22
Muğla	0	2	0	2	2	2	2	2	1	0	1	14/22
Ordu	1	2	2	2	0	2	1	2	1	0	1	14/22
Sakarya	0	1	1	1	0	1	2	1	1	2	1	11/22
Samsun	0	2	2	2	1	1	2	2	1	0	1	14/22
Şanlıurfa	0	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	19/22
Tekirdağ	2	1	1	2	1	1	1	2	1	0	1	13/22
Trabzon	0	0	0	2	0	1	1	2	1	2	2	11/22
Van	0	0	1	2	2	2	2	0	1	2	1	13/22
TOTAL	23/60	37/60	38/60	57/60	42/60	48/60	54/60	53/60	31/60	35/60	38/60	

There are 11 online applications in the list of “*Online Applications within the Scope of Social Aid and Funeral Services*” in Table 12. Ankara MM has the highest score with “*21 points*” out of a total of “*22 full scores*”; Antalya MM and İzmir MM also achieved the second highest score with “*20 points*”. While the lowest score is “*5 points*” in Mardin MM; The second lowest score is found in Sakarya MM and Trabzon MM with “*11 points*”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “*15.20 points*”. According to Table 12, the online application with the highest score was “*Family Support Package Applications*” with a “*full score of 57*”. The lowest scoring online application in this category is “*Pending Invoice Application*” with “*23 points*”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “*41.45 points*”.

Table 13. Online Applications within the Scope of Services for Human Health and Stray Animals

Metropolitan Municipality	Home Care, Companion and Hygiene Practices	Home Health Services Applications	Patient Transport and Treatment Services Applications	Health Counseling and Guidance Services		Vaccination and Sterilization Appointment Services Applications	Animal Adoption Services Applications	Animal Protection and Care Information Services	Offensive - Diseased and Injured Animal Notification Applications	Animal Tracking Systems	TOTAL SCORE
Adana	2	2	2	1		2	2	2	2	2	17/18
Ankara	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
Antalya	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
Aydın	2	2	2	2		2	2	2	2	1	17/18
Balıkesir	1	1	2	2		2	2	2	2	1	15/18
Bursa	2	2	2	2		2	1	2	2	1	16/18
Denizli	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
Diyarbakır	2	2	2	1		2	2	2	2	2	17/18
Erzurum	1	1	1	1		2	2	2	2	1	13/18
Eskişehir	2	2	2	2		2	2	1	1	2	16/18
Gaziantep	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
Hatay	2	1	2	1		2	2	2	2	1	15/18
İstanbul	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
İzmir	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
Kahramanmaraş	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
Kayseri	2	2	2	2		2	1	2	1	1	15/18

Kocaeli	2	2	2	2		2	2	2	2	1	17/18
Konya	2	2	2	1		2	2	2	2	2	17/18
Malatya	2	2	1	1		2	2	2	2	2	16/18
Manisa	2	2	1	1		2	2	2	2	1	15/18
Mardin	0	0	0	0		2	2	2	1	1	8/18
Mersin	2	2	1	1		2	2	2	2	2	16/18
Muğla	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
Ordu	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
Sakarya	2	2	1	2		2	2	2	2	2	17/18
Samsun	2	2	2	2		2	2	2	2	2	18/18
Şanlıurfa	2	2	1	2		2	2	2	2	1	16/18
Tekirdağ	2	2	2	2		2	2	2	1	1	16/18
Trabzon	2	1	0	2		2	2	2	2	2	15/18
Van	2	2	2	1		2	2	2	2	2	17/18
TOTAL	56/60	54/60	50/60	49/60		60/60	58/60	59/60	56/60	49/60	

There are 9 online applications in the list of “*Online Applications within the Scope of Services for Human Health and Stray Animals*” in Table 13. Ankara MM, Antalya MM, Denizli MM, Gaziantep MM, Istanbul MM, İzmir MM, Kahramanmaraş MM, Muğla MM, Samsun MM and Ordu MM scored the highest with “18 points” out of a total of “18 full scores”; Adana MM, Aydın MM, Diyarbakır MM, Kocaeli MM, Konya MM, Sakarya MM and Van MM also achieved the second highest score with “17 points”. While the lowest score was “8 points” in Mardin MM; The second lowest score is found in Erzurum MM with “13 points”. The average score of metropolitan municipalities in this group was calculated as “16.36 points”. According to Table 12, it was determined that the online application with the highest score was “*Vaccination and Sterilization Appointment Services Applications*” with a full score of “60 points”. The lowest scoring online application in this category is “*Health Counseling and Guidance Services*” and “*Animal Tracking Systems*” with “49 points”. It was determined that the online applications in this group have an average score of “54.55 points”.

Table 14. Total and Average Scores of Metropolitan Municipalities Online Applications

Metropolitan Municipality	Table 3	Table 4	Table 5	Table 6	Table 7	Table 8	Table 9	Table 10	Table 11	Table 12	Table 13	TOTAL SCORE	SCORE PERCENTAGE (%)
Adana	12/26	16/24	6/18	22/22	19/28	18/24	9/18	14/16	17/28	17/22	17/18	167/244	68,44
Ankara	24/26	23/24	17/18	21/22	24/28	24/24	16/18	16/16	19/28	21/22	18/18	223/244	91,39
Antalya	18/26	14/24	8/18	19/22	21/28	23/24	12/18	16/16	19/28	20/22	18/18	188/244	77,05
Aydın	20/26	11/24	7/18	19/22	19/28	19/24	12/18	15/16	17/28	18/22	17/18	174/244	71,31
Balıkesir	18/26	13/24	14/18	19/22	22/28	24/24	12/18	15/16	18/28	13/22	15/18	183/244	75,00
Bursa	21/26	20/24	14/18	21/22	25/28	20/24	12/18	16/16	26/28	15/22	16/18	206/244	84,43
Denizli	17/26	20/24	9/18	18/22	21/28	18/24	7/18	15/16	17/28	16/22	18/18	176/244	72,13
Diyarbakır	21/26	15/24	7/18	14/22	18/28	20/24	14/18	13/16	15/28	12/22	17/18	166/244	68,03
Erzurum	18/26	14/24	8/18	17/22	20/28	21/24	8/18	15/16	15/28	19/22	13/18	168/244	68,85
Eskişehir	20/26	15/24	8/18	16/22	19/28	21/24	10/18	16/16	17/28	15/22	16/18	173/244	70,90
Gaziantep	18/26	14/24	9/18	16/22	19/28	22/24	16/18	16/16	20/28	14/22	18/18	182/244	74,59
Hatay	10/26	11/24	11/18	16/22	25/28	23/24	9/18	15/16	19/28	15/22	15/18	169/244	69,26
İstanbul	24/26	21/24	18/18	22/22	23/28	18/24	18/18	16/16	26/28	17/22	18/18	221/244	90,57
İzmir	23/26	22/24	15/18	21/22	25/28	24/24	15/18	16/16	19/28	20/22	18/18	218/244	89,34
Kahramanmaraş	19/26	14/24	10/18	21/22	25/28	24/24	9/18	16/16	17/28	17/22	18/18	190/244	77,87
Kayseri	22/26	17/24	11/18	20/22	25/28	23/24	13/18	16/16	19/28	15/22	15/18	196/244	80,33
Kocaeli	20/26	21/24	13/18	19/22	26/28	24/24	16/18	16/16	19/28	19/22	17/18	210/244	86,07
Konya	22/26	18/24	15/18	22/22	24/28	21/24	14/18	16/16	22/28	14/22	17/18	205/244	84,02
Malatya	13/26	15/24	6/18	20/22	19/28	22/24	13/18	13/16	16/28	15/22	16/18	168/244	68,85
Manisa	20/26	16/24	11/18	20/22	19/28	22/24	7/18	14/16	17/28	13/22	15/18	174/244	71,31
Mardin	11/26	8/24	3/18	13/22	14/28	21/24	5/18	11/16	13/28	5/22	8/18	112/244	45,90
Mersin	11/26	14/24	5/18	17/22	16/28	23/24	9/18	15/16	19/28	17/22	16/18	162/244	66,39
Muğla	10/26	10/24	8/18	11/22	15/28	22/24	9/18	15/16	13/28	14/22	18/18	145/244	59,43
Ordu	14/26	12/24	6/18	14/22	18/28	22/24	5/18	15/16	14/28	14/22	18/18	152/244	62,30
Sakarya	9/26	8/24	6/18	11/22	16/28	22/24	11/18	16/16	13/28	11/22	17/18	140/244	57,38
Samsun	14/26	16/24	13/18	20/22	24/28	21/24	11/18	14/16	17/28	14/22	18/18	182/244	74,59
Şanlıurfa	20/26	14/24	8/18	11/22	18/28	23/24	5/18	15/16	14/28	19/22	16/18	163/244	66,80
Tekirdağ	22/26	13/24	11/18	21/22	23/28	24/24	9/18	15/16	16/28	13/22	16/18	183/244	75,00
Trabzon	15/26	14/24	8/18	19/22	21/28	23/24	7/18	15/16	14/28	11/22	15/18	162/244	66,39
Van	15/26	13/24	9/18	18/22	21/28	21/24	6/18	14/16	13/28	13/22	17/18	160/244	65,57
Genel Ortalama	17,37	15,07	9,87	17,93	20,80	21,77	8,96	15,00	17,33	15,20	16,36	176/244	71,99
Genel Başarı Oram (%)	66,81	62,79	54,83	81,50	74,29	90,71	49,78	93,75	61,89	69,09	90,89	72,13	

The online applications implemented by the Metropolitan Municipalities were evaluated separately under 11 groups, and then collectively evaluated in Table 14. There are 122 online applications in total in 11 different tables. Ankara MM achieved the highest score with a “*total score of 223*” out of a total of “*244 full scores*”. Thus, a success rate of 91.39% was achieved according to the total score (244 points). The other most successful municipalities and their success rates in metropolitan cities are respectively; Istanbul MM (221 points - 90.57%), İzmir MM (218 points - 89.34%), Kocaeli MM (210 points - 86.07%), Bursa MM (206 points - 84.43%) and Konya MM (205 points - 84.02%).

According to Table 14, the lowest score was in Mardin MM with “*112 points*”, and the success rate was measured as 45.90%. Other low scores, respectively; Sakarya MM (140 points - 57.38%), Muğla MM (145 points - 59.43%), Ordu (152 points - 62.30%) and Van MM (160 points - 65.57%). The average score in total of the metropolitan municipalities in all groups was calculated as “*176 points*”. The success rate of this average score compared to the total score was determined as 71.99%.

The general scores of 11 online service groups created within the scope of the research are presented collectively in Table 14. According to the data obtained, the online service groups with the highest scores were respectively “*Table 10. Online Applications Related to Culture and Art Services*” (93.75%); “*Table 13. Online Applications within the Scope of Services for Human Health and Stray Animals*” (90,89%) and “*Table 8. Online Applications within the Scope of Promotion/Information Services for Activities and Practices*” (90.71%). According to Table 14, the online service groups with the lowest scores were “*Table 9. Online Applications Related to E-Learning Services and Educational Materials*” (49.78%); “*Table 5. Online Applications Related to City Life and Environmental Services*” (54.83%) and “*Table 11. Online Applications within the Scope of Human Resources, Economic and Financial Services*” (61.89%).

4. Conclusion

Determination of the number and implementation rates of online (e-municipality) applications, which is the fundamental sub-component of smart governance, of 30 metropolitan municipalities as the most effective local government units in Turkey, by grouping and comparing with other municipalities is discussed. First, it is aimed to identify and group the local online applications in Turkey, to determine how many of them are implemented in the metropolitan municipalities and to compare them with each other by creating score tables among metropolitan municipalities. Thus,

it was possible to compare the success scores of metropolitan municipalities by determining which online services they provide and which ones they are insufficient. With the comparisons made, the supply and demand ratios of online services and applications were also revealed. The scope of the research is 30 metropolitan municipalities in Turkey. In the research, the corporate web pages of the metropolitan municipalities were analyzed by the scanning (content analysis) method.

Within the scope of the research, 122 *smart* governance based online services of metropolitan municipalities were determined and they were classified in 11 different subgroups. Each online service was rated with a score of “2 points” (*full: 2 points – partially: 1 point – none: 0 points*). At the final evaluation of the data, the most successful municipalities out of a total of “244 *full scores*”; **Ankara MM (223 points - 91.39%)**, Istanbul MM (221 points - 90.57%), İzmir MM (218 points - 89.34%), Kocaeli MM (210 points - 86.07%), Bursa MM (206 points - 84.43%) and Konya MM (205 points - 84.02%). According to the results of the analysis, the metropolitan municipalities with the lowest scores are respectively; **Mardin MM (112 points - 45.90%)**, Sakarya MM (140 points - 57.38%), Muğla MM (145 points - 59.43%), Ordu (152 points - 62.30%) and Van MM (160 points - 65.57%). The average score in total of the metropolitan municipalities in all groups was calculated as “176 *points*”. The success rate of this average score compared to the total score was determined as **71.99%**.

According to the findings, İstanbul MM (5 units), Ankara MM (3 units), İzmir MM (3 units), Kahramanmaraş MM (3 units), Antalya MM (2 units), Gaziantep MM (2 units), Kocaeli MM (2 units), Konya MM (2 units), Adana MM (1 unit), Balıkesir MM (1 unit), Bursa MM (1 unit), Denizli MM (1 unit), Eskişehir MM (1 unit), Kayseri MM (1 unit), Muğla MM (1 unit), Ordu MM (1 unit), Sakarya MM (1 unit), Samsun MM (1 unit) and Tekirdağ MM (1 unit) achieved full points/score in some groups. However, Aydın MM, Diyarbakır MM, Erzurum MM, Hatay MM, Malatya MM, Manisa MM, Mardin MM, Mersin MM, Şanlıurfa MM, Trabzon MM and Van MM did not achieve full points in any of the online service groups. The online service groups that metropolitan municipalities got the most full points (6 items) were determined as “*Online Applications Within the Scope of Promotion/Information Services Regarding Activities and Applications*” (12), “*Online Applications Regarding Human Health and Stray Animal Services*” (10) and “*Online Applications Related to Public Relations, Volunteering and Participation Services*”. However, no municipality has achieved full points/scores in the online service groups of “*Online Applications Regarding City Life and Environmental Services*”, “*Online Applications within the Scope of Human*

Resources, Economic and Financial Services” and *“Online Applications within the Scope of Social Aid and Funeral Services”*.

Within the scope of the research, 9 of the 122 applications included in the 11 online service groups were obtained full scores by all metropolitan municipalities. To illustrate it clearly, these online service applications have been implemented by all 30 metropolitan municipalities in Turkey. These mentioned online service applications are respectively; *“E-President Services and Applications (Notify President)”* (Table 8), *“Free Wi-Fi et al. Internet Applications”* (Table 9), *“Online Story, Poetry, etc. Listening Practices”* (Table 10), *“Online Show, Theatre, Film, Exhibition, etc. Monitoring Practices”* (Table 10), *“Online Interview, Conference, etc. Applications Related to Events”* (Table 10), *“Online Advertising, Design, Digital Media, etc. Services”* (Table 10), *“Municipal Taxes Inquiry and Collection Services”* (Table 11), *“Water/Wastewater, Gas, Geothermal Energ, etc. Collection of Services”* (Table 11) and *“Vaccination and Sterilization Appointment Services Applications”* (Table 13).

The main constraints of the research are listed as the type/number of municipalities where data was collected, the public services evaluated and the date of the evaluation. First of all, not all municipalities in Turkey were evaluated in this context. Only provincial municipalities and only the provincial municipalities that are metropolitan cities were included in the scope of the research. Therefore, a separate study can be conducted on the other 51 provincial municipalities. Again, such a study can be carried out on district municipalities and town municipalities in non-metropolitan provinces. In addition, the metropolitan municipalities within the scope of the study were evaluated independently from the district municipalities within the provincial borders. In this context, the main reason why the study is limited to 30 metropolitan municipalities is that they have wider financial and human resources compared to other types of municipalities and offer online services at higher standards.

According to various legislative provisions in Turkey, local governments are authorized to provide “local” and “common” public services, provided that they are not prohibited. This situation has caused a wide variety in the types and numbers of services. For this reason, not all local public services were taken into account in our study. Services offered online and those based on “governance” of these services have been identified and grouped. Therefore, separate studies can be carried out on other services that do not fall into this group.

The last limitation of the study is the date range in which the data collection process was carried out. The data subject to the research were

obtained by examining the corporate web pages of all metropolitan municipalities between 15.03.2022 and 15.04.2022. Therefore, online service applications that were not active on the web page on these dates or that were added/updated later were not included in the scope of the study. For this reason, this comprehensive study, in which both an individual metropolitan municipality analysis and also all of them are compared, should be done again in certain periods. Thus, it will make the developments and success rates more measurable in this context.

References

- AKTEL, Mehmet (2009), “*İl Belediye Web Sitelerinin İşlevselliği Üzerine Bir Araştırma*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.14(2), pp.223-240.
- AL, Hamza and ALODALI, M. Fatih Bilal (2008), “*Türkiye’de E-Belediyecilik ve Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Örneği*”, **Uluslararası 6. Bilgi Ekonomi ve Yönetimi Kongresi Bildiriler Kitabı**, 26–28 December 2008, İstanbul, pp.1204-1219.
- ALKAN, Tunay (2015), “*Akıllı Kentler ya da 21. Yüzyıl Şehirleri*”, **Bilişim Dergisi**, S.182, pp.70-77.
- ALODALI, M. Fatih Bilal, TUNCER, Aziz, USTA, Sefa and HALİS, Mine (2012). “*Yerel Yönetimlerde E-Belediyecilik Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği*”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.1(1), pp.83-95.
- ANTHOPOULOS, Leonidas G. (2017), **Understanding Smart Cities: A Tool for Smart Government or an Industrial Trick?**, Springer International Publishing, Switzerland.
- CANDEMİR, Aykan and SAVAŞÇI KAZANÇOĞLU, İpek (2009). “*E-Belediye Çerçevesinde Ege Bölgesi Kıyı Belediyelerinin Web Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi*”, **Uluslararası 7. Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, 30 October - 1 November 2009, Yalova, pp.196-214.
- COHEN, Boyd (2012), “*What Exactly is a Smart City?*”, **Fast Company** (E-Article), <https://www.fastcompany.com/1680538/what-exactly-is-a-smart-city> (Date of Access: 03.06.2021).
- EUROPEAN PARLIAMENT (2014), **Mapping Smart Cities in the EU**, European Parliament Publisher, Brussels.
- GENCO, Mehmet İlker (2010), “*Türkiye’de Yerel Yönetimlerde E-Belediyecilik Uygulamaları ve Gelişim Süreci*”, **Master Thesis**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- GIFFINGER, Rudolf (2007), **Smart Cities, Ranking of European Medium-Sized Cities**, Centre of Regional Science Press, Wien (Austria).
- GÖÇOĞLU, Volkan (2021), “*Akıllı Yönetişim ve Kamu Politikaları*”, **Kurumsal Bilgi Yönetimi: Teknolojik Eğilimler** (Ed. Mustafa Kocaoğlu, Sefa USTA), Eğitim Yayınevi, Konya, pp.397-415.
- İNCE, N. Murat (2001), **Elektronik Devlet: Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkânlar**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara.
- KABAKUŞ, Ahmet Kamil (2010), “*Türkiye’deki Belediye İnternet Sitelerinin Nicelik ve Nitelik Bakımından İncelenmesi*”, **Master Thesis**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- KABAKUŞ, Ahmet Kamil (2014), “*Türkiye’deki Büyükşehirlerin İlçe Belediyelerine Göre E-Belediye Hizmetlerinde Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi ile*

- Ölçülmesi*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.18(3), pp.307-324.
- KOÇAOĞLU, Mustafa (2016), “*Yönetişim*”, **Yönetim Bilimi: Tarihsel Gelişim ve Kavramsal Çerçeve** (Ed. Aziz Tuncer, M. Fatih Bilal Alodalı, Sefa Usta), Sakarya Yayıncılık, Adapazarı, pp. 295-317.
- KOÇAOĞLU, Mustafa and ŞAHNAGİL, Sinem (2021), “*Uluslararası Kamu Politikaları ve Yönetişim*” **Uluslararası Kamu Politikaları: Kavram, Teori, Aktörler, Uygulamalar** (Ed. Önder Kutlu, Yusuf Sayın, Sefa Usta), Nobel Yayıncılık, Ankara, pp. 29-43.
- LOMBARDI, Patrizia, GIORĐANO, Silvia, FAROUH, Hnd ve YOUSEF, Wael (2012), “*Modelling The Smart City Performance*”, **The European Journal of Social Science Research**, S.2, pp.137-149.
- MECEK, Gülsevil, DOĞAN, Mesut and KAYMAZ, Ali Rıza (2015), “*Yerel Yönetim Hizmetlerinin Finansmanında ve Sunumunda Alternatif Bir Model: KÖSİ (Kamu-Özel Sektör İşbirliği) Uygulamaları*”, **İdari ve Mali Açından Türkiye’de Yerel Yönetimler** (Ed. Mehmet Mecek, Mesut Doğan, Bekir Parlak), Bekad Yayınevi, Antalya, pp.481-506.
- MECEK, Mehmet (2017), “*E-Devlet ve E-Belediye: Kavramsal Çerçeve ve Türkiye’de Belediye Web Sitelerine Yönelik Yapılan Çalışmaların İncelenmesi*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.22(KAYFOR15 Special Edition), pp.1815-1851.
- MECEK, Mehmet (2018), “*E-Belediyecilik, Halkla İlişkiler, Bilgi Edinme, Şeffaflık, vb. Unsurlar Açısından Belediye Web Sayfalarının Kullanılması ve Etkinlik Analizi: Bolvadin Belediyesi*”, **Bolvadin Araştırmaları 1** (Ed. Mustafa Güler, Cantürk Kayahan), Eğitim Yayınevi, Konya, pp.2307-2350.
- MECEK, Mehmet (2021), “*Akıllı Yaşam ve Kent Aracı Olarak Yerel Yönetimlerin Güvenli Kent Uygulamaları*”, **Kurumsal Bilgi Yönetimi: Teknolojik Eğilimler** (Ed. Mustafa Kocaoglu, Sefa USTA), Eğitim Yayınevi, Konya, pp.433-456.
- MECEK, Mehmet and KOCAKULA, Özge (2019), “*E-Devlet ve E-Yönetişimde İdari, Siyasi ve Etik Sorunlar*”, **E-Yönetişim: Kavramsal/Kuramsal Çerçeve, Ülke İncelemeleri ve Türkiye’ye Yansımaları** (Ed. Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan), Beta Yayınları, İstanbul, pp.195-230.
- MECEK, Mehmet and KOCAKULA, Özge (2020), “*Yönetim – İdare Kavramlarının Yapısal – İşlevsel Analizi ve Kavramsal Açından Tanımlanması*”, **Journal of Social and Humanities Sciences Research (Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi)**, S.7(54), pp.1411-1425.
- NEGİZ, Nilüfer and SARAÇBAŞI, Yasemin (2012), “*Demokratik Yönetişim Sağlanmasında E-Belediye ve Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği*”, **The Journal of Knowledge Economy and Knowledge Management**, S.7,

- pp.42-52 <http://www.beykon.org/dergi/2012/SPRING/N.Negiz.pdf> (Erişim Tarihi: 12.03.2022).
- OKÇU, Murat (2012), “*Değişen Dünyayı Anlamak İçin Önemli Bir Kavram: Yönetişim*”, **Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi** (Ed. Fatma Neval Genç), Ekin Yayınları, Bursa, pp.9-29.
- ÖZKAYNAR, Kürşad, ALTUNİŞİK Remzi, YOLCU, Tarkan (2019), “*Siyasal Pazarlama için Etnografi ve Netnografi Temelli Araştırmaların Kullanımına Yönelik Bir Araştırma: Twitter Üzerinden Yapılan Anketler ile 2017 Referandumu Resmi Sonuçlarının Karşılaştırılması*”, **Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journal of World of Turks**, S.2(11), pp.147-167. <https://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/1147> (Date of Access: 11.04.2022).
- ÖZÜPEK, Mehmet Nejat (2010), “*Belediyelerin Halkla İlişkiler Çalışmalarında İnternet Kullanımı: Büyükşehir Belediyeleri Web Siteleri Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma*”, **Selçuk İletişim Dergisi**, S.6(3), pp.196-205.
- PARLAK, Bekir and SOBACI, Mehmet Zahid (2012), **Ulusal ve Küresel Perspektifte Kamu Yönetimi Teorik ve Pratik**, MKM Yayınları, Bursa, 4.Edition.
- PEREIRA, Gabriela Viale, PARYCEK, Peter, FALCO, Enzo and KLEINHANS, Reinout (2018), “*Smart Governance in The Context of Smart Cities: A Literature Review*”, **Information Polity**, S.23(2), pp.143-162.
- SMART CITIES COUNCIL (2014), **Mapping Smart Cities in The EU**, European Parliament Publisher, Brussels (Belgium), [https://www.euro-parl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOL-ITRE_ET\(2014\)507480_EN.pdf](https://www.euro-parl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOL-ITRE_ET(2014)507480_EN.pdf) (Date of Access: 08.06.2021).
- ŞAT, Nur (2016), “*Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Genel Ağ (Web) Sitelerinin Analizi*”, **Türk İdare Dergisi**, S.482, pp.183-236.
- TÜRKİYE BİLİŞİM VAKFI (2016), **Türkiye Akıllı Şehirler Değerlendirme Raporu**, TBV Yayını, İstanbul, <http://tbv.org.tr/sehrin-akilli-hali,DP-1102.html> (Date of Access: 30.12.2017).
- YAMAN, Kemal, AŞGIN, Sait and KAYA, Ece (2013). “*Comparative Analysis of the e-Municipality Applications in Turkey: The Case of Western Black Sea Region (Türkiye’de E-Belediye Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi: Batı Karadeniz Bölgesi Örneği)*”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, S.20(1), pp.207-220.
- YILDIRIM, Ramazan (2012), **İdare Hukuku Dersleri 1**, Mimoza Yayınları, Konya, 4.Edition.
- YILDIRIM, Uğur and ÖNER, Şerif (2004), “*Bilgi Toplumu Sürecinde Yerel Yönetimlerde Eğitim Bilişim Teknolojisinden Yararlanma: Türkiye’de E-Belediye Uygulamaları*”, **The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)**, S.3(1), pp.49-60.

- YILDIZ, Mete (1999), “*Yerel Yönetimlerde Yeni Bir Katılım Kanalı, İnternet: Türkiye ve ABD’de Elektronik Kamu Bilgi Ağları*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.8(4), pp.144-156.
- YILMAZ, Vedat and MECEK, Mehmet (2021), “*Kavram ve Kuramsal Açıdan Türkiye’de Dijital Kamu Yönetimi ve Dönüşümü*”, **Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar** (Ed. Berat Akıncı), Nobel Yayınları, Ankara, pp.103-138.

Güvenin Doğası ve Devlete Duyulan Güveni Etkileyen Faktörler

Erhan Örselli¹

Zekeriya Bilici²

Özet

Literatürde vatandaşların devlete ve kamu kurumlarına duyduğu güven ve güvenin toplumların yönetim süreçleri üzerindeki etkisi konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Devlete ve kurumlara duyulan güveni ele alıp inceleyen çalışmalar, konuya farklı disiplinlerin ilgi duyması nedeniyle tarih boyunca farklı biçimler almıştır. Güvene yönelik disiplinler arası ilgi, vatandaşların güvenini etkileyen çeşitli faktörleri belirlemeye yönelmiştir. Özellikle sosyo-ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal güç dinamikleri; yetkinlik, dürüstlük, iletişim ve sosyo-demografik değişkenlerin vatandaşların kurumsal güvenini etkilediği gözlemlenmiştir. Çalışmanın amacı, devlete ve kamu yönetimine güvenin doğasını ve devlete duyulan güvenin hangi faktörlerden etkilendiğini incelemektir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle güven kavramının ne olduğu üzerinde durulmuş sonrasında devlete ve kurumlara duyulan güven ve güveni etkileyen faktörler incelenmiştir. Ayrıca çalışmada devlete güven düzeyini artıracak stratejiler de ele alınıp değerlendirilmiştir. Çalışmada, devlete duyulan güvenin modern devletlerin meşruiyetinde önemli bir rol oynadığı ve devletin kapasitesinden, vatandaşların kamusal hizmetlerin performansından, sosyal sermayeden ve vatandaşların sosyo-demografik özelliklerinden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma nitel bir yöntemle hazırlanmıştır.

- 1 Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, corselli@erbakan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3977-0099
- 2 Öğr. Gör. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Meram MYO, zbilici@erbakan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3923-2194

1. Giriş

Güven, modern yaşamda hayati bir rol oynamanın yanı sıra toplumların sağlıklı işleyişi için de oldukça önemlidir. İnsanlara ve kurumlara güvenmeden hayatın devamı neredeyse imkânsızdır (Hawkins, 2024: 286). Aynı zamanda devletlerin meşruiyetleri için de kamu güvenine ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu nedenle, vatandaşların devlete ve kamu kurumlarına olan güveni, uzun yıllardır kamu yönetimi ve siyaset bilimi literatüründe ele alınan bir konu olmuş, kurumlara duyulan güvenin çeşitli yönleri ve toplumların yönetim süreçleri üzerindeki potansiyel etkisi konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Mahmud, 2024: 531). Vatandaşların devlete duydukları güven, ekonomik büyümeyi teşvik etmede, etkili kamu politikaları uygulamada, yasalara uyumu iyileştirmede ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir gösterge olduğu kabul edilmektedir (Uddin, 2025: 238).

Vatandaşların devlete duyduğu güven düzeyi, kamu hizmetlerini ve devlet bürokrasilerini değerlendirmek için önemli bir unsurdur. Her ne kadar bu tür öznel değerlendirmeler kamu yönetimlerinin kalitesini ve performansını tam olarak yansıtmasa da vatandaşların yönetime yönelik davranışlarını, bakış açısını yönlendirmekte ve açıklamaktadır (Van de Walle ve Migchelbrink, 2020: 9)

Yapılan birçok çalışma, devlete ve kamu kurumlarına duyulan güvenin, ekonomik koşullara, siyasi sisteme, hükümet ve kamu kurumlarının performansına bağlı olarak büyük ölçüde değişmekle birlikte, güven düzeyinin uzun süredir azaldığını ve önceki yıllara göre güven düzeyinin düştüğünü göstermektedir. Kamu yönetimine olan güven birçok ülkede düşüktür (Van de Walle ve Migchelbrink, 2020: 9). Özellikle birçok gelişmiş Avrupa ülkesinde ve Amerika’da kamusal güven istikrarlı bir şekilde azalmaktadır. Literatürdeki birçok çalışma, vatandaşların siyasi partilere, kamu görevlilerine, kolluk kuvvetlerine, geleneksel ve dini kuruluşlara, üniversitelere, medyaya düşük düzeyde güven duyduğuna işaret etmektedir (Uddin, 2025: 238).

Devlete ve kurumlara olan güveni ele alıp inceleyen çalışmalar, konuya farklı disiplinlerin ilgi duyması nedeniyle tarih boyunca farklı biçimler almıştır. Güvene yönelik disiplinler arası ilgi, vatandaşların güvenini etkileyen çeşitli faktörleri belirlemeye yönelmiştir. Özellikle sosyoekonomik, politik, kültürel ve toplumsal güç dinamikleri; yetkinlik, dürüstlük, iletişim ve sosyo-demografik değişkenlerin vatandaşların güvenini etkilediği gözlemlenmiştir. (Dzordzormenyoh, 2023: 189). Vatandaşların devlet ve kamu kurumlarının performansından özellikle kamu hizmeti sunumundan duydukları memnuniyet, devlete duydukları güven düzeyini etkilemektedir (Van De

Walle ve Bouckaert, 2003: 892). Bu bağlamda güven, kamu kurumlarının vatandaşlarının ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılama becerisine duydukları inanç olarak belirtilebilir (Mahmud, 2024: 532).

Çalışmanın amacı güvenin doğasını inceleyerek, devlete duyulan güveni etkileyen faktörleri açıklamaktır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle güven kavramının doğası ve bileşenleri incelenmiştir. İkinci olarak devlete duyulan güven olgusu ardından ise kurumsal güveni etkileyen faktörler ele alınıp değerlendirilmiştir.

2. Güven Kavramının Doğası ve Bileşenleri

Güven üzerine yapılan çalışmalar, güven duygusunun yüksek olduğu bireylerin daha mutlu, daha uyumlu ve yalan söyleme olasılıklarının daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Güven duygusu öncelikle küçük yaşlardan itibaren öğrenilen bir kişilik özelliği olup, farklı nesnelere aynı şekilde güven duyulabilir. Güven duygusunun gelişimi, kişilerarası ilişyiş ve sağlıklı iletişim için temeldir (Morton, Stomberg-Firestein ve Miller, 2025: 2).

Güven olgusu üzerine yapılan çalışmaların yaygınlaşmasına rağmen, üzerinde uzlaşılmış bir güven tanımı bulunmamaktadır. Literatür incelendiğinde, güvenin tanımı ve ölçümü konusunda tam bir netlik bulunmamaktadır. Güveni anlama, açıklama ve tanımlama girişimleri çeşitli disiplinlerdeki bilim insanları için bir zorluk olmaya devam etmektedir. (Dzordzormenyoh, 2023: 192). Bu nedenle güven, çeşitli disiplinler ve yaklaşımlar tarafından yaygın olarak incelendiğinden, çok sayıda tanımı mevcuttur (Reif vd., 2024: 672).

Güven olgusu bireylerin beklentileridir. Bu beklenti, bireylerin diğer tarafın niyet ve davranışlarının güvenilir olup olmadığına ilişkin yargılarından kaynaklanır ve başkalarının güvenilirliğine ilişkin bir algıyı temsil eder (Hong vd., 2025: 2). Newton'a (2001: 202) göre güven, "güvenenin, en kötü ihtimalle başkalarının bilerek veya istemeyerek kendisine zarar vermeyeceğine, en iyi ihtimalle de kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceğine olan inancıdır". Farklı bir tanımda güven, güvenilir bir varlığa yönelik olumlu beklentileri ve bu beklentilerin önceki deneyimlere güçlü bir şekilde dayanması sayesinde belirsiz ve riskli bir geleceğin karmaşıklığını azaltan bir faktördür (Reif vd., 2024: 672).

Literatürdeki güven tanımları incelendiğinde, güvenin hem bilişsel hem de duygusal olarak kaynaklandığı, riskli veya beklenmedik durumlarda gerekli olduğu, savunmasız olma isteğıyle karakterize edildiğı, risk alma davranışına yol açtığı ve karşı taraftan olumlu beklentilere dayandığı görülmektedir. Bu

doğrultuda, güven kavramı, “bir güvenen tarafından, bir güvenilenin olumlu beklentilerine dayanarak, kasıtlı ve davranışsal olarak savunmasızlığın askıya alınması” olarak tanımlanabilmektedir (Oomsels ve Bouckaert; 2014: 581-582).

Güven, bir başka tarafın niyetleri veya eylemleriyle ilgili olumlu beklentilere dayanarak ona karşı savunmasız olma isteğini içeren ilişkisel bir kavramdır. Güvenilirlik, bir tarafı güvene layık kılan örneğin algılanan iyilikseverlik, dürüstlük, yeterlilik ve öngörülebilirlik gibi nitelikler veya özellikler ifade eder. Güvensizlik ise, güvenin yokluğudur ve genellikle ihanete uğrama veya hayal kırıklığına uğrama gibi geçmiş deneyimlerden kaynaklanan, diğer tarafın niyetleri veya davranışları hakkında olumsuz beklentileri içerir (Peters, 2024: 2).

Güven tanımları incelendiğinde güven tanımlarının “güvenen, güvenilen hem güvenenin hem de güvenilenin birbirine bağımlılığı, risk alma durumu, güvenen için hedefler, güvenen için genellikle gönüllü bir deneyim olması ve başkaları tarafından yapılan olumlu değerlendirme veya beklentiler” (Dzordzormenyoh, 2023: 192) üzerine odaklandığı görülmektedir. Ayrıca güvenin birden fazla boyutunun olduğu görülmektedir. Güvenin ilk boyutu genellikle güvenen kişinin, güvendiği kişinin güvenilirliğine ilişkin algısıdır. Bu algının, güvenilen kişinin belirli bir ilişkideki yeteneği, yardımseverliği ve dürüstlüğüne ilişkin olumlu beklentilerden oluştuğu söylenebilir. Yetenek, güvenilen kişinin belirli bir alanda etkili olmasını sağlayan algılanan becerileri, yetkinlikleri ve diğer özellikler ifade eder. İyilikseverlik, bir kişinin tamamen benmerkezci olmayan nedenlerle iyilik yapmak istediğine olan inançtır; dürüstlük ise bireyin, güvenen tarafından kabul edilebilir bir dizi değer ve ilkeye bağlı kaldığına olan inançtır. Dolayısıyla, algılanan güvenilirlik boyutu, güvenen kişinin güvenilen kişiden bu özelliklerle ilgili beklentilerini ifade eder (Oomsels ve Bouckaert; 2014: 581-583).

Güvenenler, güvenilen tarafın güvenilirliğine ilişkin algılarına dayanarak, iletişimlerdeki öngörülemesliği, belirsizliği ve karmaşıklığı askıya alabilir, belirli bir ilişkide kırılganlığı kabul etme isteklerini teşvik edebilirler. Bu, güvenin ikinci boyutudur (Oomsels ve Bouckaert; 2014: 583).

Güvenen kişi, karşı tarafa inanarak risk ve kırılganlık hissini askıya alır. Bu kırılganlık, güvenenin “kendisine güvenen diğer kişilerin niyetleri, amaçları ve muhtemel eylemleri hakkındaki belirsizliğinden” kaynaklanır. Askıya alma, güvenen aktörlerin doğru seçimi yapıp yapmadıklarından asla emin olamayacakları anlamına gelir. Güvenen taraf, belirsizliğin, kırılganlığın ve riskin mevcut olduğunu bilir, ancak bu bilgiyi sanki olumlu bir şekilde çözülmüş gibi geçerli sebeplere dayanarak askıya alır. Güvenenler,

kırılğanlıklarının farkında olmadıkları için değil, güvenilenin askıya alınan kırılğanlığı kötüye kullanmayacağına inanmak için geçerli sebepleri olduğu için kırılğanlıklarını askıya alırlar. Güven, yalnızca güven beklentisi bir karar söz konusu olduğunda ortaya çıkar, aksi takdirde buna güven değil umut denilebilir. Bu bağlamda güvenin üçüncü boyutu risk alma davranışdır. Risk alma davranışı, risk alma isteğinin olmadığı durumlarda da mevcut olabilir veya risk alma isteğinin olduğu durumlarda mevcut olmayabilir (Oomsels ve Bouckaert; 2014: 583).

Güven, bu üç boyutun birbiriyle ilişkili olması nedeniyle karşılıklı ve kendi kendini güçlendiren bir olgu olarak kabul edilir. İlk olarak, güven kendi kendini güçlendirir çünkü karşı tarafın güvenilir olduğunu algılayan bireyler, karşılıklı güveni askıya almaya daha istekli olmaktadır.

3. Devlete Duyulan Güven ve Önemi

Vatandaşların devlete güven duyması, demokratik toplumların işleyişi için adeta bir zorunluluktur (Morton, Stomberg-Firestein ve Miller, 2025: 2). Kurumsal güvende insanların soyut sistemlere ve kurumlara güven duyabileceği varsayılmaktadır. Bu kurumlar, kurallar, roller ve faaliyetleri üreten insanların birleşik yapılarıdır ve insanlar bu tür oluşumları nasıl algıladıklarına ve eylemlerini nasıl değerlendirdiklerine bağlı olarak güven duyabilirler veya güven duymayabilirler (Askvik, Jamil ve Dhakal, 2011: 418). Kurumsal güven, kamu kurumlarına, liderlere ve hizmetlere duyulan güveni kapsamaktadır. Dolayısıyla, kurumsal, siyasi veya sistem güveni, algılanan meşruiyet, teknik yeterlilik ve verilen görevleri etkili ve verimli bir şekilde yerine getirme becerisini içermektedir (Dzordzormenyoh, 2023: 192).

Devlete duyulan güven, kamu hizmetlerinin etkili bir şekilde uygulanmasını desteklediği varsayılan çok yönlü ve zorlu bir kavramdır (Mahmud, 2021: 106). Mishler ve Rose (2001: 35) kurumsal güveni, işleyen bir toplum yaratmak için vatandaşların çıkarları doğrultusunda hareket eden kamu kurumlarına duyulan his olarak tanımlamıştır. Thomas (1998:167) çalışmasında, vatandaşların devlete duyduğu güveni, vatandaşların devletin toplumun çıkarları doğrultusunda hareket edeceğine duydukları güvenin derecesi olarak belirtmiştir. Aynı şekilde Hetherington (1999: 312) kurumsal güveni, devletin vatandaşlarının normatif beklentilerine göre ne kadar iyi faaliyet gösterdiğine dayanan, devlete yönelik temel bir değerlendirme yönelimi olarak tanımlamıştır. Miller ve Listhaug (1998: 163) ise güveni, devletin vatandaşların normatif beklentilerine uygun olarak performans gösterip göstermediğinin bir değerlendirmesi olarak tanımlamıştır (Zhao ve Hu, 2017: 360).

Kurumsal güven bireylerin sosyal normları ve yasaları içselleştirmesini, sivil katılımı ve ilişkisel işleyişi teşvik eder (Morton, Stomberg-Firestein ve Miller, 2025: 2). Devlete ve kamu kurumlarına duyulan güven eksikliği, politika geliştirme ve uygulamasını olumsuz etkiler. Bu, politikalara uyulmaması kamu politikalarındaki değişiklikleri kabul etmeme direncini içermektedir. Ancak, vatandaşlar arasında güven eksikliği varsa, bu politikaların etkisi azalacaktır (Mahmud, 2024: 532). Bir başka ifadeyle devlete ve kurumlara duyulan güven, devletin meşruiyetinin ve kamu politikalarının uygulanmasının temelini oluşturur. Bireyler ile devlet arasında güven eksikliği ise, kamu eylemlerinin meşruiyetini etkileyebilir ve vatandaşların politika uygulamalarını kabul etme ve iş birliği yapma isteklerini zayıflatan bir etkide bulunabilir. Öte yandan, yüksek düzeyde güven, devlet ve vatandaşlar arasında iş birliğine dayalı faaliyetlerin geliştirilmesini kolaylaştırır. Bu nedenle, kurumsal güven, politika kabul etkisi sisteminde önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir (Hong vd., 2025: 2).

Kurumsal güven düzeyi, ülkenin kamu kurumlarında mevcut olan meşruiyeti ve demokratik özellikleri yansıtır. Kamu kurumlarının meşruiyeti, vatandaşlar arasında uyumu teşvik eder, onları bu kurumlar tarafından alınan kararlara uymaya, baskı veya güce başvurmadan uygulanan politikalara uygun hareket etmeye teşvik eder (Bouckaert ve Van De Walle, 2003: 335). Meşruiyet, vatandaşların hükümete ve seçilmiş yetkililere güvenmesiyle kolayca sağlanır. Kurumsal güven, vatandaşların yeterli bilgiye sahip olmasalar bile, bu kararların yasal olduğuna ve çıkarlarını koruduğuna inanarak resmi kararlara uymasıyla ortaya çıkar (Mahmud, 2024: 533).

Güven, demokratik meşruiyet ve istikrar için merkezi öneme sahiptir. Literatürde demokrasinin, vatandaşların devlete ve kurumlara güvenmesi durumunda en iyi şekilde işleyeceği belirtilmektedir (Sabbi vd., 2024: 301). Kurumsal güven, bir kurumun istikrarı ve meşruiyeti için olmazsa olmazdır (Fezai ve Lamari, 2025: 201). Devlete duyulan güvenin hem etkili hükümet yönetimi ve hizmet sunumunun ön koşulu hem de bir ürünü olduğu rahatlıkla ifade edilebilir (Uddin, 2025: 239).

4. Kurumsal Güveni Etkileyen Faktörler

Güven, başkalarının her iki tarafça da tahmin edildiği gibi ve kabul edilebilir bir şekilde hareket edeceği beklentisidir. Güven zamanla gelişip artarken, güvensizlik ise aniden gelişebilir. Güven, protestoları gözlemlemede, toplumsal kabul ve riskle ilgili kamuoyunun endişelerini açıklamada önemli bir değişken olarak görülmektedir (Mayangsaria vd., 2025: 418). Devletlerin meşruiyetinin devamı için oldukça önemli olan kurumsal güveni

ve güvenilirliği açıklayan “performans yaklaşımı” ve “sosyolojik yaklaşım” olarak iki yaklaşım bulunmaktadır (Mahmud, 2024: 535):

Performans yaklaşımı, kamu kurumlarının vatandaşların beklentileri doğrultusunda performans göstermesi durumunda vatandaşlardan devlete ve kurumlara duyulan güvenin ortaya çıktığı fikrine dayanır. Bu yaklaşım, hükümet performansının vatandaşlar arasında güven ve memnuniyet yaratmadaki önemini vurgular. Performans yaklaşımı, bir hükümetin vatandaşlarının beklentileriyle uyumlu politikalar uygulamadaki etkinliğinin, kurumsal güveni oluşturmak ve sürdürmek için hayati önem taşıdığı fikrinin altını çizer. Aynı zamanda, iyi performans gösteren kurumların güven yarattığını, iyi performans göstermeyen kurumların ise şüphecilik ve güvensizlik yarattığını savunur. Vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayan çeşitli kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet de güveni etkileyen kurumsal performansın önemli bir değerlendirmesidir. Bireylerin kamu hizmetleriyle ilgili deneyimleri büyük ölçüde iyi olduğunda, kurumlara güvenme eğiliminde olduğu söylenebilir (Mahmud, 2024: 536-537).

Newton ve Norris’e (2000: 61) göre, iyi performans gösteren kamu kurumları vatandaşların güvenini kazanma olasılığı yüksektir; kötü veya etkisiz performans gösterenler ise güvensizlik ve düşük özgüven duyguları yaratır. Hükümetlerin performansının değerlendirilmesi, demokratik yönetimden duyulan memnuniyet, demokratik süreç ve uygulamaların işleyişine ilişkin genel değerlendirmelerle yapılmaktadır. Ayrıca, yolsuzluk düzeyleri, hukukun üstünlüğüne uyum ve demokrasinin durumu gibi nesnel göstergeler de güven düzeyini doğrudan etkilemektedir (Chen, 2024: 168).

Sosyolojik yaklaşım ise, kurumsal güvenin temel toplumsal ilişki biçiminden kaynaklandığını varsaymaktadır. Vatandaşların kamu kurumlarına olan güvenini kişilerarası güvenin bir uzantısı olarak görür ve bir kamu kurumuna duyulan güvenin kültürel normlarda derin köklere sahip olduğunu ve sosyalleşme yoluyla aktarıldığını iddia eder. Bu yaklaşımın savunucuları, güvenin, insanların erken yaşlarda sosyalleşme yoluyla öğrendikleri kültürel değer ve inançlarından etkilendiğine inanır. Vatandaşların hükümet performansına ilişkin değerlendirmeleri ve hükümete olan güvenleri kültürel norm ve değerler tarafından şekillendirilmektedir (Mahmud, 2024: 538).

Performans yaklaşımı ve sosyolojik yaklaşım bağlamında devlete ve kamu kurumlarına güveni etkileyen dört faktörün bulunduğu belirtilebilir. Bu faktörler, hükümetin kalitesi, kamu hizmeti performansı, sosyal sermaye ve vatandaşların demografik özellikleri olarak sıralanabilir. Hükümet kalitesi yaklaşımı, vatandaşlara kamusal hizmetlerin sağlanmasında ve sunumunda kamu kurumlarının tarafsız bir şekilde davranmaları gerektiğini savunmaktadır.

Vatandaşlar, kurumların eylemlerini olumlu değerlendirdiğinde, özellikle de kurumlar kurallara ve standart işleyiş prosedürlerine uygun şekilde hareket ettiğinde, bireyler kamu kurumlarına güvenme eğilimindedir.

Hizmet sunumundan memnuniyet ise, kamu desteğinin doğasını belirleyebilir ve böylece vatandaşların güvenini artırabilir. Vatandaş güvenine ilişkin kamu hizmeti performansı, kamu kurumlarının kamuoyunun beklentileri doğrultusunda performans gösterip göstermediğinin değerlendirilmesi olarak anlaşılmalıdır (Mahmud, 2021: 108).

Performans yaklaşımı, iyi performans gösteren kurumların güven yarattığını, göstermeyenlerin ise şüphecilik ve güvensizlik yarattığını savunur. Kamu hizmeti kurumlarıyla deneyimleri büyük ölçüde iyi olan bireyler, bu kurumlara güvenme eğilimindedir. Ancak kamu hizmeti performansı ve hükümete güven her zaman pozitif korelasyona sahip değildir. Çünkü kamu kurumlarının gelişmiş performansı mutlaka daha yüksek düzeyde vatandaş güvenine yol açmaz. Kamu kurumlarının performansı ve vatandaşların memnuniyeti gerçeklik, algı ve beklentilerin etkileşimi nedeniyle mutlaka ilişkili değildir (Van de Walle ve Bouckaert, 2003: 901).

Sosyal ağlar ve çatışma yönetimi ve hizmet sunumunda iş birliği ile ilgili toplumsal normlar gibi çeşitli faktörler güven oluşturabilir, bu nedenle sosyal sermaye de önemlidir. Putnam'ın (2001: 42) sosyal sermaye yaklaşımı, sosyal etkileşimin, toplumda genel güveni beslediğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, vatandaş güvenini kişilerarası güvenin bir uzantısı olarak görür ve kurumsal güvenin kültürel normlara dayandığını ve sosyalleşme yoluyla iletildiğini varsaymaktadır.

Kurumlara duyulan güven, bireylerin çeşitli sosyo-demografik özellikleri (örneğin yaş, cinsiyet, gelir, ikamet edilen eyalet ve dini inanç vb.) tarafından güçlü bir şekilde etkilenmektedir; ancak literatürdeki farklı çalışmalar ve sonuçlar, bunun nasıl işlediğine dair tutarlı bir tablo çizmemektedir. Christensen ve Lægreid (2005) yaş, eğitim ve ideolojik bakış açısı gibi demografik faktörlerin kamu kurumlarına duyulan güveni şekillendirmede önemli bir rol oynadığını bulmuştur. Bouckaert ve Van de Walle (2003), eğitim ile devlete duyulan güven arasında bir pozitif bir korelasyon olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bireylerin eğitim seviyesi arttıkça, devlete duydukları güven düzeyleri de o kadar yüksek olmaktadır. Çünkü eğitilmiş kişilerin siyasi-idari sistem hakkında bilgiye sahip olmaları, çeşitli bileşenleri arasında ayırım yapabilmeleri ve kamu hizmetlerinin nasıl organize edildiğini ve işlediğini anlayabilmeleri söz konusu olduğundan kurumsal güvenlerinin yüksek olması beklenmektedir. Christensen ve Lægreid (2005) ise, bilginin devlete karşı daha eleştirel bir tutum ve düşünce ürettiğini veya normatif

tutumun daha yüksek bir eğitim seviyesinin ürettiği bilişsel boyuttan daha önemli olduğunu savunurlar. Bu nedenle yüksek eğitim seviyesine sahip olanların devlete daha düşük düzeyde güven duyduklarını belirtmektedirler.

Bu faktörlerin dışında; yolsuzluk ve kamu politikalarının oluşturulmasında süreçlerin şeffaf olmaması devlete olan güveni etkileme olasılığının olduğu söylenebilir. Ayrıca şüpheli yargı kararları ile ekonomik istikrarsızlık hükümete olan güveni etkileyen bir başka faktördür. Vatandaşların suç algısı da devlete duyulan güvenin azalmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Uddin, 2025: 239). En önemlisi hukukun üstünlüğü işlemiyorsa vatandaşlar arasında adaletin tecelli etmediği kanaati yaygınsa vatandaşların kurumsal güvenlerinin düşük olması mümkündür (Örselli, 2016; Örselli, Bayrakçı ve Küçüktağı, 2024).

Devlete ve kurumlara duyulan güven inişli çıkışlı bir seyir izlese de son yıllarda güven seviyesinin düşüş trendinde olduğu daha önce ifade edilmişti. Güven azalması beraberinde birtakım sorunları getirmekte, devlet-vatandaş ilişkisini olumsuz yönde etkileyerek, yozlaşmayı desteklemekte (Emre, 2003: 217-218), toplumsal barışı tehdit ederek devletin meşruiyetinin ve varlık nedeninin sorgulanmasına yol açmaktadır (Örselli, 2010: 150). Nitekim devletin geleceği vatandaşların devletin meşruluğuna olan inancıyla yakından ilişkilidir. Devlete ve kurumlara duyulan güvenin derecesi devletin işleyişini ve kapasitesini doğrudan etkilediğinden kurumsal güvenin yüksek düzeyde olması ve devamlılığı arzu edilen bir durumdur. Bu bağlamda devlete ve kamu kurumlarına duyulan güveni artırmaya yönelik atılabilecek temel adımlar Tablo 1’de düzenlenmiştir.

Tablo 1. Kamu Kurumlarına Güven Oluşturmaya Yönelik Temel Eylemler

Eylem	Amaç	Araç
Hukukun üstünlüğünü ve adalet algısını güçlendirmek	Kanunların adil ve tutarlı bir şekilde, bağımsız ve tarafsız yargıda uygulanmasını sağlama	Bağımsız yolsuzlukla mücadele kurumları ve siyasi etkilerden uzak bir yargı
Yönetime ve karar alma süreçlerine vatandaş katılımını artırmak	Vatandaşları, toplumsal eğitim ve kamuoyu istişareleri yoluyla yönetime dahil etme	Vatandaşların kamu harcama kararlarına katılıma olanak tanıyan katılımcı bütçeleme süreçleri
Hükümetlerin ve kamu kurumlarının şeffaflığını artırmak	Devlet faaliyetlerinin açıklığını artırma, bilgi ve verileri halka erişilebilir kılma	Vatandaşların kamusal bilgileri talep etmelerine olanak tanıyan Bilgi Edinme Yasaları

Etik liderlik ve dürüstlük	Kamu görevlilerinin yüksek etik standartlara uymasını ve kamu hizmeti standartlarına bağlı kalmasını sağlama	Çıkar çatışması politikaları ve kamu görevlilerine yönelik düzenli etik eğitimleri
Hükümetin duyarlılığını ve hizmet sunumunu iyileştirmek	Kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kamu hizmetlerinin etkinliğini ve verimliliğini artırma	Süreçleri kolaylaştıran ve bürokrasiyi azaltan tek noktadan kamu hizmet merkezleri

Kaynak: Peters, 2024: 2'den uyarlanmıştır.

Devlete güveni artırabilecek temel eylemler incelendiğinde öncelikle hukukun üstünlüğünü ve adalet algısını güçlendirmenin kurumsal güveni pozitif anlamda etkileyebileceği rahatlıkla ifade edilebilir. Vatandaşlar nezdinde devletin hukukla sınırlı olduğu ve adaletin tecelli ettiği algısının varlığı güveni artıracaktır (Örselli, 2016). Bunun dışında yönetime ve karar alma süreçlerine vatandaş katılımını artırmak suretiyle vatandaşların kamu politika yapım süreçlerine dahil edilmesi de güven inşasında olumlu bir etki yaratacaktır. Hükümetlerin ve kamu kurumlarının şeffaflığını artırmanın kamuoyunda işlerin doğru-düzgün yapıldığı algısını oluşturabileceğinden, kamu görevlilerinin yüksek etik standartlara uygun ve kamu hizmeti standartlarına bağlı kalarak hizmet sunumu gerçekleştirmeleri sağlama ile hizmet sunumunda süreçleri kolaylaştıran ve bürokrasiyi azaltan adımların atılmasının kurumsal güveni pozitif anlamda etkileyeceği belirtilebilir.

5. Sonuç

Güven olgusunun karşısındaki (güvenilenin), güvenen tarafın çıkarları doğrultusunda davranacağına duyulan bir his olarak literatürde kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Bu nedenle güven doğası gereği oldukça karmaşık bir süreçtir. Ayrıca güven inşası uzun zaman gerektirirken güven duygusunun kaybedilmesi ise aniden veya hızlı bir şekilde olabilmektedir. Literatürde yapılan çalışmalar devlete ve kurumlara duyulan güven uzun zamandır düşüş eğiliminde olduğunu göstermektedir. Modern devletlerin meşruiyetleri ve devamlılıkları için adeta bir zorunluluk olan kurumsal güvenin düşük seviyelerde olması hiç de istenilen bir durum değildir. Bu nedenle güven ve kurumsal güven üzerine yapılan çalışmalarda güven erozyonunun üstesinden gelmek için ne gibi adımlar atılabileceği üzerinde tartışmalar yapılmaktadır.

Kurumsal güveni açıklayan iki farklı yaklaşım bulunmakla birlikte bu yaklaşımların birbirlerinden kesin çizgilerle ayıramayacağını aslında

birbirlerini tamamlayan yaklaşımlar olarak değerlendirilmesinin daha doğru olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Nitekim kurumsal güven ister kamu kurumlarının performanslarından isterse de kişilerarası güvenden kaynaklansın, güvenin istenilen seviyede olması demokrasinin işletilebilmesi, kamu politikalarına vatandaş uyumunun sağlanması ve bu politikalara direnç gösterilmemesinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Çalışmada kurumsal güvenin önemine yapılan vurgu dikkate alındığında kurumsal güvenin artırılması için bazı stratejilerin geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi gerekmektedir. Hukukun üstünlüğü, kamu politika yapım sürecine vatandaşların dahil edilerek katılımın yaygınlaştırılması, şeffaf, dürüst ve etik bir yönetimin oluşturulması ve kamu hizmet sunumunda bürokrasinin azaltılarak iyileştirmeler sağlanması atılabilecek temel adımlar arasında sayılabilir.

Kaynakça

- Askvik, S., Jamil, I. ve Dhakal, T. N. (2010). Citizens' trust in public and political institutions in Nepal. *International Political Science Review*, 32(4), 417-437.
- Bouckaert, G. ve Van De Walle, S. (2003). Comparing measures of citizen trust and user satisfaction as indicators of "good governance": Difficulties in linking trust and satisfaction indicators. *International Review of Administrative Sciences*, 69(3), 329-343.
- Chen, T. (2024). The trend and factors of public trust in the military in Taiwan. *Japanese Journal of Political Science*, 25, 162-187.
- Christensen, T. ve Lagreid, P. (2005). Trust in government: The relative importance of service satisfaction, political factors, and demography. *Public Performance & Management Review*, 28(4), 487-511.
- Dzordzormenyoh, M. K. (2023). Predictors of citizens' trust in public leadership in Ghana: A comparison between the president, MPs and MMDCs. *International Journal of Public Leadership*, 19(3), 189-209.
- Emre, C. (2003). *Yönetim Bilim Yazıları*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Fezai, N. ve Lamari, M. (2025). The impact of discrimination on trust in government institutions: A LASSO regression analysis in the Canadian context during COVID-19. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 12(4), 200-212.
- Hawkins, J. (2024). Tangled webs of trust: A study of public trust in risk regulation. *Oxford Journal of Legal Studies*, 44(2), 286-312.
- Hetherington M. J. (1999). The effect of political trust on the presidential vote, 1968-96. *American Political Science Review*, 94(2), 311-326.
- Hong, Y., Chen, T., Lee, Y., Jun, C., Chen, J. ve Kim J. (2025). Knowledge and acceptance of drought policies: The mediating effects of trust in government and perceived efficacy. *Journal of Environmental Management*, 378(124785), 1-17.
- Mahmud, R. (2021) What explains citizen trust in public institutions? Quality of government, performance, social capital, or demography. *Asia Pacific Journal of Public Administration*, 43(2), 106-124.
- Mahmud, R. (2024). Determinants of citizen trust in public institutions in Bangladesh. *Journal of Developing Societies*, 40(4), 531-546.
- Mayangsari, A. S., Juansih, J. Susiloc, A. K. ve Pujianto, W. E. (2025). Assessment of trust level based on 3d models of social relationships factors in public institutions. *Decision Science Letters*, 14, 417-434.

- Miller A. H. ve Listhaug, O. (1998). Policy preferences and political distrust: A comparison of Norway, Sweden and the United States. *Scandinavian Political Studies*, 21(2), 161-187.
- Mishler, W. ve Rose, R. (2001). What are the origins of political trust?: Testing institutional and cultural theories in post-communist societies. *Comparative Political Studies*, 34(1), 30-62.
- Morton, L., Stomberg-Firestein, S. ve Miller, L. (2025). Post-pandemic surges in public trust in the United Kingdom. *Behavioral Sciences*, 15(9), 1-23.
- Newton K. ve Norris, P. (2000). Confidence in public institutions: faith, culture, or performance? *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries*, Pharr S. J. ve Putnam R. D. (Ed.), Princeton: Princeton University Press, 52-73.
- Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society, and democracy. *International Political Science Review*, 22(2), 201-214.
- Oomsels, P. ve Bouckaert, G. (2014). Studying interorganizational trust in public administration. *Public Performance & Management Review*, 37(4), 577-604.
- Örselli, E. (2010). Türkiye'de Toplumsal ve Yönetmelik Etik Değerler ile İki-lemeler: Uygulamalı Bir Araştırma. *Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Örselli, E. (2016). *Türkiye'de Yargıya Güven*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Örselli, E., Bayrakçı, E. ve Küçüktağı, A. T. (2024). Z Kuşağı gençliğinin devlete ve kurumlara güveni: Türkiye örneği. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi*, 11(110), 1481-1491.
- Peters D. H. (2024). Building trust and trustworthiness in public institutions: Essential elements in placing trust at the heart of health policy and systems: Comment on "Placing trust at the heart of health policy and systems." *International Journal of Health Policy and Management*, 13(8782), 1-4.
- Putnam, R. (2001). Social capital: Measurement and consequences. *Canadian Journal of Policy Research*, 2(1), 41-51.
- Reif, A., Taddicken, M., Guenther, L. Schröder, J. T. ve Weingart, P. (2025). The public trust in science scale: A multilevel and multidimensional approach. *Science Communication*, 47(5), 670-701.
- Sabbi, M., Osei, A., Wigmore-Shepherd, D. ve Ahlin, E. (2024). Minding the local slot: Municipalities as drivers of trust in public institutions. *Canadian Journal of African Studies*, 58(2), 301-325.

- Thomas C. W. (1998). Maintaining and restoring public trust in government agencies and their employees. *Administration and Society*, 30(2): 166-192.
- Uddin, N. (2025). Impact of crime and insecurity on citizen trust in public institutions: Evidence from Bangladesh. *International Journal of Public Administration*, 48(4), 238-249.
- Van de Walle, S. ve Migchelbrink, K. (2022). Institutional quality, corruption, and impartiality: The role of process and outcome for citizen trust in public administration in 173 European regions. *Journal of Economic Policy Reform*, 25(1), 9-27.
- Van De Walle, S. ve Bouckaert, G. (2003). Public service performance and trust in government: The problem of causality. *International Journal of Public Administration*, 26(8-9), 891-913.
- Zhao, D. ve Hu, W. (2017). Determinants of public trust in government: Empirical evidence from urban China. *International Review of Administrative Sciences*, 83(2), 58-77.

“Taktik” Örneği Olarak Dijital Platformların Kullanım Biçimlerinin Betimsel İncelenmesi¹

Gaye Gökalp Yılmaz²

Edanur Aydemir³

Özet

Gündelik hayat, toplumsal gerçekliğin inşa edildiği bir alandır. Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak toplum değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Sıradan bireyler, topluma aidiyet hissi duymak ve sosyal etkileşimlerini artırmak için teknolojik yenilikleri yaşamlarının bir parçası hâline getirerek rutinleştirirler. Gündelik yaşamın rutinleri, aynı zamanda baskın grupların ya da yapılardan kaynaklanan kurallar ve düzenlemelerle çevrilidir; Certeau bunları “stratejiler” olarak tanımlar. Stratejiler her ne kadar tüm zamanlara egemenmiş gibi görünse de aslında sadece belirli bir dönemde var olan baskın yapıya karşılık gelirler ve gündelik yaşamın sürekliliği içinde tüm zamanları kuşatıyor gibi bir izlenim yaratırlar (Certeau, 2009:113). Bu süreklilik ve tekrarlanan pratikler, bireylerin yaşamlarında yönelimlere ve dönüşümlere yol açar. Bu nedenle bu pratiklere yakından bakmak sosyolojik açıdan oldukça önemli olan bu pratikleri anlamak araştırmanın temel amacını oluşturur. Bu çalışma gündelik hayatta uygulanan ‘stratejileri ve taktikleri’ Certeau’nun yaklaşımıyla dijital platform konusunu ele almayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak derinlemesine mülakat tekniği ile üniversite öğrencilerinin dijital platformlara erişim konusundaki tutumları hakkında görüşlerine dair veri elde edilmiş ve dijital platformlara erişim için uygulanan, geliştirilen *taktikler* konusunu derinlemesine analiz edilmiştir. Bu çalışmanın amacı bireyleri alternatif ücretsiz dizi-film- izleme sitelerine yönelten etkenler nelerdir? sorusuna cevap bulabilmek ve bunu toplumun en dinamik kesimlerden birini oluşturan

- 1 Bu çalışma; TÜBİTAK 2209 Üniversite Öğrencileri Araştırma Projesi olarak 2024 yılında desteklenmiştir ve elde edilen veriler derlenerek bu bölüm oluşturulmuştur.
- 2 Doç. Dr. , Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, gayegokalp@gmail.com , 0002-6304-3425.
- 3 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, edaydem@gmail.com, 0009-0001-3008-5194.

üniversite öğrencilerinin kullanım biçimlerini incelemektir. Üniversite öğrencilerinin kullanım biçimleri incelenirken Michel de Certeau’nun *taktikler* kavramı çerçevesinde araştırma yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinin derinlemesine mülakat tekniği ile Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’nde örgün eğitimine devam eden 20 farklı bölüm öğrencileriyle veri toplanılmıştır. Yapılan derinlemesine mülakat görüşmeleri kayıt altına alınarak elde edilen veriler yine Michel de Certeau’nun stratejiler ve *taktikler* kavramı çerçevesinde analiz edilmiştir.

GİRİŞ

Bu deneme sıradan insana adanmıştır (Certeau, 2009: 65).

Gündelik hayat sosyal gerçekliğin inşa edildiği bir alandır. Teknolojik gelişmeler sonucunda toplum değişip dönüşmeye başlamıştır. Sıradan bireyler toplumda aidiyet hissetmek ve sosyalleşebilmek için teknolojik yenilikleri hayatının bir parçası haline getirerek rutinleştirmektedirler. Gündelik hayatın rutinleri de egemen olan grupların ya da yapıların strateji olarak tanımlanabilecek kuralları ve düzenlemeleri ile kuşatılmıştır. Stratejiler, tüm zamanlara hâkim gibi gözükürken, ancak belli zaman diliminde var olan egemen yapıya tekabül ederler ve gündelik hayatın devamlılığı içinde tüm zamanları ele geçirirler (Certeau,2009:113). Süreklilik ve tekrar eden pratikler bireylerin hayatında yönlendirmelere ve dönüşümlere sebebiyet vermektedir fark edilmeyi bekleyen bu pratiklere yakından bakmak bu araştırmanın bir parçasıdır. Certeau’ya göre okumak, konuşmak, dolaşmak, pazara gitmek ya da yemek yapmak gibi birçok uygulama, tutum ve alışkanlık, gündelik hayat içerisindeki *taktik*’lerdir ve zayıf olan, kendisine yabancı olan, kendinden olmayan güçlerden çıkar sağlamak için hep çabalayandır (Certeau,2009:44). Certeau’ya göre hile yapmak zayıfın sanatıdır. Gündelik hayat birçok fırsatı ve kurnazlık biçimlerini barındırmaktadır ve gündelik hayat, “düzenbazlık yapmak, dolap çevirmek yani işini kendince yürütmek için herkese binlerce yol yordam sunar” (Certeau,2009:44). Bu çalışmada da amaçlanan, Certeau’cu biçimde üniversite öğrencilerinin, bir *taktik* alanı olarak dijital platformlarda yaratıcı bireyler olarak ortaya koydukları “*taktik*”leri derinlemesine görüşmeler ile betimleyebilmektir. Çalışmanın önemli özgün değerlerinden biri olarak tanımlanabilecek bu boyut aynı zamanda gündelik hayat sosyolojisi açısından üniversite öğrencilerinin dijital platform kullanım *taktik*’lerine odaklanması noktasında literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Gündelik hayat doğası gereği alışılmıştır ve göz önündedir, sıradanlaşan, monotonlaşan eylemler, üzerinde konuşulması gereken konular değilmiş gibi göz ardı edilebilmektedir. Yaklaşık olarak 1960’tan itibaren, durum açıklığa kavuşur. Gündelik hayat artık yüzüstü bırakılmış, yoksun bırakılmış bir alan, uzmanlaşmış faaliyetlerin ortak mekânı, nötr bir

alan değildir. -iş, özel hayat ve aile hayatı, boş zaman-, henüz yepyeni olan (ticari ve kısmen planlanmış) eğlence örgütlenmesi de dahil olmak üzere akılcı bir biçimde işletilir (Lefebvre, 2016:71). Hegel'in çok bilinen "Aşına olunan bilinen değildir" vecizi de gündelik hayatın göz ardı edilen toplumsal gerçekleri barındırmasına vurgu yapmaktadır. Bu anlayışa göre, toplum dinamiğini oluşturan eylemleri, alışkanlıkları anlama çabası içerisinde olunmalıdır bu da birey üzerinden anlaşılıp, yorumlanmalıdır. Popüler kültür ürünleri aracılığıyla, bireyler popüler olana yöneltilme meyillindedirler, bazen arkadaş grubunda konuşulan konular arasında da popüler olanlara atıf yapılmakta ve sosyalleşme eylemi bunun üzerinden sağlanmaktadır. Günümüz sosyalleşme araçlarından biri olan dijital platformlar sadece eğlence sektörü olarak görülmemektedir, dijital platform sektörü ilgili kişiler tarafından pazarlama, reklam, tanıtım gibi farklı dallarda çalışmalar sürdürülmektedir. Lefebvre'ye göre kapitalist toplumda birey, yönlendirilmiş reklamlar ile kuşatılmıştır bu şekilde bireyin uyumlaştırılması sağlanmaktadır. Kuşatılan birey sürekli bir tüketme arzusu içerisine girmektedir ve popüler olanı tüketmek isteyen birey bazı dayatmalara, kurallara tabi olmak zorunda bırakılmaktadır. Lefebvre temel tartışmasında modern kapitalizmin oluşturduğu bolluk ve gösteriş toplumundan söz etmektedir, ihtiyaçların ikna yoluyla bireye dayatıldığını, reklamların dünya görüşünü yansıttığını belirtmektedir. Reklamlar da bu yönlendirmeyi ortaya çıkarabilmektedir. Artık tüketim kişisel olan tercihlerin toplumsala, imgesel olanı da üreticilerin ticari bir metaya ve ideolojiye dönüştürmesini hedefleyen bir dünya görüşü olmaktadır. Gündelik hayat, artık itina ile incelenen bir nesne olmuştur. Örgütlenen gündelik hayat, kapalı bir devre (üretim-tüketim-üretim) haline gelmiştir. Bu sıfatla gündeliklik, örgütlenmiş ya da tüketimi yönlendirilmiş diye tanımlanan toplumun ve onun dekorunun, yani Modernliğin temel ürünü olacaktır (Lefebvre, 2016: 86-87). Gündelik yaşamda sosyalleşme araçlarının değişip dönüşmesi ve sıradan bireylerin bu değişim karşısındaki tutumları üzerine literatürde çalışılmış sosyal medya kullanımları (Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları: Necmettin Erbakan Üniversitesi Örneği Mustafa İnce 2017), sosyal medya bağımlılığı (Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Çalışma Fatih Çağatay Baz, 2018). Gibi konular bulunmaktadır. Dijital içerik izleme platformlarını (Tüketicilerin Netflix kullanımları üzerine bir araştırma Efe Numan Can, 2021) konu edinen çalışmalar bulunmaktadır. Geleneksel medyanın dönüşümü üzerine (Değişen İzleme Eğilimleri Çerçevesinde Dijital Platformlar ve İçerik Reklamları Üzerine Bir İnceleme Emrah Başer Türker Söğütözü, 2023), dijital medyanın kullanım pratikleri, değişen izleme alışkanlıkları, pandemi sürecinde artan sosyal medya kullanımı (Yeni Koronavirüs Salgını Dolayısıyla Gündeme Gelen Sosyal İzolasyon ve Gönüllü Karantina Döneminde İnternet

ve Sosyal Medya Kullanımı Ozan Yıldırım, 2020) gibi araştırmalar bulunmaktadır. Yürütülmesi hedeflenen bu çalışma kapsamında araştırmacının konuya ilişkin yapmış olduğu literatür taramasında daha önce çalışılmamış ücretli dijital içerik izleme platformlarının kullanım alışkanlıklarının Michel de Certeau’nun “*taktik*” kavramı çerçevesinde ele alınması bağlamında literatüre katkı yapılması hedeflenmektedir. Dolayısıyla, üniversite öğrencileri özelinde dijital platform üyeliklerinin *taktiksel* uygulamaları literatürde yer almayan bir boyuta değinmesi anlamında özgün değer içermektedir. Projede sosyal medya kullanımları, bireyler üzerinde etkileri, toplumsal etkileri gibi literatürde var olan konu başlıklarından ziyade bireylerin dijital platform sahipleri tarafından koşullandırılmış, kurallar ile çerçevesi belirlenmiş stratejilerine karşı sıradan birey olan ve toplumun en dinamik kesimini oluşturan üniversite öğrencilerinin geliştirdikleri *taktik*’lerin neler olduğuna ilişkin veriler toplanarak bu verilerin yorumlanması hedeflenmektedir. Modern dönemde birey devrimi gündelik yaşamda *taktik*’ler üretmek tasarlanmaktadır. Bu çalışma da üniversite öğrencilerinin gündelik hayatlarında önemli bir kullanım sıklığı olan dijital platform kullanım alışkanlıklarının Michel de Certeau’nun gündelik hayat sosyolojisine önemli katkılarından olan “*stratejiler*” ve “*taktikler*” kavramları bağlamında mikro bakış açısı ile incelenmesini ve sıradan bireyler olan üniversite öğrencilerinin dijital medya platformlarının stratejik uygulamalarına yönelik geliştirdiği “*taktikler*”i ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır. Certeau’ya göre stratejiler güçlünün elinde olan ve amaç için planlanan uygulamalardır, sıradan bireyler ise kendi benliklerini korumak için sistem tarafından uygulanan stratejilere tepki vermekte ve kendince *taktikler* üretmektedir (Yiğit,2012). Güçlü tarafından kurulan düzende zayıfın çevirdiği dolaplar, ötekinin alanında gerçekleştirilen hamle sanatı, avcılarının püf noktaları, manevraya dayalı, çok yüzü hareketlilikler, coşku uyandıran, mücadeleci ve savaşçı buluntular olarak tanımlanmaktadır (Certeau, 2009:117). “...Metis, bir uygulama içerisine gizlenmiş durumda bulunan ve “önsezi, keskin zekâ, öngörü, kıvrak zekâ, aldatmaca, iş bilirlik, dikkat, uygun fırsatı bulma becerisi, çeşitli maharetler, uzun bir sürede edinilen tecrübeler” gibi yeteneklerin birbirini tamamladığı bir çeşit zekâdır...İçine dahil olduğu güç ilişkilerinde, metis mutlak bir silahtır, bir ekonomi ilkesidir. En az güçle, en fazla etkiyi yaratmak... Bunun içinde belli bir bilgiye sahip olmak gereklidir ve o bilgi bellektir.” (Certeau, 2009:172). Certeau’cu bir kavram olarak yaratıcı ve keskin zekâ, kıvrak zekâ türü olarak metisin, üniversite öğrencilerinin dijital platformlarını kullanma biçiminde ortaya konulmasının incelenmesi bu açıdan araştırmanın özgün bir değeri olarak ortaya konulabilir. Ayrıca, araştırma literatürde yer alan Certeau’cu gündelik hayat sosyolojisi çalışmalarında sıklıkla odaklanılan, zayıf olanın *taktiklerine* Suriyeli yerleşimciler (Deniz, Hülür, Banu: 2016), Avrupalı Türkler

(Gököl Yılmaz, 2018), ya da benzer biçimde göçmen çalışmalarından farklı olarak zayıfın *taktik* alanı olarak üniversite öğrencilerinin dijital platformlara uyarlanması açısından da özgün değer taşımaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma bir kavramın farklı bir grup üzerinde sosyolojik açıdan incelenmesi açısından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Araştırma yürütülürken Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde örgün eğitim gören 20 öğrenci ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilerek veri toplanması hedeflenmektedir. Mülakat sırasında görüşmecinin izni alınarak ses kayıt cihazı ekipman olarak kullanılacak ve görüşme kayıt altına alınarak araştırmacı tarafından elde edilecek bulguların deşifre edilmesi için yazıya dökülecektir. Mülakat soruları önceden belirlenmiş olup konuya ilişkin, görüşmeci tarafından anlaşılabilir ve cevaplanabilir olmasının yanında araştırmacıya gerekli doyumu sağlayabilecek yeterlilikte olması Saha çalışmasının sonucunda verilerin tasnifi, analizi, detaylı bir şekilde değerlendirilmesi ve rapor edilmesi için gereklidir. Mülakat soruları aşağıda madde olarak verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel çalışmalarda uzun yıllar boyunca kullanılan pozitivism ve nicel araştırma yöntemleri sosyal bilimlerde yetersiz kalabilmiştir çünkü sosyal bir varlık olan insanın sosyal bilimlerde odak olması kesin, sayısal, net verilerle açıklanamamaktadır. Bu bağlamda Sosyal bilimlerde kullanılması için nitel araştırma yöntemleri tercih edilebilmektedir (Aydın,2018:2). Yürütülecek olan bu projede nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması hedeflenmektedir. Nitel araştırmanın olgunun farklı kavramsal boyutlarına erişebilme, alan çalışmasında araştırma kurgulanırken öngörülme-yen bulguları sunabilme ve konunun farklı ve derin noktalarına da erişebilme nedeniyle tercih edildiği ifade edilebilir. Bu araştırma yaklaşımı “insanın kendi sırlarını çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisidir” (Özdemir,2010:326, akt: Karataş, 2015: 63) önermesiyle de desteklenmektedir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmalar belirlenen konuyu daha yoğun anlama ve derinlemesine farklı kavramları ortaya koyabilme hedefi vardır. Araştırmacı bu durumda bir kâşif gibi hareket etmektedir (Karataş,2015:63). Nitel araştırma yapan araştırmacı üç temel konuyu dikkate almalıdır. Öncelikle araştırmaya temel oluşturacak kuramsal çerçeve açık bir şekilde oluşturulmalıdır. İkinci olarak araştırmacı sistematik, yapılabilir ve esnek bir araştırma stratejisi oluşturmalıdır. Üçüncü önemli bir konu ise yapılan araştırmanın okuyucunun anlayabileceği tutarlı ve anlamlı bir rapora dönüştürülmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 84). Bu çalışma da bu üç boyutu dikkate alarak, nitel araştırma yöntemlerinin bir veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşme tekniği

ile yürütülecektir. Derinlemesine görüşme tekniği çoğunlukla katılımcılarla yüz yüze yapılmaktadır. Bu yöntem belirlenmiş olan konu hakkında açık uçlu sorular ve cevaplar biçiminde ilerlemektedir. Hedeflenmiş olan konu hakkında katılımcıların fikirleri, deneyimleri ve alışkanlıkları üzerine ayrıntılı veri toplanmasını amaçlanmaktadır. Bu görüşme tekniği, bu çalışmada araştırmacının, üniversite öğrencilerinin verdiği cevapları kümelendirerek elde edilen verilerle araştırma konusunu kapsamlı bir şekilde analiz edebilmesini hedeflemektedir (Tekin, 2006:103). Alan çalışması öncesinde araştırmanın temel soruları oluşturulacak, bu bağlamda iş paketinde belirtildiği şekilde pilot çalışma yapılacak ve soruların araştırma sorusuna uygun yanıtlar alabilmeye uygun olup olmadığı değerlendirilecektir. Araştırma süresince, derinlemesine görüşmeler esnasında kullanılacak teknik ekipman ses kayıt cihazı olarak belirlenmiştir. Görüşme esnasında ses kayıt cihazı kullanılmaması durumunda alınan notlarda yapılan küçük bir yanlış, not alma esnasında katılımcı ile göz temasını ve beden dilini kaçırma görüşme yapılan kişiyle kurulan iletişimde büyük bir kayıp yaşanması mümkündür. Yapılması hedeflenen derinlemesine mülakatta kullanılan dilin yazılı bir formata dönüştürülmesi mülakat transkripsiyonu olarak bilinir. Araştırmacı, uygun transkripsiyon türü sayesinde nitel araştırma görüşmelerinden toplanan nitel verileri, araştırma sorusuna uygun kategoriler haline getirerek inceleyecek ve *taktiksel* olarak kabul edilebilecek eylemleri ortaya koymayı amaçlayacaktır. Bu bağlamda, projenin araştırma konusu olan dijital platformlarda kullanılan *taktik*’leri, üniversite gençlerinin deneyimlerini, kurnazlıklarını, çevirdikleri dolapları deşifre edecek soru kalıpları kullanılarak elde edilen bulguların proje yürütücüsü tarafından yorumlanarak raporlanması amaçlanmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde örgün eğitime devam eden 20 öğrenci ile kız- erkek dağılımını dikkate alarak ve evde kalma ya da yurttan kalma ölçütleri ekseninde farklılaşma yaşanıp yaşanmadığı dikkate alınarak örneklem oluşturulacaktır. Evde ya da yurttan kalmanın ekonomik farklılık ekseninde öğrencilerin habitus/ gündelik yaşam pratiklerinde belirleyici olup olmaması örneklem seçiminde önemli bir ölçüt olarak ele alınacaktır ve evde kalan 10 öğrenci (5 kız- 5 erkek) ile devlet yurdunda kalan 10 öğrenci (5 kız- 5 erkek) örnekleminden derinlemesine görüşme tekniği ve gönüllülük esasına dayalı olarak veri toplanması planlanmaktadır. Araştırma önerisinin kabul edilmesi durumunda, Etik Kurul izin belgesi alınarak, söz konusu araştırmanın etik kurallar, anonimlik, gönüllülük ve verilerin korunması noktasında gerekli özen ve etik gerekliliklere uygun olarak gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Araştırma yürütülecek konu üzerinden Fen-Edebiyat fakültesi öğrencilerinin dijital platformları neden kullandıkları, kullanımlarındaki amaçları, platform

sahiplerinin stratejik kısıtlamalarına ve kurallarına karşı sıradan olan üniversite öğrencilerinin bu platformlarda dayatılan baskıcı kurallara rağmen çerçevesi çizilen alana dahil olabilmek için başvurdukları türlü hilelerin neler olduğu ve bu hileleri gerçekleştirirken edindikleri deneyimlerini, *taktik*'lerini deşifre ederek sistemi anlamak ve sıradan bireylerin günlük hayattaki *taktik*'leri ve kazanımları uğruna verdikleri mücadeleyi Michel de Certeau'nun "*strateji*" ve "*taktik*" kavramları çerçevesinde anlamak, yorumlamak ve elde edilen bulgular sonucunda analiz edilip raporlanması hedeflenmektedir. Araştırma grubuna dahil olacak bireylerin verilerini analiz edilirken ekonomik gelir (devlet yurdunda ya da evde barınma) ve cinsiyete dijital medya unsurlarına sahiplik, dijital medya araçlarını kullanım becerileri gibi etkenler göz önüne alınacaktır. Araştırmacı bir gözlemci olarak davranır ve grubun dışında kalır, araştırmacı alanda ayrıntılı biçimde tuttuğu notları ve elde ettiği kanıtları (ses ve görüntü gibi) defalarca gözden geçirip bunlardan sonuçlar çıkartmaya çalışacaktır, bunları belirli kavram ve kategorilere ayırmak ve sistematik hale getirmek oldukça kolaylaşacaktır (Seyidoğlu, 2023:33) görüşme toplumbilimcilerin sık sık başvurdukları bir tekniktir bu araştırmanın yöntemi de derinlemesine görüşme yapılarak veri toplamaktır. Derinlemesine görüşme bilgi alınacak kişilerle karşılıklı konuşma şeklinde yapılır. Yüz yüze bir ilişkiye dayanması, verilerin elde edilmesinde açıklık ve kesinlik kazandırır. Bir araştırma tekniği olarak görüşmeye, daha önceden hazırlanan bir soru kılavuzu ile başlamakta yarar vardır (Seyidoğlu, 2023:37).

Mülakat Soruları

- 1- Nerede Kalıyorsunuz?
- 2- Kaldığınız Yerde Boş Zamanlarınızı Nasıl Değerlendiriyorsunuz?
- 3- İçerik İzleme Platformlarından Hangisine ya da Hangilerine Üyesiniz?
- 4- Üyesi Olduğunuz Dijital Platform/Platformlar Varsa Kaç Kişi Ortak Kullanıyorsunuz?
- 5- Dijital Platformlarda İçerik Seçerken Sizi Etkileyen Faktörler Nelerdir?
- 6- Dijital İçeriklere Üye Olmadan Erişim Sağlayabiliyor Musunuz?
- 7- Kamuya Açık Sitelere Yönelme Sebepleriniz Nelerdir, Herhangi Bir Yasal Yaptırım Olabileceğini Düşünüyor Musunuz?
- 8- Sinema 'ya gidiyor musunuz?
- 9- İzlediğiniz içeriklerin gündelik yaşamınıza etkisi nedir?

Mülakat Verileri Tablo

Görüşmeci	Okuduğu Bölüm	Mülakat Süresi
G1 Kadın	Okul Öncesi Öğretmenliği	04.18 dk.
G2 Kadın	İngiliz Dili ve Edebiyatı	19.39 dk.
G3 Kadın	Endüstri Mühendisliği	27.10 dk.
G4 Kadın	Dış Hekimliği	23.45 dk.
G5 Erkek	Sosyoloji	38.22 dk.
G6 Erkek	İngiliz Dili ve Edebiyatı	12.03 dk.
G7 Kadın	Hemşirelik	15.19 dk.
G8 Kadın	İngiliz Dili ve Edebiyatı	26.13 dk.
G9 Erkek	İngiliz Dili ve Edebiyatı	08.51 dk.
G10 Erkek	İngiliz Dili ve Edebiyatı	14.18 dk.
G11 Erkek	Sosyoloji	17.06 dk.
G12 Erkek	Türkçe Öğretmenliği	13.47 dk.
G13 Kadın	Okul Öncesi Öğretmenliği	20.36 dk.
G14 Erkek	Bilgisayar Mühendisliği	15.38 dk.
G15 Erkek	Bilgisayar Mühendisliği	09.50 dk.
G16 Erkek	Bilgisayar Mühendisliği	14.41 dk.
G17 Erkek	Yazılım Mühendisliği	08.50 dk.
G18 Kadın	Görsel İletişim ve Tasarım	18.17 dk.
G19 Kadın	Nanobilim ve Nanoteknoloji	06.22 dk.
G20 Kadın	Türkçe Öğretmenliği	10.39 dk.

Örnekleme Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Veriler araştırmacının yöneltmiş olduğu sorulara verilen cevaplar neticesinde toplanılmış olup görüşme esnasında alınan ses kayıtların rapora dökülmesiyle analiz edilmiştir. Derinlemesine mülakatlarda elde edilen verilerin analiz edilmesinde, kategorik içerik analizi kullanılmıştır. Bu analizle amaçlanan elde edilen verileri açıklayacağı düşünülen kavram ve kategorilere ulaşmaktır. Bu amaç doğrultusunda, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre rasyonel biçimde organize edilmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların ve kategorilerin saptanması gereklidir (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 175). Kategorik İçerik Analizinde, önce araştırmayı ve verileri tanımlayan ana başlıklar ve kategoriler belirlendikten sonra bu başlıkların alt başlıklarını oluşturan kavramlar ve kategoriler belirlenir. Bu kavram ve kategoriler detaylı biçimde tanımlandıktan sonra, ana kavramların altında alt kategoriler oluşturulur ve metin bu kavramlarla ilişkili biçimde gruplandırılır. Ardından, oluşturulan kategoriler ve alt kategorileri destekleyen ve bu kavramlarla ilişkili cümleler, ifadeler ve söz grupları seçilerek ilgili kategori başlığı altında incelenir ve söz konusu kategoriyle ilişkili cümleler yorumlanır (Gökalep Yılmaz 2018: 152).

Türkiye’de Netflix

Türkiye Netflix kullanıcılarının sayısının gün geçtikçe arttığı görülmektedir, 2022 yılında yayınlanan New York merkezli haftalık dergi Variety tarafından paylaşılan bilgiye göre Netflix’in Türkiye’deki abone sayısı “3,5 milyondan fazla”, bu sayı yalnızca abone olan kullanıcıların sayısıdır, abone olmadan izleyen bireylerin sayısının da oldukça fazla olduğu söylenmektedir, diğer dijital platform kullanıcı sayıları da içeriklerin kalitesine ve tercihinine göre azalıp artmaktadır fakat Netflix Türkiye pazarına 2016 yılında giriş yapmıştır yaklaşık 8 yıldır dijital pazardaki yerini korumaktadır.

İnternet üzerinden 2023 yılının ilk 3 ayı içerisinde mal veya hizmet satın alan ya da sipariş veren bireyler satın aldığı veya abone olduğu dijital içeriklere göre incelendiğinde, bu bireylerin %30,7’si film veya dizi izleme hizmeti satın aldı. Bunu, %30,1 ile müzik dinleme veya indirme hizmeti ve %17,7 ile yazılımları indirme (sürüm yükseltmeleri dahil) takip etti. (TÜİK, 2023).

Görüşmeciler popüler dijital içerik izleme platformu olan *Netflix’in* Türkiye’deki kullanıcıları için ayrı bir tutum sergilediklerini ifade etmektedirler. İçerik kısıtlama, sahne kesilmeleri, bir ay ücretsiz kullanma deneyiminden mahrum bırakılma gibi yaptırımlarla karşılaşan Türkiye kullanıcıları bu durumdan hoşnut olmadıklarını ifade etmektedirler. Araştırmanın mülakat aşamasında görüşmecilerden biri yabancı uyruklu olarak seçilmiştir ve onun ifadesine göre Netflix’in bir ay ücretsiz kullanımından hala daha yararlanabildiğini ifade etmektedir.

“Benim yurt dışında yaşayan akrabalarım var mesela orada Netflix fiyatı fazlaymış. Türk Türk lirasına çevirdiğimizde de fazla oluyor. Onlardan şöyle bir teklif almıştım, biz sana parasını verelim sen Türkiye de üyelik aç biz Danimarka’da kullanalım ve bu belli bir yere kadar okeydi sonra Netflix buna kısıtlama koydu. Bu da olmadı mesela” Netflix’i bir ay ücretsiz kullanma hakkında Danimarka’daki akrabaları ile kıyasta bulunan görüşmecinin ifadeleri şu şekildedir “Kullanabiliyor, artık kullanamıyoruz biz de. Eskiden vardı” (Görüşmeci 13).

Taktik, kazançlarını muhafaza edemez. Sürekli olarak olaylarla oynamak ve bunları “fırsatlara” çevirmek durumundadır. Sonuç olarak, zayıf olan, kendisine yabancı, kendinden olmayan güçlerden çıkar sağlamak için hep çabalayandır. (Certeau,2009:55) Dijital Platform Siteleri arasından adını duyurmuş olan Netflix’in abone olmadan önce 1 ay ücretsiz kullanım hakkı bulunmaktaydı fakat sıradan bireylerin kurnazlıkları karşısında stratejisini yeniden üretmektedir. Netflix Türkiye sayfasında şu ifade yer almaktadır “*Netflix ücretsiz deneme üyeliği sunmaz*” başka ülkelerin Netflix anasayfasında da aynı ifadenin yer aldığı

görülmektedir, araştırmanın mülakat esnasında görüşülen bireylerden yabancı uyruğa sahip kişinin ifadesine göre bir ay ücretsiz kullanım hala daha aktif durumdadır. “Aynen bir ay ücretsiz deneyimimiz var” (Görüşmecı 7, yabancı uyruklu) burada gerçeğin ne olduğu bilinmemektedir.

“Parasını verdiğim hizmeti engelleme”

Türkiye’deki Netflix kullanıcıları ülkeye özel birçok kısıtlamaya maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Türkiye yayıncı politikalarına uymayan sahneleri kırpılmaktadır bu durum Türkiye’deki dijital platform kullanıcılarının hoşuna gitmemektedir. Bu tarz yaptırımlara maruz bırakılan kullanıcılar sınır tanımamaktadır ve arzu ettiği şeye ulaşabilmek uğruna yeniden ve yeniden *taktikler* geliştirmektedirler.

“Bir de şöyle bir olay var RTÜK diye bir kurum var yani ister istemez her şeye karışıyorlar. Ve bu benim çok hoşuma giden bir şey değil hatta internet içeriklerine bile karıştıkları oluyor hee benim bu noktada düşüncem şu parasını vererek görmek istediğim şey olduğu için parasını verdiğim hizmeti engelleme çünkü ben zaten onu görmek için para veriyorum oraya ıı benim düşüncem o yönde”(Görüşmecı 16).

“Bahsettiğim gibi genelde ilk elden dağıtımcı burada olmadığı için buluyor. Bunun haricinde de bazen şöyle sıkıntılar oluyor, mesela içeriği üreten kısmı gidiyorsunuz ülkeye özel kırpılmış yerleri olabiliyor. Bölgelere özel mesela. Buna en yakın örnek herhalde Game of Thrones üzerinden verebilirim Game of Thrones’da mesela bazı özel sahnelerde çok kırpılmış içerikler mevcuttu o sebepten bazen mecburen dışarıya yönelmek zorunda kalıyoruz”. (Görüşmecı 16).

Toplumlarımızda, *taktikler*, yerel dengelerin ufalanması, parçalanması sonucu daha da çoğalmıştır. Çünkü artık *taktikler*, belirli bir topluluk içinde sabitlenmeleri mümkün olmadığından, yörüngelerinden çıkmakta, dolaşıma açılmaktadırlar (Certeau,2009: 55). Görüşmeciler Türkiye’de içerik olarak istediklerine ulaşamadıkları zaman başka ülkelerden girişler yapmakta olduklarını ifade etmektedirler. Belli başlı insanları bölgesel kısıtlamalardan kurtarmakta ve belli topluluk üretici anlamları sınırlar ötesi hale getirmekte, bunu yaparken de başka insanların içine kapatılmaya devam ettiği sınırları, bunların anlamını ve kimlik bahşedici kapasitesini aşındırmaktadır (Bauman, 2023: 29). Dijital medyanın içeriklerinin globalleşebildiğini göz önünde bulundurursak Certeau’nun ifade ettiği gibi bireylerin istediğini elde etme uğruna *taktik*’lerinin sınırları olmamakta ve dijital medya içeriklerini tüketmek uğruna ülke dışına açılmaktadırlar. Küreselleşme olgusu, her geçen gün kendisini daha fazla hissettirmektedir. Bir ülkede üretime başlayan yerel bir şirket çok

geçmeden birçok ülkede hizmet veren kuruluşlar halini almaktadır. Ancak küreselleşen bu şirketlerin, açtıkları pazarda kabul görebilmeleri için o pazara yani ülkeye ve topluma ait unsurları da kullanmaları gerekmektedir. Yerelleştirme politikaları sayesinde yabancı içerik üreticileri ve konsept sahipleri, ‘yabancı’ olmaktan çıkarak toplumun bir parçası halini almıştır. Bu tip politikaları dünya çapında en iyi uygulayan uluslararası şirketlerin başında bir video on demand sistemi olan Netflix gelmektedir. Netflix’te sunulan içerikler, fiyat politikaları, tanıtım filmleri gibi unsurlar, hizmet verilen ülkelere göre farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar ülkelerin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik göstergelerine göre şekillenmektedir. (Aydın ve Doğan: 717). “Buradaki kişi kitlesine bakıyorlar. Bu içeriği tüketecek kişi kitlesine diyorlar ki bunlar bu içeriği tüketmez ya da bundan tepki alırız biz.” (Görüşmeci 16)

Bir şirket ona yatırım yapan insanlar aittir (Bauman, 2023:15), burada bahsedilen yatırım şirketten az miktarda hisse satın alma olarak açıklanmaktadır fakat bunu Netflix kullanıcı olma üzerinden yorumlayacak olursak, bireylerin ücretli üyelikleri ile içerik üretme döngüsünde olan Netflix içerik dayatma halinde olsa da aynı zamanda tüketiciye de bağımlı olduğu söylenebilir, tüketici üyeler Netflix kullanmayı bıraktıklarında şirket maddi kayıplar yaşayacaktır ve bu sonuç tüketiciyi etkilemeyecektir kim yerelden kaçma özgürlüğüne sahipse sonuçlarından da kaçma özgürlüğüne sahiptir (Bauman, 2023:18) Stratejiler ve *taktik*’ler kuyruğunu kovalayan bir tilki gibi bir bütünü oluşturmaktadır, bireyler strateji sahiplerinin belirlemiş olduğu çerçeveye sızmanın bir yolunu her daim bulmaktadır, güç sahipleri yeniden strateji üretmek istediğinde karşısında bu stratejileri alt etmek isteyen, sınırları belirlenmiş alana kurnazca sızmak isteyen sıradan bireylerin yeniden üretilen birden fazla *taktik* yolları ile karşı karşıya kalacaktır.

ARAŞTIRMANIN VERİLERİNİN ANALİZİ

Mülakat görüşmeleri raporlandıktan sonra araştırma kapsamında ilgili yerler defalarca analiz edilmiş ve konuya ilişkin kodlar belirlenerek kategorilere ayrıştırılmıştır.

Kavram ve Kategoriler Listesi

1. Gündelik Yaşama Etkisi

1.1 Boş zaman aktivitesi

1.1.1 Sosyalleşme aracı

2. Yaratıcı Zekâ (Metis) Uygulamaları

3. Ekonomi

4. Farklı Tüketim Biçimleri

4.1 Popülerite

4.1.1 Sosyal medya/arkadaş önerisi

Kategori 1. Gündelik Yaşama Etkisi

Görüşmeci	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
20 (Kadın, Türkçe Öğretmenliği)	“..bir şey izlediğimde misal birinci bölümüne başladığımda onu bitirmeden duramıyorum”	Gündelik hayat içerisinde yer alan ve alışkanlık haline gelen aktivite.
18 (Kadın, Görsel İletişim ve Tasarım)	“Benim mesela queen tarantino filmlerini çok seviyorum ve geçen yaptığım bir paylaşımda bizzat onun etkileriyle yazıp paylaşım onun bir film kapağıymış gibi paylaştım”	İçeriklerin günlük hayatta yer edinmesi ve bireyin kendi yaşam tarzıyla özdeşleştirip sosyal mecralarda paylaşım yapması.
4 (Kadın, Diş Hekimliği)	“..aşlında yaşamadığım bir hayatı ya da o an yaşamadığım ve içinde bulunmak istediğim duyguyu alabiliyorum... o an hayatımda yoksunluğunu hissettiğim şeye ya da yaşamak istediğim bir hayata yönelik şeyler izliyorum.”	Bireyler günlük yaşamlarında tatmin olamadıkları ya da yoksun kaldıkları duyguları ve yaşantıları dijital mecralarda yayınlanan içeriklerden alma meyilindedir.

“Gündelik Hayatın Eleştirisi”nden en çok alıntılanan pasajda (Hoa, 2014, s. 56) Lefebvre (2012) gündelik hayatı, tanımlı uzmanlıkların yüksek faaliyetler olarak yapılandığı tüm etkinlik ve ürünler dışında bırakıldığında geriye “kalan şey”le tanımlanan “tortusal artık” olarak açıklar (s. 102). Bu bağlamda gündelik hayat, “yüksek denen işlevlerin (okumak, yazmak, yargılamak ve değerlendirmek, tasarlamak, yönetmek vb.) bölünmesi ve programlı bir şekilde zamana paylaştırılması” (Lefebvre, 2015: 23) sonucu “arta kalan bir tortu” olarak görülen şeydir (Lefebvre, 2007: 26)” (Ertürk s.327). Greenberg’e göre kişiler iletişim araçlarında dinlenme, yalnızlığı giderme, eğlence, heyecan ve sorunları unutma gibi doyumlar aramakta ve elde etmektedirler (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 10). Yani tüketim toplumunda insan artık sahip olduğu nesneyle tanımlanmakta ya da o nesnede insanı tanımlama eğilimi yoğunluk kazanmaktadır. Nesnenin kendisinde bu anlam yoktur ama ona bu yüklenmiştir. En nihayetinde söylenebilir ki tüketim, artık insanların kim oldukları, kim olmak istedikleriyle ilgili duyarlılıklarını ve bu duyarlılıkları korumalarını sağlayan yöntemleri etkilemektedir. Yani tüketim kimlik duygusunun gelişimini çevreleyen olgularla çok iç içe geçmiş bir durumdadır (Senemoğlu, 2017). Gündelik hayatta tüketim önemli bir rol almaktadır. Görüşmecilerin ifadelerine

bakıldığında boş zamanları tüketerek geçirdiğini görmekteyiz ve bu tükettikleri şeyler onların birer parçası haline gelmekte gündelik yaşamlarında önemli bir rol oynamaktadır. Lefebvre'nin gündelik hayat açıklamasına bakıldığında önemli şeylerin (iş, eğitim gibi) dışarısında arta kalan zamanı bir tortu olarak ifade etmektedir. Günümüz dünyasındaki gündelik yaşama baktığımızda sıradan bireylerin boş zaman kalıntısının onların birer kimlik belirleyicisi, zamanlarını izledikleri şeylerden haz alma uğruna harcadıkları birer yaşam ilkesi haline geldiğini görmekteyiz. Gündelik hayat zaman tortusu olmaktan ziyade zamanı ele geçirmektedir.

1. Gündelik Yaşama Etkisi

1.1. Boş Zaman Aktivitesi

“Modern hayat” ın yorgunlukları, eğlenmeyi, hoş vakit geçirmeyi, gevşemeyi gerekli kılıyor (Lefebvre, 2016:65).

Araştırmacının “boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna cevap veren 20 katılımcının 16'sının cevabının içerisinde film ve dizi izleme aktivitesinin yer aldığı görülmektedir. Modern dünyada bireylerin gündelik yaşam rutinleri benzerlikler göstermektedir. Sosyal mecralarda dolaşmak, globalde var olanları görmeyi ve tüketme arzusu içerisine girmeyi sağlamaktadır. Bu tüketim müzik, edebiyat, giyim ya da akım denilen bi çeşit içerik üretme olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortak tüketime bir diğer örnek olarak dizi, film, program gibi içeriklerin izlenmesi görülmektedir. Boş zaman artık Şenlik veya emeğin ödülü değildir, kendisi için ifa edilen özgür bir faaliyet de değildir. Genelleştirilmiş gösteridir: Televizyondur, sinemadır, turizmdir (Lefebvre,2016: 66). İnternet kullanarak evde tek başına olmaktan çıkarak sanal bir topluma katılmak suretiyle başkalarıyla paylaşımlarda bulunmak, gündelik hayatın yeni bir gerçekliğidir (Sofuoğlu Kılıç, 2012). İlk televizyon yayınının (1936) gerçekleştiği günden itibaren televizyondan ayrı düşünülemeyen izleyici kavramı tarihsel süreç içerisinde çeşitli aşamalardan geçerek anlam ve bağlam değişikliğine uğramıştır. 1960'lara kadar yalnızca ekranın kendisine verdiği maruz kalan, içeriğin belirlenmesinde herhangi bir etkisi bulunmayan ve yalnızca ‘etkilenen-pasif’ konumda olduğu savunulan izleyiciye yönelik bakış açısı bu tarihlerden itibaren değişmeye başlamıştır (Sarı ve Türker, 2021:63). Üretim –tüketim ve yeniden üretim süreçleri boyunca, izleyiciden kullanıcıya, içerik tüketicisine, üreten tüketicilere doğru önemli bir dönüşüm gerçekleşmiştir (Özsoy, 2011:113-114). Bir süre sonra bir avuç işveren, işçinin sadece bir üretici değil, kapitalistlere bir tüketici olarak da yararlı olabileceğini, bundan dolayı da “işçinin daha yüksek zevklerle donatılması gerektiğini, kitlesel üretime dayanan bir ekonominin kapitalist bir üretim örgütlenmesinin yanı sıra tüketim

ve boş zaman örgütlenmesini de gerektirdiğini” anladılar (Senemoğlu,2017: 67). Kısaca işçi sadece üretici olarak düşünülmekteydi. Bundan dolayı işçinin çalıştığı zamanların dışındaki zamanı kontrol etmek hiç akıllarına gelmemişti. “Modern hayat” ın yorgunlukları, eğlenmeyi, hoş vakit geçirmeyi, gevşemeyi gerekli kılıyor (Lefebvre, 2016:65).

1.1.1. Sosyalleşme Aracı

Görüşmeci	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
16 (Erkek, Bilgisayar Mühendisliği)	“Yani şöyle gündelik yaşamıma etkisi şu yönde oluyor hani bir arkadaşımın falan çıktığım zaman üzerine konuşacak güzel bir konu oluyor”	Bireyler için sosyalleşme aracı olarak görülmektedir.
19 (Kadın, Nanobilim ve Nanoteknoloji)	“..mesela o dizilerde söylenen bazı laflar ağza dolaşabiliyor ya da başka bir şekilde kişiyle konuşurken işte aranızdaki bağı güçlendirmek için o kelimeleri kullanabiliyorsunuz.”	Bireyler arasında ortak bir içerik tüketimi sayesinde iletişimde kullanılan kelimeler rahat bir şekilde anlaşılabilir ve bu durumun iletişimi kuvvetlendirdiği şeklinde yorumlanmaktadır.
12 (Erkek, Türkçe Öğretmenliği)	“..bir muhabbet arasında ona bir gönderme oluyor mesela o güzel bir anı oluyor sürekli film konuşuluyor yani arkadaş ortamında.”	Bireyler için sosyalleşme aracı olarak görülmektedir.
5 (Erkek, Sosyoloji)	“Film bir sosyalleşme aracı değildir ya da o yalnızlığın bastırılması için getirilen bir ne bileyim edinen bir hobi değildir. Halbuki işe tersten baktığınız zaman öyle yani onun çok büyük etkisi var insanlarla sosyalleşmek istemeyen bir insan oturup evinde dizi ya da film izleyebilir.”	İçerik tüketme motivasyonu bireyler arasında sosyalleşmeye katkı olmasının karşılığı olarak sosyalleşmekten kaçınma olarak da görülebilmektedir.

Sıradan bireyler gündelik hayatta sosyalleşmek için birçok aracı kullanmaktadırlar. Günümüz toplumu teknoloji toplumu olarak adlandırılmaktadır, teknoloji toplumunda sosyalleşme olgusu dönüşmektedir sıradan bireyler gündelik hayatlarında sosyalleşmek için sosyal medya araçlarını kullanmaktadır sosyal medyanın ne olduğuna bakılacak olursa telefon, tablet veya bilgisayar üzerinden gerçekleşen iletişim ağları olarak açıklanabilmektedir.

Duygularını emojiyle ifade eden, anlarını fotoğrafa dönüştürerek diğer insanlarla paylaşan sosyal medya kullanıcıları bunun üzerinden sanal sosyallik elde etmektedir. Dijital platformların sosyalleşme motivasyonuna bakacak olursak gündemde var olan repliklerin, kelimelerin ya da bir dansın anlamını bilme arzusu ve gündemi takip ederek popüler içerikleri tüketerek sosyal dışlanma yaşama kaygısı ile bağlantılı olduğunu görüşmecilerin verdikleri cevaba bakarak anlaşılmaktadır.

2.Yaratıcı Zekâ (Metis) Uygulamaları

Araştırmacının “*dijital içeriklere üye olmadan erişim sağlayabiliyor musunuz?*” sorusuna katılımcıların hepsi sağlayabildiğini ifade etmektedir. Kamuya açık siteler sayesinde ücretsiz içerik izlemeyi deneyimleyebildiğini ifade eden görüşmeciler bu eylemin etik bir eylem olup olmama konusunda ikiye ayrılmakta ve tercihleri etiklik anlayışlarına göre farklılık göstermektedir. Araştırmaya katılan bireylerin kullandığı *taktik*’ler şu şekildedir;

- Kamuya açık sitelere erişim sağlama
- Dijital platform sitelerine üye olan kullanıcıların profillerine sızma
- Sınırlı sayıda erişime açık olan paketleri başka kişilerle paylaşmak
- Sosyal mecralarda link paylaşımları
- Dijital içerikleri yayınlamak için web sitesi kurma

Görüşmeci	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
17 (Erkek, Yazılım Mühendisliği)	“..başka kullanıcılar benim web sitemde aslında hiç para ödemedi sadece benim web sitemdeki reklamlardan ben kazanarak ben oradan kazandığım şekilde başkalarına bu maçı sunuyorum.”	Görüşmeci dijital platformda canlı yayınlanan maçları ücretsiz ve canlı olarak kendi kodladığı web sitesinde kamuya açık sunmaktadır. Burada ifade edilen bireyin kurnazlığı (<i>taktik</i>) maddi olarak gelir de elde etmesini sağlamaktadır.
16 (Erkek, Bilgisayar Mühendisliği)	“Ya sızmışlığım var mesela şöyle söyleyeyim, house of legends ilk çıktığında Türkiye’de herhangi bir dağıtım firmasının şeyi yoktu mesela amazon prime falan işte yoktu mecburen bazı yerlerden bulmak zorunda kaldık.”	Dijital platform sitelerine üye olan kullanıcıların profillerine sızma eyleminden bahsetmektedir.

3 (Kadın, Endüstri Mühendisliği)	“Yani öncelikle zaten google’a yazdığımızda çoğu kaçak site zaten direk karşımıza çıkıyor”	Kamuya açık sitelere erişim kolaylığından bahsedilmektedir. Bireyler kendilerince <i>taktik</i> üretmek yerine var olan <i>taktik</i> ’lere katılım sağlayarak da çaba sarf etmeden oyunun içerisine dahil olabilmektedir.
----------------------------------	--	--

3. Ekonomi

Görüşmecilerin kamuya açık sitelere yönelmesini etkileyen faktörlere bakıldığında en önemlisinin araştırmada gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen verilere dayanarak “ekonomik sebepler” olduğunu söyleyebiliriz. Elde edilen verilere bakıldığında görüşmecilerin örgün öğretim gören üniversite öğrencileri olması durumu göz önünde bulundurulabilir. Dijital platform üyeliği edinmiş bireyler artan fiyatlardan dolayı iptal etmek zorunda kaldıklarını da açıklamaktadır.

Görüşmeci	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
2 (Kadın, İngiliz Dili ve Edebiyatı)	“..öğrenci olmuş olmanın ee verdiği bir şey diye düşünüyorum ee işte <i>Netflix</i> , <i>disney</i> , <i>exxen</i> gibi dijital platformların hepsine üye olmaya kalkarsak zaten bütçemizin neredeyse yarısını bu tarz şeylere harcamak zorunda kalacağız”	Katılımcılar birden fazla dijital içerik izleme platformu olmasından ve bu platformların her birinin farklı fiyat tarifesini bulundurmasından dolayı bütçe olarak zorlandığını ifade etmektedir. Çözüm olarak dijital içerik izleme platformlarını barındıran tek bir uygulama ve tek bir fiyat uygulaması önerisinde bulunmaktadırlar.
4 (Kadın, Diş Hekimliği)	“Artan fiyatlardan dolayı özellikle <i>netflix</i> ’in artan fiyatlarından dolayı üyeliklerimi iptal etmek zorunda kaldım öğrenci olarak.”	
18 (Kadın, Görsel İletişim ve Tasarım)	“Ya çünkü çok masraflı oluyor. ..zaten hayatın her yerinde sürekli bir para ödeme durumundayız ve bu kadar basit bir aktivite için çok fazla para ödemem gerekiyor ve hani neden ben güzel içeriğe bedava ulaşmayayım ki oluyorsun çünkü öyle bir paran yok.”	

4. Farklı Tüketim Biçimleri

4.1. Popülarite

Araştırmacı dijital İçerik tüketen kullanıcılara içerik seçerken popüler olan ve popüler olmayan içerikleri tüketme konusundaki eğilimlerini sormuştur.

Araştırmaya katılan 20 görüşmeciden 10'u *popüleriteden etkileniyorum* cevabını vermektedir. Geri kalan 10 görüşmeci *popüleriteden etkilenmediğini* ifade etmektedir.

Görüşmeci	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
13 (Kadın, Okul Öncesi Öğretmenliği)	“Popüler kültürdeki şey ilgimi çekiyor”	
18 (Kadın, Görsel İletişim ve Tasarım)	“Sosyal medyada bir dizi aşırı popüler olduğu zaman bu beni çok geren bir olay”	
18 (Kadın, Görsel İletişim ve Tasarım)	“Eğer bir şeyin konusu güzelse bile o popüler olduysa ben onu izlemiyorum.”	

Bauman’a göre küreselleşme kimileri için mutlu olmak istiyorsak yapmaya mecbur olduğumuz şey (Bauman,2023:9)

Evrensel, gerçekten küresel bir ölçekte düzenin inşasına denk geliyordu. Herkesin hayat koşullarını, her mekânı ve dolayısıyla herkesin yaşam fırsatlarını benzer hale getirme ve belki eşit kılma niyetini de beyan ediyordu (Bauman, 2023:6).

4.1.1. Sosyal Medya ve Arkadaş Önerisi

Lefebvre’ye göre kapitalist toplumda birey, yönlendirilmiş reklamlar ile kuşatılmıştır. Gündelik hayat aynı zamanda boş zamanın inşa edildiği alandır ve bu alanda birey boş zaman aktivitelerini seçerken özgür olduğunu hisseder ve bu bir yanılsamadır. Sıradan birey ekonominin kuşatması altındadır, tüm bu kuşatma altında reklamlar tarafından kuşatılan birey sürekli bir tüketme arzusunun mahkûm kılınır. Tüketme arzusu ve seçim yapma özgürlüğü arasında sıkışıp kalan birey dijital platformlarda içerik tüketmeden önce seçim yaparken sahte bir özgürlük yanılsamasına kapılmaktadır. “Sosyal medyada çok önüme çok düşmesinden dolayı izlemek zorunda kaldım” (Görüşmeci 6) ifadesinde sıradan birey reklamların kuşatılması altında pek de özgür olmayan bir seçim yapmaktadır. “Şöyle sürekli karşıma çıkıyor çıkıyor ve artık en sonunda bunu da izlemeliyim diyom izliyom ama izlemeseydim o kadar da kötü hissetmezdim

aslında izlediğimde rahatlıyom evet” (Görüşmeci 15). Dijital Platform sitelerinin ana sayfasında kullanıcıya sunulan dizi ve film önerilerinin yanı sıra sosyal medya uygulamalarında da birey içerik tüketimine yönelik kuşatma altında kalmaktadır.

Douglas ve Isherwood’a göre birey, tüketimi “mümkün olan zaman ve mekânda, şehirde ya da kırdan olsun, işte ya da evde olsun, kendisi, ailesi ve toplumsal çevresi hakkında bir şeyler söylemek için kullanır.” (Senemoğlu, 2017).

..dünyanın görsel bir gösteri olarak kurulmasına (sinema, televizyon) doğru yönlendirilmesinin önemli sonuçları vardır. “Dünyanın gösterisi”, gösterinin tüketimi ve bir tüketimin gösterisi haline gelir (Lefebvre, 2016: 76).

“Modern dünyada tüketici neyi temsil ediyor: Hiçbir şeyi. Tüketici ne olabilir? Her şey ya da hemen hemen her şey. Milyonlarca yalnızın yanında tek başına kaldığı için tüketici çıkarların merhametine kalmıştır” (Baudrillard, 2024). Milyonlarca televizyon izleyicisinin her biri televizyondaki reklamlara karşı olabilir, ama bu reklamlar yine de devam eder. Bu tüketimin öncelikle tek tek kişilere yönelik bir söylem olarak düzenlenmesi ve bu asgari değiş tokuştaki doyumları ve düş kırıklıklarıyla kendini tüketmek eğiliminde olmasıdır (Baudrillard, syf.101).

GELENEKSEL MEDYA VS DİJİTAL MEDYA TÜKETİMİ

“Gençler aradığını bulamıyor”

“Gençler” şimdi ve hemen tüketmek istiyorlar. Bu pazar çabuk keşfedildi ve işletildi. “Gençler”, ailelerinkine ters düşen ve mümkün olduğunca ona benzeyen paralel bir gündelik hayat, kendilerine özgü oysa başkalarınınkinden farksız bir gündelik hayat içine yerleşmeye yöneliyorlar. Varlıklarıyla ve “değerleriyle”, yetişkinleri, yetişkinlerin mallarını, yetişkinlerin pazarını etkiliyorlar. Bununla birlikte, “gençler” olarak, marjinal kalıyorlar (Lefebvre, 2016:105). Sinemanın yerini dijital platformlar ve Netflix’in alması, teknolojinin de etkisiyle gündelik yaşam ve tüketim alışkanlıklarındaki değişimin bir sonucudur (Torun, 2021). Henri Lefebvre’nin gündelik yaşamın üretimine dair sorgulamalarına göre, şehirdeki gündelik yaşamı üreten mekanlardan biri de sinemadır, sinema geleneksel medyanın bir koludur günümüzde genç bireyler geleneksel medya unsurlarının yerine daha kolay ulaşılabilir ve zamansız olan dijital medya uygulamalarını koymaktadırlar o halde genç bireylerin sıradan gündelik yaşamını oluşturan mekândan ziyade bir teknolojik alet içerisinde var olan bir medya veya bir uygulama olarak değerlendirilmelidir. Yeni bir gündelik yaşam üretim unsurunun elbette yeni terimleri olmaktadır. Abone sayısının artması ve giderek popülerleşmesiyle, Netflix ile ilgili gündelik yaşam literatürüne

giren bazı kavramlar üretilmiştir. Bunlardan “Netflix effect/etkisi” yeni medya yayıncılığının özellikleri olan çoklu ortam sağlama, kitlesizleştirme, bireyselleştirme ve mekândan bağımsızlaştırma gibi unsurları kapsamaktadır. “Netflix etkisi” söyleminin kullanıldığı etkilerden biri olan İngilizce adıyla “binge-watching” ya da yaygın kullanımda “Netflixing” denilen aşırı seyir, bir TV serisinin bölümlerini art arda tek bir oturumda ve kısa zamanda izleme davranışdır. Kitlesizleşme ve bireyselleşme ile yaşamını dar bir mekâna sığdıran (eve kapanan) insan, mutluluğu ya da arzusunun toplumsal ifadesi olan motivasyonu uzun saatler izlenen bir yapımın sonunda elde edilen tatmine bağlamaktadır (Torun, 2021).

Geleneksel medya ve dijital medya izlenme alışkanlıklarına dair deneyimlerin nasıl olduğunu öğrenebilmek amacıyla araştırmaya katılan görüşmecilere geleneksel medyanın da aracı olan “televizyon izliyor musunuz?” sorusu yöneltilerek veriler elde edilmiştir, elde edilen verilere bakıldığında geleneksel medyanın daha çok orta yaşa hitap ettiği söylenirken dijital medyanın daha çok gençlere hitap ettiği ifade edilmektedir.

“Evet, yani daha çok boomerların izlediği şeyler olduğunu düşünüyorum. Yani daha çok yaşlı orta yaşlı kitleye hitap ettiğini düşünüyorum. Babam falan Diriliş Ertuğrul kuruluş Osman gibi dizileri izlemeyi çok sever mesela. Aynı şekilde Netflix’te de öyle. Daha çok orta yaş kitlesine daha çok kaydı Netflix yani biz gençler olarak da aradığımız her şeyi bulamıyoruz Netflix’te Kaçak sitelere yönelmenin artmasının sebebi bu olabilir mesela. Netflix’te facebook’a döndü aslında yani yaş kitlesi büyüdü. O yüzden gençler oradan ayrılmış olabilir. Yani gençler aradığını bulamıyor. Netflix’te daha çok kaçak sitelere bu yüzden yöneliyor aslında. Daha çok orta yaşlı kitle ee Çalışan kitle aslında yani sürekli akşama kadar işte olup da eve gelip ucuz içerikler tüketmek isteyen kitle aslında Netflix izliyor. Çünkü daha ucuz içerikler var Orada daha kafasını yormadan izleyebileceği içerikler var”(Görüşmeci 12)

Popüler bir sosyalleşme uygulaması olan facebook herkesin rahatça erişebildiği, hayatlarına dair bilgiler, anılar paylaştığı bir araç olarak görülmekteydi fakat zamanla bu popülaritesini yitirdi ve genç kesim Facebooktan aldığı hazzı yitirerek yeni bir mecraya yöneldi bu mecraayı Instagram olarak bilmekteyiz. Görüşmecinin ifadelerine göre aynı durum dijital içerik izleme platformları içinde yaşanmaktadır. Bir tüketimden diğerine koşan sıradan birey .. “Aklımızda o toplumun bütün fertlerinin bir şeyler tükettikleri gibi sıradan bir tespitten öte şeyler var; bütün insanlar, dahası, bütün canlılar ezelden beri ‘tüketiyor’. Aklımızdaki şudur: Atalarımızın toplumu, kuruluş aşamasındaki modern toplum, endüstriyel çağ nasıl bir ‘üreticiler’ toplumu ise aynı derin ve temel anlamda bizim toplumumuz da bir ‘tüketiciler toplumu’ dur. (Bauman, 2023: 92.). Sürekli olarak tüketen ve tüketme arzusu içinde olan günümüz

toplumu için Lefebvre bu arzu stratejisi, nesnelerin “manevi” yıpranma ve kullanımdan düşme gereksinimlerin eskimesini ve yeni gereksinimlerin onların yerini almasının gerekliliğinden söz etmektedir.

“Orta yaş üzeri hala televizyona bağlı ama işte ee onlar duyuyor benim ailem mesela aşk 101 izlemişti çok alakasız bir şekilde hani onlarda etkileniyor ister istemez ama daha çok geleneksel medyaya bağlı kalıyorlar”(Görüşmeci 13)

“Televizyon sektörünü daha çok işte 60 yaş civarı kesim çok fazla izliyor. Televizyon sektöründe hala daha ilgi çok fazla. Bu yüzden de bu kitlenin de aradığı şey daha çok bu oluyor galiba. Yani acı çeken insanların da olduğunu bilmek kendileri gibi ama Genç kesim daha böyle umut vaat eden şeylere yöneliyor diye düşünüyorum. Hani düzenin değişmesine yönelik” (Görüşmeci 4).

“Sanki biraz daha seküler ailelerde Netflix varmış gibi hissediyorum. Ya da ne bileyim onu ödeyebilecek kıvamda yani 150 200 tı Olsa bile o bir ailenin alamayacağı bir düzeydeyse alamayacağı bir düzeydesin arkadaşlarından istiyor ya da ne bileyim kaçak izliyor. Bence çok da az olsa gösteriyor hani kesin olarak şey diyemem evet bu hani sınıf ayrımını gösteriyor ama belki dini olarak falan gösterebilir muhafazakâr olarak” (Görüşmeci 13).

“Güçlü kadın rol modeli var ve hani toplumumuzda artık kadınların güçlenme eğilimi güç kazanmaya çalışması bir zafer elde etmeye çalışması. Özellikle baharda mesela ev hanımlığından kadın tekrar ekonomik ve sosyal özgürlüğünü elde etmeye çalışıyor ve izleyen kesim de genellikle kadınlar, genç kızlar ya da işte annelerimiz hani. Umutsuz Ev kadınları. Rol modeli yani aslında toplumun bence aradığı ihtiyaç duyduğu şeylere cevap verdiğini düşünüyorum.” (Görüşmeci 4) Başka bir ifadeyle, izleyicinin belirli bir programı izlemesinin, o programda açık ve örtük olarak ifade edilen düşünceleri ve dünya görüşünü benimsemesi anlamına geldiği kabulüdür. İzleyici sabun köpüğü dizilere rağbet ettiğine göre, o dizilerdeki tahakküm ilişkilerini onaylamakta, onlara rıza göstermektedir (Berfin Çetin, 2016:.26-27). “Yani bizi geliştirmek ya da bir konuda bilinçlendirmek adı altında çok bir şey yaptıklarını düşünmüyorum. Genel olarak halkın tepkisini ne konuda çekebiliriz? Halkın ilgisini ne konuda çekebiliriz? İlgi çekme konusunda tamamen 2 farklı sınıfın ya da düşüncenin tartışması ve çatışmasıyla ortaya çıkabilecek bir konu. Bence tamamen o konulardan yürüyorlar. Yani sonrasında da zaten aslında toplumun istediğini topluma vermiş oluyorlar” (Görüşmeci 8). “Mesela bu kızcılık şerbeti hani dediler ki aa ne kadar güzel işte o ayrıştırmayı göstermiş o bu herkes bir anda çok beğendi eleştireni de çok fazla oldu tabi ki ama ondan sonra bir anda hep bir ayrıştırma üzerinden dizi başladı. Çünkü neden a o çok beğenildi ayrıştırmayı göstermek hoş bir şeymiş aslında deyip. Herkes bunu çekti”(Görüşmeci 18).

Bu tasavvurların, üretici değil uygulayıcı konumunda olan kullanıcılar tarafından hangi yönleri saptırıldıklarını incelemek gerekmektedir. Bu durumda, algılayabileceğimiz sadece, imgenin ilk üretimi ile bu üretimin kullanım süreçlerinin ardında gizlenen ikinci üretimi arasındaki ayrım ya da benzerliktir (Certeau,2009:46) Burada ilk üretim dijital platformlardır ikinci üretim için de kaçak siteleri söylenebilir.

HAZ, HIZ, TÜKETİM, TATMİN ÜZERİNE

Günümüz toplumları için birçok ifade kullanılmaktadır, Haz toplumu, tüketim toplumu hatta yorgunluk toplumu bu ifadelerin ortak noktaları vardır bunlardan biri de çabuk ve hızlı tüketim, bu durum sıradan bireylerin duygularını da tüketmektedir, sosyal medyanın duygular üzerindeki etkisine dair bir araştırma Enformasyonun Duygu Boyutu: Duygusal Bulaşıcılık Perspektifinden Sosyal Ağlarda Duygu Çalışmaları, Gündelik hayatta bireyler belirli duygu durumlarına sahiptirler ve bu duygu durumları genellikle diğerleri ile olan iletişim ve etkileşimde ön plana çıkmaktadır. Diğer insanların duyguları, bizim duygularımızı doğrudan etkiler (Parkinson vd, 2005: 181). Depresif bir ruh haline sahip olan bir kişiyle iletişim kurulduğunda depresif hissetme ihtimali olabilir ya da mutluluk, sevinç gibi olumlu duyguların yoğunlukta olduğu bir ortamda, duygu durumu bu doğrultuda gelişebilir ve değişkenlik gösterebilir. Duygusal bulaşıcılık denilen bu fenomen, psikolojinin temel ilgi alanları arasında yer almakla birlikte, bireylerarası ve topluluklar arası ilişkilerin belirlenmesinde de önemli bir yere sahiptir (Koçak Kurt, 2021). Belirli bir yakınlık içerisinde olan kullanıcıların seçtikleri kelimeler birbirlerine benzemekte, bu durum ise duygusal dili ifade eden kelimeler söz konusu olduğunda duygusal bulaşıcılığı arttırmaktadır (Koçak Kurt, 2021).

“Dijital platform kullanımı üzerine yapılan bu çalışmada ise elde edilen verilere bakarak duygular konusunda bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Sosyal medya uygulamalarının ana akışında sunulan içeriklerden ziyade dijital platform içerikleri bireylerin ruh hallerine ve duygu durumlarına hitap edecek, besleyecek yönde kullanılan bir araçtır. “..aslında yaşamadığım bir hayatı ya da o an yaşamadığım ve içinde bulunmak istediğim duyguyu alabiliyorum... o an hayatımda yoksunluğunu hissettiğim şeye ya da yaşamak istediğim bir hayata yönelik şeyler izliyorum.” (Görüşmeci,4). “Hüzünlüyüm gülmek istiyorum direkt aklıma komik bir film izlemek geliyor. Çünkü o gün o eğlence o gülme hissiyatından yoksunum ya da yalnızım” (Görüşmeci,4).

“Yurttaydım ve o yalnızlıkta daha çok arkadaşlık dizileri izlediğimi farkettim. Friends izliyordum. O zaman sitkom arkadaşlık sitkomları yani aslında o an hayatımda yoksunluğunu hissettiğim şeye ya da yaşamak istediğim bir hayata yönelik şeyler izliyorum (Görüşmeci,4). e böyle moralimin bozuk olduğu

kendimi düşük hissettiğim zamanlar böyle. Eee yaşanmış olan hikayeleri belgesel tarzı olan şeyleri izlediğimde hani ya gerçekten herkes bir şeyler başarıyor, neden olmasın? Hani gerçekten direnmek lazım hissini veriyor bana” (Görüşmeci,18). “Genelde böyle daha benim içimi ferahlatacak, daha böyle gülebileceğim ya da duygusalsam duygusallaşabileceğim içerikleri tercih ediyorum”. (Görüşmeci,8).

Kullanıcıların kendileriyle aynı düşünce ve duygularda olan kişilerle etkileşime girmesi ve onlardan etkileşim alması sonucunu doğurmaktadır (Koçak Kurt, 2021). “...aslında yaşamadığım bir hayatı ya da o an yaşamadığım ve içinde bulunmak istediğim duyguyu alabiliyorum... o an hayatımda yoksunluğunu hissettiğim şeye ya da yaşamak istediğim bir hayata yönelik şeyler izliyorum” (Görüşmeci 4). Sosyal medya ve dijital platformun bireylerin duygudurumları üzerindeki etkisini araştırma kapsamında ve literatür araştırmasındaki veriler ışığında elde etmekteyiz. Aralarındaki farka bakacak olursak sosyal medyadaki içerikleri seçme şansımız olmamakta ve yapılan deneye bakıldığında akışı değiştirerek duygusal manipülasyon yapılabileceğini görmekteyiz fakat dijital içeriklerde her ne kadar reklamlar ve yöneltmeler doğrultusunda seçim yapılsa da her daim bir seçim hakkımız vardır, nasıl hissetmek istediğine bireyler karar verebilmektedir.

Günümüz modern toplumu haz ve tatmin duygusuna anında ulaşabilmektedir bunu internet üzerinden sağlamaktadır. Tüketici-insan kendisini *haz almak zorunda olan şey* olarak bir *haz* ve *tatmin* işletmesi olarak düşünür (Baudrillard, 2024:93). Açıkça tüketilen mallar insanları anında tatmin etmeli, hiçbir becerinin öğrenilmesini ve hiçbir uzun altyapı hazırlığını gerektirmemelidir; ancak tatmin de “çabucak” bitmelidir yani tüketimleri için gereken zamanın dolmasıyla birlikte sonlanmalıdır. Nitekim bu süre en asgari sınıra çekilmek zorundadır. İhtiyaç duyulan süre kısaltımına ulaşmanın en iyi koşulu, tüketicilerin ilgilerini veya arzularını uzun süre herhangi bir nesneye odaklayamaması; sabırsız, fevri ve huzursuz olmaları; her şeyden öte kolayca heyecana kapılabilen ve yine aynı kolaylıkla ilgilerini kaybedebilen insanlar olmalıdır (Bauman,2023:102-103). “Arzu tatmin edilmeyi arzulamaz. Tam tersine arzu arzuyu arzular.” (Bauman,2023:104) Her halükârda ideal bir tüketicinin arzusu. Arzunun sönümlenme ve yitip gitme ihtimali, görüş alanında onu diriltecek hiçbir şeyin olmama veya içinde arzulanacak hiçbir şeyin olmadığı bir dünyada yaşama ihtimali, muhakkak ideal bir tüketicinin korkuları içinde en uğursuz olanıdır (Bauman,2023:104).Bu toplumun amacı, hedefi, resmi meşruiyeti, *tatmindir*. Tatmin elde edilir edilmez, tüketici doyunluğa yol açan aynı düzeneklerce tahrik edilir (Lefebvre, 2016:93). Haz toplumu, hız toplumu sürekli acelesi olan en kısa zamanda en çok içeriği tüketmek isteyen toplum, fakat bireyler arta kalan zamanı başka şeyleri tüketmek için kullanmaktadır

sürekli bir şeyleri tüketme arzusu içindeyiz hatta öyle ki tüketimde hızlanarak başka bir şeyi tüketmek için zaman kazanmaya çalışmaktadır her daim acelesi vardır. Araştırmaya katılan genç bireyler geleneksel medya izlemediklerini, geleneksel medyada yayınlanan içerikleri tüketmek istediklerinde dijital medyadan takip ettiklerini ifade etmektedirler bunun sebebi hızlandırarak izleme seçeneği, istediği zaman erişme olanağı gibi gerekçelerdir.

“Geri alma iletme seçeneğim var. Hızlandırma seçeneğim var. (Görüşmeci,11). İzlediğim şeyi tekrar tekrar izliyorum. Çünkü youtube’da olunca böyle reelslerde falan karşıma çıkıyor içimden bir dürtü izle diyor izle diyor, gidip izliyorum mecbur”. (Görüşmeci,20). “Şimdi insanlar hayat daha hızlı akmaya başladığından her şeye daha hızlı ulaşabildiğinden gelişen internetten ve teknolojiden dolayı. Daha hızlı içerik tüketmek istiyorlar”. (Görüşmeci,10). Daha fazla tüketim yapabilmek için daha çabuk ve daha hızlı tüketim yapılmaktadır. Bauman’a göre tüketicilerin dinlenmesine izin vermeyerek sürekli olarak uyanık tutmalı ve böylelikle tüketme kapasiteleri artırılmalıdır (Bauman, 2023:104).

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİNE DAİR GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmanın hipotezi toplumun aktif kesimi olarak bilinen ve tüketim pazarında aktif rol oynayan gençlerin, dijital medya platformlarını kullanım şekilleri üzerine Michel de Certeau’nun “*taktik*” kavramıyla bir yaklaşım sergileyerek veriler elde etmektir. Araştırmanın başında elde edilmek istenen verilerin ortaya çıkmasına olanak sağlayacak, konuya ilişkin 9 temel soru hazırlanmıştır. Mülakat soruları görüşmecinin gündelik hayatında kullandığı “*taktik*”lere göre şekillendirilmiş ve daha detaylı veriler elde edilmek amacıyla çoğaltılmıştır. Görüşmeciler 20 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmanın başında Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencileri ile görüşme yapılacağı belirtilmiştir fakat fakülte öğrencileri ile yapılan görüşmelerde yeterli doyuma ulaşılamamasından dolayı fakülte dışına çıkılarak farklı bölüm öğrencileri ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilerek araştırmada istenilen doyuma ulaşılmıştır. Araştırmanın “*mülakat verileri tablosu*” nda görüşme yapılan öğrencilerin bölümleri ve mülakatın süresi belirtilmiştir. Görüşülen öğrenciler arasında en fazla veri doyumu sağlayan bölüm mühendislik bölümü olmaktadır. Alışılmışın dışında “*taktikler*” geliştirmişlerdir, bu araştırmaya farklı bir çerçeve kazandırmaktadır. Türkiye’de Netflix kullanımında farklılık olup olmamasına daha iyi bakabilmek için görüşmeciler arasından 2 kişi yabancı uyruklu (Arap, Azeri) seçilmiştir bu araştırmaya geniş açı kazandırmaktadır. Araştırmanın mülakat verileri toplanıp analiz edildikten sonra görüşmecilerin sorulara verdikleri cevaplar araştırmanın

hipotezini destekleyecek konulara ilişkin kategorilere ayrılıp analiz edilerek kategoriler altında tablo haline getirilip yorumlanmıştır. Mülakat verileri 4 ana kategori (Gündelik yaşama etkisi, Yaratıcı zekâ (metis) uygulamaları, Ekonomi, Farklı tüketim biçimleri) ve 4 alt kategori (Boş zaman aktivitesi, Sosyalleşme aracı, Popülerite, Sosyal medya/Arkadaş önerisi) şeklinde yorumlanmıştır.

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ

Lefebvre gündelik hayatı, tanımlı uzmanlıkların yüksek faaliyetler olarak yapılandığı tüm etkinlik ve ürünler dışarda bırakıldığında geriye “kalan şey”le tanımlanan “tortusal artık” olarak açıklar. Fakat bu arta kalan zaman bazı sıradan bireylerin Araştırmacının projesinin giriş kısmında belirttiği “Günümüz sosyalleşme araçlarından biri olan dijital platformlar sadece eğlence sektörü olarak görülmemektedir, dijital platform sektörü ilgili kişiler tarafından pazarlama, reklam, tanıtım gibi farklı dallarda çalışmalar sürdürülmektedir. Lefebvre’ye göre kapitalist toplumda birey, yönlendirilmiş reklamlar ile kuşatılmıştır bu şekilde bireyin uyumlaştırılması sağlanmaktadır. Kuşatılan birey sürekli bir tüketme arzusu içerisine girmektedir ve popüler olanı tüketmek isteyen birey bazı dayatmalara, kurallara tabi olmak zorunda bırakılmaktadır. Lefebvre temel tartışmasında modern kapitalizmin oluşturduğu bolluk ve gösteriş toplumundan söz etmektedir, ihtiyaçların ikna yoluyla bireye dayatıldığını, reklamların dünya görüşünü yansıttığını belirtmektedir.” Bu ifadeye göre sıradan birey arta kalan gündelik hayat faaliyetlerinde çeşitli yönlendirmelerle kuşatılmıştır, bu duruma araştırmanın konusu olan üniversite öğrencilerinin dijital platformları kullanım biçimlerine bakarak toplumun en aktif rolünü üstlenen bireylerin gündelik hayatlarını nasıl inşa ettiklerini ve nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koymak araştırmanın asıl amacı olmaktadır. Sıradan olan bu bireylerin ortak faaliyetleri paylaşıyor olması araştırma boyunca dikkat çekmektedir. Ortak bir sosyal aktivite havuzu olduğunu ve bu havuzun içinde başkalarıyla aynı rutinleri paylaşan bireyler olduğunu veri sonuçlarına bakarak söylemek mümkündür. Aynı gündelik hayat aktivitelerini paylaşan bireylerin zaman zaman aynı içerikleri dahi aynı zamanda tükettiklerini keşfetmiş ve bazı ilgili tüketici bireylerinde diğer sıradan bireyleri hangi içeriği tüketme konusunda yönlendirme yapacağı alanlar belirlemiştir bu alanlara sosyal medya uygulamalarını örnek verebiliriz. Lefebvrenin bahsettiği bireylerin reklamlarla kuşatılmasına farklı bir bakış açısı olarak tüketen bireylerinde reklamlar oluşturması tanıtımlar yayınlaması ve diğer insanları influence etmesi yani sıradan birey pasif konumdan çıkarak etkileyen taraf da olabilmektedir aynı zamanda. Büyük dijital platform uygulamaları bireylerin kendisi tarafından reklamlara maruz bıraktığı gibi aynı zamanda kendi gibi sıradan bireylerin de reklam pazarlama, tanıtım gibi paylaşımlarda bulunmasını sağlayarak tüketime etki edilmektedir.

Kolektif bilinç toplumunda yaşayan bireylerin sahip oldukları ortak kabuller ve ortak duyguları ifade etmektedir. Durkheim toplum ile bireyi ayrıştırır ve topluma bireyden bağımsız bir gerçeklik atfeder. Bu gerçekliğin içinde o toplumun öğeleri olarak bireyler, kolektif temsiller vasıtasıyla toplum içinde düzenin kurumlarına uyan ve de saygı gösteren bir vatandaş olarak sosyalleşenlerdir (Arkonaç, 2011:113). İfadesinde toplum düzenine uyum sağlayarak sosyalleşen bireylerin çeşitli sebeplerden ötürü düzenin dışında hareket ettiklerini görmekteyiz. Michel de Certeau'nun ifade ettiği gücünün altında ezilen sıradan birey sınırları çerçevelenmiş alana sızabilmenin yolunu bulmaktadır. Burada bahsedilen kolektif bilinç bireyleri tek bir çatı altında birleşmelerini sağlamaktadır buna dayanarak araştırma projesine katılan görüşmecilerin ifade ettiklerine dayanarak kolektif bilinçle ortak bir rutin ortak bir eylem gerçekleştirmekte olduklarını ifade edebiliriz. Durkheim'ın ifade ettiği kolektif şuurla bireyler ortak bir duygu etrafında toplanırlar, Yaratılan *taktikler* etrafında toplanan bireyler ortak amacı paylaşıyorlar oluşturulan rutinlerin yeni küçük kolektif bilinç oluşturmaları mümkün olabilmektedir. Sanal âlemde kurulan toplumsal yapı, devamlı surette kullanıcıların katkılarıyla inşa edilmekte ve sürekli yenilenerek canlılığını korumaktadır (Sofuoğlu Kılıç, 2012).

Dizi film izleme aktivitesi sıradan bir sosyalleşme aktivitesi olmaktan çıkmaktadır, tüketime yön verebilmektedir, sıradan bireylerin hayat tarzlarına uyarlanabilmektedir, bu durum kapitalist markaların neyi üreteceklerini etkilemektedir. Tüketim içinde tüketim popüler olan bir dizinin veya dizi karakterinin kıyafetlerini üretmek için bekleyen markalar bulunmaktadır. Baudrillard gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçlar arasındaki ayrımın ortadan kalktığı tüketim toplumunda birey tüketim mallarını satın almanın ve bunları sergilemenin toplumsal bir ayrıcalık ve prestij getirdiğine inanır. Sanki biraz daha seküler ailelerde Netflix varmış gibi hissediyorum. Ya da ne bileyim onu ödeyebilecek kıvamda yani 150 200 tı Olsa bile o bir ailenin alamayacağı bir düzeydeyse alamayacağı bir düzeydesin arkadaşlarından istiyor ya da ne bileyim kaçak izliyor. Bence çok da az olsa gösteriyor hani kesin olarak şey diyemem evet bu hani sınıf ayrımını gösteriyor ama belki dini olarak falan gösterebilir muhafazakâr olarak (Görüşmeci 13). Sosyolojinin alt disiplinleri arasında yer alan beden sosyolojisi çerçevesiyle günümüz tüketimi okuyacak olursak şunu görebiliriz, tıpkı vücuduna gamalı hac dövmesi yapan birisinin aitlik hissettiği yeri, düşünce ve fikirlerini bedenine bakarak okuyabildiğimiz gibi taşıdığı marka kıyafetlerine belki sahip olduğu cep telefonuna bakarak tüketimde popülerliği önemseyip önemsemediğini okuyabiliriz, aynı şekilde yine görüşmecinin ifade ettiği gibi Netflix hesabına sahip olmanın da sınıfsal bir mesele olarak okunması, içeriklerin hitap ettiği kesimin seküler olması bize öngörme fırsatı vermektedir bilimsel faaliyetin amacı incelenen alandaki olay

ve olguları tanımlamak, bunlar arasında nedensellik ilişkilerini keşfetmek ve bu ilişkileri genelleştirip teoriler içinde toplamaktadır. Böylece, ilişkilerin bir teori içinde toplanması aynı zamanda o alandaki genel kanunlara ulaşılmasını ifade eder (Seyidoğlu,2023: 2).

Küreselleşme fikri, açıkça von Wright’ın söylediği gibi, belli bir kişinin tasarlama ve eyleme geçme kapasitesini aşmış, o engin, sisli ve çamurlu, geçilmez ve ehlileştirilmesi imkânsız “sahipsiz topraklarında faaliyet yürüten “isimsiz güçleri” ifade etmektedir (Bauman, 2023:77).

SONUÇ

Günümüz toplumunu tarif etmek için birkaç kavram ortaya atılmaktadır, ilk olarak bildiğimiz ve aşına olduğumuz “*Modern toplum*” kavramı birçok sosyolog ve düşünür tarafından ele alınmakta ve yorumlanmaktadır daha sonralarda *İnternet toplumu* (internet society) (Bakardjieva, 2005) ve *sanal ağ toplumu* (network society) (Castells ve Cardoso, 2005; Kollan’ı vd. 2007) kavramları toplumsal bilimlere girmiştir (akt. Sofuoğlu Kılıç, 2012). “*Bürokratik yönlendirilmiş tüketim toplumu*” (Henri Lefebvre). “*Yorgunluk toplumu*” (Byung-Chul Han), “*Tüketim toplumu*” (Jean Baudrillard), gibi kavramlarla toplumlar açıklanmaya çalışılmıştır. *Boş zaman toplumu*? Günümüzde tanık olunan geçiş, büyük değişme, kıtlıktan bolluğa olduğu kadar, işten boş zamana geçiş de değil midir? Çağ değiştiriyoruz, egemen “değerler” imizi değiştiriyoruz; zor bir değişim bu (Lefebvre, 2016:65).

Bu araştırmanın amacı sosyolojinin alt disiplininin olan gündelik hayat sosyolojisi alanında araştırma yürütmektir daha alt başlık olarak üniversite öğrencilerinin dijital platformları kullanım pratiklerinde gizlenmiş Michel de Certeau’nun “*taktik*” olarak kavramsallaştırdığı kurnazlıklar, oyunlar ve pratikleri derinlemesine görüşme yöntemiyle ortaya çıkarmaktır. Günümüz toplumlarının gündelik yaşamdaki rutinlerini nasıl ürettiklerine dair veri toplamak için sosyal medya kullanan, dijital platformlara üye olan insanlara bakmamız bize geniş bir araştırma alanı sağlamaktadır, Facebook veri bilimcisi Adam Kramer şöyle söylemiştir “Facebook verileri dünya tarihinin gördüğü en geniş araştırma alanıdır”

Michel de Certeau, *Gündelik Hayatın Pratiği* adlı eserinde sıradan bireylerin gündelik hayatın içinde pasif rol değil aktif rol oynadığını öne sürer. Certeau İktidarın, bireylerin gündelik hayatında ürettikleri küçük pratikler aracılığıyla nasıl dönüştürüldüğünü tespit etti. Yani, güçlülerin dayattığı düzenin (stratejiler), sıradan insanlar tarafından tamamen olduğu gibi kabul edilmediğini; bireylerin bu düzen içinde *taktik*lerle kendi yollarını bulduğunu ve yaratıcı biçimde sistemi esnettiğini gösterdi. Strateji sahipleri bireylerin

kurallarla çevrili olduğunu ve bu çizilen çerçevede pasif rol oynadıklarını düşünürler Certeau ise, bireylerin sadece kurallara uymakla kalmadığını, aynı zamanda bu kuralları kendi lehlerine çevirmek için küçük ama etkili yollar bulduklarını ortaya koydu. Genel anlamda bilinen iktidar, büyük politik ve ekonomik yapıların elinde görülür. Ancak Certeau, sıradan insanların gündelik hayatlarında küçük direnişlerle bu iktidara meydan okuduğunu ve iktidarı alt edebileceğini gösterdi. Certeau'nun tanımıyla Stratejiler, mekâna sahip olanların (devlet, şirketler, kurumlar) koyduğu kurallar ve planlardır. Bu çalışmada bahsedilen iktidar yani strateji sahipleri dört duvarı olan bir mekân değil günümüz teknolojisi içerisinde büyük yer edinen dijital platform sahipleridir, mekân her ne kadar dönüşse de sıradan bireyler üzerinde hükmetme arzusu aynıdır. Günümüz çağında dijital platform mekanlarına karşı *taktiklerde* diğer mekanlarla kıyaslandığında daha fazla alternatif oluşturulabileceği söylenebilir örneğin bir devlet kurumunun dayattığı kuralları esnetmek gizlice yapılan kurnazca hareket edilmeyi bekleyen *taktiklerle* doludur iktidarın gözüne görünmeden yapılmalıdır fakat araştırma süresince mülakat görüşmelerinde elde edilen *taktik* uygulamaları neticesinde varılabilecek sonuç şudur dijital platform tek ve biricik değildir kopyalanabilir ve taklit edilebilirdir bir veya birkaç sıradan bireyin bir araya gelerek oluşturduğu *taktikler* kamuya açık bir şekilde paylaşılabilmektedir ve iktidar güçlerinin bu konuda telif ve müdahalesi caydırıcı olmamaktadır yani yeni medyada *taktikler* mekâna sahip olmayanların (bireylerin) bu kuralları esneterek kendi yaşam alanlarını oluşturma hatta o mekânı kopyalama yollarına sahiptirler. Medya, reklamlar ve dijital platformlar gibi büyük sistemler kullanıcıları belirli kalıplara sokmak, gruplaştırmak için stratejiler kullanır, çalışmada incelenen dijital platform siteleri birkaç siteye ayrılarak kullanıcılara seçenek olarak sunulmuştur her bir dijital içerik izleme platformu diğer rakip platformunda olmayan dizi-film-program-belgesel içeriklerine sahiptir ve bireyler izlemek istedikleri içeriklere göre bir veya birden fazla seçim yaparak platformlara ücret karşılığında üye olmaktadır, araştırmanın sonucunda bu stratejik yola alternatif arayan bireylerin / kullanıcıların var olan dijital platform içeriklerini tek bir site altında ücretsiz olarak sunulması onların elinde bulunan güçlü bir koz güçlü bir *taktik* olarak ortaya konulmuştur. Bireyler sistemleri beklenmedik şekillerde kullanarak yeni ve yaratıcı hileler geliştirir, geleneksel medyayı ve yeni medyayı yeniden yorumlamaktadır. İktidar, *taktiklere* karşı her an yeniden üretilirken aynı zamanda bireylerin gündelik yaşamlarında stratejinin her değişimine karşı ürettikleri küçük direnişlerle de sürekli olarak aşınır. Michel de Certeau'nun bu tespitlerini günümüzde özellikle dijital platformlar, tüketim kültürü, sosyal medya gibi alanlarda bireylerin sistemleri nasıl değiştirdiğini, iktidarın mekanına nasıl sızabildiğini anlamak için hâlâ çok önemlidir.

Kaynakça

- Arkonaç, Sibel. **“KOLLEKTİF BİLİNÇ / KOLLEKTİF TEMSİLLER: WUNDT İLE DURKHEIM”**. İstanbul University Journal of Sociology 3, no. 21 (October 2011): 103-13.
- AYDIN, Doğan, **YEREL KÜLTÜRÜN KÜRESELLEŞMESİ HALA MÜMKÜN MÜ?: NETFLIX TÜRKİYE VE EGEMEN KÜLTÜR ÜZERİNE BİR İNCELEME** Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2023.
- BAŞER, Emrah, SÖĞÜTLÜLER, Türker, **Değişen İzleme Eğilimleri Çerçevesinde Dijital Platformlar ve İçerik Reklamları Üzerine Bir İnceleme**, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 41, 2023.
- BERFİN, Kumru, ÇETİN, Emre, **Televizyon İzleyicisi Kimdir? Kavramsal Bir Tartışma**, <https://doi.org/10.32704/erdem.536832>, 2016.
- BAUDRİLLARD, Jean, **TÜKETİM TOPLUMU**, Çev. Nilgün Tural, Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Zygmunt. **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**. Çev., Akın Emre Pilgir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAZ, Fatih Çağatay, **Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Çalışma**, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 16, 2018.
- CAN, Efe Numan, **Tüketicilerin Netflix kullanımları üzerine bir araştırma**, Erciyes Akademi, 2021.
- DE CERTEAU, Michel, **Gündelik Hayatın Keşfi-1 Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları**, Dost Kitapevi Yayınları, 2009.
- DENİZ, A. Çağlar; HÜLÜR, A. Banu; EKİNCİ, Yusuf, **GÖÇ, STRATEJİ VE TAKTİK: SURİYELİ SİĞINMACILARIN GÜNDELİK HAYAT DENEYİMLERİ**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 42, 2016.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K., **İletişim ve toplum: Kitle iletişim kuramları tutucu ve değişimci yaklaşımlar** Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.
- ERTÜRK, Mustafa, **Gündelik Hayat Sosyolojisinin İki Kutbunda Süreklilik: Michel De Certeau’nun Dipnotundaki Henri Lefebvre**, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2022.
- GÖKALP YILMAZ, F. Gaye. **Michel De Certeau’nun Gündelik Hayat Sosyolojisiyle Bir Analiz: Almanya’daki Türklerin Gündelik Hayat Pratikleri ve Taktikler**, Detay Yayıncılık. 2018.
- İNCE, Mustafa, **Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları: Necmettin Erbakan Üniversitesi Örneği**, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017.

- KOÇAK KURT, Şeyda, **Enformasyonun Duygu Boyutu: Duygusal Bulaşıcılık Perspektifinden Sosyal Ağlarda Duygu Çalışmaları**, İletişim Kuram ve Araştırmalar Dergisi, 2021.
- LEFEBVRE, Henri, **MODERN DÜNYADA GÜNDELİK HAYAT**, Çev. Işın Gürbüz, İstanbul: Metis yayınları.
- ÖZSOY, Aydan, **Televizyon ve izleyici: Türkiye’de dönüşen televizyon kültürü ve izleyici**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2011.
- SARI, Ümit, TÜRKER, Halil, **Dijital Platform Kullanıcılarının İzleme Alışkanlıklarına Yönelik Bir Araştırma: Netflix Örneği**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021.
- SENEMOĞLU, Olkan, **Tüketim, Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü: Karşılaştırmalı Bir Analiz**, İnsan&insan, 2017.
- SEYİDOĞLU, Halil, **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003.
- SOFUOĞLU KILIÇ, Nilgün, **TOPLUMSAL İLİŞKİLER ALANI OLARAK SANAL ÂLEM ÜZERİNE SCHUTZCU BİR ÇÖZÜMLEME**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 4, Yıl: 2012.
- TORUN, Ayla, **Sinemada veya Netflix’te Dijital İzleme Ortamları ve Yeni Alışkanlıklar Bir Sosyal Ortam Olarak Sinema ve Film İzleme Pratiklerindeki Dijital Dönüşüm**, Sine Filozofi Dergisi, 2021.
- YILDIRIM, Ali., ŞİMŞEK, Hasan. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, 2004.
- YILDIRIM, Ozan, **Yeni Koronavirüs Salgını Dolayısıyla Gündeme Gelen Sosyal İzolasyon ve Gönüllü Karantina Döneminde İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı**, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, sayı: 52, 2020.
- YİĞİT, Zehra. **“Modernliğin Arka Yüzü” Olarak Gündelik Hayat: Aşk Memnu**. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012.

Dijital Teknolojiler Ekseninde Orman Yangını Yönetimi

Selman Yıldırım¹

Abdulsamet Tüzer²

Özet

Küresel sıcaklık artışları, uzun süreli kuraklık döngüleri ve yerleşim alanlarının orman ekosistemleriyle giderek daha yoğun biçimde kesişmesi, orman yangınlarını klasik sınırlarının ötesine taşımakta ve bu olguyu giderek daha karmaşık bir afet türüne dönüştürmektedir. Yangın mevsimlerinin belirgin biçimde uzaması ve yangın davranışında gözlenen ani, öngörülmesi güç değişimler, salt söndürme faaliyetlerine dayalı geleneksel yaklaşımın günümüz koşullarında yetersiz kaldığını açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu çalışma, orman yangını yönetimini çağdaş bütünleşik afet yönetimi çerçevesinde ele alarak, risk belirlemeden zarar azaltmaya, hazırlık ve müdahaleden iyileştirme aşamalarına kadar uzanan süreçlerin, gelişen dijital kapasite sayesinde nasıl yeniden biçimlendiğini analiz etmektedir. Çalışma, dijitalleşme ile yönetim dinamikleri arasındaki etkileşimi açıklayan kavramsal bir çerçeve sunmakta; tehlike, maruziyet ve kırılganlık bileşenlerine dayalı risk değerlendirmelerinin gelişmiş dijital veri altyapıları aracılığıyla nasıl güçlendirildiğini karşılaştırmalı örneklerle tartışmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemleri, yapay zekâ tabanlı analiz teknikleri, insansız hava araçları ve sensör tabanlı izleme ağları, hem yangın çıkma olasılığının öngörülmesinde hem de aktif yangınların davranışının izlenmesinde kritik roller üstlenmektedir. Bununla birlikte, bu teknolojilerin kurumsal yapılara etkin biçimde entegre edilmesi; veri paylaşım standartlarının geliştirilmesini, kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesini, nitelikli insan kaynağının artırılmasını ve sürdürülebilir finansman modellerinin oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Dijitalleşmenin sunduğu fırsatlara rağmen, yanlış alarm üretimi, veri güvenliği sorunları, altyapı kırılganlıkları ve dijital eşitsizlikler gibi sınırlılıklar sürecin dikkatle yönetilmesini gerekli

1 Öğr.Gör. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi , syildirim@beu.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-9769-2717

2 Öğr.Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, atuzer@beu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-2894-6290

kılmaktadır. Bu çalışma, bütüncül bir kavramsal analiz çerçevesi üzerinden dijital dönüşümün orman yangını yönetimine sağladığı olanakları ve ortaya çıkan yönetişimsel güçlükleri değerlendirerek, hem ekosistemlerin korunmasına hem de toplumların artan yangın riskine karşı daha dirençli hale getirilmesine yönelik politika önerileri geliştirmektedir.

1. Giriş

İklim değişikliği ve insan kaynaklı çevresel baskılar, orman yangınlarını küresel ölçekte giderek daha ciddi bir afet riskine dönüştürmektedir. Son yıllarda, aşırı yangın olaylarının sayısındaki artış ve yangın mevsimlerinin birçok bölgede haftalarca uzaması, yangın tehlikesinin süreklilik kazandığını açık biçimde göstermektedir. Batı Amerika, Akdeniz Havzası ve benzeri iklim kuşaklarında gözlenen bu değişim, orman yangınlarının artık yalnızca dönemsel bir tehlike değil, yılın büyük kısmında yönetilmesi gereken yapısal bir risk alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Orman ekosistemlerine verilen zarar, karbon salımlarındaki artış ve geniş çaplı sosyoekonomik kayıplar, yangınların doğal bir sürecin ötesine geçtiğini ve kalkınma hedeflerini olumsuz yönde etkileyen önemli bir afet niteliği taşıdığını göstermektedir (Prichard vd., 2021).

Birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye’de de 2025 yangın sezonunun ortaya koyduğu tablo; yangınlarla mücadele, yeniden inşa süreçleri, altyapı onarımları ve sağlık harcamalarını kapsayan ekonomik yükün milyarlarca lirayı bulduğunu göstermektedir. Bu durum, 2021–2024 yılları arasında Orman Genel Müdürlüğü’nün kayıt altına aldığı eğilimlerle de uyumludur. 2021 yılında Türkiye, tarihsel olarak olağanüstü geniş bir yangın alanıyla karşılaşmış; izleyen 2022, 2023 ve 2024 yıllarında yangın sayılarında dönemsel değişimler görülmüştür. Ancak bu dalgalanmalara rağmen, özellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinde, iklim değişikliğinin etkisiyle giderek artan yüksek sıcaklık, düşük bağıl nem ve uzun süreli kuraklık gibi yangın davranışını şiddetlendiren koşulların süreklilik kazandığı anlaşılmaktadır (OGM, 2025). Bu meteorolojik baskı 2025 sezonunda da etkisini sürdürmüş, haftalarca devam eden sıcak hava dalgaları ile birlikte yangın sıklığı ve ilerleme hızında dikkat çekici artışlar yaşanmıştır.

Ekolojik açıdan bakıldığında, OGM’nin 2021–2024 kayıtları, özellikle kızılçam ve makilik ekosistemlerinde yüksek yoğunluklu yangınların ardından doğal yenilenme süreçlerinin zayıfladığına işaret etmektedir. 2025 sezonunda gözlenen yüksek sıcaklık ve tekrarlayan yangınlar, bu eğilimin daha da belirginleşmesine yol açmış; bazı bölgelerde toprak yapısının bozulması, organik madde kaybı ve tohum bankasının zarar görmesi nedeniyle ekosistemlerin kendini yenileme kapasitesi daha da kırılgan

hâle gelmiştir. Bu tablo, Türkiye'nin yangın rejiminde son yıllarda ortaya çıkan yapısal değişimin hem ekonomik hem de ekolojik sürdürülebilirlik açısından giderek daha ağır sonuçlar doğurduğunu göstermektedir (Yörük ve Büyükköklik, 2025).

Riskin büyümesinin ardında, iklimsel, çevresel ve toplumsal dinamiklerin iç içe geçtiği karmaşık bir yapı yer almaktadır. Artan sıcaklıklar, düşen nem oranları ve uzun süreli kuraklık, yangına elverişli koşulların daha sık ortaya çıkmasına neden olurken; arazi kullanımındaki değişimler, orman-yerleşim kesişim alanlarının genişlemesi ve insan kaynaklı tutuşma olayları, yangın tehlikesini ağırlaştırmaktadır. Orman yangınları ile iklim değişikliği arasındaki karşılıklı etkileşim ise bu durumu daha da kritik hâle getirmektedir. Yangınlar, sera gazı salarak küresel ısınmayı hızlandırmakta; artan sıcaklık ve kuraklık ise yeni yangınların oluşumunu kolaylaştırmaktadır. Çok boyutlu bu döngü, orman yangınlarını teknik, çevresel ve sosyal bileşenleri aynı anda içeren karmaşık bir yönetim alanına dönüştürmektedir (Shu vd., 2022).

Geniş ölçekli yangınların giderek artması, geleneksel afet yönetimi yaklaşımlarının birçok durumda yetersiz kaldığını göstermiştir. Kurumların kapasite sınırlarını aşan bu yangın dalgasıyla baş edebilmek için dijital teknolojilere dayalı yeni bir yaklaşım giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Uydu tabanlı izleme sistemleri, coğrafi bilgi sistemleri (CBS), yapay zekâ destekli tahmin modelleri, insansız hava araçları, sensör tabanlı erken uyarı ağları ve gerçek zamanlı iletişim altyapıları, orman yangınlarının yönetiminde önemli bir dönüşüm yaratmaktadır. Bu teknolojiler sayesinde yangınların erken tespiti, yangın davranışının modellenmesi, tehlike altındaki bölgelerin belirlenmesi ve müdahale ekiplerinin koordinasyonu çok daha etkin hale gelmiştir. Özellikle uydu gözlemleri, geniş alanlarda yangın hareketlerinin neredeyse anlık olarak izlenmesine olanak sağlayarak reaktif müdahale anlayışından proaktif risk yönetimi yaklaşımına geçişi hızlandırmaktadır (Saxena, 2025).

Dijitalleşmenin sunduğu imkânlar, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, kaynakların etkin kullanımı, saha koordinasyonunun iyileştirilmesi ve karar süreçlerinin hızlandırılması açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Uzaktan algılama, CBS tabanlı analizler, yapay zekâ uygulamaları, drone teknolojileri ve modern erken uyarı sistemleri, orman yangınlarının önlenmesi, hazırlanması, müdahalesi ve iyileştirme süreçlerinin bütününde yeni bir teknik ve operasyonel çerçeve oluşturmaktadır. Uluslararası uygulamalarda ortaya çıkan deneyimler, dijital dönüşümün yangın yönetiminde risk azaltma kapasitesini belirgin biçimde artırdığını göstermektedir.

2. Dijital Dönüşüm ve Entegre Yangın Yönetimi

Orman yangınlarının yönetimi, çağdaş afet risk yönetimi çerçevesinde risk ve zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarının bütüncül bir etkileşimi olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel uygulamalar, uzun yıllar boyunca müdahale ve yangın sonrası toparlanma süreçlerine odaklanan reaktif bir eğilim sergilemiş; bu nedenle yangınların dinamiklerini belirleyen tehlike, maruziyet ve kırılganlık bileşenleri çoğu zaman yeterince dikkate alınmamıştır. Güncel afet yönetimi yaklaşımları ise risk oluşmadan önce alınacak önleyici tedbirlerin, kurumsal kapasite güçlendirmesinin ve hazırlık planlamasının kritik önemine işaret ederek, yangın etkilerinin ortaya çıkmadan sınırlandırılmasına yönelik proaktif bir yönetim anlayışını gerektirmektedir. Afet Risklerinin Azaltılması Sendai Çerçevesi (2015–2030), bu anlayışı destekleyen küresel bir politika belgesi niteliği taşımakta; teknolojinin ve risk bilgisinin daha etkin kullanımıyla tehlikelerin öngörülmesi, izlenmesi ve önlenmesine yönelik kapasitenin geliştirilmesini teşvik etmektedir (UNDRR), 2015). Bu çerçeve, risk bilgisinin sistematik biçimde üretilmesi ve kullanılmasını; teknolojik imkânların karar alma süreçlerine entegre edilmesini ve afetlere karşı önleyici kapasitenin kurumsal düzeyde geliştirilmesini teşvik etmektedir. Dijital dönüşüm, bu ilkelerin uygulanmasında kritik bir araç haline gelmekte; büyük veri analizleri, coğrafi bilgi sistemleri ve modelleme teknikleri aracılığıyla risk değerlendirmelerini daha hassas hâle getirmekte, erken uyarı sistemlerini güçlendirmekte ve acil durum yönetiminde kurumlar arası koordinasyonu hızlandırmaktadır.

Bu gelişmeler, özellikle iklim değişikliğinin etkisiyle daha sık ve daha yıkıcı hâle gelen orman yangını riskinin yönetiminde belirgin bir önem kazanmaktadır. Dijital kapasitenin artması, yangın olasılığının önceden tahmin edilmesini, yayılım dinamiklerinin daha doğru modellenmesini ve sahadaki müdahale süreçlerinin zaman açısından kritik kararlarla desteklenmesini mümkün kılmakta; böylece Sendai Çerçevesi'nin öngördüğü proaktif risk azaltma yaklaşımı, orman yangınları bağlamında somut bir uygulama alanı bulmaktadır.

Orman yangını riski, kuramsal olarak tehlike, maruziyet ve kırılganlık bileşenlerinin etkileşimi üzerinden tanımlanan çok boyutlu bir olgudur. Gelişen dijital ve analitik teknolojiler, bu bileşenlerin her birinin daha doğru değerlendirilmesine yönelik önemli imkânlar sunmaktadır. Yangın tehlikesinin anlaşılması, özellikle yangın havası tahmin modelleri, yakıt nemi ölçümleri ve bitki örtüsü dinamiklerini izleyen sensör tabanlı sistemler aracılığıyla güçlenmekte; böylece tehlikeye ilişkin belirsizlikler önemli ölçüde azaltılmaktadır. Maruziyetin belirlenmesi, yerleşim alanları, ekonomik

değerler ve kritik altyapıların mekânsal dağılımını gerektiren bir süreç olup, bu aşamada CBStemel bir analitik çerçeve sağlamaktadır. Kırılğanlığın azaltılması ise güncel risk bilgilerinin planlama süreçlerine entegre edilmesini, karar vericilerin güvenilir erken uyarılarla desteklenmesini ve toplumun afetlere karşı hazırlık kapasitesinin güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bununla birlikte, teknolojik kapasitenin bu alanlara aktarılabilmesi, uygun yönetim mekanizmaları ve kurumsal düzenlemelerle mümkün olabilmektedir. Kirschner ve çalışma arkadaşları (2023) tarafından sunulan çerçeve, etkin bir yangın yönetişiminin dört temel ilke doğrultusunda şekillenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu ilkeler; karar alma süreçlerine geniş bir aktör yelpazesinin dâhil edilmesi, farklı yönetim ölçekleri arasında iş birliği ve ortak üretim mekanizmalarının oluşturulması, uygulamaların yerel bağlam ve tarihsel kurumsal bağımlılıkları dikkate alan bir perspektifle yürütülmesi ve ortaya çıkan yeni tehlikelere karşı uyarlanabilir bir yaklaşımın benimsenmesi gerekliliklerine işaret etmektedir. Böylelikle, teknolojik yeniliklerin sunduğu olanaklar, yalnızca operasyonel süreçlerde değil, aynı zamanda kurumsal kapasite ve stratejik planlama alanlarında da bütüncül bir dönüşümü mümkün kılmaktadır (Kirschner vd., 2023).

Dijital teknolojiler, afet ve risk yönetişiminin gerektirdiği kurumsal kapasitenin inşa edilmesinde önemli bir potansiyel sunmaktadır. Kurumlar arası bilgi paylaşımını hızlandıran dijital platformlar, gelişmiş risk tahmin modelleri üzerine kurulan erken uyarı sistemleri ve kamuya açık veri tabanları, hem karar alma süreçlerinin şeffaflığını artırmakta hem de risk yönetiminin daha bilimsel temellere oturtulmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu teknolojik araçların gerçek anlamda işlevsel olabilmesi, kurumsal düzeyde belirli uyum ve dönüşüm süreçlerinin tamamlanmasını gerekli kılmaktadır. Çok kaynaklı ve karmaşık verilerin işlenebilmesi, gerçek zamanlı koordinasyonu mümkün kılacak teknik ve örgütsel kapasitenin oluşturulması ve bilimsel modellemelerden elde edilen çıktının yönetim süreçlerine etkin biçimde entegre edilebilmesi, söz konusu uyumun temel bileşenlerini oluşturmaktadır.

Bu çerçeve, özellikle artan iklim belirsizlikleri ve büyüyen ekosistem hassasiyetleri karşısında daha karmaşık bir nitelik kazanan orman yangını yönetimi alanında belirgin bir önem taşımaktadır. Bu alanda yaygın olarak kullanılan ve yangın riskinin bütüncül biçimde ele alınmasını amaçlayan Entegre Yangın Yönetimi (Integrated Fire Management – IFM) yaklaşımı, dijital teknolojilerle desteklenen bu yönetim gereksinimlerinin somut bir uygulama alanı olarak değerlendirilmektedir. IFM, tehlike, maruziyet ve kırılğanlık bileşenlerini birlikte ele alarak riskin kaynağında azaltılmasını;

hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinin ise karşılıklı etkileşim içinde bütünleştirilmesini amaçlayan bir çerçeve sunmaktadır (Martí Rosell vd., 2024).

Sekil 1. Entegre Yangın Yönetimi-IFM



Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

European Commission, DG Research and Innovation. (2018). Forest fires: Sparking firesmart policies in the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2777/181450>

Şekil 1’de merkezi konumda yer alan Entegre Yangın Yönetimi, ekosistem temelli tehlike bileşenlerinin yanı sıra insan davranışı, arazi kullanımı biçimleri, kurumsal kapasite ve bilimsel yenilik gibi birbirinden farklı sosyo-teknik süreçleri bütüncül bir yönetim çerçevesi içinde bir araya getiren bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu yapı, orman yangınlarının oluşumunda yalnızca meteorolojik koşulların veya yakıt yükünün değil; yerleşim dokusu, karar alma süreçlerinin niteliği, teknolojik olanakların düzeyi ve toplumsal risk algısı gibi çok yönlü faktörlerin de belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Risk azaltma aşaması, IFM döngüsünde özellikle biyokütle yönetimi ile kentsel ve kırsal arazi planlaması arasındaki etkileşim üzerinden somutlaşmaktadır. Bu kapsamda yakıt yükünün düşürülmesi, orman-yerleşim arayüzünde tampon bölgelerin oluşturulması ve yapılaşma kurallarının topoğrafik ve iklimsel özellikleri dikkate alacak biçimde düzenlenmesi gibi uygulamalar aracılığıyla yangınların hem ortaya çıkma hem de hızla yayılma olasılığının azaltılması hedeflenmektedir. Böylece risk azaltma, ormancılık

temelli teknik müdahalelerin ötesine geçerek çevresel düzenlemeleri, mekânsal planlama politikalarını ve toplum temelli önleyici stratejileri kapsayan çok boyutlu bir süreç hâline gelmektedir.

Hazırlık aşaması ise insan davranışı, bilgi üretimi ve araştırma, inovasyon odaklarının belirgin biçimde öne çıktığı bir evreyi temsil etmektedir. Toplumun risk farkındalığının artırılması, tahliye davranışlarının geliştirilmesi, gönüllü katılımının teşvik edilmesi ve yangın bilinci oluşturulması hazırlığın sosyal boyutunu oluşturmaktadır. Buna paralel olarak uzaktan algılama sistemleri, yapay zekâ destekli erken uyarı mekanizmaları, sensör tabanlı izleme ağları ve dijital haritalama araçları gibi teknolojiler aracılığıyla meteorolojik anomaliler, duman oluşumları ve ani tutuşma potansiyelleri erken aşamalarda tespit edilebilmektedir. Bu durum, hazırlık aşamasını yalnızca ekipman ve personel yeterliliğine indirgemeyen; bilgi üretimi, davranış bilimleri ve dijital inovasyonla desteklenen bütüncül bir çerçeveye dönüştürmektedir.

Müdahale aşaması, Şekil 1’de acil durum yönetimi bileşeni üzerinden temsil edilmekte olup, yangın anında yürütülen operasyonların başarısı büyük ölçüde koordinasyonun etkinliğine, komuta-kontrol mekanizmalarının açıklığına, kurumlar arası veri paylaşımının sürekliliğine ve sahadaki taktiksel karar süreçlerinin işleyişine bağlı bulunmaktadır. Orman teşkilatları, belediye itfaiyeleri, güvenlik birimleri, yerel yönetimler ve gönüllü yapılar gibi çok sayıda aktörün birlikte hareket edebilme kapasitesi ile standart operasyonel prosedürlerin uygulanabilirliği, müdahale performansının temel belirleyicileri arasında yer almaktadır.

Döngünün son aşaması olan iyileştirme/rehabilitasyon, yangın sonrası ekosistemlerin yeniden dengelenmesi ve uzun vadeli direnç kapasitesinin artırılması açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Bu aşamada ekosistemlerin doğal yenilenme süreçlerinin desteklenmesi, sosyoekonomik kayıpların giderilmesi ve iklim kaynaklı yangın risklerine uyum sağlayabilecek stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece iyileştirme, yalnızca zararların onarılmasına yönelik bir faaliyet olmaktan çıkarak, daha dirençli sosyal ve ekolojik sistemlerin oluşturulmasına yönelik dönüşümsel bir süreç olarak ele alınmaktadır. IFM yaklaşımıyla yüksek düzeyde uyum göstermekte; zira her bir stratejinin zamanlaması, kapsamı ve etkisi büyük ölçüde doğru veri akışına ve zamanında alınan karar süreçlerine bağlıdır. Uydu tabanlı kuraklık indeksleri ve meteorolojik yangın modelleri, önleyici yakma faaliyetlerinin uygun dönemlerinin belirlenmesinde yol gösterici bir araç olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yangın dinamiklerini modelleyen simülasyon yazılımları, müdahale ekiplerinin eğitimi, operasyonel hazırlığın

artırılması ve kaynakların etkili biçimde dağıtılması açısından güçlü karar destek mekanizmaları sağlamaktadır.

Dijital dönüşümün orman yangını yönetimine entegrasyonu, doğru bilginin zamanında erişilebilir olmasının ve kurumlar arası bağlantısallığın güçlendirilmesinin risk yönetişimini önemli ölçüde iyileştireceği varsayımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, IFM çerçevesinde yangınların yalnızca bastırılması gereken bir tehdit değil, aynı zamanda ekolojik süreçlerin bir parçası olarak yönetilmesi gereken dinamik bir olgu olduğunu vurgulamaktadır. Teknolojinin yönetsel süreçlere entegre edildiği bu yapı, veriye dayalı, öngörü kapasitesi yüksek ve dinamik ağlar üzerinden işleyen akıllı yangın yönetim sistemlerinin gelişimini desteklemekte; ancak bu dönüşümün sürdürülebilirliği yalnızca teknik altyapıya değil, aynı zamanda insan kaynağının yetkinliğine, operasyonel protokollerin güncellenmesine ve kurumlar arası koordinasyonun kurumsal düzeyde güçlendirilmesine bağlı bulunmaktadır.

2.1. Orman Yangını Yönetiminde Teknolojik Bileşenler

Orman yangını yönetimi, günümüzde giderek dijitalleşen ve veri odaklı hale gelen çok boyutlu bir sistem olarak yeniden tanımlanmaktadır. Yangınların sıklığı ve şiddetindeki artış, yalnızca doğal süreçlerin değil, insan faaliyetlerinin ve iklimsel değişkenliğin de etkisiyle şekillenmektedir. Bu karmaşık dinamikler, yangın yönetiminin artık yalnızca müdahale odaklı değil, teknolojik bileşenlerle desteklenen bütüncül bir risk yönetişimi modeli olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu dönüşümün merkezinde yer alan teknolojik bileşenler; uzaktan algılama yöntemleri, coğrafi bilgi sistemleri, yapay zekâ (YZ), insansız hava araçları (İHA), sensör ağları, nesnelerin interneti (IoT) ve erken uyarı sistemleri olarak öne çıkmaktadır. Bu sistemler, yangın riskinin tahmin edilmesi, erken tespitin sağlanması, müdahale kapasitesinin artırılması ve kaynakların daha etkin yönetilmesi açısından kritik işlevler üstlenmektedir. Literatürde, bu teknolojilerin entegrasyonu sayesinde yangın yönetiminin reaktif bir yapıdan proaktif ve öngörü temelli bir modele dönüştüğü vurgulanmaktadır (Saxena, 2025). YZ ve makine öğrenimi tabanlı modeller, uydu verileri ve sensör ağlarından elde edilen büyük veri setlerini analiz ederek, yangınların olası konumlarını, ilerleme yönünü ve davranış dinamiklerini öngörebilmektedir (Stanley vd., 2024). Bu analizler, karar vericilere risk haritalarının güncel tutulması, kaynak tahsisinin optimize edilmesi ve müdahale planlarının gerçek zamanlı olarak uyarlanması imkânı tanımaktadır. CBS tabanlı sistemler, bu verilerin mekânsal olarak yorumlanmasını sağlayarak yüksek riskli bölgelerin tespitinde ve arazi yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır.

İHA'lar ve uzaktan algılama teknolojileri, geniş alanlarda gerçek zamanlı görüntüleme, termal izleme ve yangın yayılımının dinamik takibini mümkün kılmakta; bu sayede klasik gözlem yöntemlerine göre hem hız hem doğruluk açısından üstünlük sağlamaktadır (Akhloufi vd., 2020). Aynı zamanda, İHA-IoT entegrasyonu ile oluşturulan otonom ağ sistemleri, sensörlerden toplanan sıcaklık, nem ve rüzgâr verilerini eş zamanlı olarak analiz ederek erken uyarı sürelerini azaltmakta ve karar destek sistemlerinin doğruluğunu artırmaktadır (Bushnaq vd., 2020).

Teknolojik bileşenlerin bütünleşik biçimde kullanımı, orman yangını yönetiminin tüm aşamalarında bilgi akışını güçlendirerek kurumlar arasında etkili bir koordinasyon ortamı yaratmaktadır. Uzaktan algılama ve CBS temelli sistemler, planlama sürecinde karar vericilere daha doğru ve güncel veriler sunarken; yapay zekâ uygulamaları ile sensör ağları, operasyonel düzeyde anlık analiz ve hızlı müdahale olanağı sağlamaktadır. Bu sayede yangınlara verilen tepkiler daha kısa sürede gerçekleşmekte, kaynaklar daha verimli kullanılmakta ve çevresel sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu bir yönetim anlayışı geliştirilmektedir. Günümüzde orman yangını yönetimi, teknolojiyi tamamlayıcı bir araçtan çok, karar alma süreçlerinin temel bileşeni olarak konumlandırmaktadır. Dijital dönüşüm, veri temelli düşünme biçimini güçlendirirken, insan ve teknoloji etkileşimini merkeze alan öngörülü ve uyarlanabilir bir yönetim modelinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. CBS, uzaktan algılama, yapay zekâ, insansız hava araçları, IoT sistemleri ve erken uyarı altyapıları gibi teknolojik unsurlar, çağdaş orman yangını yönetiminin yenilikçi çerçevesini oluşturan temel yapı taşları haline gelmiştir.

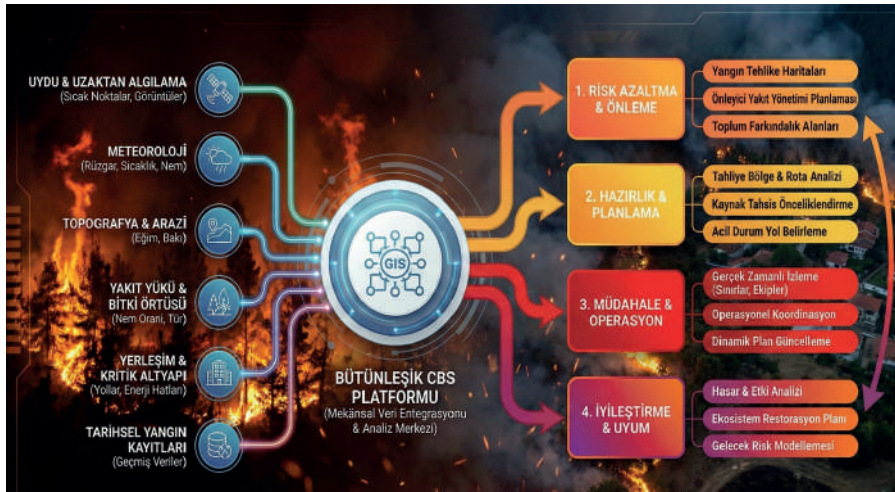
2.1.1. Uzaktan Algılama ve CBS Temelli İzleme ve Haritalama Sistemleri

CBS, orman yangını yönetiminde farklı veri türlerini tek bir mekânsal çatı altında bütünleştirme ve bu verilerden anlamlı haritalar üretme kapasitesiyle vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir. Uydu görüntüleri, topografya, yakıt yükü, meteorolojik koşullar, yerleşim alanları ve kritik altyapı verileri, CBS ortamında bir araya getirilerek yangın riskinin ve olası etkilerinin çok boyutlu biçimde analiz edilmesine olanak tanımaktadır (Valero vd., 2018). CBS tabanlı sistemler, yangının ilerleyişinin izlenmesi, tahliye bölgelerinin belirlenmesi, müdahale ekiplerinin yönlendirilmesi ve kaynak tahsisinin planlanması gibi kritik süreçlerde aktif olarak kullanılmaktadır. Gerçek zamanlı karar destek sistemleri, yangın sınırlarını, sıcak noktaları ve sahadaki müdahale birimlerinin konumlarını eş zamanlı olarak göstererek operasyonel koordinasyonu güçlendirmektedir (Seydi, 2025). Bu sayede, müdahale planlarının dinamik biçimde güncellenmesi ve kaynakların

öncelikli alanlara yönlendirilmesi mümkün olmaktadır. CBS, yalnızca yangın sırasında değil, yangın öncesi hazırlık ve planlama aşamalarında da önemli bir işlev görmektedir. Tarihsel yangın kayıtları, bitki örtüsü nemi, topoğrafik değişkenler ve insan etkisine ilişkin göstergeler bir araya getirilerek yangın tehlike haritaları oluşturulmakta; bu haritalar, önleyici yakıt yönetimi projelerinin ve toplum temelli farkındalık çalışmalarının hangi bölgelere odaklanması gerektiğini belirlemektedir (Djabri vd., 2024).

Çinde’de yürütülen bir çalışmada, uzaktan algılama indeksleri ile CBS analizlerinin birleştirilmesiyle iki farklı peyzajda yangın riski modellenmiş ve önleyici müdahalelerin önceliklendirilmesi konusunda somut bulgular elde edilmiştir (Yuan, 2025). Uydu verileri, CBS’nin en temel girdilerinden biri olarak yangın tespit noktalarının coğrafi olarak haritalanmasını sağlamaktadır. Bu haritalar aracılığıyla karar vericiler, tehdit altındaki değerleri yerleşim alanları, ulaşım ağları ve enerji hatları gibi alanları anında görüntüleyebilmekte ve öncelikli koruma bölgelerini belirleyebilmektedir (Szipakowski ve Jensen, 2019). Bu yaklaşım, yalnızca tehlikenin izlenmesini değil, aynı zamanda müdahale sırasında can ve mal kaybının en aza indirilmesini de sağlamaktadır.

Şekil 2. Entegre Yangın Yönetiminde Bütünleşik Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Tabanlı Karar Destek Modeli



Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Şekil 2’de görüldüğü üzere, CBS tabanlı bütünleşik platform, afet risk yönetimi yaklaşımı doğrultusunda, uydu görüntüleri, meteorolojik veriler, topoğrafya, bitki örtüsü, yerleşim alanları ve tarihsel yangın kayıtları

gibi çok kaynaklı mekânsal verileri entegre ederek IFM sürecinin tüm aşamalarını desteklemektedir. Bu sistem aracılığıyla, riskin azaltılması ve önlenmesi aşamasında bilimsel temelli tehlike haritaları ve yakıt yönetim stratejileri geliştirilebilmekte; hazırlık ve planlama süreçlerinde ise tahliye yolları, kaynak öncelikleri ve müdahale senaryoları oluşturulabilmektedir. Müdahale aşamasında gerçek zamanlı izleme, kurumsal koordinasyon ve dinamik plan güncellemeleri sağlanırken; iyileştirme ve uyum süreçlerinde hasar analizi, ekosistem restorasyonu ve geleceğe dönük risk modellemeleri yapılabilmektedir. Böylece CBS altyapısı, çok aktörlü karar alma süreçlerini güçlendiren, bilgiye dayalı ve uyarlanabilir bir yönetim aracı olarak afet riskinin azaltılması ve toplumsal-ekolojik sistemlerin dayanıklılığının artırılmasına katkı sunmaktadır. CBS tabanlı modelleme çalışmaları, yangın yayılım olasılığını meteorolojik değişkenler (rüzgâr, sıcaklık, nem) ve yakıt koşullarıyla ilişkilendirerek risk altındaki yerleşim birimlerini önceden belirleyebilmektedir (Xu vd., 2016).

Böylece, tahliye planlarının hazırlanması, acil durum yollarının belirlenmesi ve kaynak tahsisinin önceliklendirilmesi bilimsel temele dayalı biçimde gerçekleştirilebilmektedir. Uzaktan algılama, geniş alanlarda yangınların tespiti ve izlenmesine olanak tanırken; CBS bu bilgileri anlamlı bir mekânsal çerçeveye yerleştirerek karar vericilere analitik bir zemin sunmaktadır (UNEP, 2022). Bu bütünlüğün, yangının farklı evrelerinde ortaya çıkan karar süreçlerinin hızını ve doğruluğunu artırdığı kabul edilmektedir. CBS temelli yangın yönetimi sistemlerinin kullanılmasıyla, orman yangınlarının yalnızca fiziksel bir olay olarak değil, aynı zamanda sosyo-ekolojik etkileri mekânsal düzlemde yayılan bir afet süreci olarak değerlendirilmesi mümkün hâle gelmektedir. Bu çerçevede sağlanan mekânsal bütünlüklü veri yapısı, afet yönetiminin planlama, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarında ihtiyaç duyulan bilgi temelli karar destek mekanizmalarının daha etkin çalışmasına katkıda bulunmaktadır. Böylelikle orman ekosistemlerinin korunmasına, toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesine, kritik altyapı ve yerleşim alanlarının risklere karşı daha iyi korunmasına ve afet sonrası iyileştirme çalışmalarının daha uygulanabilir bir zemine oturtulmasına olanak sağlandığı görülmektedir. Bu yaklaşımın, sürdürülebilir afet yönetimi anlayışının kurumsal düzeyde yerleşmesine önemli ölçüde katkı sunduğu değerlendirilmektedir.

2.1.2. Yapay Zekâ ve Veri Analitiği

Orman yangınlarıyla ilişkili büyük ve karmaşık veri setlerinin analizinde yapay zekâ (YZ) giderek daha önemli bir araç haline gelmiştir. Özellikle makine öğrenmesi ve derin öğrenme gibi YZ teknikleri, yangınların önceden

tahmin edilmesi, erken tespiti, yayılım dinamiklerinin anlaşılması ve karar süreçlerinin desteklenmesi amacıyla geniş biçimde kullanılmaktadır. Bu teknolojiler, insan gözlemiyle ya da geleneksel modellerle yakalanması güç olan örüntüleri ortaya çıkararak, yangın yönetiminde daha hızlı ve doğru kararlar alınmasına olanak sağlamaktadır. Makine öğrenmesi modelleri, geçmiş yangın kayıtları, hava durumu verileri, topoğrafik koşullar ve bitki örtüsü bilgilerini analiz ederek yangın olasılığını ya da yüksek riskli dönemleri tahmin etmekte kullanılmaktadır. Örneğin, bazı modeller rüzgâr, sıcaklık, nem, eğim ve yerleşim alanlarına uzaklık gibi değişkenleri bir araya getirerek, hangi bölgelerde tutuşma ihtimalinin daha yüksek olduğunu öngörebilmektedir (Iban ve Aksu, 2024). Bu sayede, risk altındaki alanların önceden belirlenmesi ve önleyici müdahalelerin daha etkin planlanması mümkün olmaktadır. Derin öğrenme uygulamaları ise özellikle görüntü tabanlı yangın tespitinde öne çıkmaktadır. Uydu görüntülerinden ya da insansız hava araçlarından elde edilen görseller, YZ modelleri tarafından analiz edilerek duman, ısı ya da yanma noktaları kısa sürede algılanabilmektedir (Wei vd., 2022).

Bu tür sistemler, insan hatasını azaltmakta ve özellikle geniş ya da erişimi zor bölgelerde erken uyarı kapasitesini artırmaktadır. Bazı çalışmalarda, bu modellerin geleneksel yöntemlere kıyasla hem daha hızlı hem de daha doğru tespitler yaptığı görülmüştür (Ghali vd., 2022). YZ'nin bir diğer kullanım alanı ise yangının davranışını ve yayılımını modellemektir. Bu tür modeller, hava durumu, yakıt türü, rüzgâr yönü ve topografya gibi faktörleri bir araya getirerek yangının ne yöne ve hangi hızla ilerleyebileceğini tahmin etmektedir (Radke vd., 2019). Böylece, yangınla mücadelede ekiplerin konuşlanması, tahliye kararları ve kaynak dağıtımı daha veriye dayalı biçimde yapılabilmektedir. Günümüzde bu modellerin, geleneksel fiziksel simülasyonlardan çok daha hızlı sonuç üretebildiği ve sahadaki değişimlere kısa sürede uyum sağlayabildiği görülmektedir (Shadrin vd., 2024).

Şekil 3. Yapay Zekâ Tabanlı Yangın Yönetimi



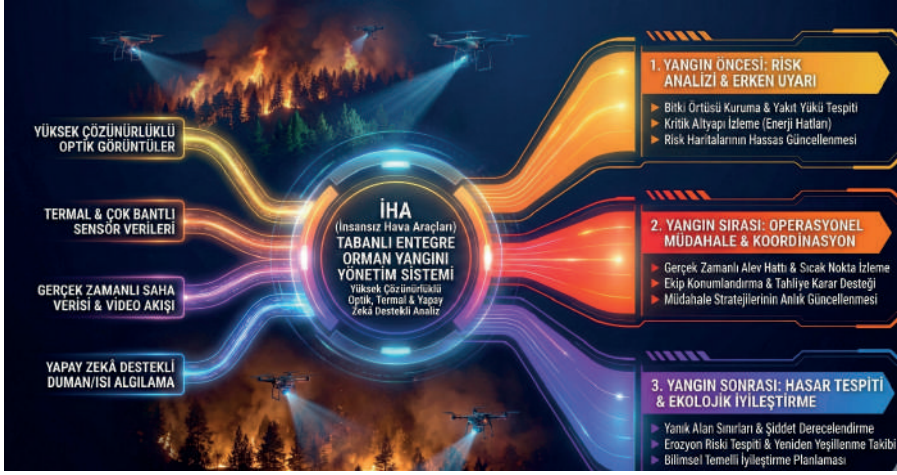
Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Son yıllarda geliştirilen yeni yaklaşımlar, yapay zekânın yalnızca tahmin değil, aynı zamanda öğrenme ve uyum sağlama kapasitesine de odaklanmaktadır. Bu sistemler, sürekli olarak yeni uydu veya sensör verilerini analiz etmekte ve anormal değişiklikleri tespit ederek karar vericilere erken uyarılar gönderebilmektedir (Shadrin vd., 2024). Böylece, yangın riski hızla artan bölgelere yönelik önleyici adımların zamanında planlanması ve uygulanması mümkün hâle gelmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, yapay zekânın orman yangını yönetiminde yalnızca destekleyici bir unsur olmaktan çıkarak, giderek karar alma mekanizmalarının merkezine yerleştiğini ortaya koymaktadır. Özellikle makine öğrenmesi ve derin öğrenme tabanlı modeller, büyük hacimli çevresel veriyi işleme, tutuşma olasılıklarını yüksek doğrulukla tahmin etme ve yangının olası yayılımını saatler hatta günler öncesinden öngörme kapasitesi sayesinde geleneksel risk analiz yöntemlerinin ötesine geçmektedir. Bu modeller, meteorolojik parametreler, yakıt yükü, topoğrafya, geçmiş yangın izleri ve uydu görüntüleri gibi birbirinden farklı veri kaynaklarını bütünleştirerek dinamik bir risk değerlendirmesi sunmakta; böylece hem operasyonel birimlerin müdahale hazırlığını güçlendirmekte hem de uzun vadeli yangın yönetim stratejilerinin daha bilimsel temellere oturmasını sağlamaktadır. Yapay zekâ destekli bu yaklaşımlar, karar vericilere yalnızca erken uyarı sağlamakla kalmamakta; aynı zamanda kaynak tahsisi, personel planlaması ve önleyici tedbirlerin konumlandırılması gibi kritik süreçlerde daha etkili ve kanıta dayalı seçenekler sunmaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliğiyle birlikte yangın dinamiklerinin karmaşıklaştığı günümüzde yapay zekâ, orman yangını yönetiminde zorunlu bir bileşen hâline gelmiş; hem risk azaltma politikalarının hem de sahadaki operasyonel etkinliğin ayrılmaz bir unsuru olmuştur.

2.1.3. İnsansız Hava Araçları (İHA)

İHA'lar, günümüzde orman yangını yönetiminin hem stratejik planlama hem de operasyonel karar alma boyutlarında merkezi bir araç hâline gelmiştir. Yüksek çözünürlüklü optik, termal ve çok bantlı görüntüleme sistemleriyle donatılan bu platformlar, geleneksel uydu izleme ve pilotlu hava araçlarıyla yürütülen gözlem süreçlerinin önemli bir tamamlayıcısı olarak değerlendirilmektedir. Özellikle geniş alanların kısa sürede taranabilmesi, erişimi güç bölgelerden gerçek zamanlı veri sağlanabilmesi ve sahadaki değişimlerin anlık olarak takip edilebilmesi, İHA'ların afet risk yönetiminde sunduğu yenilikçi katkıların başında gelmektedir. Yangın öncesi aşamada, bitki örtüsündeki kuruma eğilimlerinin, yakıt yükünün ve potansiyel tutuşma kaynaklarının tespitinde İHA tabanlı gözlemler kritik rol oynamakta; bu sayede risk haritaları daha hassas biçimde güncellenebilmekte ve önleyici müdahaleler daha doğru hedeflere yönlendirilebilmektedir. Yangın sırasında ise termal kameralar aracılığıyla alev hatlarının ilerleme yönü, sıcaklık dağılımları ve yangının mikro ölçekli davranışı gerçek zamanlı olarak izlenebilmekte; bu bilgiler sahadaki ekiplerin konumlandırılması, tahliye kararları ve müdahale stratejilerinin belirlenmesi açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Yangın sonrasında ise ekosistemdeki tahribatın derecesinin belirlenmesi, yeniden yeşillenme süreçlerinin takibi ve toprak-bozunma dinamiklerinin değerlendirilmesi gibi ekolojik izleme çalışmaları İHA teknolojileriyle daha sistematik ve detaylı biçimde yürütülebilmektedir (Bushnaq vd., 2020). Yangın öncesi dönemde çok bantlı ve termal kameralarla donatılmış dronelar, bitki örtüsündeki kuruma eğilimlerini, yakıt yükündeki artışları ve arazi kullanımındaki uygunsuz değişimleri ayrıntılı biçimde belirleme imkânı sunmaktadır.

Şekil 4: İHA Tabanlı Entegre Orman Yangını Yönetim Sistemi



Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Bu erken gözlemler, yangına hassas bölgelerin henüz tutuşma meydana gelmeden bilimsel temelde saptanmasını sağlayarak risk azaltma çalışmalarının daha sistemli ve doğru hedeflere yönlendirilmesine katkı vermektedir. Bunun yanında enerji nakil hatları, trafo merkezleri ve ulaşılması güç ormanlık alanlar gibi kritik altyapı noktalarının dronelar aracılığıyla düzenli biçimde izlenmesi, potansiyel tutuşma kaynaklarının çok daha erken aşamada tespit edilmesini mümkün kılmaktadır. Böylece hem altyapı güvenliği güçlenmekte hem de orman yangınlarına yönelik hazırlık ve önleme süreçleri daha bütüncül ve etkin bir çerçevede yürütülebilmektedir (Sousa ve Gamboa, 2020).

Yangın sırasında İHA'ların sağladığı gerçek zamanlı görüntü aktarımı, müdahale yönetiminin en kritik unsurlarından biri hâline gelmiştir. Termal ve optik kameralar aracılığıyla alevlerin ilerleme yönü, dumanın hareket biçimi ve sıcak noktaların dağılımı anlık olarak izlenebilmekte; bu bilgiler operasyon merkezleri ile sahadaki ekipler arasında hızlı bir karar döngüsü oluşturmayı mümkün kılmaktadır. Böylece hem ekiplerin güvenli hareket alanları daha doğru belirlenmekte hem de yangın söndürme stratejileri sahadaki duruma uygun biçimde sürekli güncellenebilmektedir. Uluslararası araştırmalar, bu teknolojik desteğin somut etkilerini ortaya koymaktadır. Yeni Zelanda'da yürütülen bir çalışma, termal sensörlerle donatılmış İHA'ların sıcak noktaları tespit etme süresini belirgin biçimde kısalttığını, aynı zamanda hava araçlarının ve yer ekiplerinin daha verimli yönlendirilmesine katkı sağladığını göstermiştir (Christensen vd., 2021).

Yangın sonrasında ise yüksek çözünürlüklü çok bantlı görüntüler, yanık alanların sınırlarının belirlenmesi, hayatta kalan ağaçların tespiti ve ekolojik toparlanma sürecinin izlenmesi için kullanılmaktadır. Bu tür çalışmalar, yer temelli gözlemlere kıyasla çok daha geniş alanlarda hızlı ve maliyet etkin veri elde edilmesini sağlamaktadır. Son dönemde geliştirilen yapay zekâ destekli İHA sistemleri, yangın tespitinde hız ve doğruluk açısından önemli ilerlemeler sağlamıştır. Geliştirilen modeller, termal ve optik görüntüleri birleştirerek duman ve ısı kaynaklarını eşzamanlı olarak algılayabilmekte; bu da özellikle ormanlık ve yoğun dumanlı ortamlarda tespit başarısını artırmaktadır (Chen vd., 2022).

Yangın sonrası dönemde İHA'ların kullanımı, hem hasar tespitinin hızlandırılması hem de ekolojik iyileşme süreçlerinin bilimsel temelde planlanması açısından önemli bir araç hâline gelmiştir. Yüksek çözünürlüklü görüntülerle yanmış alanların ayrıntılı haritaları kısa sürede üretilebilmekte; çok bantlı verilerden elde edilen bitki örtüsü indeksleri aracılığıyla yangının şiddeti ve ekosisteme verdiği zarar derecelendirilebilmektedir. Bu tür analizler, özellikle geniş yangın sahalarında yer temelli incelemelerle elde edilmesi zor olan bilgilerin daha bütüncül ve güvenilir biçimde toplanmasına imkân tanımaktadır. İHA verileri aynı zamanda yangın sonrası arazi yönetiminin kritik aşamalarını desteklemektedir. Erozyon riski taşıyan bölgelerin erken tespiti, önleyici tedbirlerin zamanında uygulanmasını kolaylaştırmakta; yeniden ağaçlandırma ve arazi iyileştirme çalışmalarının mekânsal önceliklerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Bazı acil müdahale ekiplerinin, yangının tamamen sönmüş sönmediğini doğrulamak amacıyla dronelar üzerinden termal ölçümler yapması, bu teknolojinin sahadaki güvenlik ve izleme kapasitesini daha da güçlendirmektedir (Pádua vd., 2019).

Bu bütünlük kullanım, yangın sonrası ekosistem yönetiminin daha planlı, hızlı ve kanıta dayalı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. İHA teknolojileri, günümüzde orman yangını yönetiminde yalnızca gözlem ve veri toplama amacıyla kullanılan araçlar olmanın ötesine geçerek, erken uyarı mekanizmalarının, operasyonel koordinasyonun ve yangın sonrası ekolojik değerlendirmenin bütünlük bir parçası hâline gelmiştir. Gelişmiş görüntüleme sistemleri ve sensör altyapılarının sağladığı yüksek doğruluklu bilgiler sayesinde dronelar, hem riskli bölgelerin önceden belirlenmesinde hem de müdahale sırasında karar süreçlerinin yönlendirilmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Bu bütüncül işlev, İHA'ların artık orman yangınlarına ilişkin önleme, müdahale ve iyileştirme stratejilerinin ayrılmaz bir bileşeni olarak görülmesini sağlamaktadır. Sahadaki değişimlerin anlık olarak izlenmesi, müdahale ekiplerinin güvenli bir şekilde yönlendirilmesi ve yangın

sonrası ekosistem dinamiklerinin değerlendirilebilmesi gibi temel süreçlerde sundukları katkı, bu teknolojiyi modern yangın yönetiminin vazgeçilmez unsurlarından biri hâline getirmiştir.

2.1.4. Erken Uyarı Sistemleri ve Sensör Ağları

İklim değişikliğinin etkisiyle artan sıcaklıklar, uzayan kurak dönemler ve atmosferik dengesizlikler, orman yangınlarının hem görülme sıklığını hem de yıkıcılığını belirgin biçimde artırmış; bu durum erken uyarı sistemleri ve sensör ağlarının afet yönetimindeki stratejik önemini daha görünür hâle getirmiştir. Birleşmiş Milletler'in güncel değerlendirmelerinde, yangın yönetimi yatırımlarının yalnızca müdahale kapasitesine odaklanmasının yeterli olmadığı, hazırlık ve önleme aşamalarının güçlendirilmesi gerektiği özellikle vurgulanmaktadır (UNEP, 2022). Bu çerçevede dijital teknolojilere dayalı erken uyarı mekanizmaları, risk bilgisinin üretilmesi, uyarıların zamanında ve anlaşılır biçimde iletilmesi ve toplumun bu bilgilere uygun şekilde harekete geçebilmesi açısından temel bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Sensör tabanlı izleme altyapıları, uydu görüntüleme sistemleri, kamera ağları ve konum tabanlı bildirim kanalları birlikte ele alındığında, yangının yalnızca tespit edilmesini değil, aynı zamanda risk azaltma, hazırlık ve tahliye süreçlerinin desteklenmesini mümkün kılan çok katmanlı bir erken uyarı ekosisteminin şekillendiği görülmektedir.

2.1.4.1. Otomatik Kamera Ağları

Birçok yangına hassas bölgede yüksek noktalara yerleştirilen kamera sistemleri, duman ve alev hareketlerini kesintisiz izleyerek erken tespit kapasitesini belirgin biçimde artırmaktadır. Günümüzde yaygın olarak kullanılan bu tür ağlar, yüzlerce kameradan oluşan 360° kapsamlı bir izleme altyapısıyla 7/24 görüntü aktarımı sağlayarak, yangınların henüz başlangıç evresinde fark edilmesine olanak tanımaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca sabit bir gözlem sağlamaktan öte, itfaiye birimleri ile acil durum yönetim merkezlerinin aynı anda aynı görüntüleri izlemesine ve olayın dinamiklerini anlık olarak değerlendirmesine imkân tanımaktadır. Böylece yangının ilk dakikalarında doğru konumlandırılmış müdahale ekiplerinin sahaya yönlendirilmesi mümkün olmakta, tepki süresindeki birkaç dakikalık kazanım dahi yangının büyümesini engelleyen kritik bir eşik hâline gelmektedir. Son yıllarda bu kamera ağlarının etkinliği, görüntü analizi temelli yapay zekâ algoritmalarının entegrasyonu ile daha da yükselmiştir. Özellikle derin öğrenmeye dayalı nesne tespit modelleri, dumanın renk, yoğunluk, hareket ve şekil özelliklerini saniyeler içinde tarayarak, insan gözü tarafından fark edilmesi güç olan erken duman işaretlerini otomatik olarak tanımlayabilmektedir. Literatürde yer

alan güncel uygulamalarda, yüksek çözünürlüklü panoramik kameralardan elde edilen görüntülerin her 60 saniyede bir yapay zekâ modeli tarafından analiz edildiği; bu modelin duman örüntülerini tespit eder etmez ilgili itfaiye birimine otomatik uyarı iletildiği gösterilmiştir (Remmelzwaal, 2023).

Bu sistemlerde kullanılan nesne tespit modellerinin, geniş bir görüntü veri seti üzerinde eğitildikten sonra yüksek doğruluk oranına ulaşması, yapay zekânın erken tespit kapasitesini ne ölçüde güçlendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bu tür yapay zekâ destekli sistemler, yalnızca dumanı tespit etmekle kalmayıp ardışık görüntülerdeki hareketlilik analizleri sayesinde dumanın yönünü, yayılım hızını ve olası büyüme eğilimini de belirleyebilmektedir. Bazı uygulamalarda, modelin rüzgâr yönü verisiyle entegrasyonu sayesinde yangının muhtemel ilerleyiş hattını tahmin etmesi, karar vericilerin kaynak planlamasını daha etkin biçimde yapmasını sağlamaktadır (Al-Smadi vd., 2023).

Bu bütünleşik yapı sayesinde kamera sistemleri, pasif gözlem araçlarından çıkıp sahadaki operasyonel kararları doğrudan destekleyen birer bilgi üretim platformuna dönüşmektedir. Açık erişimli bazı sistemlerde, kamera görüntülerinin kamuya sunulan web panelleri üzerinden paylaşılması, hem toplumun farkındalığını artırmakta hem de yerel toplulukları yangın riskinin izlenmesine doğrudan dâhil etmektedir. Acil durum yönetim merkezleri için geliştirilen özel panellerde ise, yangının tespit anına ilişkin yüksek çözünürlüklü görüntüler, harita tabanlı konum verileri ve meteorolojik göstergeler aynı ekran üzerinde bir araya getirilmektedir. Bu sayede komuta merkezleri hem durumsal farkındalığı yükseltmekte hem de havadan ve karadan müdahale ekiplerini daha isabetli yönlendirebilmektedir. Tüm bu gelişmeler, sabit kamera ağlarının ve yapay zekâ temelli görüntü analizinin modern yangın yönetiminde giderek daha stratejik bir konuma yerleştiğini göstermektedir. Erken tespitle birlikte olayın ilk dakikalarında kazanılan zaman, yangının kontrol dışına çıkma riskini önemli ölçüde azaltmakta; insan kaybı, ekonomik zarar ve ekolojik tahribatı en aza indirmeye yönelik bütüncül müdahale kapasitesini güçlendirmektedir.

2.1.4.2. Kablosuz Sensör Ağları (WSN)

Orman alanlarına yerleştirilen çevresel sensörler aracılığıyla sıcaklık, bağıl nem, gaz bileşimi ve ışık düzeyi gibi mikroklimatik değişkenler düzenli olarak izlenmektedir. Bu sistemlerden elde edilen ölçümler, ani sıcaklık artışları, duman partikül yoğunluğundaki yükselmeler ya da karbonmonoksit ve benzeri yanma ürünlerinde gözlenen artışlar üzerinden potansiyel yangın başlangıçlarının belirlenmesine olanak sağlamaktadır. Böylelikle tutuşmanın

gerçekleştiği ya da gerçekleşme olasılığının arttığı erken evrelere ilişkin uyarıların, olay henüz görünür hâle gelmeden iletilmesi mümkün hâle getirilmektedir. Söz konusu sensör tabanlı yaklaşımın, topoğrafik engeller veya meteorolojik koşullar nedeniyle görüş alanı sınırlanan bölgelerde, klasik yer tabanlı gözlem yöntemlerinin eksik kaldığı durumlarda erken tespit kapasitesini belirgin biçimde güçlendirdiği görülmektedir. Sürekli ve yüksek duyarlılıkla üretilen veri akışı sayesinde yangın gelişiminin ilk göstergeleri daha güvenilir biçimde saptanabilmekte; bu durum müdahale süreçlerinin hızlandırılmasına ve riskin geniş ölçekli bir yangına dönüşme olasılığının azaltılmasına katkı sunmaktadır (Dampage vd., 2021).

Sensör ağlarının sağladığı kesintisiz veri akışı sayesinde orman yangınlarının gelişim dinamikleri daha yüksek bir duyarlılıkla takip edilebilmekte; böylelikle müdahale süreçlerinin hızlandırılmasına ve riskin büyüme olasılığının azaltılmasına katkı sunulmaktadır. Güncel araştırmalarda, Kablosuz Sensör Ağları (Wireless Sensor Networks – WSN) ve Nesnelerin İnterneti (IoT) tabanlı altyapıların geniş ormanlık alanlarda düşük maliyetli ve enerji açısından verimli bir izleme çözümü sunduğu ortaya konulmaktadır.

Bu kapsamda Brito vd. (2020) tarafından tasarlanan LoRaWAN tabanlı sistem, heterojen sensör yapılarının bütüncül bir ağ içerisinde nasıl işleyebileceğine yönelik önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu sistemde sensör düğümlerinin iki bileşenden oluştuğu; bunlardan birinin geniş alan ölçeğinde sıcaklık, nem ve güneş radyasyonu verilerini topladığı, diğerinin ise alev ve dumanın noktasal tespitine yönelik veri ürettiği belirtilmektedir (Brito vd., 2020). Bu sayede hem genel risk değerlendirmesine yönelik makro ölçekli bilgiler hem de olası tutuşma noktalarını işaret eden mikro düzeydeki göstergeler aynı ağ yapısı içerisinde eş zamanlı olarak derlenebilmektedir. Bu mimarinin, farklı türde sensörlerin birbirini tamamladığı heterojen WSN konfigürasyonlarının pratikte kullanılabilirliğini göstermesi açısından önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalar, uzun menzilli iletişim imkânı sunan WSN teknolojisinin kablosuz sensör ağlarında giderek daha yaygın biçimde benimsendiğini göstermektedir. Bu kapsamda geliştirilen izleme sistemlerinde sıcaklık, nem, rüzgâr hızı ve karbon dioksit gibi parametrelerin sürekli olarak ölçüldüğü ve verilerin bulut tabanlı sunuculara aktarılmasıyla makine öğrenmesi algoritmaları aracılığıyla anomali tespitinin yapılabildiği görülmektedir. Söz konusu yaklaşımların düşük enerji tüketimiyle yaklaşık bir kilometrelik bir yarıçapta kesintisiz izleme kapasitesi sunduğu rapor edilmiştir (Saida vd., 2023).

Benzer biçimde güneş enerjisi ile çalışan yapılarda sensör düğümlerinin enerji bağımsız bir biçimde faaliyet gösterebildiği, yangın tespit edildiğinde otomatik su püskürtme sistemlerinin devreye alındığı ve eşzamanlı olarak verinin IoT tabanlı ağ üzerinden merkeze iletilebildiği ortaya konulmaktadır. Bu tür akıllı ve otonom mimarilerin, erken uyarı üretme kapasitesini artırdığı ve ilk müdahale süresini kısaltarak insan kaynaklı gecikmeleri önemli ölçüde azalttığı değerlendirilmektedir (Kumar, 2024).

WSN gerçek dünya uygulamalarında, geniş alan kapsamı, düşük enerji tüketimi ve ölçüm duyarlılığı arasında işlevsel bir denge kurulmasına yönelik çabaların belirleyici olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, sensör yoğunluğunun optimizasyonu, batarya ömrünün sürdürülebilirliği, bakım faaliyetlerine erişilebilirlik ve düğümler arası veri iletim sürekliliğinin korunması, WSN mimarilerinde karşılaşılan temel yapısal kısıtlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle, geleceğe yönelik WSN tasarımlarında enerji bağımlılığını azaltmak amacıyla yenilenebilir enerji kaynaklarıyla bütünleşik çözümlere yönelinmesi; kapsama sorunlarının azaltılması için drone destekli veri toplama modelleriyle hibrit mimarilerin benimsenmesi ve ağ içerisinde üretilen verinin yorumlanmasında yapay zekâ temelli karar mekanizmalarından yararlanılması beklenmektedir. Bu eğilimin, hem WSN altyapılarının dayanıklılığını artırması hem de orman yangınlarının erken tespitine yönelik sistem performansını güçlendirmesi öngörülmektedir.

2.1.4.3. Meteorolojik Erken Uyarılar

Meteorolojik erken uyarı sistemleri, özellikle iklim değişikliğinin etkisiyle daha sık ve daha yıkıcı hâle gelen orman yangınlarının önlenmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Artan sıcaklıklar, uzun süren kurak dönemler ve rüzgârın ani yön ve şiddet değişimleri, orman ekosistemlerini her zamankinden daha kırılgan bir hâle getirmekte; bu nedenle hava durumu temelli uyarı mekanizmaları, yangın riskinin yönetilmesinde temel bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Kırmızı Bayrak Uyarıları, yangın çıkma ihtimalinin yüksek olduğu günleri önceden bildiren en önemli meteorolojik göstergelerden biridir. Düşük nem, yüksek sıcaklık ve kuvvetli rüzgâr gibi koşulların bir araya geldiği durumlarda verilen bu uyarıların, büyük ölçekteki orman yangınlarının ortaya çıkma olasılığını öngörmede oldukça başarılı olduğu ortaya konmuştur (Clark vd., 2020). Ancak bu uyarıların insan kaynaklı ateşlemeleri azaltmada sınırlı etkiye sahip olduğu; yıldırım ya da kuraklık gibi doğal süreçlere bağlı riskleri doğrudan düşürmediği de literatürde belirtilmektedir (Abatzoglou vd., 2024). Bunun yanında, sıcaklık, rüzgâr, yağış ve yakıt nemi gibi temel meteorolojik değişkenlerin değerlendirilmesiyle oluşturulan yangın tehlike indeksleri,

orman yangınlarının erken tahmininde yaygın olarak kullanılan bir diğer araçtır. Avrupa’da uygulanan bazı modellerin günler veya haftalar öncesinden riskli dönemlere işaret edebilmesi, geniş ölçekli yangınlara yönelik hazırlık süreçlerinde önemli bir avantaj yaratmaktadır (Di Giuseppe vd., 2020).

Son yıllarda, farklı bölgelerde yürütülen çalışmalar, özellikle yıldırım kaynaklı orman yangınlarının önceden tahmin edilmesinde yeni yöntemlerin umut verici sonuçlar sunduğunu göstermektedir (Zhang vd., 2025). Bu tür çalışmalar, orman yangınlarının yalnızca mevcut hava koşullarının değil, atmosferdeki ani değişimlerin de yakından izlenmesini gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kısa vadeli hava olaylarını değerlendiren mevsimsel ve haftalık tahmin yaklaşımlarının orman yangınlarının davranışını öngörmede giderek daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Bu modeller, yangın riskinin yalnızca sıcak ve kurak dönemlerin değil, atmosferik istikrarsızlığın da bir sonucu olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır (Lindley vd., 2023).

Yerel ölçekte ise sürekli çevresel izleme ve sensör tabanlı gözlem ağlarının gelişmesi, ormanlarda ani nem kayıpları, hızlı ısınma veya rüzgâr değişimleri gibi risk artırıcı durumların erkenden fark edilmesine imkân tanımaktadır (Tşipis vd., 2020). Böylece, orman yangınlarına ilişkin küçük ölçekli uyarı işaretleri daha hızlı algılanmakta ve müdahale kapasitesi güçlenmektedir. Genel olarak, meteorolojik erken uyarı sistemlerinin orman yangınlarıyla mücadelede giderek daha merkezi bir konuma yerleştiği söylenebilir. Bu sistemler, yangınların nerede ve ne zaman ortaya çıkabileceğine dair tahminler sunarak yalnızca söndürme müdahalelerine değil, aynı zamanda risk azaltma, hazırlık ve kaynak planlaması süreçlerine de doğrudan katkı sağlamaktadır. Mevcut literatür, gelecekte orman yangınlarına yönelik uyarı mekanizmalarının daha bütüncül, daha erken ve daha duyarlı çalışmasının, meteorolojik gözlemlerin güçlendirilmesine ve çok kaynaklı veri altyapılarının etkili biçimde kullanılmasına bağlı olduğunu göstermektedir.

3. Dijital Dönüşümde Kurumsal Zorluklar ve Uyum Gereksinimleri

Dijitalleşme süreci, orman yangınlarıyla mücadele alanında yalnızca teknolojik bir yenilenme değil, aynı zamanda kurumsal, yönetsel ve etik yapıların yeniden biçimlendirilmesini zorunlu kılan çok boyutlu bir dönüşüm alanı olarak değerlendirilmektedir. Güncel literatür, dijital yangın yönetimi sistemlerinin etkinliğinin yalnızca ileri teknolojik araçların kullanımına değil, bu araçların kurumsal kapasite, veri yönetimi, siber güvenlik ve çok paydaşlı yönetim yapılarıyla desteklenmesine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır

(Copes-Gerbitz vd., 2022). Bu çerçevede dijital dönüşüm süreci, teknolojik yeniliklerin benimsenmesinden daha çok, kurumların karar alma süreçlerinin, iletişim ağlarının ve iş birliği mekanizmalarının yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır.

Orman yangınlarının yönetiminde sensör ağları, İHA, uydu tabanlı izleme sistemleri ve yapay zekâ destekli analiz platformları gibi dijital teknolojiler yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu sistemler, yangınların erken tespiti, risk değerlendirmesi ve kaynak yönetimi süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, veri bütünlüğü, kurumsal koordinasyon eksiklikleri ve idari uyumsuzluklar, dijital sistemlerin bütüncül çalışmasını sınırlandıran temel faktörler arasında yer almaktadır. Kurumlar arasında ortak dijital altyapı, açık veri standartları ve veri paylaşım protokollerinin eksikliği, erken uyarı sistemlerinin entegrasyonunu zorlaştırmakta ve karar alma süreçlerinde gecikmelere yol açmaktadır. Bu nedenle, dijital yangın yönetimi uygulamalarının sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulabilmesi için kurumsal düzeyde veri yönetimi politikalarının standartlaştırılması ve bilgi akışının bütünlük bir biçimde tasarlanması gerekmektedir.

Dijitalleşme süreci aynı zamanda nitelikli insan kaynağı gereksinimini de beraberinde getirmektedir. Dijital orman yönetimi sistemlerinin sürdürülebilir biçimde işletilebilmesi; veri analitiği, coğrafi bilgi sistemleri, makine öğrenimi ve siber güvenlik konularında uzmanlaşmış personelin varlığına bağlıdır. Bu kapsamda kurum içi dijital okuryazarlık düzeyinin artırılması ve sürekli mesleki gelişim programlarının uygulanması, dijital dönüşümün kurumsal düzeyde kalıcı hâle gelmesi için temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir. İnsan kaynağı kapasitesinin yetersiz olması durumunda dijital sistemler, yalnızca veri üreten ancak anlamlı bilgiye dönüştüremeyen araçlar olarak kalmaktadır. Dijitalleşme, aynı zamanda siber güvenlik ve veri bütünlüğü açısından da yeni risk alanları yaratmaktadır (Saeed vd., 2023).

Bulut tabanlı veri merkezleri, kablosuz iletişim ağları ve sensör sistemleri dış müdahalelere açık hâle geldiğinde, afet yönetimi süreçleri ciddi operasyonel tehditlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle dijital yangın yönetiminde veri güvenliğini sağlamak amacıyla ulusal düzeyde güvenlik protokollerinin oluşturulması, düzenli sızma testlerinin yapılması ve yedekleme mekanizmalarının kurulması önem arz etmektedir. Son dönemde blokzincir ve dağıtık ağ mimarilerinin, veri şeffaflığını ve doğrulanabilirliği artırmak amacıyla afet yönetiminde kullanılabilirliğine yönelik çalışmalar, bu alandaki potansiyel çözümler arasında değerlendirilmektedir. Dijital dönüşüm sürecinin kurumsal boyutunun bir diğer yönü, yönetim kültürü

ve organizasyonel yapıların dijitalleşmenin gerektirdiği hız ve esneklik düzeyine uyum sağlayabilmesidir. Geleneksel hiyerarşik yönetim modelleri, dijital sistemlerin gerektirdiği yatay iletişim, hızlı karar alma ve çok aktörlü koordinasyon süreçlerine genellikle direnç göstermektedir. Bu durum, erken uyarı sistemlerinin entegrasyonunu geciktirmekte ve afet anlarında bilgi akışında kopukluklara neden olmaktadır. Dolayısıyla dijitalleşme süreci yalnızca teknolojik bir değişimi değil, aynı zamanda yönetsel esnekliği ve kurumsal adaptasyon kapasitesini de gerektirmektedir.

4. Sonuç

Orman yangını yönetiminin günümüz koşullarında yalnızca teknik bir söndürme faaliyeti olarak ele alınamayacağı artık açık bir biçimde görülmektedir. İklim sistemindeki düzensizlikler, ekosistemlerin kırılganlığı ve kurumsal yönetim süreçlerindeki ihtiyaçlar, bu alanı çok boyutlu bir afet yönetimi sorununa dönüştürmüştür. Sıcak hava dalgalarının sıklaşması, kurak dönemlerin uzaması, yakıt yükünün kontrolsüz biçimde artması ve arazi kullanımındaki parçalı dönüşüm, yangın riskinin süreklilik kazanan yapısal bir özellik taşımasına yol açmaktadır.

Son yıllarda yaşanan yüksek yoğunluklu yangın sezonları ise müdahale merkezli geleneksel anlayışın artık yeterli olmadığını; yangın yönetiminin risk azaltımı, hazırlık, izleme ve planlama bileşenlerini içeren daha bütüncül bir çerçeveye kavuşturulması gerektiğini göstermektedir. Dijital teknolojilerde yaşanan ilerlemeler, bu dönüşümün en belirgin dinamiklerinden biridir. Uydu görüntüleme sistemleri, insansız hava araçları, kablosuz sensör ağları, mekânsal analiz araçları ve yapay zekâ tabanlı karar destek modelleri, yangın tehlikesinin erken saptanmasını ve davranışının daha doğru çözümlenmesini mümkün kılmaktadır. Bu teknolojik altyapı, tehlike-maruziyet-kırılganlık bileşenlerinin eş zamanlı değerlendirilmesine olanak sağlayarak yangın yönetiminin operasyonel bir müdahale pratiğinden çıkarak, veri odaklı, öngörüye dayalı ve stratejik bir yönetim alanına evrilmesini desteklemektedir. Bununla birlikte, teknolojik kapasitenin etkili biçimde kullanılabilmesi; kurumlar arası işleyişin güçlendirilmesi, veri paylaşımının güvenilir sistemler üzerinde yürütülmesi, teknik personelin nitelikli bir yapıya kavuşturulması ve finansal sürdürülebilirliğin sağlanması gibi yönetsimsel koşullara bağlıdır.

Güncel yaklaşımlar, yangın riskinin yönetimde önleyici zihniyetin merkezî bir rol üstlendiğini göstermektedir. Yakıt yükünün kontrol altına alınması, arazi kullanım kararlarında risk verilerinin gözetilmesi, mikroklimatik koşulların sürekli izlenmesi ve kapsamlı risk haritalarının hazırlanması, etkili bir müdahalenin yalnızca destekleyici unsuru değil, aynı zamanda ön koşulu hâline gelmiştir. Riskin yangın çıkmadan önce

tanımlanması ve azaltılması, afet yönetiminin temel ilkeleriyle uyumlu bir anlayışın yerleşmesini sağlamaktadır.

Dijitalleşmenin getirdiği yeniliklerin başarılı bir biçimde uygulanması ise geniş bir kurumsal ekosistemin uyum içinde çalışmasına bağlıdır. Teknolojik araçların kullanımını aşan bu dönüşüm; karar alma süreçlerinde veri bütünlüğünü, kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesini ve stratejik planlamanın sürekliliğini gerektiren bütüncül bir yönetim çerçevesi talep etmektedir. Orman yangınlarının karmaşık doğası, farklı ölçeklerde faaliyet gösteren kurumların ortak bir bilgi altyapısı üzerinden eşgüdüm içinde hareket etmesini zorunlu kılmaktadır. İklimsel belirsizliklerin ve yangın davranışındaki hızlı değişimlerin belirginleştiği yeni dönemde, durağan varsayımlar üzerine kurulu sistemler etkisini yavaş yavaş yitirmektedir.

Ortaya çıkan risk profilleri, algılama, değerlendirme ve müdahale süreçlerinde uyarlanabilir ve öğrenen sistemlere duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Yapay zekâ destekli sezgisel modeller, gerçek zamanlı veri akışına dayalı sensör ağları ve durumsal farkındalık kapasitesi yüksek teknolojik çözümler, modern yangın yönetiminde giderek daha kritik bir rol üstlenmektedir. Bütün bu değerlendirmeler bir arada düşünüldüğünde, orman yangını yönetiminin dijitalleşmeyle birlikte yalnızca teknik kapasitesini artıran bir alan değil; bilimsel bilgi üretimi, kurumsal uyum, ekolojik sürdürülebilirlik ve toplum temelli risk azaltımı süreçlerinin birbirini tamamladığı stratejik bir yönetim sahasına dönüştüğü anlaşılmaktadır. Sürdürülebilir bir yaklaşım, teknolojik araçların ötesine geçerek çok disiplinli iş birliklerinin geliştirilmesini, kurumsal kararlılığın pekiştirilmesini ve toplumsal farkındalığın güçlendirilmesini gerektirmektedir. Bu bütüncül çerçevenin benimsenmesi, artan iklimsel baskılara rağmen yangın riskinin yönetilebilirliğini artıracak; aynı zamanda bilimsel temelli politikalar ve dijital teknolojiler aracılığıyla geleceğin ormanlarını korumada daha etkili bir dönüşüm imkânı sunacaktır.

Kaynakça

- Abatzoglou, J., Fleishman, E., Williams, E., Rupp, D., Jenkins, J., Sadegh, M. (2024). The Efficacy of Red Flag Warnings in Mitigating Human-Caused Wildfires across the Western United States. *Journal of Applied Meteorology and Climatology*. doi:10.1175/jamc-d-24-0120.1
- Akhloufi, M., Castro, N., Couturier, A. (2020). Unmanned Aerial Systems for Wildland and Forest Fires: Sensing, Perception, Cooperation and Assistance. *ArXiv*, abs/2004.1. doi:10.1117/12.2304834
- Al-Smadi, Y., Alauthman, M., Al-Qerem, A., Aldweesh, A., Quaddoura, R., Aburub, F., ... Alhmiedat, T. (2023). Early Wildfire Smoke Detection Using Different YOLO Models. *Machines*. doi:10.3390/machines11020246
- Brito, T., Pereira, A., Lima, J., Valente, A. (2020). Wireless Sensor Network for Ignitions Detection: An IoT approach. *Electronics*. doi:10.3390/electronics9060893
- Bushnaq, O., Chaaban, A., Al-Naffouri, T. (2020). The Role of UAV-IoT Networks in Future Wildfire Detection. *IEEE Internet of Things Journal*, 8, 16984–16999. doi:10.1109/jiot.2021.3077593
- Chen, X., Hopkins, B., Wang, H., O'Neill, L., Afghah, F., Razi, A., ... Watts, A. (2022). Wildland Fire Detection and Monitoring using a Drone-collected RGB/IR Image Dataset. *2022 IEEE Applied Imagery Pattern Recognition Workshop (AIPR)*, 1–4. doi:10.1109/aipr57179.2022.10092208
- Christensen, B., Herries, D., Hartley, R., Parker, R. (2021). UAS and smartphone integration at wildfire management in Aotearoa New Zealand. *New Zealand Journal of Forestry Science*. doi:10.33494/nzjfs512021x127x
- Clark, J., Abatzoglou, J., Nauslar, N., Smith, A. (2020). Verification of Red Flag Warnings across the Northwestern U.S. as Forecasts of Large Fire Occurrence. *Fire*. doi:10.3390/fire3040060
- Copes-Gerbitz, K., Hagerman, S., Daniels, L. (2022). Transforming fire governance in British Columbia, Canada: an emerging vision for co-existing with fire. *Regional Environmental Change*, 22. doi:10.1007/s10113-022-01895-2
- Dampage, U., Bandaranayake, L., Wanasinghe, R., Kottahachchi, K., Jayasanka, B. (2021). Forest fire detection system using wireless sensor networks and machine learning. *Scientific Reports*, 12. doi:10.1038/s41598-021-03882-9
- Di Giuseppe, F., Vitolo, C., Krzeminski, B., Barnard, C., Maciel, P., San-Miguel, J. (2020). Fire Weather Index: the skill provided by the European Centre for Medium-Range Weather Forecasts ensemble prediction system. *Natural Hazards and Earth System Sciences*. doi:10.5194/nhess-20-2365-2020
- Djabri, A. D., Bouhata, R., Guellouh, S., Bensekhria, A. (2024). Wildfire Vulnerability Assessment and Mapping Using Remote Sensing, GIS and

- Weighted Overlay Method in the Eastern Aures in Khenchela, Algeria. *Geoadria*. doi:10.15291/geoadria.4218
- Ghali, R., Akhloufi, M., Mseddi, W. S. (2022). Deep Learning and Transformer Approaches for UAV-Based Wildfire Detection and Segmentation. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 22. doi:10.3390/s22051977
- Iban, M., Aksu, O. (2024). SHAP-Driven Explainable Artificial Intelligence Framework for Wildfire Susceptibility Mapping Using MODIS Active Fire Pixels: An In-Depth Interpretation of Contributing Factors in Izmir, Türkiye. *Remote. Sens.*, 16, 2842. doi:10.3390/rs16152842
- Kirschner, J., Clark, J., Boustras, G. (2023). Governing wildfires: toward a systematic analytical framework. *Ecology and Society*, 28(2), 6.
- Kumar, R. K. D. R. (2024). Zigbee Based Solar Powered Forest Fire Detection And Control System. *Journal of Science and Technology*. doi:10.46243/jst.2024.v9.i01.pp161-169
- Lindley, T., Zwink, A., Barnes, R., Murdoch, G., Ancell, B., Burke, P., Skinner, P. (2023). Preliminary Use of Convection-allowing Models in Fire Weather. *Journal of Operational Meteorology*. doi:10.15191/nwajom.2023.1106
- Martí Rosell, M., Nebot, E., Estivill, L., Valor, T. (2024). *Integrated Fire Management IFM: WP1 D1.9 IA 1.4 brief 1—Integrated fire management model: Demonstration, training and piloting activities, including new-fire prone areas. Integrated Fire Management IFM Report* FIRE-RES Project, European Union Horizon 2020 Programme: Brussels. file://ifm_ia1.4_brief1.pdf.
- OGM. (2025). *2021-2024 Faaliyet Raporları*. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı: Ankara. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>.
- Pádua, L., Adão, T., Guimarães, N., Sousa, A., Peres, E., Sousa, J. (2019). Post-Fire Forestry Recovery Monitoring Using High-Resolution Multispectral Imagery From Unmanned Aerial Vehicles. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*. doi:10.5194/isprs-archives-xxli-3-w8-301-2019
- Prichard, S., Hessburg, P., Hagmann, R., Povak, N., Dobrowski, S., Hurteau, M., ... Khatri-Chhetri, P. (2021). Adapting western North American forests to climate change and wildfires: 10 common questions. *Ecological Applications*, 31. doi:10.1002/eap.2433
- Radke, D., Hessler, A., Ellsworth, D. (2019). FireCast: Leveraging Deep Learning to Predict Wildfire Spread., 4575–4581. doi:10.24963/ijcai.2019/636
- Rommelzwaal, L. (2023). An AI-based Early Fire Detection System Utilizing HD Cameras and Real-time Image Analysis. *Artificial Intelligence and Applications*. doi:10.47852/bonviewaia3202975

- Saeed, S., Altamimi, S., Alkayyal, N., Alshehri, E., Alabbad, D. (2023). Digital Transformation and Cybersecurity Challenges for Businesses Resilience: Issues and Recommendations. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 23. doi:10.3390/s23156666
- Saida, A., Sreedhar, C., Samreen, Mohammad, A., Jamal, K., Ghalwan, M. (2023). LORA Based Forest Fire Monitoring System. *E3S Web of Conferences*. doi:10.1051/e3sconf/202343001171
- Saxena, V. (2025). AI-Driven Wildfire Management: An Integrated Approach to Detection, Prevention, and Response. *International Journal of Scientific Research in Computer Science, Engineering and Information Technology*. doi:10.32628/cseit251112178
- Seydi, S. T. (2025). Assessment of the January 2025 Los Angeles County wildfires: A multi-modal analysis of impact, response, and population exposure. *ArXiv preprint arXiv:2501.17880*.
- Shadrin, D., Illarionova, S., Gubanov, F., Evteeva, K., Mironenko, M., Levchunets, I., ... Burnaev, E. (2024). Wildfire spreading prediction using multimodal data and deep neural network approach. *Scientific Reports*, 14. doi:10.1038/s41598-024-52821-x
- Shu, Y., Shi, C., Yi, B., Zhao, P., Guan, L., Zhou, M. (2022). Influence of Climatic Factors on Lightning Fires in the Primeval Forest Region of the Northern Daxing'an Mountains, China. *Sustainability*. doi:10.3390/su14095462
- Sousa, J., Gamboa, P. (2020). Aerial Forest Fire Detection and Monitoring Using a Small UAV, 242. doi:10.18502/keg.v5i6.7038
- Stanley, O., Alexander, L., Austine, U. (2024). Proactive Wildfire Detection and Management using AI, ML, and 5G Technology in the United States. *International Journal of Data Mining & Knowledge Management Process*. doi:10.5121/ijdkp.2023.14201
- Szpakowski, D., Jensen, J. (2019). A Review of the Applications of Remote Sensing in Fire Ecology. *Remote. Sens.*, 11, 2638. doi:10.3390/rs11222638
- Tsipis, A., Papamichail, A., Angelis, I., Koufoudakis, G., Tsoumanis, G., Oikonomou, K. (2020). An Alertness-Adjustable Cloud/Fog IoT Solution for Timely Environmental Monitoring Based on Wildfire Risk Forecasting. *Energies*. doi:10.3390/en13143693
- UN. (2022). *Spreading like wildfire: The rising threat of extraordinary landscape fires. A UNEP rapid response assessment* UNEP/GRID-Arendal: Nairobi.
- UNDRR. (2015). *United Nations Office for Disaster Risk Reduction, Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*. United Nations: Geneva. https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf.

- UNEP. (2022). Wildfire Remote Sensing Applications. *6th International Students Science Congress Proceedings Book*. doi:10.52460/issc.2022.027
- Valero, M., Rios, O., Mata, C., Pastor, E., Planas, E. (2018). GIS-based integration of spatial and remote sensing data for wildfire monitoring., 10790. doi:10.1117/12.2325649
- Wei, C., Xu, J., Li, Q., Jiang, S. (2022). An Intelligent Wildfire Detection Approach through Cameras Based on Deep Learning. *Sustainability*. doi:10.3390/su142315690
- Xu, K., Zhang, X., Chen, Z., Wu, W., Li, T. (2016). Risk assessment for wildfire occurrence in high-voltage power line corridors by using remote-sensing techniques: a case study in Hubei Province, China. *International Journal of Remote Sensing*, 37, 4818–4837. doi:10.1080/01431161.2016.1220032
- Yörük, S., Büyükköklik, A. (2025). Türkiye 2021 Temmuz-Ağustos Orman Yangınlarında Yaşanan Afet Lojistiği Problemlerinin Nitel Olarak Araştırılması. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 106–125. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tauubf/issue//1709749>.
- Yuan, Q. (2025). Multi-source remote sensing-based forest fire monitoring. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*. doi:10.5194/isprs-archives-xxviii-m-5-2024-189-2025
- Zhang, Q., Gao, C., Shi, C. (2025). An improved machine-learning model for lightning-ignited wildfire prediction in Texas. *Environmental Research Letters*, 20. doi:10.1088/1748-9326/add754

Yoksulluğun Mekânsal İzdüşümü: Öğrenci Yurtları

Hicran Atatanır¹

Özet

İnsan yaşamını henüz dünyaya gelmeden çevreleyen yoksulluk; gıda, eğitim, sağlık, ulaşım ve barınma gibi temel haklara erişimde belirgin sınırlayıcı etkisi ile varlığını her geçen gün daha yoğun hissettiren bir evreye taşınmıştır. Öyle ki gelir dağılımındaki adaletsizliğe bağlı olarak toplumsal eşitsizliğin yeniden üretildiği yaşam formları giderek genişlemektedir. Bu genişleme çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde, barınma giderlerini karşılayarak üniversite eğitimi sürdürmek durumunda olan öğrencilerin yaşamlarını da etkilemektedir. Yükselen ev kiralari ve özel yurt fiyatlarının yanı sıra devlet yurtlarının kapasitesindeki yetersizlik nedeniyle üniversite eğitime başlayamayan ya da son vererek ailesi ile yaşadığı eve dönen öğrencilerin sayısı artış eğilimindedir. Yoksulluğun sadece eğitim ve gıda hakkını değil, kişinin kendi kaderini tayin hakkını da elinden aldığı bu döngünün uzun vadeli toplumsal sonuçları arasında kırılgan işlerin yaygınlaşmasının yanı sıra işsizliği, güvencesizliği ve güç asimetrisini yeniden üretme riskleri öne çıkmaktadır. Buna karşın, yoksulluğun mekânsal izdüşümüne dair araştırmalarda öğrenci yurtlarının nerede durduğuna dair yazının sınırlılığı dikkat çekicidir. Çalışma bu sınırlılığı aşma arayışının bir ürünü olarak, barınma hakkı ihlal edilen öğrencilere karşın mevcut sistemin nasıl işlediğini, hangi amaçlarla ve ne tür koşullar altında şekillendiğini sorgulayan eleştirel bir bakış açısı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yurtları yaşayan bir öğrenme topluluğu ve birer yaşam atölyesi, üniversite yıllarını da her öğrenci için benzersiz bir yaşam evresi kabul eden çalışmamız, gençlik refahının nispeten ihmal edilmiş bir alanı olarak yükseköğretimde barınma hakkının kullanımını eleştirel bir yaklaşımla ele almaktadır. Üniversite öğrencilerinin barınma hakkının korunmasını savunan ve bu doğrultuda yurt hizmetlerinin yeniden yapılandırılmasına gereksinim olduğunun vurgulandığı çalışmada; *insana yakışır yurt*, *demokratik barınma hakkı* ve *yurt sosyal hizmeti* kavramları temelinde hem akademik literatüre hem de politika yapıcılara katkıda bulunmak arzu edilmektedir.

1 Doç. Dr., Sosyal Güvenlik Uzmanı, Sosyal Güvenlik Kurumu, hatatanir@sgk.gov.tr; ORCID: 0000 0002 0938 4245.

1. Giriş

Genel olarak dünyada eski tarz yatakhanelerden, büyük yemekhanelerden oluşan kitle bazlı yurt hizmeti anlayışı terk edilme eğilimindedir. Bu anlayışın yerini öğrenciye müşteri odaklı yaklaşan ve konaklama hizmeti (*campus housing*) sunan uluslararası yatırımlar, özel yurtlar, rezidanslar ya da yenilikçi konut uygulamaları almaktadır (Bonard, 2025). Sıralanan seçenekler kuşkusuz öğrencinin ya da ailesinin ödeme gücü çerçevesinde şekillenmekte ve öğrenci odaklı konut projelerine de yön vermektedir. Bir yatırım alanı olarak kampüs içi/dışı yurt modelleri ve deneyim alanlarıyla üniversitenin misyonunu ve kültürünü destekleme, kampüs yaşamının canlılığına dahil olma ve kaliteli konaklama iddiası taşıyan projeler, dünya genelinde yabancı öğrenci hareketliliğine bağlı olarak her geçen gün çeşitlenmektedir. Üniversitelerin öğrencilere sağladığı barınma olanaklarının kalitesi bir tercih nedeni olarak ödeme gücüne sahip daha fazla uluslararası öğrenciyi çekmekte ya da okul terk oranlarının düşmesinde etkili olabilmektedir.

Diğer taraftan üniversite öğrencisinin yaşı, cinsiyeti, bütçesi, üniversitenin ve yurdun ulaşım olanakları gibi değişkenlere bağlı olarak arkadaşlarla ev tutma, oda kiralama ya da aile yanında konaklama gibi seçenekler de gündeme gelmektedir. Öğrencinin özelliklerinin yanı sıra refah koşullarının okulu bırakma niyeti üzerindeki etkilerine yoğunlaşan ve bu etkiyi karşılaştırmalı olarak inceleyen Eurostudent araştırmaları barınma seçenekleri arasında bir fikir vermektedir.² İlk olarak araştırmanın 2021 yılı verilerine bakılacak olursa; ailesi yanında kalmayan öğrencilerin tercih ettikleri konaklama seçenekleri – Covid-19 pandemisi etkisinin devam ettiği notuyla- yurttta (%36), arkadaşlarla birlikte (%32), başka insanların yanında (%38) ya da yalnız (%37) şeklinde sıralanmaktadır (Eurostudent VII, 2021). Özellikle başkalarıyla yaşayan öğrencilerin yüzde 28'i konaklama maliyetinden (hiç) memnun değilken, diğer konaklama türlerindeki öğrenciler için bu oran yalnız yaşayanlarda yüzde 25, yurttta yaşayanlarda yüzde 24, arkadaşlarıyla yaşayanlarda yüzde 21'dir (Eurostudent VII, 2021:225). Araştırmanın 2024 yılı verileri ise konaklamanın yurttta (%15), arkadaşlarla birlikte (%26), başka insanların yanında (%13) ya da yalnız (%12) gerçekleştiğini; ailesinin yanında yaşayan öğrencilerin (%34) maddi zorluk çekmeyenlerin başında geldiğini (%38) işaret etmektedir. Düşük eğitim geçmişine sahip ve maddi zorluk çeken öğrencilerin ise yüzde 28'inin aileleri ile birlikte yaşadığı belirtilmektedir (Eurostudent VIII, 2024:238).

2 Referans alınan kaynaklarda kullanılan terime bağlı olarak “konaklama” ve “barınma” kavramları kullanılmıştır.

Bu veriler öğrencilerin yanı sıra ailelerin mali durumlarına bağlı olarak sürecin şekillendiğini ve tek başına yaşamak yerine daha ekonomik koşullarda barınmanın öncelik arz ettiği şartların ağırlıkta olduğunu göstermektedir. Bu halde devlet yurdu zorunlu tercih halini alabilmektedir. Takip eden bölümde istatistiki verilerle de ortaya koyacağımız gibi devlet yurdunda kalma hakkı elde etmek güçleşmektedir. Özellikle yüksek kiralara söz konusu olduğu ülkelerde ve büyükşehirlerde üniversite yaşamına devam edemeyen öğrencilerin barınma ve eğitim hakları ihlal tehdidi altındadır. Bu tehdit esasen sadece öğrencileri değil, bütün bir toplumun sorunudur.

Toplumsal yaşamda insanların barınma gereksinimini karşılama olanaklarına nasıl erişim sağladığı ve erişimin edinime dönüşme şekli o ülkede hak ve özgürlüklerin varlığı ile yokluğuna tutulan bir ayna işlevi görmektedir. Yükseköğretim gibi insanın kendisini gerçekleştirmeye ve profesyonel hayatında bir yol çizmeye çalıştığı üniversite yıllarında bu aynadan yansıyanlar, sadece o kişiyi ve belirli bir zaman dilimini değil; bütün bir toplumu ve geleceğini de etkiler. Sosyal yaşamda kişilerin özerkliğini, bağımsızlığını, özgüvenini ve öz yeterliliğini destekleyen barınma olanakları yaratmak, insanları gereksinim duydukları kaynaklarla doğru zamanda ve mümkün en iyi standartlarda ilişkilendirmekle mümkündür. Bu ise yaşamın tüm evrelerinde insana yakışır konut hakkından başlayarak, insana yakışır eğitim ve iş haklarına doğru uzanan sosyopolitik bir strateji gerektirir. Yükseköğretimin sosyal boyutunun yüksek kaliteli eğitim, bilim ve araştırma açısından önemli bir itici güç olduğunun altını çizen Prag Bildirisi'nin (2001) yanı sıra Londra Bildirisi (2007) de yükseköğretime giren, katılan ve tamamlayan öğrencilerin toplumun çeşitliliğini yansıtmayı gerektirdiğini vurgulamaktadır (EHEA, 2025).

Bilhassa farklı bir şehirde ya da ülkede yükseköğretime devam edecek öğrenciler için yurt, barınma gereksiniminin karşılanmasında öne çıkan daha ekonomik bir seçenektir. Ortaöğretim açısından da yurtları sosyal politika perspektifiyle ele almayı gerekli kılan başlıklar bulunmakla birlikte çalışmanın sınırları kapsamlı bir değerlendirme için yeterli genişlikte değildir. Ancak belirtmek gerekir ki; ergenlik döneminde gençlerin gereksinimlerindeki farklılaşmanın yanı sıra bu okul evresindeki yurtların sahip olması gereken özelliklerin üniversite öğrencilerinden ayrılan ve başlı başına bir araştırma konusu oluşturan boyutları bulunmaktadır.

Türkiye'de üniversite öğrencilerinin kaldıkları yurtlar son dönemlerde kamuoyuna yansıyan sorunlar nedeni ile tartışılan adresler olarak karşımıza çıkmaktadır. İyi barınma koşullarından ziyade öğrencilerin karşılaştıkları risklerle ve yaşanan intihar vakaları ile anılan yurtlar ne yazık ki yaşama veda

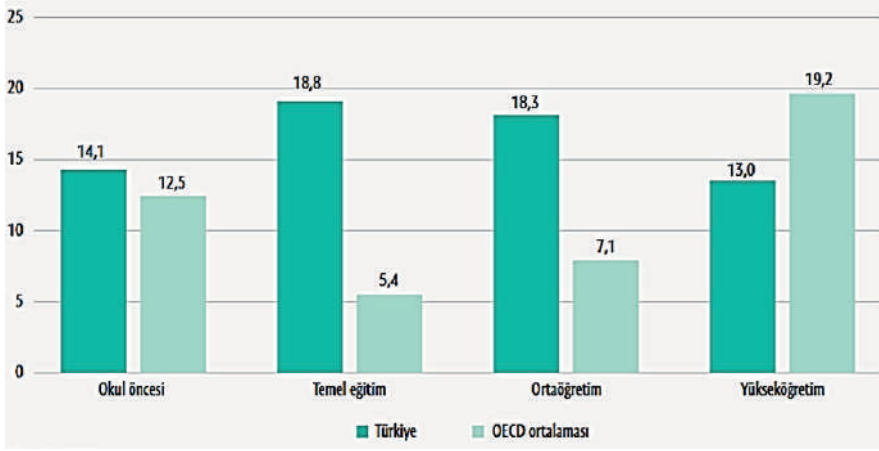
eden gençlerimizle anılmaktadır. Yurtlarda gençlerin yaşam başta olmak üzere tüm haklarının korunması ve gözetilmesinde fark yaratan uygulamalardan bahsedebilmek için meselenin yoksullukla kesişen boyutlarını bütüncül yaklaşımla değerlendirmek gerekmektedir.

2. Yurtta Kalmanın Ekonomi Politikası

Neoliberalizm penceresinden bakıldığında yurtlar, ‘öğrenci odaklı mülk yönetiminin’ konusudur ve en iyi konaklama deneyimini vaat eden ‘suit’ yaşam alanlarıdır (Bonard, 2024). Neoliberal yaklaşımın piyasa ve toplum arasında kurduğu hemen her ilişki pazar dengesi içinde ele alınır ve pazarın düzenleyici ilkesi olarak rekabet eşitsizlikler üzerine kuruludur (Lazzarato, 2009:111). Dolayısıyla öğrenci odaklı mülk yönetiminde alım gücü yüksek öğrenci/müşteri için konaklama daha çok konfora dayalı bir kiralama süreci olarak çalışır. Devlet hastanelerinde olduğu gibi devlet yurtlarında da sınırlı kapasite ile hizmet verilerek yeni kamu yatırımlarına gidilmemesinin nedenlerinden biri, sermayeye alan açarak rekabet ortamı yaratmaktır ki ‘en iyi konaklama’ vaaadinin satılabilmesi için kamudaki kalabalık odalara, şehir merkezine çok uzak binalara ve hizmet standartlarının asgari düzeyde tutulmasına ihtiyaç vardır. Arka planda ise üniversite öğrencileri de dahil olmak üzere genel olarak gençlerin mülkiyet odaklı bu sistemde konut özerkliği kazanması giderek zorlaşmaktadır (Ojamäe & Paadam, 2024:81-84).

Eşitsizlikleri kalıcılaştıran değişkenlerden biri hiç kuşkusuz eğitim hakkının ihlalidir ve bu ihlal özellikle yükseköğretim aşamasında barınma hakkının ihlalinden bağımsız değildir. Ailelerin yükseköğretimdeki çocuklarının barınması için hanehalkı harcamaları arasında ne kadar bütçe ayırdığına dair veri bulunmamakla birlikte Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı Bütçe Araştırması 2024 yılı sonuçlarına göre hane halklarının tüketim amaçlı yaptığı harcama kalemleri içinde en yüksek payı konut ve kira (%26), ikinci sırayı ulaştırma (%21,6) ve üçüncü sırayı gıda ve alkolsüz içecek (%18,1) harcamalarının aldığı görülmektedir. Bu harcamalarının gelir gruplarına göre dağılımında ise en düşük gelire sahip yüzde 20’lik grupta yer alan hanelerin konut ve kira harcamalarına yüzde 33,2, gıda ve alkolsüz içecekler harcamalarına yüzde 30,4 ve ulaştırma harcamalarına yüzde 10,1 pay ayırdığı görülmektedir (TÜİK, 2025).

Grafik 1. Hanehalkının Yaptığı Eğitim Harcamalarının Toplam Eğitim Harcamaları İçindeki Payı



Kaynak: OECD, 2024, <https://stat.link/8hoci3>

Türkiye’de hanehalkına düşen eğitim harcaması yükü oransal olarak OECD ortalamasının belirgin şekilde üzerinde olup, enflasyona bağlı olarak harcama kalemlerinin de artış eğiliminde olması sonucunu doğurmaktadır. Bu ise özellikle gelir düzeyi düşük haneler açısından eğitimde fırsat eşitliğini zayıflatarak, nitelikli eğitimi gelir düzeyinin yüksekliğine bağlı olarak erişilen bir olanağa dönüştürmektedir. TÜİK (2025) verileri en düşük yüzde 20’lik gelir grubundaki hanelerin tüketim harcamalarının payının yaklaşık yarı yarıya düştüğünü göstermekte olup, bu düşüşün kaç öğrencinin yükseköğretime devam edememesine ya da açık öğretime yönelmesine neden olduğu tam olarak bilinmemektedir. Mevcut veriler Yükseköğretim Kurumları Sınavı (2025) yerleştirme sonuçlarına göre toplam 1 milyon 412 bin 734 adaydan 778 bin 298’inin bir yükseköğretim kurumuna yerleşme hakkı kazandığı ancak 47 bin 477 kontenjanın boş kaldığını göstermektedir (ÖSYM, 2025). Bir önceki yıl boş kontenjan sayısı 134 bin 927 iken aynı yıllar itibarıyla kayıt yaptırdığı üniversiteyi bırakan öğrenci sayısının ise 728 bin 490 olduğuna işaret edilmektedir (YÖKAK, 2023). TÜİK verilerine göre ise ne eğitimde ne istihdamda olan 15-24 yaş aralığındaki nüfus 3 milyon 133 bin 855 kişidir (TÜİK, 2023).

Öğrencilerin bakış açısından bu tablonun yansımalarını “Gençlik ve Spor Bakanlığı Barınma Raporu” ile ortaya koyan Barınamıyoruz Hareketi (2023); asgari ücret ve dolar kuru karşısında eriyen burs ve kredilere dikkat çekerek her on gençten birine barınma desteği sağlandığını, devlet

yurtları dışında kalan 6 milyon öğrencinin ise yüksek kiralari ve özel yurt ücretlerini ödeme gücüne sahip olmadığını, eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan öğrencilerden yüzde 48,1'nin ekonomik nedenlerle bu kararı aldığını belirtmektedir. Öğrencilerin yaşadığı barınma krizinin 'imkânsızlık hali' değil, 'bir tercih' olduğunun ifade edildiği raporda anılan bakanlığa yöneltilen “*Gençliğin bütçesi nereye gidiyor?*” sorusu da cevaplandırılarak barınma krizinin arkasında yatan nedenler sıralanmıştır. Yüksek öğretime devam etmek isteyenlerin konaklama olanaklarını değil de barınma krizini konuşmak zorunluluğu yaratan bu nedenler yakından bakılmasında yarar bulunmaktadır.

3. Yurtların Genel Görünümü

Türkiye ile ilgili verileri aktarmadan önce Avrupa geneline ilişkin verileri aktarmak yerinde olabilir. Eurostudent (2024) tüm öğrencilerin yüzde 15'inin öğrenci yurtlarında yaşamayı tercih ettiğini, bu öğrenci grupları arasında ulusal kamu öğrenci desteğine bağımlı öğrencilerin (%30), 22 yaşın altındaki genç öğrencilerin (%20) ve aile/eş katkılarıyla geçinen öğrencilerin (%18) ağırlıkta olduğuna dair veriler sunmaktadır. Kendilerini “çalışan” olarak gören öğrencilere yurtlarda nadiren rastlandığı (%4), ülkelerin yüzde 37'sinde ise lisans öğrencilerinin yurtları eskisinden daha sık kullandığı ifade edilmektedir (2024:239).

Türkiye'de ise Kasım 2025 itibariyle yükseköğretim öğrenci sayısı 6 milyon 715 bin 761 olup, bu öğrencilerden 996 bini Kredi ve Yurtlar Kurumu yurtlarında, 254 bini özel yurtlarda, 76 bini vakıf-dernek yurtlarında olmak üzere toplam 1 milyon 324 bini yurtlarda kalmaktadır. Kısaca üniversite öğrencilerinin yüzde 19,7'sinin yurtlarda kaldığı, sadece devlet yurdunda kalanlar esas alındığında ise bu oranın yüzde 14,8'e düştüğü görülmektedir (MEB, 2025:233).

Türkiye'de yurtların tüzel kişiliği devlet ve özel sektör ayrımında şekillenmektedir. Yurt gereksinimini belirleyen temel değişkeni ise açılan üniversiteler oluşturmaktadır. Aralık 2025 itibariyle 208 yükseköğretim kurumu ile üniversite sayısı açısından dünya ülkeleri arasında 25. sırada yer alan Türkiye'de niceliksel artışın niteliği beraberinde getirmediği ve bilimsel kriterler temelinde hedeflenen düzeyin gerisinde kaldığı görülmektedir.³ Nicel artış ise; 1933'de 1 ile başlayıp 1975'de 18, 1992'de 53; 2006'de 93, 2011'de 165, 2024'de 208 gibi son yıllarda hızlı bir seyir izlemiştir (YÖK, 2024).

3 Quacquarelli Symonds (QS) World University Rankings ile Times Higher Education (THE) verileri esas alınmıştır.

Bu seyir üniversite öğrenci sayısındaki artışı beraberinde getirmiş ve farklı şehirde okuyan öğrencilerin yurt gereksinimi üzerinde çarpan etkisi yaratmıştır. On yıllık zaman dilimindeki değişimi görmek için 2013-2023 aralığını değerlendirdiğimizde; 2013 yılında 2 milyon 890 bin 643 olan üniversite öğrencisine karşılık devlet yurdu sayısının 370, yatak kapasitesinin 306 bin 129 olduğu; 2023 yılında ise 6 milyon 950 bin 142 olan üniversite öğrencisi sayısına karşılık 785 devlet yurdunun ve 876 bin 942 yatak kapasitesinin bulunduğu görülmektedir (MEB, 2023). Üniversite öğrencisi sayısının yüzde 140; yurt kapasitesinin yüzde 186 düzeyinde arttığı bu tablonun büyükşehirlerde daha zorlayıcı bir zemin yarattığı ifade edilebilir. İstanbul’da yatak başına 59 ve Ankara’da yatak başına 13 öğrencinin düştüğü bu zeminde öğrencilerin yaşadığı barınma krizi de derinleşmektedir (Barınamıyoruz Hareketi, 2023).

Barınma krizini yalnızca yükseköğretim sürecinde karşılaşılan dönemsel bir sorun olarak değil; eğitim hakkının ihlali yoluyla yoksulluğun ve işsizliğin döngüsellliğini mümkün kılan bir açmaz olarak okumakta fayda bulunmaktadır. Nitelikli eğitime açılan alanın daralması ve gelir dağılımındaki adaletsizliğe bağlı olarak bu daralmanın zamanla toplumu da profesyonel meslek mensuplarından mahrum bırakması, çok katmanlı bir hak ihhalidir. Eşitsizlikleri derinleştirecek bu döngüsellik iyi bir eğitimle nitelikli işgücü olarak istihdam hakkını kullanamayan gençlerin sayısının artmasıyla işsizliğin, kayıt dışı istihdamın, sosyal güvencesizliğin ve sosyal yardım uygulamalarına duyulan ihtiyacın da nesilden nesile aktarılmasını beraberinde getiren neden-sonuç ilişkileri barındırmaktadır. Daha derin bir okuma prekaryanın inşasında *yurtsuzluğun* ve *konut güvencesizliğinin* gençlik yıllarından başlayarak nasıl *olağan* haline dönüştürüldüğünü anlatır niteliktedir (Bauman, 2019).

3.1. Devlet Yurtları

Öncelikle yurtlarda barınmanın anayasal bir hak olduğunu ve bu hakkın kullanımının devlete sorumluluk yüklediğini belirtmek gerekir.⁴ Bu yükümlülük Gençlik ve Spor Bakanlığı’na bağlı Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü tarafından yurt yapmak, yaptırmak, işletmek, işlettiirmek, desteklemek ve yurt hizmetlerine ilişkin diğer iş ve işlemlerin ifasıyla yerine getirilmektedir.⁵ Gerçek ve tüzel kişiler tarafından yükseköğrenim öğrencileri

4 Anayasanın 42. maddesi uyarınca devlet “...maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları” yapmakla ve 58. maddesi uyarınca “...istiklal ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müspet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetiştirme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri” almakla yükümlüdür.

5 Ayrıntılı bilgi için: 10/07/2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 1 No’lu CBK.

için yemekli/yemeksiz öğrenci yurt vb. kurumların açılması, işletilmesi ve denetlenmesine ilişkin usul esasları belirlemek, özel barınma hizmeti veren kurumları sınıflandırmak, vergi muafiyeti tanınan vakıflarla kamu yararına çalışan derneklere ait yurtlarda kalan yükseköğrenim öğrencilerine yapılacak beslenme ve barınma yardımına ilişkin usul ve esasları belirlemek söz konusu iş ve işlemler arasındadır.⁶ Yurt ihtiyacını belirlemek, yurtların her tür ihtiyacını karşılamak, sevk ve idaresini yapmak, öğrencilerin beslenme, barınma ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ile bu yardımların ifasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek de diğer sorumluluklar olarak sıralanabilir.⁷ Görüldüğü üzere yurt gereksinimini karşılamaya yönelik ayrıntılı düzenlemelere gidilmiş bulunmaktadır.⁸

Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından 2024 yılında 862 yurttan 994 bin 137 yatak kapasitesi ile hizmet verildiği, Mart 2024'den itibaren aylık 4.650 TL beslenme yardımı yapıldığı⁹, 629 bin 185 öğrenciye burs ve 850 bin 324 öğrenciye öğrenim kredisi olmak üzere toplam 1 milyon 479 bin 509 öğrenciye ödeme yapıldığı bildirilmektedir (GSB, 2024:144-153). Bir karşılaştırma yapmak için Kasım 2025 itibarıyla yüksek öğretim sistemine kayıtlı 6,7 milyon öğrenci olduğu, bunlardan 1 milyon 961 bin 195'i ikinci üniversite okuyan öğrenciler iken 631 bin 542'sinin lisans, 1 milyon 329 bin 653'ünün ise önlisans programına kayıtlı olduğunu ilave etmekte yarar görülmektedir. Üniversite öğrencileri arasında barınma gereksinimi olanların sayısına dair bir veri bulunmamak ile birlikte ilk üniversitesini okuyan 4 milyon 754 bin 566 kişiden yalnızca dörtte birinin devlet yurdunda barınma olanağına sahip olduğu söylenebilir (YÖK, 2025).

6 Ayrıntılı bilgi için: 5661 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurtları ve Aşevleri Hakkındaki Kanuna Ek Kanun. 351 sayılı Yükseköğrenim Kredi ve Yurt Hizmetleri Kanunu Md. 23 “Beslenme ve Barınma Yardımı”.

7 9/4/2021 tarihli ve 31449 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan GSB Yurt Hizmetleri Yönetmeliği.

8 Özel barınma hizmetlerinin denetimine dair de düzenlemelere gidilmiş olup, bu konudaki mevzuata “özel yurtlar” başlığı altında yer verilecektir. Ancak şu kadarını belirtelim ki; Anayasa'nın mezkûr 42. maddesi ile 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 56. maddesinde yer alan “Eğitim-öğretim hizmetinin, bu Kanun hükümlerine göre Devlet adına yürütülmesinden, gözetim ve denetiminden Millî Eğitim Bakanlığı sorumludur” hükmü uyarınca özel barınma hizmeti veren kurumların iş yeri açma ve çalışma ruhsatı ortaokul ve ortaöğrenim düzeyinde Millî Eğitim Bakanlığı, yükseköğrenim düzeyinde Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından verilmekte ve Bakanlıklar bu yetkilerini valiliklere de devredebilmektedir. Ayrıntılı bilgi için: Özel Barınma Hizmeti Veren Kurumlar ve Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, (Md.13).

9 Bu tutar; günlük kahvaltı yardımı 55 TL, akşam yemeği yardımı 110 TL olmak üzere toplam 165 TL'dir.

3.2. Özel Yurtlar

Gençlerin barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla devlet yurtlarının yanı sıra yurt, pansiyon ve apart şeklinde öğrencilere barınma hizmeti veren özel yurtlar da bulunmaktadır. Bu yurtların açılması, işletilmesi ve denetlenmesine dair iş ve işlemler, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından “Yükseköğrenim Özel Barınma Hizmetleri Yönetmeliği”¹⁰ ile “Yükseköğrenim Özel Barınma Hizmetleri Yönergesi”¹¹ doğrultusunda yürütülmektedir.¹²

Bu kapsamda hizmet veren kuruluşların 1.476 yurt, 106 pansiyon ve 50 aparttan oluştuğu; toplam kapasitelerinin ise 118.738 erkek ve 135.381 kız olmak üzere toplam 254.119 öğrenci olduğu bildirilmektedir (GSB, 2024:150). Diğer taraftan vergi muafiyeti tanınan vakıflar ile kamu yararına çalışan derneklere ait yükseköğrenim yurtlarında barınan öğrencilere beslenme ve barınma yardımı da yapılmaktadır. 2024-2025 eğitim döneminde toplam 18 vakıfa/derneğe ait 438 yurdun toplam kapasitesinin 76.867 olduğu ve bu yurtlarda barınan 52.166 öğrenciden 47.587'sine günlük 155 TL beslenme, 1.050 TL barınma yardımından oluşmak üzere toplamda 5.700 TL yardım yapıldığı bildirilmektedir (GSB, 2024: 150).

Ayrıca Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirler başta olmak üzere belediyelerin ve bazı sendikaların öğrenci yurdu ya da öğrenci evi adıyla yükseköğrenim öğrencilerine hizmet verdiği görülmekte olup, kamu misafirhanelerinde ise kurum mensuplarının çocuklarının öğrencilik durumlarından bağımsız ya da geçici olarak konaklama imkanına kavuşabildiği anlaşılmaktadır. İşletmecileri özel hukuk tüzel kişiliği de arz edebilen bu kuruluşların son yıllarda barınma problemlerine çözüm için sayısının artış gösterdiği ifade edilebilir. Artan kira ücretleri, özel yurt ve apart fiyatları karşısında daha ekonomik bir seçenek olarak beliren bu alternatifin öğrenimlerini süresinde tamamlayamadıkları için devlet yurdundan ayrılmak zorunda kalan öğrenciler yönünden sınırlı kapasite ile de olsa bir barınma olanağı sağladığı söylenebilir. Oda kapasiteleri ve konaklayan öğrenci sayısına ilişkin sağlıklı bir veri setine ulaşılammış olmakla birlikte devlet yurtları, özel yurtlar ve dernek/vakıf yurtlarında 2025 yılı itibariyle kaldığı bildirilen toplam 1 milyon 324 bin öğrencinin çok altında bir rakamı temsil ettikleri tahmin edilmektedir.

10 09/09/2022 tarihli ve 31948 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

11 24/04/2023 tarihli ve 8 sayılı Bakanlık Makamı Olur'u ile yayımlanmıştır.

12 Özel yurtlara ilişkin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen iş ve işlemler, 5 Temmuz 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7180 sayılı Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Gençlik ve Spor Bakanlığı Kredi ve Yurtlar Kurumuna devredilmiştir.

4. Yurtlara İlişkin Bazı Araştırmalar

İlk olarak Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunun 2022-2023 Stratejik Planında yer alan araştırma kapsamında yer verilen bulgulara bakılacak olursa; öğrencilerin yurtların fiziksel şartlarına dair “odalarda öğrenci sayısının fazlalığı, yetersiz çalışma salonları, ranzalı yataklar, sınırlı sosyal ve sportif tesis, şehir merkezine uzaklık, beslenme olanaklarının kısıtlılığı, küçük dolaplar ve yavaş internet hızı” konularında; yurt personeline ilişkin ise; “iletişim, çözüm bekleyen sorunlara ilgisizlik, yeni kayıt yaptıran öğrencileri yurt yaşam kuralları hakkında bilgilendirmeme” gibi başlıklarda şikayetlerini sıraladıkları görülmektedir (GSB, 2023:36-37).

Yurtlarda yaşanan sorunlar çeşitli bilimsel araştırmalara da konu olmaktadır. Aşağıda taranan literatürle sınırlı olmamak üzere yurtların farklı disiplinlerin saha araştırmasına konu olduğu ve elde edilen bulguların ağırlıklı olarak yurtların öğrenci refahı açısından yeterliliği özelinde değerlendirildiği ifade edilebilir.

Tablo 1. Literatür Taraması

Yazar(lar)	Türü	Bulgular
Gülbahar (2025)	Doktora tezi	Araştırma ‘kullanılabilirlik’ kavramından hareketle öğrenci yurtlarında kullanıcı-mekân etkileşimini incelemektedir. Mekanlarda oluşturulan kontrol mekanizmaları aracılığı mekanın kullanımının, nesnel ve öznel özellikleri dışında, dış faktörlerin etkisinde olduğu; katman-aktivite ilişkisi doğrultusunda kullanımın düzenlendiği; bu kapsamda YoutubeTR üzerinde paylaşılan 110 videonun nitel içerik analizine tabi tutulduğu; kullanılabilirlik faktörleri olarak belirlenen öznel, nesnel ve dış faktörlere ait kategoriler ile yurt türü, mekan katmanları ile kullanıcı aktivitelerinin birbirleriyle ilişkilerindeki farklılıklar bulgulanmış ve nedenleri tartışılmıştır.
Maden (2025)	Doktora Tezi	Araştırmada Edirne Gazi Evrenos Erkek Öğrenci Yurdu’nda kalan üniversite öğrencilerinin manevi gereksinimlerini belirlemek, belirlenen gereksinimlere yönelik manevi güçlenme içerikleri hazırlamak, bu içeriklerin ‘Tanrı’ algısı ile ‘Öznel’ iyi oluş düzeyleri üzerindeki etkililiğini değerlendirmek amaçlanmıştır. Öğrencilerin on üç manevi gereksinim içinde olduğu bulgulanmıştır: niyet, azim, tevekkül, sabır, dua, özgürlük, özgüven, şükür, tövbe, denge, mutluluk, sevgi ve takva.
Savaş (2023)	Doktora Tezi	Araştırma ile Aydın İli Efeler İlçesinde bulunan üç öğrenci yurdu işletmesinde çalışan 60 mutfak personeline verilen gıda hijyeni eğitiminin, personelin gıda hijyeni bilgi, tutum ve davranış düzeyi üzerine etkisi incelenmiştir. Bir aylık randomize kontrollü yarı deneysel yöntemle yapılan araştırma sonunda alanında uzman bir diyetisyen tarafından verilen gıda hijyeni eğitiminin, mutfak personelinin gıda hijyeni bilgi, tutum ve hijyen (davranış) düzeyini önemli oranda artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Karasoy (2007)	Doktora Tezi	Araştırmada yurt çalışanları tarafından sunulan hizmetlerin öğrenciler tarafından algılanan kalitesi ile bu algının yurttaki örgüt kültüründen ne derece etkilendiği incelenmektedir. Ankara ve Konya’da devlet ve özel yurtlarından rassal olarak seçilen 400 personel ve 40 öğrenci ile yapılan anket çalışması sonucunda algılanan hizmet kalitesi arasındaki farkın kurumların örgütsel kültürlerini oluşturan davranış tarzları ve örgütsel kurallardan kaynaklandığı bulgulanmıştır.
Demirbilek (2005)	Doktora Tezi	Araştırma kapsamında devlet yurtlarında kalan üniversite öğrencilerinin arkadaşlık ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri ile bağlantılı sorunları, bu sorunların bazı bağımsız değişkenlerle ilişkisi ve çözümünde yurtlarda görev yapan sosyal hizmet uzmanlarına yardımcı model geliştirme olanağı incelenmiştir. Ankara’da altı farklı yurttaki kalan 484 öğrenciyle yapılan araştırma sonucunda öğrencilerin %48,1’inin arkadaşlık ilişkisi düzeyi orta (%48.1), %27,7’sinin düşük ve % 24.2’nin yüksek olduğu; bu oranlarla arkadaşlık sorunları arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu; arkadaşlık ilişkileri düzeyi yükseldikçe arkadaşlık sorunlarının azaldığı; kız öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinin erkek öğrencilerden daha olumlu olduğu, odada kalan öğrenci sayısı arttıkça ve yurdun standardı düştükçe arkadaşlık sorunlarının artış gösterdiği bulgulanmıştır.
Tunç, (1992)	Doktora Tezi	Araştırma Türkiye’de yükseköğretim gençliğinin barınma, beslenme, sağlık, sosyal, kültürel sorunlarının çözümülenebilmesi için aynı amaçla kurulmuş olan üniversite yurtlarıyla vakıf, dernek ve özel yükseköğretim yurtlarının yapısal sorunları ile yurtların yapısındaki farklılıkların hangi yurt sorunlarının çözümünde etkili olduklarını ele almaktadır. Araştırmada 44 yurt yöneticisi ve 436 yurt öğrencisiyle gerçekleştirilen anket çalışması sonucunda vakıf, dernek ve özel yurtlarda üniversite yurtlarına göre; karardan etkilenenlerin karara katılımlarının, yöneticilerin yetki ve sorumluluklarını gerçekleştirme düzeylerinin, iletişimin, öğrenciler arasındaki etkileşimin, geleneksel toplum özelliklerinin ve kadrolara atananların görevlere uygunluğunun daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Üniversite yurtlarında ise diğerlerine göre hiyerarşik yapının daha dik, psikolog ve uzmanlardan yararlanma isteğinin daha yüksek, barınma ve yemek fiyatlarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Hizmet içi eğitimin, yetişmiş personelin, karar alma sürecine katılımın ve fiziksel kapasite ölçüsünde öğrenci alımının iyi yönetim açısından olumlu etkilerine de değinilen araştırmada, personelin gençlik psikolojisini bilmesi, yurttaki uzmanlardan yararlanılması ve etkili bir iletişimin sağlanmasının öğrencilerin yurda uyumunu kolaylaştıran, yeteneklerini geliştiren, disiplin olaylarını azaltan unsurlar olarak sıralandığı belirtilmektedir.

Ağaç, Çivitçi & Dengin (2015)	Makale	Araştırma kapsamında dokuz özel ve dokuz devlet kız yurdunda kalan 1271 öğrenci ile yapılan anket çalışması sonucunda; devlet yurdundaki öğrencilerin giysilerinin bakım ve muhafazasında çeşitli güçlükler yaşadığı ve çamaşırlarını çoğunlukla elde yıkadıkları için leke tutmayan ve kolay kuruyan giysileri tercih ettikleri; özel yurttaki öğrencilerin bu konuda çaba sarf etmedikleri saptanmıştır.
Arlı (2013)	Makale	Araştırma ile barınılan yerin öğrencinin kişisel-sosyal gelişim ve akademik başarı düzeyi üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla Karamürsel Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim görmekle birlikte yurttan/evde kalan öğrenciler ile odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular yurttan/evde kalmanın bilgi paylaşımı, olgunlaşma, insanları tanıma, karar verme, güvenmeyi ve paylaşmayı öğrenme gibi beceriler kazanmada olumlu etkide bulunduğunu ve grup halinde çalışmanın akademik başarıyı arttırdığını ortaya koymuştur.
Yemişçioglu & Şimşek (2023)	Makale	Araştırmada davranışsal ve yapısal tehlike grupları belirlenerek ve olası riskler saptanarak bir yurt özelinde yangın risk düzeyleri hesaplanmıştır. Risklerin %33'ü yüksek, %48'i orta ve %19'u düşük düzeyli risk grubunda gruplandırılmıştır. En yüksek düzeye sahip risklerin yangın kapılarının kilitli olması ile işlevselliği açısından sorun oluşturan durumları işaret ettiği bulgulanmıştır. Ayrıca olası risklerin oluşmasında davranışsal tehlike gruplarının baskın olduğu ortaya konmuştur.
Yüksel, Şenol & Buran (2021)	Makale	Araştırmanın amacı üniversite yurtlarında kalan kadın öğrencilerin problemlerini tarayarak ilişkisel bir analiz çalışması yapmak ve depresyon, anksiyete, stres ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin, öğrencilerin yaşadığı çeşitli problem alanları tarafından ne oranda yordandığını belirlemektir. 122 kadın öğrencinin katılımı ile aşamalı regresyon analiziyle gerçekleşen araştırma sonucunda öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde önem sırasına göre insan ilişkilerine dair problemler, kişisel algı ve duygu durumu ile gelecek iş yaşamı problemleri anlamlı yordayıcılar olarak bulgulanmıştır.
Toprakçı & Özerten (2020)	Makale	Araştırmada "Özel Öğrenci Yurtları Denetim Rehberi" yasal belgelerle alan yazın temelinde incelenmiştir. İçerik analizi sonucunda anılan rehberin yasal belgelerle yarı yarıya tutarlı olduğu ve yeterince güncel olmadığı ve boşluklar barındırdığı; alan yazın ile ise tutarsız olduğu tespit edilmiştir. Bu tutarsızlık 'içerik eksikliği', 'atıfsızlık', 'kavram tutarsızlığı' ve 'aykırılık' kategorileri altında sınıflandırılmıştır.
Müftüoğlu & Müftüoğlu (2019)	Makale	Araştırma kapsamında Uşak ilindeki özel ve devlet yükseköğrenim kız öğrenci yurtlarında öğrencilere verilen hizmetlerin kalitesini ve öğrencilerin hizmet algısını ölçmek amacıyla yurtlarda kalan 450 öğrenciyle anket çalışması gerçekleştirilmiş olup, yurt hizmetlerinden duyulan memnuniyetin öğrencilerin beklentilerinin altında kaldığı saptanmıştır.

Kökalan & Korkmaz (2019)	Makale	Araştırma ile devlet ve özel/vakıf öğrenci yurtlarının hizmet kalitesi Türk ve yabancı öğrenciler ayrımında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Her iki yurt türünün de öğrencilerin bekledikleri hizmet kalitesini karşılayamadığı; özellikle devlet yurtlarının bu konuda daha başarısız olduğu saptanmıştır.
İbili & Uyanık (2018)	Makale	Araştırmada, öğrencilerin yurt memnuniyet düzeyleriyle kişisel gelişimleri arasındaki ilişkide farklı değişkenlerin etkisi incelenmiştir. Aksaray Üniversitesinden 307 öğrencinin katıldığı anket çalışması sonucunda öğrencilerin yurt memnuniyet düzeyleri ile kişisel gelişim yönelimleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu, cinsiyet faktörünün öğrencilerin yurt memnuniyet düzeylerinde ve kişisel gelişim yönelimlerinde etkisinin olmadığı ancak yaş ve yurttaki barınma süresi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.
Yıldırım (2016)	Makale	Araştırmada farklı barınma standartlarına sahip yurtlarda kalan öğrencilerin akademik başarılarını karşılaştırmak amaçlanmıştır. Öğrencilerin yılsonu başarı not ortalamaları esas alınarak 2013-2014 eğitim-öğretim yılında KYK Artvin Yurt Müdürlüğünde kalan 168 öğrenci ile yapılan anket çalışması sonucunda genel olarak standardı yüksek yurtlarda kalan öğrencilerin başarılarının daha yüksek olduğu ve çalışma kapsamındaki fakültelerde (Eğitim, Orman ve Fen Edebiyat Fakülteleri) aynı eğilimin bulunduğu bulunmuştur.
Güllü & Kuşderci (2011)	Makale	Araştırma öğrencilerin yurt ortamlarına dair algıları ile aldıkları hizmetlerden memnuniyet düzeyleri arasındaki ilişkiyi konu edinmektedir. KYK Sivas Yurt Müdürlüğü'nde kalan 500 öğrenciyle 26 değişken esas alınarak uygulanan anket çalışması sonucunda genel olarak yurdun yönetsel özelliklerini içeren değişkenlerin olumlu, fiziki şartlarına ilişkin değişkenlerin ise olumsuz olarak değerlendirildiği ortaya konulmuştur.
Tekin (2007)	Makale	Araştırma ile Karaman Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunda kalan üniversite öğrencilerinin rekreasyon alışkanlıkları ve yurtların bu konuda öğrencilere sağladığı imkanların yeterliliğini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla geliştirilen anket, tesadüfi örneklem yoluyla 246'sı erkek 254'ü kız toplam 500 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin rekreatif etkinlikler için boş zamana sahip oldukları, rekreasyon etkinliklere katılımın akademik başarıyı arttırdığı, yurtlarda eğlenceler düzenlenmesi gerektiği, kredi ve yurtlarda istenilen etkinlikleri ve katılımı sağlamak için tesislerin yeterli seviyede olması gerektiği ancak kız öğrencilerde erkek öğrencilerin tersine yurtlarda kalmaya başladıktan sonra genellikle rekreasyon etkinliklere katılımın azaldığı, öğrencilere yeterli rekreatif ortamların sunulmadığı, personelin boş zamanlar ve rekreasyon konusunda bilinçsiz- ilgisiz kaldığı ve tesislerin yetersiz olduğu bulunmuştur.

Kısaca özetleyecek olursak araştırmalar bize; öğrenci yurtlarındaki mekan kullanılabilirliğinin geliştirilmesi gerektiğini, öğrencilerin manevi gereksinimleri olduğunu, kalabalık odaların arkadaşlık ilişkileri üzerinde olumsuz etkileri yarattığını; öğrencilerin yurt hizmet kalitesine ilişkin algılarının örgütsel kültürü oluşturan davranış tarzları ve kurallardan etkilendiğini, yurt personelinin iyi bir eğitim aldığı takdirde bunu örgütsel davranışlarına yansıtılabildiğini, işletme olarak ele alındığında bu yurtların iyi hizmet vermesinde liyakate dayalı yönetimin ve etkili iletişimin fark yaratabildiğini, yurt yaşamından duyulan memnuniyet üzerinde fiziksel koşullar kadar yönetim anlayışının da belirleyici olduğunu, memnuniyetin artmasının öğrencilerin okul başarıları, kişisel gelişimleri ve sorun çözme kapasiteleri üzerinde de olumlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. O halde ve mevcut koşullar içerisinde yurtları yoksulluğun mekânsal izdişümü olmaktan uzaklaştıracak hangi politikaların nasıl geliştirilmesi gerektiği sorusunun cevaplandırılmasına ihtiyaç vardır. Daha yalın bir ifadeyle: Nasıl bir yurt yaşamı?

5. Nasıl Bir Yurt Yaşamı?

Üniversite öğrencisinin barınma hakkını nasıl kullandığı, kullanıp kullanamadığı gençlik refahı açısından kritik önem taşır. Nasıl bir yurt yaşamı sorusunu cevaplarken öğrencilerin sosyoekonomik koşullarından bağımsız olarak barınma hakkını koruması, kullanması, temel gereksinimlerini karşılaması, finansal kısıtlar nedeniyle özerkliğinden ve kişilik haklarından ödün vermek durumunda kalmaması asgari gereklilikler kabul edilmelidir. Ayrıca her gencin deneyimler yoluyla entelektüel gelişimini sürdürmesi, iyi olma halini doğrudan destekleyen bir yurt eko-sistemi içinde yer alması, istediğinde yalnız kalabilmesi, akademik çalışmalarının ve ortak bir topluluk olma duygusunun teşvik edildiği bir yurt ortamında sosyalleşebilmesi de öğrencilik yaşamının parçaları olarak görülmelidir. Gençlerin sağlıklı etkileşimler kurabildiği demokratik atmosfere sahip bir yurt yaşamı sürdürebilmesi, yükseköğretimle amaçlanan kamu yararının birey, grup ve toplum düzeyinde gerçekleşmesini de mümkün kılan bileşendir. Yurt ücretini ya da ev kirasını ödeme gücündeki kısıtın barınmayı araçsallaştıran yapılar tarafından ‘cemaat’ yaratma misyonuyla kullanılmasının önüne geçilmesi, demokratik toplum yapısının da temelidir. Yurtları bir tür tebaalaştırma merkezine dönüştüren ve bu amaçla finanse eden kişi ve kuruluşlarla mücadele, nasıl bir yurt yaşamı sorusunun ilk cevabını oluşturmaktadır.

Esas olan hangi etnik kökene, dini inanca, mezhebe, siyasi ya da felsefi görüşe mensup olursa olsun her genci yetişkinliğe ve profesyonel yaşama hazırlandığı yurt yıllarında kalıcı kazanımlar elde edebileceği kaynaklarla

bir araya getirmektir ki bu, genç bireylerin kişisel farkındalığa, bilgi ve uygulama becerileri içeren yeterliliklere sahip olmasının da etkili bir yoludur. Yurtlardaki öğrencileri ortak ilgi alanları doğrultusunda ‘yaşayan öğrenen topluluk’ (*living learning community*), ‘tematik topluluk’ (*thematic community*), ‘ortak ilgi topluluğu’ (*shared interest community*) gibi adlarla bir araya getiren programlar, yurt yaşamında kalıcı kazanımlar sağlamak için başvurulan yöntemlerden bazılarıdır (Blimming, 2015). Yurtlardaki akran ortamının yapılandırılmasında sıralanan programlar aracılığıyla sadece öğrencileri değil; yurt personelinin de yeterliliklerini geliştirmeye yönelten modellerin geliştirilebileceği ifade edilmektedir (Blimming, 2015). Bu nedenle nasıl bir yurt yaşamı sorusunu cevaplarken dikkate alınması gereken bir diğer konu; yurtları ortak ilgi alanları odağında öğrencilerin bir araya geldiği ve çeşitli alanlarda ortak projeler geliştirebildikleri yenilikçi (inovatif) merkezler haline getirebilmektir. Bu yaklaşım, profesyonel yaşamlarında iş bağlantılarını geliştirmeleri ve işbirliğini deneyimlemeleri için gençlere güçlü bir zemin sunarak yurtları daha işlevsel kılabilir.

Nasıl bir yurt yaşamı sorusunu gençlik refahını esas alan, iyi olma halini destekleyen ve kendilerini gerçekleştirmelerine alan açan birçok başlıkta yanıtlamak mümkün. Bu yanıtların bir anlam ifade etmesi için hiç kuşkusuz halihazırda yurtları çevreleyen gerçekliğin ne olduğu ve gencin üstün yararı için değişimin nereden başlaması hususlarına bakılması gerekmektedir. Türkiye’de yurt sosyal hizmeti açısından öne çıkan sorunlar özelinde değişimin başlaması gereken yerler arasında iki konunun öncelik arz ettiği görülmektedir: insana yakışır yurtlar ve demokratik barınma hakkı.

5.1. İnsana Yakışır Yurtlarda Yaşamak

Yurtların fiziksel özelliklerinin, yemek hizmetlerinin, erişim kapasitesinin, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerinin gençlerin çeşitlenen gereksinimlerini karşılayacak kapsayıcılığa ve yeterliliğe sahip olması insana yakışır yurtların başlangıç noktası kabul edilebilir. Yurtların etkili şekilde denetlenerek sağlık, güvenlik, temizlik yönünden her türlü riskten arındırılması ve önleyici tedbirlerin alınması da bu noktanın dışında değildir. Ancak kavramla amaçlanan temel yaklaşım yurt çatısı altındaki herkesin insan onur ve haysiyetine saygılı, özerkliğinin, mahremiyetinin ve kişisel haklarının korunduğu, sosyal diyalog ortamının hâkim olduğu, anlayış, hoşgörü ve saygının içselleştirildiği bir yurt yaşamıdır.

Özetle barınma insan için ve insana yakışır koşullarda gerçekleşmelidir. Barınma hakkı servet, ırk, dil, din, mezhep, cinsiyet vb. nedenlerle hiç kimsenin başkalarına ayrımcı muamelede bulunmadığı, eşitlik ilkesinin esas

alındığı hür ve demokratik bir ortamda; farklı kimliklere sahip öğrencilerin birlikte yaşayabildiği koşullarda insana yakışır bir hal alabilir. Kuşkusuz bu koşullar yükseköğretimin ve yurt yaşamının kamusal bir hak anlayışı temelinde genişleyen bir bütünlük arz eder. Bu bütünlüğün kurulmasında bir milyondan fazla öğrencinin kaldığı yurtları insana yakışır kılma düzeyi, toplumsal gelişimin bir ölçütü kabul edilebilir. Farklılıklara saygılı, eleştirel düşünen, sorgulayan, hoşgörülü ve adalet duygusuna sahip bireylerin topluma kazandırılması noktasında yurtlar bu bağlamda teorik bilgiyi deneyimle tamamlayan yaşam atölyeleri olarak da görülebilir. İnsana yakışır yurt anlayışının inşasında gencin üstün yararının gözetilmesi ve bu amaçla eğitimde eşitsizliğe maruz kalan gruplardan başlayarak yurtları barınma hakkını erişilebilir kılan adreslere dönüştürmek hedeflenmelidir.

5.2. Barınma Hakkını Demokratik Koşullarda Kullanmak

Öğrencilerin kendilerini güvende hissettikleri, desteklendikleri ve kabul gördükleri bir ortamda barınma haklarını kullanabilmesi hayati önem taşımaktadır. Son dönemde yurtlarda yaşanan intihar vakaları, düşünce ve ifade özgürlüğünü kullanan öğrencilerin hukuksuz şekilde devlet yurtlarından atılması, tarikat ve cemaat yurtlarının daha ekonomik/erişilebilir bir seçenek kılınması gibi tartışmaların kamuoyu gündemine taşınması, öğrencilerin barınma haklarını demokratik koşullarda kullanma olanaklarının sınırlarına işaret eden gelişmeler olarak dikkat çekmektedir.

Barınma hakkının bireysel, sosyal, ekonomik ve akademik gelişimi destekleyecek şekilde kullanımında öğrenci yurtları eğitim hakkına etkin erişimin temel bir bileşenidir. İnsan yaşamı açısından kritik bir dönemeç oluşturan üniversite yıllarında gençlerin refahını, akademik başarısını ve sosyal işlevselliği destekleyecek mekanizmaları yetersiz ya da işlevsiz yurtlar, eğitim hakkını da baskılayan sonuçlar doğurmaktadır. Eğitim hakkının özünü karşılayan bir yurt insana yakışır olmalı, profesyonel bir yaklaşımla örgütlenmeli ve demokratik ekosistemi önceleyen süreçler içermelidir. Bu bağlamda öğrenciler ve yurt personeli başta olmak üzere tüm paydaşlarla kurulan ilişkilerde ve örgütsel işleyişte gençlerin kişisel gelişimini, fiziksel ve duygusal güvenliğiyle sosyal yaşama katılımını destekleyen uygulamalarla fark yaratılabilir. Birey olarak yurt yaşamında sağlıklı, güven verici, özenli ilişkiler kurabilmek ve bu ilişkilerin teşvik edildiği bir yurt kültürünü paylaşmak öğrenci, ailesi ve sosyal çevresinden başlayarak toplumsal yaşama da yansıyan etkiler barındıran bir süreçtir. Bu nedenle Avrupa Konseyi öğrencilerin demokrasi kültürüne etkili şekilde katılmaları ve kültürel çeşitlilik gösteren toplumlarda diğer bireylerle barış içinde yaşamaları için asgari yetkinliklere ilişkin bir model geliştirerek tanımlayıcılar sıralamıştır

(Council of Europe, 2016). Modelde kısaca “değerler, tutumlar, beceriler, bilgi ve eleştirel anlayış” başlıkları altında toplanan yetkinlikler esasen öğrencilerin barınma hakkını demokratik koşullarda kullanımını destekleyici bileşenler olarak da kabul edilebilir.

Demokratik bir yurt kültürü öğrenciler için olduğu gibi toplum için de kritik faydalar sağlar. Sadece belirli bir inanç, misyona ya da ideoloji eksenine öğrencileri sıkıştıran; onları buyurgan bir iletişimin söz dinleyen tarafı kılarak edilgenleştiren, davranış ya da dil örüntüleri dayatarak kendileri olmalarına alan tanımayan antidemokratik yurt kültürü içinde barınmaya çalışan gençlerin kendi benliklerini özgürce inşa edecekleri özerklik alanları tehdit altındadır. Edilgen bir ilişkinin ekonomi politikasında kuşkusuz öğrencisini okutmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli geliri olmayan ailelerin sosyoekonomik koşulları belirleyici olmakta ve bu koşullar öğrencinin özerkliği pahasına barınabilmesi için söz konusu inanç, misyon ya da ideoloji ekseninde bir yaşam formu yaratmaktadır.

Yurt sosyal hizmetinin boşluğunda gençler maruz kaldıkları çeşitli riskler karşısında savunmasız, antidemokratik talep ve uygulamalara karşı kırılgan ve güç koşullarda da olsa barınmaya devam edebilmek için ihmal ve istismara karşı sessiz kalabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanı ve psikolog istihdamı yerine yurtlarda geçici görevlendirme ile Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı manevi danışmanlar görev yapmaktadır.¹³ Bu danışmanlar; *“hayatlarında önem verdiği unsurları fark edebilmeleri, kendi anlam kaynaklarını keşfedebilmeleri, inanç dünyalarının hayatlarına etkilerini bilmeleri ve dini inançlarını doğru kaynaklardan öğrenmeleri”* için gençlere rehberlik etmekle sorumlu tutulmaktadır.¹⁴ Kapasitesi bin öğrenci altında olan yurtlarda bir manevi danışman, öğrenci sayısı binden fazla olan yurtlarda en fazla iki manevi danışman görevlendirilmektedir.¹⁵ Buna karşın gençlerin güven duyma, kabul edilme, kimliğini inşa etme, aidiyet ve bağ kurma arayışının güçlü olduğu yaşam evresinde gereksinimlerini ve özerkliklerini disiplinler arası bir yaklaşımla gözetene; empati, iş birliği ve uzlaşma gibi iletişim becerilerini destekleyen bir yurt sosyal hizmeti politikasının eksikliği gözlemlenmektedir.

13 Manevi danışman olarak görev almak isteyen Diyanet İşleri Başkanlığı personeli için aranan asgari yeterlilik şartı “dini yüksekokul mezunu veya farklı alanda örgün lisans mezunu olmalarıdır”. Ayrıntılı bilgi için bakınız: DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü “*Manevi Danışman Görevlendirmeleri Usul ve Esasları Talimatı*”, Md. 8.

14 Gençlik ve Spor Bakanlığı. Faaliyet Raporu, 2023, s. 226-227. Raporda kaç gencin danışmanlık hizmeti aldığı ya da rehberlik hizmetlerinin somut çıktılarının neler olduğuna dair bir istatistiğe yer verilmemiştir.

15 *Manevi Danışman Görevlendirmeleri Usul ve Esasları Talimatı*, Madde 18.

6. Yurtlarda Sosyal Hizmeti Kurumsallaştırmak

Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Görev ve Sorumluluk Yönergesindeki yükümlülükler arasında sosyal hizmetleri kurumsal bir yaklaşımla tanımlayan bir düzenleme yer almamaktadır (EAKGM, 2024). Anılan Yönergede “Uzmanlık Çalışma Komisyonlarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönergesine” ilişkin iş ve işlemleri koordine etme görevi tanımlanmıştır (Md. 8/h bendi). Bu komisyonlar arasında ise (a) gençliğin kişisel gelişimi ve bütünsel iyi oluş, (b) gençliğin sosyal gelişimi, (c) gençlik katılımı ve (d) dezavantajlı gençler ve sosyal içerme komisyonları yer almaktadır. Yine Bakanlık merkez ve taşra teşkilatında “Gençlik ve Spor Uzmanı”, “Gençlik Çalışanı” “Sosyal Çalışmacı” vb. unvanlarla sosyal hizmet bölümü mezunlarının da başvurabileceği kadrolu ve sözleşmeli personel alımlarına gidilmektedir. Ancak tüm yurtları kapsayan, usul ve esasların tanımlı olduğu bir kurumsal sosyal hizmet uygulamasının izlenmediği görülmektedir.

Barınma hakkının insana yakışır ve demokratik koşullarda kullanılması için yurtlarda sosyal hizmetlerin örgütlenmesine ve sosyal hizmet uzmanlarının varlığına gereksinim bulunmaktadır. Yurtlarda sosyal hizmetin hangi ilkeler temelinde, nasıl bir yetkinlik çerçevesinde ele alınarak kurumsallaşması gerektiği sorusuna esasen öğrencilerin okullarına yatılı olarak devam ettiği tüm eğitim süreci temelinde yaklaşmakta yarar bulunmaktadır. Çalışmada yükseköğretim yönü ile konu incelenmekte ise de yurtlarda sosyal hizmet odağında atılması gereken adımların bir bütün olarak planlanması amaçlanmalıdır. Bu noktada kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Genel olarak değerlendirildiğinde ise yurtlarda barınma hakkının standartlarının çok yönlü olarak iyileştirilmesine, yurt sosyal hizmeti uygulamalarının geliştirilmesine, gençlerin iyi olma hallerini destekleyen mesleki müdahalelerin yurt yönetimi anlayışı içinde yapılandırılmasına alan açılmalıdır. Bu amaçla yurt sosyal hizmetinin (a) iletişim ve iş birliği, (b) yurt yaşamı ve etkileşim, (iii) kimlik ve aidiyet, (iv) sorumluluk ve (v) karar alma sürecine katılım gibi başlıklar çerçevesinde ele alınması önerilmektedir. Elbette bu başlıklar yurdun ve öğrencilerin profiline, yurt kapasitesine ve işlevine göre kapsamı genişleyen/çeşitlenen bir bağlamda tartışılabilir.

Yurtlar sorumluluk sahibi, farkındalığı yüksek ve demokratik değerlere sahip bireylerin yetişmesi için bir yaşayarak öğrenme alanı olduğu gibi; birey, grup ya da topluluk düzeyinde karşılaşılan sorunlarla baş etmede ve sorunların çözümünde sosyal hizmetlere farklı boyutlarda gereksinim duyan öğrencilerin yaşam alanıdır. Eşzamanlı olarak yurt personelinin de işyeridir. Her iki grubun kendi aralarında ve birbirleriyle ilişkilerinde olduğu gibi

sosyal çevreleri içinde de güçlendirilip haklarının savunulmasını ve kaynaklara erişimlerinin desteklenmesini gerekli kılan sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu nedenle çatısı altındaki herkesi ve sosyal çevrelerini de kapsayıcı bir yaklaşımla sosyal hizmetlerin yurtlarda kurumsallaştırılması gerekmektedir. Yurt yaşamında sosyoekonomik gereksinimlerin profesyonel bir yaklaşımla karşılanmasında, yükseköğrenim sürecini destekleyici müdahalelerde ve psikososyal destek mekanizmalarının işlerliğinin sağlanmasında sosyal hizmet dikkate değer bir fark yaratabilir. Bugünden daha ileri bir yaklaşımla çatışma ve kriz yönetiminin, bireysel ve sosyal beceri kazanımının, çözüm odaklı ve işbirliğine dayalı ilişkilerin kurumsal sosyal hizmetlerle desteklenmesinde, gençlerin üstün yararının gözetimi açısından fayda bulunmaktadır.

7. Değerlendirme ve Sonuç

Kültürel çeşitliliğe değer veren, çoğulcu bakış açısının hâkim olduğu, gençlerin takdir edilip saygı gördüğü, gereksinimlerinin karşılandığı yurtların sayısını arttırarak yurttaşlık kültürünü ileri taşımak zorundayız. Hakları ve özgürlükleri ihlal edilegelmiş, varlığı ve gereksinimleri ya yok sayılmış ya da alım gücüne indirgenmiş gençleriyle hiçbir toplumun özgürleşemeyeceğini ve kalkınamayacağını biliyoruz. Yurtlarda intihar eden ve bu intihara tanıklık eden her genç ile sadece yaşamlar değil, geleceğe dair umutlar da kayboluyor. Oysa gençler yurtlar ve yurtlarda yaşananlar konusunda güçlü bir sosyal devlet inisiyatifine ihtiyaç duyuyor. İnsan onuruna ve haklarına değer veren, her insanın saygı gösterilmeyi hak ettiği düşüncesinde birleşen gençler olmadan özgürlüğün, eşitliğin, adaletin ve hakların yaşandığı bir toplumdan bahsedilemeyeceği gibi yüksek öğretimin bu yöndeki hedefleri de hayata geçirilemez.

Yurtlarda işlevselliğin sağlanması; gençlik refahı, genç odaklı sosyal politika, sosyal hizmet yönetimi, yurt mekanlarını kullanılabilirliği ile yurt yönetimlerinin idari-mali özerkliği gibi pek çok alt başlığı ilgilendirmektedir. Özel işletme olması; vakıf, dernek ya da sendika gibi bir özel hukuk tüzel kişiliğine bağlı faaliyet göstermesi; devlet ya da belediye gibi kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlarca işletilmesi temelinde yurtları birbirinden ayıran farklılıklar bulunmaktadır. Dünyadaki eğilime paralel olarak yurtla kurulan mali ilişki müşteri-işletme eksenine kaydıkça, konaklama hizmetleriyle öne çıkan özel yurtlar öğrenciler için daha esnek giriş-çıkış saatleri, öğün seçenekleri, oda ve güvenlik standartlarıyla daha cazip bir seçenek olabilmektedir. Büyük metropollerde ise yurdun merkezi bir konumda bulunması ve ulaşım avantajları kuşkusuz hem okul hem sosyal yaşamını destekleyici kolaylıklar sunabilmektedir. Genel olarak daha sınırlı olanaklara sahip devlet yurtlarında kalan öğrenciler için ise eğitimden ulaşım,

beslenmeden barınmaya pek çok konu yüksek öğretimlerinin yanı sıra baş etmeleri beklenen sorunları oluşturabilmektedir. Bu nedenle öğrenci yurdu politikasını yapısal sorunları göz ardı etmeden ve gençleri çevreleyen koşulları bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmek önem taşımaktadır.

Sosyal hizmet uzmanının yurt ortamında farklı görüşlere, tutumlara ve davranışlara sahip gençlerle çalışırken yönetimle öğrenciler arasında etkili bir denge ve denetleme mekanizması işlevi görebilir. Mesleğin profesyonel bir şekilde icra edilebilmesi için yurt sosyal hizmetine ilişkin uygulama standartları, mesleki özerklik ve iş güvencesi gibi hususların mevzuatla düzenlenmesi düşünülebilir. Yurtlardaki mevcut sosyal hizmet uzmanları açısından ise gençler odağında iyileştirilmesi gereken öncelikli alanlar tespit edilerek stratejik planlamaya gidilmesi öngörülebilir. Deneyimli sosyal hizmet uzmanlarının iş birlikleri ile eşgüdüm içinde olmalarını destekleyen çalışmalar aracılığıyla ulusal ölçekte kurumsal yurt sosyal hizmetlerine yönelik uygulama standartları belirlenmesine öncülük edilebilir. Bu standartlar kapsamında; bütüncül bir sosyal hizmet uygulama modelinin temel ilkeleri, demokratik barınma hakkının tanımlayıcıları, insan yakışır yurtların ve mesleki müdahale sürecinin asgari gereklilikleri belirlenebilir. Yurtların kapasiteleri, yurttaki yaşanan vakaların niteliği ve niceliği gibi belirli tanımlayıcılar ve göstergelerle güncellenecek bilgiler doğrultusunda gençlerin hakları odağında bir yurt yaşamı için güçlü bir kamuoyu gündemi oluşturulabilir. Her öğrencinin güvenli, yeterli mekân kullanım özelliklerine ve sosyal donatılara sahip, doğayla uyumlu, sosyal-kültürel ve sportif faaliyetlere katılımı esas alan, demokratik bir iklime sahip insan yakışır yurtlara erişimi için daha fazla kamu kaynağının gençlere eşit bir şekilde ulaşması ilk adım kabul edilebilir.

Kaynakça

- Ağaç, S., Çivitçi, Ş., & Dengin, S. (2015). “Öğrenci Yurtlarında Giysi Bakım ve Muhafaza Durumunun Belirlenmesi ve Yaşanılan Sorunlar”. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3), 189-197.
- Arlı, E. (2013). “Barınma Yerinin Üniversite Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Gelişim ve Akademik Başarı Üzerindeki Etkilerinin Odak Grup Görüşmesi ile İncelenmesi”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* (2), 173-178.
- Barınamıyoruz Hareketi (2023). *Gençlik ve Spor Bakanlığı Barınma Raporu*. https://drive.google.com/file/d/1FhSp_pVSxxJKucZ92e0Qi68gRDKfOJc/view.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan Modernite*. 4. Baskı. Can Yayınları, İstanbul.
- Blimling, G. S. (2015). “*Student learning in collage residence halls: what Works, what doesn't, and why*”. Online resource. Jossey-Bass Published.
- Bonard. (2024). “*Student Housing Annual Report, 2023*”. Purpose-Built Student Accommodation Annual Report. <https://www.bonard.com/insights/student-housing-annual-report-2023>.
- Bonard. (2025). “*Student Housing Annual Report, 2024*”. PBSA Report 2025. <https://www.bonard.com/insights/student-housing-annual-report-2024>.
- Council of Europe. (2016). “*Reference Framework of Competences for Democratic Culture*”. <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture>.
- Demirbilek, M. (2005). “Yurtlarda Kalan Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkileri, Arkadaşlık İlişkileriyle Bağlantılı Sorunları ve Çözümüne Yönelik Bir Model Denemesi”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara. (Aynı adlı makale yayını: *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2012-1(3), 1-24.)
- EAKGM (2024). Eğitim Araştırma ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Görev ve Sorumluluk Yönergesi. <https://eakgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/3295/3179/mevzuat.aspx>.
- EHEA (2025). European Higher Education Area. <https://ehca.info/page-ministerial-conference-prague-2001>; <https://ehca.info/page-ministerial-conference-london-2007>.
- Eşidir, Y. (2017). “*Yükseköğretimde barınma politikalarının değerlendirilmesi ve Türkiye için öneriler*”. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Eurostudent VII (2021). “*Social and Economic Conditions of Student Life in Europe*”. Synopsis of Indicators 2018-2021. <https://www.eurostudent.eu/publications>.

- Eurostudent VIII (2024). “*Social and Economic Conditions of Student Life in Europe*”. Synopsis of Indicators 2021-2024. <https://www.eurostudent.eu/publications>.
- GSB (2023). Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Stratejik Planı 2018-2022. Ankara.
- GSB. (2024). Gençlik ve Spor Bakanlığı. Faaliyet Raporu, 2025. <https://sgb.gsb.gov.tr/Sayfalar/3765/3396/faaliyet-raporlari.aspx>
- Gülbahar, S. (2025). Türkiye’deki Yükseköğrenim Öğrenci Yurtlarında Kullanıcı Deneyiminin Kullanılabilirlik Bağlamında Analizi. Hacettepe Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Güllü, K. & Kuşderci, S. (2011). “Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunun Verdiği Hizmetlerin Üniversite Öğrencileri Tarafından Algılanması: Sivas Yurtkur Örneği”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 30 (1). 185-209.
- İbili, E. & Uyanık, H. (2018). “Öğrencilerin Yurt Memnuniyet Düzeyleri ile Kişisel Gelişim Yönelimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(3), 293- 300.
- Karasoy, H. A. (2007). “*Örgüt Kültürünün Algılanan Hizmet Kalitesine Etkisi Kamu ve Özel Öğrenci Yurtlarında Karşılaştırmalı Bir Araştırma*”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Kökalan, Ö., & Korkmaz, C. (2019). “Devlet ve Özel/Vakıf Öğrenci Yurtlarının Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi: Türk ve Yabancı Öğrenciler Açısından Karşılaştırma”. *Yükseköğretim Dergisi*, 9(3), 263–278.
- Lazzarato, M. (2009). Neoliberalism in Action: Inequality, Insecurity and the Reconstitution of the Social. *Theory, Culture & Society*, 26(6), 109-133.
- Maden, C. (2025). Değer Odaklı Manevi Güçlenme ve Bakım Programı: GSB Yurtları Uygulaması. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Met, Ö., & Özdemir, İ. (2016). “Göz ardı Edilen Bir İşletme Türü Olarak Üniversite Öğrenci Yurtlarının Profili”. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(1).
- MEB. (2023). Milli Eğitim İstatistikleri, 2022/23. Resmi İstatistik Programı Yayını. Basılı Nüsha. Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- MEB. (2025). Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2024/25. 30 Eylül 2025. <https://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>.
- Müftüoğlu, M., & Müftüoğlu, G. İ. (2019). “Yükseköğrenim Kız Öğrenci Yurtlarının Hizmet Kalitesinin Ölçümü ve Algılanan Hizmet Kalitesi: Uşak İli Örneği”. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 96-105.

- OECD. (2024). Education at Glance 2024. https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2024_c00cad36-en.html
- Ojamäe, L., & Paadam, K. (2024). Student Housing Choices and Aspirations: Private Renting or Ownership? The Case of Tallinn in Post-socialist Estonia. *Studies of Transition States and Societies*, 16, 71-85.
- ÖSYM (2025). Yükseköğretim Kurumları Sınavı Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Veriler. <https://www.osym.gov.tr/yazdir?85F646588BCEA7D15FDB3323F2BB2FB3>.
- Savaş, N. (2023). “Öğrenci Yurdu İşletmelerinde Çalışan Yiyecek ve İçecek (Mutfak) Personeline Verilen Gıda Hijyeni Eğitiminin, Personelin Gıda Hijyeni Bilgi, Tutum ve Davranış Düzeyi Üzerine Etkisinin İncelenmesi: Aydın İli Örneği”. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Aydın.
- Tekin, M., Yıldız M., Akyüz, M. & Uğur, O. (2007). “Karaman Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunda Kalan Üniversite Öğrencilerinin Rekreatif Etkinliklere Katılım ve Beklentilerinin İncelenmesi”. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 121- 135.
- Toprakçı, E. & Özerten, K.N. (2020). “Özel Öğrenci Yurtları Denetim Rehberinin Yasal Belgeler ve Alan Yazın Temelinde İncelenmesi”. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11 (3), 199-216.
- Tunç, A. (1992). “Üniversite Yurtları ile Vakıf, Dernek ve Özel Yükseköğrenim Yurtlarının Yapısal Sorunları”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- TÜİK (2023). *İstatistiklerle Gençlik 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670>.
- TÜİK (2025). Hanehalkı Tüketim Harcaması, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2024-53957>.
- Yemişçioglu, Ş. ve Şimşek, Z. (2023). “L Tipi Matris Yöntemi ile Bir Öğrenci Yurdunun Yangın Riski Açısından Değerlendirilmesi”. *DÜFED*, 12 (2), 251–267.
- Yıldırım, T. (2016). “Farklı Standartta Yurtlarda Barınan Öğrencilerinin Akademik Başarılarının Karşılaştırılması”. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 35(1), 31-44.
- YÖKAK (2023). *Yükseköğretim Kalite Kurulu Gösterge Değerleri Raporu*, <https://yokak.gov.tr/raporlar/IndicatorValuesRapor>.
- YÖK (2025). Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2024). *Tüm Üniversiteler Hakkında Bilgiler*. <https://istatistik.yok.gov.tr/>.
- Yüksel M, Şenol A, Buran T (2021). “Üniversitelerin Kadın Yurtlarında Yaşanan Başlıca Problemler ve Ruh Sağlığı ile İlişkisi”. *Yükseköğretim Dergisi*, 11(2), 401- 409.

Kırsal Gençlerin Tarımda Kalma Eğilimleri¹

Mohammad Zarif Poya^{2*}

Mehmet Bozoğlu³

Özet

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesimde yaşayan ve tarım sektöründe çalışanların giderek yaşlanmakta ve özellikle gençlerin tarıma katılımlarında azalışlar yaşanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, kırsal bölgelerde yaşayan gençlerin tarımda kalma eğilimleri ve bu eğilimleri etkileyen faktörler üzerine yapılan literatürün sistematik olarak incelenmesidir. Bu çalışmanın ana materyalini ilgili literatür, tezler, raporlar ve istatistikler, yöntemini ise sistematik literatür taraması yaklaşımı oluşturmaktadır. Literatür, kırsalda yaşayan gençlerin tarımda kalma eğilimlerinin genellikle düşük olduğunu göstermektedir. Araştırmalarda gençlerin tarımda kalma eğilimlerini etkileyen faktörlerin analizinde faktör analizi, probit ve lojistik regresyon yöntemleri kullanılmıştır. İlgili literatür kırsal gençlerin tarımda kalma veya ayrılma eğilimlerinin çok boyutlu olduğu ve eğilimini sosyo-demografik, yapısal, ekonomik, kurumsal ve çevresel faktörler etkilemektedir. Kırsal gençlerin kırsalda ve tarım sektöründe tutulabilmeleri için; gençlere yönelik yeterli mesleki, girişimcilik, bilgi ve iletişim teknoloji, örgütlenme vb konularda bilgi ve beceri kazandıracak eğitimlerin verilmesi, arazi, makine-ekipman, finansman, örgütlenme, girişimcilik vb. teknolojilerin edinimi konularında gerekli desteklerin sağlanması, kırsaldaki sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziki altyapıların iyileşmesi ve yatırımların çeşitlendirilerek artırılması gerekli görülmektedir.

- 1 Bu çalışma Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalında Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU danışmanlığında Muhammed Zarif POYA'nın “Afghanistan’ın Tabii İlinde Kırsalda Yaşayan Gençlerin Tarımda Kalma Eğilimleri ve Etkili Faktörler” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
- 2 Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: zarifpoya331@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-7088-8936>, Sorumlu yazar.
- 3 Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, E-posta: mehmetbo@omu.edu.tr; bozoglumehmet@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-83331865.

1.Giriş

Tarım sektörünün özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinde önemli bir rolü vardır. Ülkelerin ekonomisine tarım sektörünün, işgücü, sermaye, katma değer, sanayiye ham madde ve ihracat yoluyla döviz sağlanması şeklinde önemli katkıları söz konusudur. Kırsal bölgelerde yaşayan nüfus miktarı dünya geneli ile birlikte az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde artarken, gelişmiş ülkeler ve bazı gelişmekte olan ülkelerde azalmaktadır (Başer vd., 2017). Dünya genelinde 2000 yılında 329 milyon olan kırsal nüfus miktarı %4,4 artışla 2024 yılında 344 milyona çıkmasına rağmen, kırsal nüfus miktarı Çin’de 350 milyon, Japonya 17 milyon, Endonezya’da 9 milyon ve Brezilya’da 8 milyon azalmıştır (Dünya Bankası, 2025). Bununla birlikte, neredeyse tüm ülkelerde tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı da kentleşme, tarım sektöründen hizmetler ve sanayi sektörüne geçiş vb yapısal dönüşümlerin etkisiyle azalışlar yaşanmaktadır. İki bin sonrası dönemde tarım sektörünün toplam istihdamdaki payında en fazla azalış yaşanan ülkeler sırasıyla; Kambodja (%37,5), Rwanda (%34,4), Vietnam (%32,3), Kırgızistan (%29,2), Senegal (%27,7) ve Çin (%27,6) olmuştur (Dünya Bankası, 2025).

İki bin sonrası dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe istihdam edilen gençlerin oranı da, özellikle hizmet sektörüne kaymalarının etkisiyle azalmaktadır. Oysa, kırsal gençlerin tarım sektörüne katılımı ile tarımsal kalkınma arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Esneklik, yaratıcılık ve azim gibi niteliklere sahip olan gençlerin tarım sektörünün gelişiminde önemli katkıları olabilecekken çoğu zaman kalkınma politikaları ve planlamalarında genç kesimin katılımı göz ardı edilmektedir (Maina, 2015). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki bazı gençlerin kırsalda işsizliğin yaygın olması, tarım sektörünü düşük verimli ve zorlu bir iş kolu olarak görmeleri gibi etmenlerin dolayı tarımdan ayrıldıkları belirtilmektedir (White, 2012). Gençlerin tarım sektöründen ayrılmaları ve çalışanları giderek yaşlanması, sektörün modernleşmesini, verimliliğini ve artan dünya nüfusunu besleme potansiyelini olumsuz olarak etkilemektedir (Folefack, 2015; White, 2019; Magagula ve Tsvakirai, 2020). Oysa tarım ve gençlik, sürdürülebilir bir geleceğin teminatı olabilmek için birbirini tamamlayan güçler olarak değerlendirilebilir (Mombeni vd., 2019) ve gençlerin yenilikçi yaklaşımları aracılığıyla sektör dinamik bir hale dönüştürülebilir (Astinfeshan vd., 2015). Bundan dolayı, risk alan, enerjik ve aktif genç nüfusun tarımda tutulabilmesi önem arz etmektedir (Astinfeshan vd., 2015). Gençleri kırsal alanda tutmak ve tarım sektöründe istihdamlarını sağlamak için onların istek ve hayallerine odaklanarak bu hedeflere ulaşmalarına yardımcı olacak fırsatların yaratılması gerekmektedir (Sultani vd., 2014). Tarım sektöründe

gerekli yatırımların yapılarak yeterli istihdam imkanlarının oluşturulması, gençlerin kırsalda kalmaları için önemli bir fırsat yaratabilecektir. Dolayısıyla, gençlerin tarım sektöründe tutulması ve teşvik edilmesi sadece ekonomik büyümeye değil, aynı zamanda gıda güvencesi ve sürdürülebilir kalkınmaya da katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda gençlerin tarımın geleceğindeki rolü, küresel tartışmaların ana odak noktalarından biri haline gelmiş olup, bu konuya özel önem verilmesi gerekmektedir (Jeffry, 2012).

Bu çalışmanın temel amacı, kırsal gençlerin tarımda kalma eğilimleri ve etkili faktörlere ilişkin yapılmış araştırmaların sistematik bir şekilde değerlendirilmesidir. Kırsal gençlerin tarımda kalma eğilimleri ve etkili faktörlerin ortaya konulması, tarım ekonomisi ve kırsal kalkınma ile ilgili yapılacak akademik çalışmalar ile birlikte Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine, bu konuda oluşturulacak istihdam politikalarına da önemli katkılar sunabilecektir.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonraki İkinci bölümde kullanılan materyal ve yöntem açıklanmıştır. Üçüncü bölümde çalışma ile ilgili temel kavramlar tanımlanmış ve teoriler açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırma ile ilgili seçilen literatür bulguları ve yapılan tartışma ortaya konulmuştur. Beşinci bölümde ise çalışmadan elde edilen sonuçlar ve öneriler sunulmuştur.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın ana materyal olarak ilgili literatür, tezler, raporlar ve istatistikler, yöntemini ise PRISMA 2020 sistematik literatür taraması oluşturmaktadır. Çalışma ile ilgili literatür; Scopus, ScienceDirect ve Google Scholar gibi veri tabanlarından “kırsal gençler (rural youth)”, “tarımda kalma eğilimi (stay in agriculture/agricultural retention/participation)”, tarım motivasyonu (agricultural motivation), “etkili faktörler (affecting factors)” anahtar kelime kombinasyonları kullanılarak taranmıştır. Ayrıca, Dünya Bankası (DB), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası İş Örgütü (ILO) gibi uluslararası kuruluşların web sitelerinde yayımlanan raporlar ve istatistiklerden de yararlanılmıştır. Çalışmaya 2008 ve sonrası yapılan, kırsal genç nüfusu (15-40 yaş), tarımda kalma eğilimi ve/veya etkili faktörleri ele alan ve ampirik verileri içeren literatür dahil edilmiştir. Buna karşın, tam metni olmayan, kentsel ve tarım dışı genç istihdamını ele alan literatür ise çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Belirtilen yaklaşımla toplam 226 çalışma incelenmiş ve açıklanan kriterlere göre 35 çalışma incelemeye dahil edilmiştir. İncelen bu çalışmaların sistematik analizi; ele aldıkları kavramlar ve teoriler, kullandıkları materyal ve yöntemler, araştırmaların bulguları ve

tartışmaları, çıkartılan sonuçlar ve öneriler özet tablolar ve ilgili açıklamalar çerçevesinde ortaya konulmuştur.

3. Kavramsal Tanımlar ve Teoriler

Bu bölümde gençlerin tarımda kalma eğilimi ile ilgili temel kavramlar ile teoriler açıklanmaktadır. Kırsal alanlar ile ilgili konuyu farklı kriterler üzerinden açıklayan çok sayıda tanım olmakla birlikte en kapsayışı olarak aşağıdaki tanım verilebilir. Kırsal alanlar; nüfus yoğunluğunun düşük olduğu, ekonomik hayatın daha çok tarıma dayalı olduğu, doğal koşulların ve geleneksel değerlerin hayatın şekillendirilmesinde etkin olduğu, eğitim, sağlık ve haberleşme gibi sosyal imkânlarının yeterince gelişmemiş olduğu, şehir nüfusu ile güçlü sosyal bağları olan ve bu kesim için dinlenme hizmeti sunan, toplumun her kesimi için değerli olan doğal zenginliklere kaynaklık eden alanlar olarak tanımlanmaktadır (TKİB, 2003).

Gençlik kavramı, her ülkenin sosyal-kültürel, kurumsal, ekonomik ve siyasi özelliklerine bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Gençlik, genellikle çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemini ifade etmekte olup, bu süreç ergenlik dönemini, cinsel olgunlaşmayı ve ebeveynlerden sosyal ve ekonomik bağımsızlığın kazanılması şeklinde yaşanmaktadır. Gençlik, genel olarak bir sosyal grup olarak daha çok yaşa dayalı olarak tanımlanmaktadır. Som vd. (2018), 15 ile 40 yaş arasındaki bireyleri genç olarak tanımlamaktadır. Buna karşın, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve İngiliz Milletler Topluluğu gibi uluslararası kuruluşlar ise gençliği 15-29 yaş aralığındaki nüfus olarak tanımlamaktadır). Buradaki farklı sınıflandırmalardan hareketle 15 ila 40 yaş arasındaki nüfusun genç olarak tanımlandığı ifade edilebilir.

Eğilim kavramı ise, bireyin belirli bir uyarana karşı özel bir davranış ya da tepki göstermeye yönelik zihinsel ve psikolojik bir hazırlık durumudur. Eğilimler, her zaman belirli bir nesne ya da konuya yöneliktir ve bireyin o nesneye dair özel inanç ve duygularını içerir. Genellikle kalıcı bir nitelik taşır ve sadece ilgili konuyla karşılaşıldığında bireyin sözlü ya da davranışsal tepkileriyle ortaya çıkar (Saburi vd., 2008). Kalantari vd (2010) ise eğilimi; belirli bir olguya karşı bilişsel, duygusal ve davranışsal bir tepki verme hazırlığı olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlardan hareketle tarımda kalma eğilimi, kişilerin tarımsal faaliyetleri bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak devam ettirme isteklilikleri şeklinde ifade edilebilir.

Farklı disiplinlere ait literatürde genç istihdamı ve meslek tercihlerine yönelik gençlerin tarım sektöründe kalma ya da ayrılma eğilimlerini açıklayan birçok teori bulunmaktadır. Rasyonel Tercih Teorisine göre gençler

meslek seçimlerini fayda-maliyet analiziyle belirler. Gelir, risk, prestij ve fırsat maliyeti karar üzerinde belirleyicidir (Becker, 1976; Coleman, 1990). Gençler de tarımda kalmayı değerlendirirken; araziye erişim, tarımsal gelir, devlet destekleri, kentsel iş fırsatları ve tarımın prestiji gibi unsurları dikkate almaktadırlar. Becker (1993)'ın ortaya koyduğu İnsan Sermayesi Teorisi, bireylerin sahip oldukları eğitim, beceri, deneyim ve bilgi düzeyi istihdam edilebilirliklerini belirlediğini öne sürmektedir. Spence (1973)'in İşgücü Piyasası Sinyalleme Teorisine göre bireyler işverenlere niteliklerini eğitim, sertifika, kurs ve başarı belgeleri ile sinyal eder. Ayrımcılık Teorisi, kırsal gençler ve genç kadınlar gibi bazı grupların işgücü piyasasında ayrımcılığa uğradığını öne sürmektedir (Becker 1957; Phelps 1972). Yapısal İşsizlik Teorisine göre işsizliğin nedeni ekonominin yapısal dönüşümüdür (ILO 2015). Gençlik Marjinalleşme Teorisi, gençlerin ekonomik ve sosyal açıdan kırılgan bir grup olduğunu, sermaye, deneyim ve sosyal ağ eksikliklerinin gençlerin istihdamını zorlaştırdığını öne sürmektedir (Furlong ve Cartmel 2006; White, 2012). Okuldan İşe Geçiş Teorisi ise gençlerin eğitimden iş yaşamına geçişinin gecikmeli, düzensiz ve riskli olduğunu öne sürmektedir (Ryan, 2001; Sonnet vd. 2010).

Sosyal Sermaye Teorisi, sosyal ağların iş bulma süreçlerinde belirleyici olduğunu savunmaktadır (Bourdieu, 1986; Granovetter, 1973). Dual Piyasa Teorisi, yüksek ücretli ve güvenceli birincil işgücü piyasası, düşük ücretli ve güvencesiz ikincil işgücü piyasası şeklinde iki tip işgücü piyasası bulunduğunu öne sürmektedir (Piore, 1971). Neoklasik İşgücü Arz-Talep Teorisine göre işsizlik, genç işgücü arzı ile tarımsal iş talebi arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır (Ehrenberg & Smith, 2017). Bu teorilerin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında; gençlerin tarım sektöründe kalma veya sektörden uzaklaşma kararlarının bireysel özellikler (insan sermayesi), ekonomik getiriler (rasyonel tercih), sosyal ağlar (sosyal sermaye), sektörün yapısı (dual piyasa, yapısal teori), eğitim geçişleri (transition) ve toplumsal normlar (ayrımcılık) tarafından şekillendiği görülmektedir.

4. Gençlerin Tarımda Kalma Eğilimleriyle İlgili Literatür Bulguları

Gençlerin tarımda kalma eğilimleri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde giderek azalmaktadır. Tarım ve kırsal alanların çok önemli bir yapısal ve sosyal sorun olan bu konuyu araştırmalarına ele almaktadırlar. Genel olarak çalışma kapsamında incelenen araştırmaların 2004 sonrası dönemde yoğunlaştığı görülmektedir. Gençlerin tarımda kalmasına veya ayrılmasına yönelik çalışmaların 8'i İran, 5'i Türkiye, 5'i Nijerya, 2'si Endonezya, 2'si Zambiya, 1'er tanesi de Zimbabwe, Güney Afrika, Tanzanya, Kamerun,

Kenya, Malezya ve Kuzey Avrupa’da genel olarak il ve ilçe düzeyinde yapılan bölgesel çalışmalardan oluşmaktadır (Tablo 1).

Çalışmada incelenen literatürde; kırsal gençlerin tarımda çalışma (çiftçilik yapma) algıları, tutumları, motivasyonları ve beklentileri, kırsaldan göç eğilimleri, tarıma katılım eğilimleri, tarıma katılım eğilimlerine etkili faktörler ve genç çiftçi desteklerinden yararlanma, desteğin veya eğitim programlarının etkisi konularını araştırılmıştır. Magagula & Tsvakirai (2020; Henning vd 2022)’nin çalışmalarında gençlerin tarım sektörüne katılıma yönelik algıları ve beklentileri, Akbari vd. (2009)’nin çalışmasında tarım öğrencilerinin tarım sektöründe istihdama yönelik tutumları, Shams vd. (2015)’nin çalışmasında kırsal gençlerin tarım sektöründe çalışmaya yönelik motivasyon eksikliğinin nedenleri araştırılmıştır. Bununla birlikte, incelenen literatürden Jeffry (2012) kırsal genç işsizliğiyle mücadele, Goodarzi (2008) kırsal gençlerin göçü, Folefack (2015) ve Ngadi vd. (2023) kırsal göçe etkili faktörleri, Cuadrado vd. (2019) ise kırsaldaki kırılgan gençlerin güçlendirilmesi konularını ele almışlardır. İncelenen çalışmalar arasında kırsal gençlerin tarıma katılım (tarımla uğraşma veya çiftçilik yapma) eğilimlerini (Abdullah vd. 2012; Arlı vd. 2014; Trevor & Kwenye 2018; Mombeni vd. 2019; Başaranoglu & Yılmaz 2020; Maisule vd. 2023), kırsal gençlerin tarıma katılımının ve tutulmasının önemi, zorlukları ve fırsatları (Maina 2015; Kwenye & Sichone 2016; Som et al. 2018), kırsal gençlerin tarım mesleğine yönelik eğilimindeki azalmanın nedenleri (Hematian & Athari 2022) ve tarıma katılan gençlerin teknik etkinliği (Muhammad-Lawal vd. 2009) kırsal gençlerin tarıma katılım eğilimlerini etkileyen faktörler çok sayıda (Kimaro vd. 2014; Sultani vd. 2014; Akpan vd. 2015; Astinfeshan vd. 2015; Yakubi vd. 2017; Sav & Sayın 2018; Sri Wahyuni vd. 2024) konuları çok sayıda araştırmacı tarafından araştırılmıştır. Çalışmada incelenen diğer çalışmalar ise genç çiftçi proje desteğinden yararlanma düzeyini etkili faktörler (Doğan vd. 2018), genç çiftçi desteklerinin gençlerin tarımda kalma eğilimlerine (Altıntaş vd. 2019) ve kırdan kente göçün azaltılmasına etkisi (Akkaya 2020) ve tarımsal eğitim programlarının gençlerin tarımsal girişimcilik performansına etkisi (Adeyanju vd. 2021) konularını kapsamaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen çalışmalarda belirlenen örnek kırsal genç bireylerle yapılan anketler yoluyla birincil veriler araştırmanın materyali olarak derlenmiş, az sayıda çalışmada ikincil verilerden de materyal olarak yararlanılmıştır. Örnek sayısı belirtilen çalışmalarda en küçük örnek hacmi 80 en fazla örnek hacmi ise 518 olarak verilmiştir. İncelenen çalışmalarda nicel, nitel ve karma araştırma yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Çalışmaların amaçları, kurulan modeller ve değişkenlerin özellikleri ve dağılımlarına bağlı

olarak ANOVA analizi, faktör analizi, regresyon, lojit regresyon, poisson, veri zarflama ve genel denge yaklaşımlarından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada literatür bulguları gençlerin tarımda kalma veya ayrılma eğilimlerini sosyo-demografik, yapısal, ekonomik, kurumsal ve çevresel faktörlerden etkilediğini göstermektedir. Gençlerin tarımda kalma eğilimlerine etkili sosyo-demografik faktörler; yaş, cinsiyet, medeni durum, hane büyüklüğü, örgün eğitim seviyesi, gençlerin sektöre yönelik algı, tutum ve motivasyonları, ailelerin gençlerden beklentisi, kültürel normları ve kırsal yaşam memnuniyeti şeklinde belirlenmiştir. Yaş, bireyin tarıma yönelik karar alma sürecini ve eğilimini etkileyebilecek önemli özelliklerden biridir. Gençlerin tarıma olan ilgisi yaşlarına göre değişiklik gösterebilir.

Yakubi vd. (2017) ve Adeyanju vd. (2021)'nin çalışmalarında yaş ile gençlerin tarıma olan eğilimleri arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, yaş arttıkça gençlerin tarımsal faaliyetlere katılma olasılığı da artmaktadır. Sri Wahyuni vd. (2024)'nin çalışmasında da yaşın gençlerin motivasyonları, sorumlulukları ve mesleki tercihleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur. Medeni durum, gençlerin tarım mesleğine katılımını etkileyen bireysel özelliklerden bir diğeridir.

Akpan vd (2015) tarafından Nijerya'nın Akwa Ibom Bölgesi'nde gerçekleştirilen çalışmada artan aile sorumlulukları veya ailenin geçimini sağlamak için daha istikrarlı gelir sunan işlerde çalışma gerekliliğinden dolayı evli bireylerin tarımsal faaliyetlere katılım eğiliminin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Kimaro vd. (2014)'nin çalışmasında ise medeni durum ile gençlerin tarıma olan ilgisi arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Evli bireylerin artan aile sorumlulukları, geçim kaygıları ve daha istikrarlı bir gelir elde etme ihtiyacı, onların tarımı bir meslek olarak tercih etme olasılığını artırmakta ve dolayısıyla evli bireyler ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tarımsal faaliyetlere katılma konusunda daha istekli olmaktadır.

Hanehalkı sayısının da tarımda kalma eğilimine etkisi söz konusudur. Başaranoğlu ve Yılmaz (2020)'ın çalışmasında ailedeki birey sayısındaki artışın mevcut iş gücünün genişlemesine yol açtığını ve bu durum tarımsal faaliyetlerde verimliliğin artmasına ve iş gücünün sektöre katılımının teşvik edilmesine katkı sağlayabildiği, diğer yandan küçük ailelerin yeterli iş gücüne sahip olmamaları tarımsal faaliyetleri gerçekleştirme kapasitelerini kısıtlayabildiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Sri Wahyuni vd (2024)'nin Endonezya'daki gençlerin tarıma olan ilgisini etkileyen faktörler üzerine yaptıkları çalışmada aile büyüklüğü ile gençlerin tarımsal mesleklere katılım ilgisi arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Ailelerin

deneyimi ve geçmişi, gençlerin tarıma olan ilgisini etkileyebilecek önemli faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Kimaro vd. (2014)'ın Tanzanya'daki çalışmalarında, aile geçmişinin gençlerin tarıma olan ilgisini güçlendirmede önemli bir unsur olduğunu, tarımla uğraşan ailelerin bilgi ve deneyim aktarımının yanı sıra arazi ve tarım aletleri gibi kaynaklara erişim sağlayarak gençleri bu alana hazırlamada önemli bir rol oynadıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, kültürel etkiler ve ailelerin teşviki, gençlerin tarım mesleklerini sürdürmesine katkı sağlamaktadır. Eğitim, gençlerin tarımda kalmalarını etkilemektedir. Eğitim, gençlere modern tarım için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmakta, yeni teknolojiler, kaynak yönetimi ve ekonomik analiz konularını öğrenmelerini sağlamaktadır. Bu da tarıma karşı daha olumlu bir bakış açısı geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Buna göre, kırsal kesimde yaşayan gençler eğitim için daha fazla yıl harcadıkça tarımsal faaliyetlere katılma olasılıkları azalmaktadır. Bu durum, genellikle eğitilmiş bireylerin daha yüksek gelir veya daha iyi çalışma koşulları sunan tarım dışı işlere yönelmelerinden kaynaklanabilir.

Goodarzi (2008) ve Ngadi vd. (2023)'nin çalışmalarında da eğitim düzeyinin artmasının gençlerin kırsal ve tarımdan ayrılarak şehirlere göç etmelerine ve hizmetler sektörüne geçişlerine etkisinin olduğunu belirlemişlerdir. Bunların aksine, Cuadrado vd. (2019b)'nin Kuzey Avrupa'da, Adeyanju vd. (2021)'nin Nijerya'da yaptıkları çalışmalar ise eğitim seviyesi ile gençlerin tarıma olan eğilimi veya ilgisi arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Buradan eğitim seviyesinin artmasının bazı ülkelerde tarımdan uzaklaştırıcı, bazı ülkelerde ise tarıma yöneltici etki yaptığı, bu farkın ülkelerin kırsal eğitim-kariyer dinamikleriyle ilişkili olabileceği ifade edilebilir.

Gençlerin tarımsal faaliyetlere yönelimi bireysel tercihler kadar yapısal koşullardan da etkilenmektedir. Gençlerin tarımda kalma veya ayrılma eğilimlerine etkisi bulunan yapısal faktörler; arazi varlığı ve mülkiyeti, makine ve ekipman varlığı, sulama, depolama, ulaşım ve pazarlama altyapılarının varlığı ve/veya yeterliliği ile piyasa koşulları olarak belirlenmiştir. Gençlerin tarım arazisi varlığı ve mülkiyetinin de tarımda kalma eğilimlerine etkisi bulunmaktadır. Arazi mülkiyeti, gençlerin tarımsal girişimcilik yapabilmesinin ön koşuludur. Çalışmalar, arazi sahibi gençlerin tarımda kalma isteğinin çok daha yüksek olduğu konusunda hemfikirdir. Arlı vd. (2014)'nin çalışmasında kırsal gençlerin tarım arazisine erişimlerinin çiftçilik yapma eğilimlerini etkilediği belirlenmiştir.

Muhammad-Lawal vd (2009) ile Kimaro vd. (2014)'nin araştırmalarında arazi mülkiyetinin gençlerin tarımsal faaliyetlere katılımı ve tarımsal verimlilik

üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur. Piyasa koşulları da gençlerin tarımda kalma eğilimlerini etkilemektedir. Kising (2016)'ın Kenya'nın Kathiani-Machakos bölgesinde yapılan çalışmasında gençlerin tarımsal üretimlerini satabilecekleri pazara erişimlerinin sınırlı olmasının tarıma katılımlarında isteksizliğine yol açtığı ortaya konulmuştur. Maisule vd. (2023)'nin Nijerya'nın Abuja kenti Bwari Bölgesi'ndeki çalışmalarında gençlerin %57'sinin tarımsal ürünlerini satabilecekleri pazarların olmaması nedeniyle tarıma katılmaktan kaçındıkları tespit etmişlerdir. Benzer şekilde, Kwenye ve Sichone (2016)'nin çalışmasında pazarlama altyapısı zayıflığının, gençlerin tarımsal faaliyetlere katılımının önündeki temel engellerden biri olduğunu ortaya koymuşlardır.

Gençlerin tarımda kalma eğilimlerine etkili ekonomik faktörler; elde edilen veya edilmesi beklenen genel ve tarımsal gelir düzeyi ve istikrarı, iş güvencesi ve sermaye varlığı şeklindedir. Gelir düzeyi, gençlerin tarım sektöründe kalma eğilimini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Düşük ve düzensiz tarımsal gelir, gençlerin sektörden uzaklaşmasının en güçlü nedenlerinden biridir. Yüksek risk ve belirsizlik, gençlerin tarım dışı işlere yönelmesine neden olmaktadır. Abdullah vd. (2012) Malezya'daki, Som vd. (2018)'nin ise Hindistan'daki çalışmalarında kırsal gençlerin tarımı düşük gelirli bir alan olarak görmelerinin tarımdan ayrılmalarına etkisinin bulunduğunu ortaya koymuşlardır.

Hematian ve Athari (2022)'nin çalışmasında düşük gelir düzeyinin gençlerin tarıma olan ilgisi ve motivasyonu üzerinde olumsuz bir etki yarattığı, bunda gençler genellikle daha iyi finansal koşullar sunan işlere yönelmesinin etkisinin bulunduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde, Kising (2016)'ın çalışmasında finansal kaynak eksikliğinin gençlerin tarım değer zincirine katılımı önündeki en büyük engellerden biri olduğunu, bu eksikliğin gençlerin yeni fırsatlar ve teknolojilerden yararlanmasını engelleyerek hem motivasyonlarını hem de bu sektördeki yetkinliklerini azalttığını belirtmişlerdir. Özellikle Afrika ve Asya ülkelerinde uygun kredilere erişim tarımsal katılımı artıran kritik bir değişkendir. Shams vd. (2015)'in İran'daki kırsal gençlerin tarım sektöründe çalışmaya yönelik motivasyon eksikliği üzerine yaptıkları araştırmada ekonomik sorunların gençlerin tarıma yönelik motivasyon eksikliğinin en önemli nedenlerinden biri olduğunu belirlemişlerdir.

Literatür genç çiftçi desteklerinin varlığı ve düzeyi, finansmana (düşük faizli krediye) erişim imkanları, mesleki eğitim ve yayım hizmetlerine erişimi gibi kurumsal faktörlerin de gençlerin tarımda kalma eğilimlerine etkisinin bulunduğunu tespit edilmiştir. Gençlerin tarımda kalmalarına yönelik devlet

destekler de tarımda kalma eğilimlerini etkilemektedir. Türkiye, Güney Afrika ve Nijerya'daki çalışmalarda benzer bulgular elde edilmiştir. Sultani vd. (2014), Maina (2015), Trevor ve Kwenye (2018), Akkaya (2020) ve Henning vd. (2022)'in araştırmalarında kırsaldaki gençlere devletin teknik ve parasal destekler sağlamasının gençlerin tarımsal faaliyetlere katılımı ve kalma eğilimlerini pozitif olarak etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Bu destek, gençlerin tarımı bir meslek olarak seçme kararında doğrudan ve güçlü bir etkiye sahiptir. Özellikle düşük faizli krediler, sübvansiyonlar ve hibe yardımları gibi mali destekler, gençlerin tarım ve girişimcilik alanına katılımını teşvik eden temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Magagula ve Tsvakirai (2020)'nin çalışmasında da finansal desteğin gençlerin tarıma katılımını ve girişimciliğe yönelimini teşvik etmede kritik bir rol oynadığı belirtilmiştir. Benzer şekilde, Kwenye ve Sichone (2016)'nin çalışmasında da teknik destek eksikliğinin gençlerin tarımsal faaliyetlere katılımının önündeki temel engellerden biri olduğunu ortaya koymuşlardır. Dış finansmana erişimin de gençlerin tarımda kalma eğilimlerine etkisi bulunmaktadır. Som vd. (2018)'in Hindistan'daki, Adeyanju vd. (2021) Nijerya'daki çalışmalarında sermaye yetersizliği ve finansmana erişim (kredi) yetersizliğinin gençlerin tarım girişimciliğinden uzaklaşmasında etkili olduğu saptanmıştır. Kimaro vd. (2014)'nin Tanzanya'nın Kahe East Bölgesi'nde yaptıkları araştırmada krediye erişimi olan gençlerin tarımsal faaliyetlere daha fazla katılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum, kredi desteği sayesinde tarımın daha cazip ve sürdürülebilir hale gelmesi ile açıklanabilir. Kredi imkânları, gençlerin tarımsal ekipman satın almasını, modern sulama sistemleri kurmasını ve daha verimli üretim tekniklerine erişimini sağlayarak tarımdaki rollerini güçlendirmektedir.

Mesleki eğitim fırsatlarının yetersizliği, bilgi ve beceri eksikliği, genç işsizliğinin artmasının ve gençlerin göç etmesinin başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Kimaro vd. (2014) ve Akpan vd (2015)'in çalışmalarında, eğitim seviyesinin gençlerin tarıma yönelik eğilim ve ilgileri üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Bununla birlikte, iklim değişikliği (tarımsal kuraklık vb), hastalık ve zararlar gibi çevresel faktörlerin de gençlerin tarımda kalma eğilimlerine etkileri bulunduğu belirtilmiştir. Maisule vd (2023)'nin çalışmalarında, su kaynaklarının az olması, kuraklık ve bitki hastalıkları gibi çevresel sorunlar kırsal gençlerin tarıma dayalı geçim kaynaklarına katılımını kısıtlayan önemli engeller olarak belirtilmiştir. Trevor ve Kwenye (2018)'nin çalışmasında da bitkisel ve hayvansal hastalıkların Zambiya'nın Kitwe bölgesindeki kırsal

gençlerin tarıma katılımın engelleyen faktörlerden biri olduğunu ortaya koymuştur.

İncelenen literatürden kırsal gençlerin tarımda kalmalarını sağlayacak önerilerin de çok boyutlu olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1). İncelenen literatürde kırsal gençlere yönelik yeterli mesleki, girişimcilik, bilgi ve iletişim teknoloji, örgütlenme vb konularda bilgi ve beceri kazandırmasını sağlayacak sürekli eğitimlerin verilmesi önerilmektedir. Literatürün bir diğer önerisi, kırsal gençlerin tarım konusundaki olumsuz algı ve tutumlarının değiştirilmesi ve tarımda kalmaları konusunda motivasyonların artırılması şeklindedir. Bununla birlikte, kırsal gençlere arazi edimini veya dağıtımını, girişimcilik, örgütlenme, finansman, makine-ekipman vb teknolojilerin edinimi, risk yönetim araçlarının geliştirilmesi konularında gerekli desteklerin sağlanmasının da tarımda kalmalarına katkı sağlayacağı ifade edilmektedir. Kırsalda gerekli sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziki altyapıların yapılmasının da kırsal yaşamın iyileşmesi ve gençlerin tarımda kalmalarına olumlu katkılarının olacağı da bildirilmektedir. Bununla birlikte, kırsalda gerek tarım gerekse tarım dışı yatırımların çeşitlendirilmesi ve artırılmasının gençlerin kırsalda tutulmasına katkılarının olacağı vurgulanmıştır.

Tablo 1. Kırsal Gençlerin Tarımda Kalma Eğilimleri Konusundaki Literatür Özeti

Yazar / Yıl	Başlık	Ülke-Bölge	Materyal ve Yöntem	Temel Bulgular	Öneriler
Goodarzi (2008)	İran kırsal toplumlarında göç eğilimleri ve etkili faktörler	İran Hamedan	Anket (200) Regresyon	Eğitim, yaş, sosyal bağ, gelir beklentisi ve tarımdan memnuniyet göç eğilimini etkiliyor	Yerel istihdam, kırsal hizmetler ve sosyal bağlılık güçlendirilmeli
Akbari et al. (2009)	Tarım Tarım öğrencilerinin tarım sektöründe istihdama yönelik tutumları	İran-Hamedan	Anket, (212) Regresyon	Öğrencilerin motivasyonu, düşük gelir ve iş güvencesizliği önemli engeller	Uygulamalı eğitim ve iş fırsatları artırılmalı
Muhammad-Lawal et al. (2009)	Tarıma katılan gençlerin teknik etkinliği: Ondo Eyaleti, Güneybatı Nijerya'daki genç-tarım programı örneği	Nijerya-Ondo	Anket (110) Stochastic sınır modeli	Verimliliği arazi miktarı, işgücü ve herbisit kullanımı olumlu, eğitim ise olumsuz etkiliyor	Girdi erişimi ve yayım hizmetleri iyileştirilmeli
Abdullah et al. (2012)	Malezya'da kırsal gençlerin tarıma yönelimleri	Malezya	Literatür taraması	Gençler tarımı düşük gelirli ve zor bir meslek olarak görüyor.	Eğitim ve destek programlarının güçlendirilmeli

Jeffry (2012)	Nijerya'da genç işsizliğiyle mücadele: Lagos Eyaleti kalkınma ve güçlendirme programları girişimleri	Nijerya Lagos	Anket (270) Betimsel	Nüfus artışı, eğitim eksikliği, yolsuzluk ve göçler genç işsizliği temel nedeni	Yolsuzlukla mücadele, girişimcilik eğitimi, müfredat reformu ve kırsal kalkınma destekleri sağlanmalı
Arlı et al. (2014)	Gençlerin kırsalda çiftçilik yapma eğilimleri	Türkiye-Manisa Akhisar	Anket (100) Lojit	Aile, kente uzaklık, arazi varlığı, gelir beklentisi ve destekler gençlerin tarıma katılımını etkiliyor.	Gençlere arazi erişimi, tarımsal eğitim ve destek sağlanmalı
Kimaro et al. (2014)	Kırsal gençlerin tarımsal faaliyetlere katılımı	Tanzanya Kahe Doğu	Anket (95) Betimleyici analiz	Aile büyüklüğü, arazi, bilgi ve krediye erişim etkili	Kredi mekanizmaları ve arazi politikaları genişletilmeli
Sultani et al. (2014)	Kırsal gençlerin tarım sektöründe çalışma eğilimini etkileyen faktörler	İran-İlam	Anket (350), Regresyon	Tarımla ilgili farkındalık düzeyi, devlet desteği ve gelir etkili	Düşük faizli kredi ve yayım eğitimi verilmeli
Akpan et al. (2015)	Kırsal gençlerin tarımsal üretime katılım ve kararlarının etkileyen faktörler	Nijerya-Akwa Ibom	Anket (300) Lojit, Poisson	ICT kullanımı, arazi erişimi, eğitim düzeyi, devlet desteği pozitif, cinsiyet, medeni durum ve kredi negatif etkili	Yaşam koşulları iyileştirilmeli ve kredi erişimi artırılmalı
Astinfeshan et al. (2015)	Kermanshah kentindeki kırsal yaşama bağlanma ve memnuniyet düzeylerinin kırsal gençlerin tarımsal faaliyetlere katılımına etkisi	İran-Kermanshah	Anket (250) Regresyon	Kırsal yaşam memnuniyeti ve aidiyet duygusu tarım katılımını artırıyor	Kırsalda sosyal yaşam koşulları iyileştirilmeli
Folefack (2015)	Genç çiftçilerin kırsaldan göçü ve Kamerun'da işgücü kıtlığı ve gıda üretimine etkisi: Hesaplanabilir genel denge modeli (CGE) analizi	Kamerun	Literatür CGE model	Kırsal genç göçü, kentsel vasıfsız işgücünü artırıp gıda üretimi ve ihracatını azaltmakta, kırsal ücretleri yükseltip kentsel ücretleri düşürmektedir.	Sağlık güvencesinin iyileştirilmeli, arazi dağıtımı yapılmalı, makine ve kredi sübvansiyonu sağlanmalı

Maina (2015)	Kenya'da gençlerin tarıma katılımı: Zorluklar ve fırsatlar	Kenya-Busia	Anket (200) Faktör analizi	Gençlerin tarıma bağlılığı, arazi mülkiyeti ve destekler yetersiz	Genç tarımını desteklemek için eğitim, işbirliği ve finans politikaları uygulanmalı
Shams et al. (2015)	Kırsal gençlerin tarım sektöründe çalışma motivasyon eksikliğinin nedenleri	İran-Boein Zahra	Anket (270) Faktör analizi	Olumsuz tutum, motivasyon eksikliği, eğitim ve ekonomik faktörler etkili	Sosyal ve ekonomik fırsatlar artırılmalı
Kwenye & Sichone (2016)	Zambiya'da kırsal gençlerin tarıma katılımı: Tarım sektöründeki önem ve zorlukları	Zambiya-Kitwe	Anket (80) Literatür taraması	Sermaye, ulaşım ve pazarlama altyapısı yetersizliği, tarım sigortası ve yayım hizmetlerine erişim yetersizliği etkili	Kırsalda ulaşım ve pazarlama altyapısının iyileştirilmeli, gençlere sermaye ve finansman, tarım sigortası, mesleki eğitim ve yayım hizmetleri sağlanmalı
Yakubi et al. (2017)	Köylerde kırsal gençlerin tarım mesleğine yönelimini teşvik eden ve engelleyen faktörler	İran	Anket (118) Faktör analiz	Değerli hissetme ve yaş olumlu, eğitim ve kaynaklara sınırlı erişim olumsuz etki yapmaktadır.	Tarımsal eğitim, kırsal altyapı ve yayım programları geliştirilmeli
Doğan et al. (2018)	Türkiye'de genç çiftçi proje desteğinden yararlanma düzeyini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi	Türkiye-TR 71 Bölgesi	Anket (248) Logit	Cinsiyet, medeni durum, asıl meslek, aile, yerleşim nüfusu, sosyal güvence ve arazi mülkiyeti etkili	Sosyal güvence, pazar garantisi ve düşük faizli krediyle bütüncül destek sağlanmalı
Sav & Sayın (2018)	Tarımda kalma eğilimini etkileyen başlıca faktörlerin genel bir değerlendirmesi	Türkiye-Antalya	Mevcut durum analizi	Coğrafi, sosyo-kültürel, ekonomik ve politika faktörleri belirleyici	Girdi maliyetleri azaltılmalı, eğitim ve finansman ve destekler artırılmalı
Som et al. (2018)	Gençleri tarıma çekmek ve tarımda tutmak: Zorluklar ve fırsatlar	Hindistan	Literatür taraması	Düşük gelir, statü algısı, kredi yetersizliği ve risk gençleri tarımdan uzaklaştırıyor.	Tarım karlı hale getirilmeli, eğitim, teknoloji ve finansman destekleri sağlanmalı
Trevor & Kwenye (2018)	Zambiya'da kırsal gençlerin tarıma katılımı	Zambiya-Kitwe	Anket (80) Betimsel analiz	Sermaye, girdi, teknik destek yetersizliği ile bitki ve hayvan hastalıkları katılımı sınırlıyor	Zorluklar giderilmeli ve faydalar artırılmalı

Altıntaş et al. (2019)	Genç çiftçi desteklemelerinin gençlerin tarımda kalma eğilimleri üzerine etkileri	Türkiye-TR83 bölgesi	Anket 160) Logit	Eğitim yetersizliği, yaşam standardı tarımı terk ettiriyor	Eğitim fırsatları artırılmalı, yaşam standardı sağlanmalı
Cuadrado et al. (2019)	Nordregio kırsal alanlarda kırılğan gençlerin güçlendirilmesi: Eğitimde, istihdamda veya öğrenimde olmayan gençler	Kuzey Avrupa	Literatür tarama	Eğitim ve istihdam yetersiz	Eğitim, istihdam ve ulaşım fırsatları artırılmalı
Mombeni et al. (2019)	Kırsal gençlerin tarım sektöründe çalışma isteği	İran-Khuzestan	Anket (270) Çoklu regresyon	Tutumsal, normatif ve sonuç beklentisi etkili faktörler	Kırsal-kentsel yaşam farkı azaltılmalı, beceri geliştirme, kültürel ve finansal destekler sağlanmalı
Akkaya (2020)	Kırdan kente göçün azaltılmasında genç çiftçi desteğinin rolü ve etkisi	Türkiye-Ankara Polatlı	Anket (60) Karma yöntem	Destek alan gençlerin kente göçü azaldı	Destek programları devam etmeli
Başaranoglu & Yılmaz (2020)	Genç çiftçilerin çiftçilik yapma eğilimleri ve çiftçilik özellikleri	Türkiye-Isparta	Anket(110) Ki-kare testi	İkamet yeri, aile yapısı ve gelir belirleyici	Yaşam koşulları ve destek programları iyileştirilmeli
Magagula & Tsvakirai (2020)	Gençlerin tarıma dair algıları: Bilişsel süreçlerin tarım girişimciliği katılımına etkisi	Güney Afrika-Mpumalanga	Anket (120) Lojit	Eğitim ve finansal destek tarımda kalma motivasyonunu artırmaktadır.	Mesleki eğitim ve finansal destek sağlanmalı
Adeyanju et al. (2021)	Genç tarımsal girişimciliği: Tarımsal eğitim programlarının performans üzerindeki etkisi	Nijerya	Anket (977) Probit	Yaş, eğitim, göç durumu, finansal durum ve kredi erişimi etkili	Girişimcilik eğitimleri genişletilmeli ve tarım cazip hale getirilmeli
Hematiyan & Athari (2022)	Kırsal gençlerin tarımsal mesleklerle yönelik eğilimindeki azalmanın nedenlerinin analizi	İran – Gilange Gharb	Anket (32)	Tarımsal riskin yüksek olması, kırsala olumsuz bakış ve gelir yetersizliği etkili	Sübvansiyonların sağlanmalı ve yaşam koşulları iyileştirilmeli
Henning et al. (2022)	Gençlerin tarım sektörüne katılımına yönelik algıları ve beklentileri	Güney Afrika	Anket (199) Probit	Devlet desteği en etkili faktör	Tarımsal destekleri artırılmalı

Maisule et al. (2023)	Nijerya Abuja'daki kırsal gençlerin tarım temelli geçim faaliyetlerine katılımı	Nijerya- Abuja	Anket (100) Betimsel	Girdi eksikliği, finansman, pazara erişim ve çevresel sorunları katılımı azaltıyor.	Tarımsal yayım ve eğitim desteği sağlanmalı ve pazar altyapısı geliştirilmeli
Ngadi et al. (2023)	Endonezya'da tarımsal kalkınmanın zorlukları: Kırsal genç hareketliliği ve tarımda yaşanan işgücü	Endonezya	İkincil veriler Betimsel analiz	Gençlerin eğitiminin artması tarımı bırakıp şehir ve hizmet sektörüne göçleri artırmaktadır.	Eğitim, teknoloji ve kurumsal destekler sağlanmalı
Sri Wahyuni et al. (2024)	Karangan Köyü'nde gençlerin tarıma ilgisini etkileyen faktörler	Endonezya- Karangan	Anket, (88) PLS-SEM yazılımı	Aile, yaş, bilgi düzeyi, kaynaklara erişim ve gelir beklentisi tarıma ilgiyi artırıyor.	Gençlere yönelik eğitim programları uygulanmalı, araziye erişim kolaylaştırılmalı

5. Sonuç

Tarım sektörünün ülkelerin ekonomilerinde sağlamış olduğu katkılardan dolayı stratejik önemi devam etmektedir. Buna rağmen, özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe çalışan nüfus yaşlanmakta ve özellikle genç nüfusun kırsal alanlar ve tarım sektöründen ayrılmalrı giderek artmaktadır. Tarım sektörünün sürdürülebilirliği ve ekonomiye katkılarının artırılabilmesi için kırsalda yaşayan gençlerin tarım sektörüne katılımlarının sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Ekonomik teoriler kırsal gençlerin tarımda kalma (ayrılma) eğilimini; eğitim ve beceri yeterliliği (eksikliği), mesleki yeterlilik kanıt sinyali (diploma veya sertifika), gençlerin kırılğan ve dezavantajlı olmasına bağlı yaşadıkları ayrımcılık, sektörün cazibesi ve karlılığı, okuldan işe geçişin belirsiz ve uzun sürmesi, güçlü networkle (ağlarla) iş bulmanın kolaylaşması, gençlerin düşük ücretleri ikinci işgücü piyasalarında iş bulması ile işgücü piyasasında ücret ve istihdam dengesizliğinin yaşanmasıyla açıklamaktadır. İlgili literatür kırsal gençlerin tarımda kalma veya ayrılma eğilimlerinin çok boyutlu olduğu ve bu eğilimin sosyo-demografik, yapısal, ekonomik, kurumsal ve çevresel faktörlerden etkilendiğini göstermektedir. Bundan dolayı, kırsal gençlerin tarımda kalmasını destekleyecek ve kırsal kalkınmaya sürdürülebilir katkı sağlayacak politika stratejilerinin çok boyutlu olması gerekmektedir.

Gençlerin kırsalda ve tarım sektöründe tutulabilmeleri için; kırsal gençlere yönelik yeterli mesleki, girişimcilik, bilgi ve iletişim teknoloji, örgütlenme vb konularda bilgi ve beceri kazandırmasını sağlayacak sürekli eğitimlerin verilmesi, kırsal gençlerin tarım konusundaki olumsuz algı ve tutumlarının

değiştirilmesi ve tarımda kalmaları konusunda motivasyonların artırılması, kırsal gençlere arazi edimini veya dağıtımı, girişimcilik, örgütlenme, finansman, makine-ekipman vb teknolojilerin edinimi konularında gerekli desteklerin sağlanması, kırsaldaki sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziki altyapıların iyileşmesi, kırsaldaki tarım ve tarım dışı yatırımların çeşitlendirilmesi ve artırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Abdullah, F. A., Samah, B. A., & Othman, J. (2012). Inclination towards agriculture among rural youth in Malaysia. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2(11), 10892–10895.
- Adeyanju, D., Mburu, J., & Mignouna, D. (2021). Youth agricultural entrepreneurship: Assessing the impact of agricultural training programmes on performance. *Sustainability*, 13(4), 1697.
- Akbari, R., Mohaadi, R., & Kuchakiyan, H. (2009). Berresi nigerişi dâniş-cuyân-ı kişâverzi nisbet be İştigâl der bahş-ı kişâverzi (Tarım öğrencilerinin tarım sektöründe istihdama yönelik tutumlarının incelenmesi). *Tarım Yayım ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2).
- Akkaya, M. A. (2020). Kırdan kente göçün azaltılmasında genç çiftçi desteğinin rolü ve etkisi: Ankara ili Polatlı ilçesi araştırması (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akpan, S. B., Patrick, I. V., James, S. U., & Agom, D. I. (2015). Determinants of decision and participation of rural youth in agricultural production: A case study of youth in Southern Region of Nigeria. *Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences*, 43(7), 35–48.
- Altıntaş, G., Altıntaş, A., Bektaş, H., Çakmak, E., Oruç, E., Kızılaslan, H., & Birol, D. (2019). Genç çiftçi desteklemelerinin gençlerin tarımda kalma eğilimleri üzerine etkileri: TR-83 Bölgesi örneği. *Turkish Journal of Agriculture – Food Science and Technology*, 7(10), 1682–1693.
- Arlı, R., Balcı, M., & Abay, C. (2014). Gençlerin kırsalda çiftçilik yapma eğilimleri: Akhisar İlçesi örneği. *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu*, 30–31 Ekim 2014, Ankara.
- Astinfeshan, S., Alibaygi, A., & Gholami, M. (2015). Effect of attachment and satisfaction levels of rural life in Kermanshah city, rural youth participation in agricultural activities. *Journal of Rural Research*, 6(2), 411–432.
- Başaranoğlu, C., & Yılmaz, H. (2020). Genç çiftçilerin çiftçilik yapma eğiliminin ve çiftçilik özelliklerinin belirlenmesi: Isparta ili örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 26(1), 19–28.
- Başer, U., Bozoğlu, M., & Topuz, B. K. (2017). Tarım işletmelerinde çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin ölçülmesi. *Akademia Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 2(3), 1–13.
- Becker, G. (1957). *The Economics of Discrimination*. University of Chicago Press.
- Becker, G. S. (1976). *The Economic Approach to Human Behavior*. University of Chicago Press.
- Becker, G. (1993). *Human Capital* (3rd ed.). University of Chicago Press.

- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, pp. 241-258, New York: Greenwood. <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm>
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press.
- Cuadrado, A., Gaini, F., & Jungsberg, L. (2019). Enabling vulnerable youth in rural areas: Not in education, employment or training. Nordregio. <https://doi.org/10.6027/R2019:8.1403-2503>
- Doğan, H. G., Kan, A., Kan, M., Tosun, F., Uçum, İ., Solmaz, C., & Birol, D. (2018). Türkiye’de genç çiftçi proje desteğinden yararlanma düzeyini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Agriculture – Food Science and Technology*, 6(11), 1599–1606.
- Dünya Bankası (2025). <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.AGR.EMPL.ZS&country=#>.
- Ehrenberg, R. G. & Smith, R. S. (2017). *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy*. 13th Edition, Rothledge, London.
- Folefack, A. J. J. (2015). The rural exodus of young farmers and its impact on the shortage of labor and food crop production in Cameroon: A computable general equilibrium model’s analysis. *Journal of Human Ecology*, 49(3), 197–210.
- Furlong, A. & Cartmel, F. (2006). *Young People and Social Change*. McGraw-Hill Education, United Kingdom.
- Goodarzi, S. (2008). Nemune-i ez girâyiş-hâyi mahâcireti der cevâmi-ı rüstâyı-ı İran ve avâmil-i muassir ber ân (İran kırsal toplumlarında göç eğilimleri ve etkileyen faktörler). *Planlama ve Bütçe Dergisi*, 107, 75–94.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Hematian, M. J., & Athari, Z. (2022). Analysis of reasons for the decrease tendency of rural youth to agricultural occupation: Case study of Cheleh District, Gilang-e-Gharb Township. *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 9(3), 87–104.
- Henning, J. I. F., Matthews, N., August, M., & Madende, P. (2022). Youths’ perceptions and aspiration towards participating in the agricultural sector: A South African case study. *Social Sciences*, 11(5), 215.
- ILO (2015). *Global Employment Trends for Youth: Scaling up Investments in Decent Jobs for Youth*. Geneva.
- Jeffry, I. E. (2012). Tackling youth unemployment in Nigeria: The Lagos State development and empowerment programmes initiatives. *Journal of Culture, Society and Development*, 3(3).

- Kimaro, P. J., Towo, N. N., & Moshi, B. H. (2014). Determinants of rural youth's participation in agricultural activities: The case of Kahe East Ward in Moshi Rural District, Tanzania. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 3(2).
- Kising'u, J. (2016). Factors influencing youth participation in agricultural value chain projects in Kenya (Yüksek lisans tezi). University of Nairobi.
- Kwenye, J. M., & Sichone, T. (2016). Rural youth participation in agriculture: Exploring the significance and challenges in the control of agricultural sector in Zambia. *Fifth Ruforum Biennial Regional Conference*, 1(14), 473–477.
- Kalantari, S., Abbaszade, M., Mozaffari Farough, A., & Rakaei Banab, N. (2010). Berresi Câmia-şinâhti Girâyeş be Ferzend-âveri ve Berhi Avâmil-i Murtebit bâ ân (Doğurganlık Eğilimleri ve Bununla İlişkili Bazı Etmenlerin Sosyolojik İncelemesi, Araştırma kapsamı: Tebriz şehrinin evil gençleri). *Uygulamalı Sosyoloji Dergisi*, 1(21), 83-104.
- Magagula, B., & Tsvakirai, C. Z. (2020). Youth perceptions of agriculture: Influence of cognitive processes on participation in agripreneurship. *Development in Practice*, 30(2), 234–243.
- Maina, W. N. (2015). Youth engagement in agriculture in Kenya: Challenges and prospects. *Journal of Culture, Society and Development*, 7, 1–19.
- Maisule, S. A., Sennuga, S. O., Bamidele, J., Omolayo, A. F., & Osho-Lagunju, B. (2023). Rural youth participation in agriculture-based livelihood activities in Abuja, Nigeria. *International Journal of Research and Scientific Innovation*, 45–62.
- Mombeni, A. S., Khosravipour, B., Beraderan, M., & Yezdanpenah, M. (2019). Kırsal gençlerin tarım sektöründe çalışma isteği. *Kırsal Kalkınma ve Mekânsal Ekonomi Dergisi*, 30(4), 119–139.
- Muhammad-Lawal, A., Falola, A., & Omotesho, O. A. (2009). Technical efficiency of youth participation in agriculture: A case study of the youth-in-agriculture programme in Ondo State, South Western Nigeria. *Nigerian Journal of Agriculture, Food and Environment*, 5, 20–26.
- Ngadi, N., Zaelany, A. A., Latifa, A., Harfina, D., Asiati, D., Setiawan, B., ... Rajagukguk, Z. (2023). Challenge of agriculture development in Indonesia: Rural youth mobility and aging workers in agriculture sector. *Sustainability*, 15(2), 922.
- Phelps 1972. Phelps, E. (1972). *The Statistical Theory of Racism and Sexism*. AER.
- Piore, M. J. (1971). *The Dual Labor Market: Theory and Implications*, Editor David B. Grusky, 4th Edition, Routledge.
- Ryan, P. (2001). The School-to-Work Transition. *Journal of Economic Literature*, 39, 34–92.

- Saburi, S., Omani, M., Nosrati, A. R., & Ardava, Samari, D. (2008). Tarım öğrencilerinin kırsal alanlarda çalışmaya yönelik eğilimlerinin korelasyonel ve regresyonel analizi. *Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2(4).
- Sav, O., & Sayın, C. (2018). Tarımda kalma eğilimini etkileyen başlıca faktörlerin genel bir değerlendirmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 21, 190–197.
- Shams, A., Ghadimi, M., Mirakzadeh, A. A., & Houshmandan Moghaddam Fard, Z. (2015). Kırsal gençlerin tarım sektöründe çalışmaya yönelik motivasyon eksikliğinin nedenleri. *İran Tarım Ekonomisi ve Kalkınma Araştırmaları Dergisi*, 4(46), 859–869.
- Som, S., Roy Burman, R., Sharma, J. P., Padaria, R. N., Paul, S., & Singh, A. K. (2018). Attracting and retaining youth in agriculture: Challenges and prospects. *Journal of Community Mobilization and Sustainable Development*, 13(3), 385–395.
- Sonnet, A., Quintini, G. & Manfredi, T. (2010). *Off to a Good Start? Jobs for Youth*. OECD, Paris, France.
- Spence, M. (1973). Job market signaling. *Quarterly Journal of Economics*, 87(3), 355–374.
- Sri Wahyuni, J., Sujarwo, S., & Kustanti, A. (2024). Factors influencing youth interest in agriculture in Karangany Village. *Eduvest. Journal of Universal Studies*, 4(9), 8284–8297.
- Sultani, A., Amin, H. Ç., & Baqir, M. B. (2014). Kırsal kesim gençlerinin tarım sektöründe çalışma eğilimini etkileyen faktörler. *Pujuhiş-hâ-yı Tarvic ve Âmuziş-ı Kişâvarzi*, 3, 57–72.
- TKİB. (2003). Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda Türkiye kırsal kalkınma politikası raporu. *Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu*.
- Trevor, S., & Kwenye, J. M. (2018). Rural youth participation in agriculture in Zambia. *Journal of Agricultural Extension*, 22(2).
- White, B. (2012). Agriculture and the generation problem: Rural youth, employment and the future of farming. *IDS Bulletin*, 43(6), 9–19.
- White, B. (2019). Rural youth, today and tomorrow. *IFAD*.
- Yakubi, C., Esedi, S., & Yezdanpenah, M. (2017). Köylerde kırsal gençlerin tarım mesleğine yönelimini teşvik eden ve engelleyen faktörler. *Pujuhiş-Muduriyet-i Amuzuş Kişeverzi*, 40.

Hayvan Refahının Mevzuat, Ölçütler ve Literatür Açısından Değerlendirilmesi¹

Melek Düğeroğlu²

Mehmet Bozoğlu³

Özet

Günümüz üretim süreçlerinin bir önemli bir bileşeni olan hayvan refahı, sürdürülebilir hayvancılığın etik, ekonomik ve toplumsal temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmada dünya ve Türkiye'deki hayvan refahı mevzuatındaki gelişmeler, hayvan refahı değerlendirme yaklaşımları ve seçili literatürün genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bindokuzyüzaltmışdört yılında yayınlanan Brambell Raporu, hayvan refahının bilimsel bir çerçevede ele alınmasına öncülük etmiştir. Dünya ve Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren yürürlüğe konulan mevzuatlar, hayvan yetiştiriciliğinde refah standartlarını hukuki bir zorunluluk hâline getirmesine rağmen, bu standartların uygulamaya aktarılma sürecinde çeşitli zorluklar ve sınırlılıklar devam etmektedir. Hayvan refahı uygulamalarının yaygınlaştırılabilmesi için bütüncül bir yaklaşımla mevzuatın etkinliğini artıracak eğitim programları, denetim mekanizmaları, alt yapı standartları, hayvan refahı ekonomisi araştırmalarına gerekli desteklerin sağlanması gerekli görülmektedir. Hayvan refahının iyileştirilmesi, ülkelerin tarım sektöründe ekonomik sürdürülebilirliğe ve toplumun refah artışını önemli katkılar sağlayabilecektir.

- 1 Bu çalışma Melek Düğeroğlu'nun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda yapılan "Kırıkkale İlindeki Besi Sığırcılığı İşletmelerinin Hayvan Refahı Bilinç, Tutum ve Uygulamaları" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.
- 2 Zir. Müh. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, melek.dugeroğlu@gmail.com, ORCID ID: 0009-0006-1653-9141
- 3 Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, mehmetbo@omu.edu.tr, bozoglumehmet@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-83331865

1. Giriş

Hayvan refahı, hayvanların fiziksel ve psikolojik iyilik hallerini koruma ve geliştirme amacını taşır. Hayvanların refahının iyileştirilmesi, hayvanların yaşam kalitesini artırırken, üretim verimliliğini ve ürün kalitesini de olumlu yönde etkiler. Türk Dil Kurumu (2017) refahı; *“bireyin bolluk, huzur ve güven içinde bir yaşam sürmesi”* şeklinde tanımlamaktadır. Modern iktisatçılar ise refahı, *“bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması veya taleplerinin tatmin edilmesi süreci”* olarak ifade etmektedir (Erdal, 2012). Hayvan refahı, hayvanların beslenme, barınma, sağlık ve davranışsal ihtiyaçlarının karşılandığı, stres ve acıdan arındırılmış bir yaşam sürmelerini ifade etmektedir. Günümüzde hayvan refahı, hem üreticilerin verimliliğini destekleyen bir unsur olarak hem de uluslararası kuruluşlar açısından temel bir sürdürülebilirlik ölçütü olarak değerlendirilmektedir (Sert ve Uzman, 2017).

Hayvan refahı, günümüzde hayvansal üretimin geleceği tartışmaların odağında yer almaktadır. Hayvan refahı tartışmalarına hayvan hakları aktivistleri, filozoflar ve avukatlar öncülük etmektedirler (Harrison 1964; Regan 1983; Sunstein ve Nussbaum 2005). Biyologlar ve hayvan bilimciler de hayvan refahı ile ilgili konuları aktif olarak incelemektedirler (Dawkins 1980; Broom ve Johnson 1993; Appleby ve Hughes 1997). Son yirmi yıl öncesine kadar ekonomistlerin hayvan refahı tartışmasına katkıları muhtemelen iki elin parmaklarını geçmezdi. McInerney (1993) çiftlik hayvanlarının refahının ekonomik bir çerçevede nasıl çalışılacağı, Bennett ve Larson (1996) Birleşik Krallık'ta tavukçulukta hayvan refahı uygulamaları için tüketici tercihlerini ortaya koymuşlardır. Cowen ve ark. (2006) ise hayvan refahının sağlanması durumunda ortaya çıkabilecek bazı piyasa başarısızlıklarının neler olabileceğini tespit etmişlerdir. Daha sonraları ise çiftlik hayvanlarının refahı konusundaki ekonomik çalışmalarda özellikle tüketici tercihleriyle ilgili konulara odaklanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı dünya ve Türkiye’de hayvan refahı konusundaki mevzuat gelişmeler, hayvan refahının değerlendirilmesi yaklaşımları ve seçilen literatürün genel bir değerlendirmesinin yapılmasıdır.

Bu çalışma, beş bölüm olarak planlanmıştır. Girişin ardından ikinci bölümde dünya ve Türkiye’deki hayvan refahı mevzuatına yönelik gelişmeler, üçüncü bölümde hayvan refahını değerlendirme yaklaşımları, dördüncü bölümde hayvan refahına yönelik seçilmiş literatür bulguları, beşinci bölümde ise çalışmanın sonuçları verilmiştir.

2. Dünya ve Türkiye’de Hayvan Refahına İlişkin Gelişmeler

Hayvan refahı kavramı, 20. yüzyıldan önce de bazı etik tartışmalar ve hukuki düzenlemeler çerçevesinde gündeme getirilmiştir. Avrupa ve ABD’de 19. yüzyılın sonlarında yürürlüğe giren ilk yasalar genellikle hayvanların korunması, kötü muameleye maruz kalmamaları ve kesim süreçlerini düzenlenmesi üzerine yoğunlaşmıştır (Yaşar & İzmirli, 2006). Modern hayvan refahı hareketi, İngiliz yazar Ruth Harrison’un 1964 yılında yayınladığı Hayvan Makineleri adlı eseriyle ivme kazanmış, hayvanların bir makineye benzetilmesi kamuoyunda büyük yankı uyandırmış ve hayvan refahı tartışmalarını hızlandırmıştır. Bu gelişmelerin ardından İngiliz hükümeti, 1965 yılında çiftlik hayvanlarının durumunu incelemek üzere Brambell Komitesi’ni kurmuştur. Komitenin 1965 yılında yayınladığı Brambell Raporu (Brambell, 1964), hayvan refahının bilimsel bir çerçevede ele alınmasına öncülük etmiş ve günümüzde hâlâ geçerliliğini koruyan 5 özgürlük ilkesini ortaya koymuştur. Bu özgürlük ilkeleri hayvanların; (i) açlık ve susuzluktan uzak tutulması, (ii) fiziksel rahatsızlık oluşturan koşullardan korunması, (iii) ağrı, yaralanma ve hastalıklara karşı korunması, (iv) yeterli alan ve sosyal etkileşim hakkı ile (v) korku ve sıkıntıdan uzak tutulmaları şeklindedir. Bu ilkeler, Avrupa’daki ve uluslararası alandaki hayvan refahına ilişkin düzenlemelerin temelini oluşturmuştur (Matheny & Leahy, 2007). Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Avrupa ve ABD’de hayvan refahı alanında önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Avrupa Birliği (AB)’nde hayvan refahına dair ilk dayanak 1957 tarihli Roma Antlaşması olmuş, 1997’de imzalanan Amsterdam Antlaşması ile hayvanlar ilk kez “duygulu varlıklar” olarak tanımlanmıştır (Anonim, 2003a). Buna karşın, ortak ve bütüncül bir AB hayvan refahı yasasının oluşturulması uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Yirmibirinci yüzyıldaki hayvancılık politikaları, çoğunlukla entansif üretim sistemlerinin yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. İslah teknikleri, besleme yöntemleri ve kapalı barınak uygulamaları sayesinde üretimde önemli artışlar sağlanmış, ancak bu sistemlerde hayvanların doğal davranışları kısıtlanmış ve refahları çoğu zaman gözardı edilmiştir. Bu dönemdeki tipik uygulamalara, sığırların bağlı duraklı ahırlarda tutulması, tavukların üst üste kafeslerde barındırılması ve domuzların dar bölmelerde yetiştirilmesi örnek olarak verilebilir. Hayvan refahı alanında öne çıkan bir diğer önemli adım ise, 15 Ekim 1978 Paris’te UNESCO tarafından duyurulan Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin kabul edilmesidir. Bildirge, hayvanların yaşam hakkı, saygı görme hakkı ve kötü muameleden korunma hakkını temel alarak hayvan refahının evrensel boyutunu ortaya koymuştur (Anonim, 2007). Bildirgede yer alan başlıca ilkeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Tüm hayvanlar, yaşam hakkı bakımından eşit doğar.
- Hayvanlara zarar verilemez veya kötü muamelede bulunulamaz, öldürülmesi gerekirse acı çektilmemelidir.
- Yabani türler doğal çevrelerinde yaşama ve üretme hakkına sahiptir.
- İnsanların yanında yaşayan hayvanlar, türlerine özgü koşullarda ve özgürlük içinde yaşama hakkına sahiptir.
- Çalışan hayvanların iş süresi sınırlandırılmalı, yeterli beslenme ve dinlenme hakkı sağlanmalıdır.
- Hayvanlara acı veren deneyler yasaklanmalı, zorunluluk dışındaki öldürmeler suç sayılmalıdır.
- Hayvanların eğlence amacıyla sömürülmesi, onur ve refah ilkesine aykırıdır.

Yukarıdaki mevzuat gelişmeleri, özellikle Avrupa Birliği'nde hayvan refahının giderek bağlayıcı ve standartlaştırılmış bir politika alanı haline geldiğini göstermektedir.

Tablo 1. Avrupa, AB ve Türkiye'de hayvan refahına ilişkin mevzuattaki gelişmeler

Avrupa ve AB	Türkiye
1911 Hayvanları Koruma Kanunu	2004 Hayvanları Koruma Kanunu
1951 Hayvan Refahı Enstitüsü'nün Kurulması	2004 Organik Tarım Kanunu
1957 Roma Antlaşması	2010 Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu
1964 Brambell'in Hayvan Makineleri Raporu	2011 Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği
1972 Hayvanları Koruma Kanunu	2014 Buzağılarda Korunması Yönetmeliği
1974 Hayvanların Kesimine Yönelik Kanun	
1976 Çiftlik Hayvanları Korunması Kanunu	
1977 Hayvan Nakillerine İlişkin Kanun	
1978 Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi	
1988 Yumurtacı Tavuklara Yönelik Kanun	
1991 Nakillerde Taşıma Süresi ve Hayvan Yoğunlukları Yönetmeliği	

1991 Buzağı ve Domuzlara İlişkin Kanun	
1993 Kesim Sırasında Koruma Kanunu	
1996 Taşımada Hayvan Refahı Düzenlemesi	
1997 Hayvanları Koruma ve Refahı Kanunu	
1998 Çiftlik Hayvanlarını Koruma Yasası	
1998 Amsterdam Antlaşması	

Kaynak: Yaşar & İzmirli (2006); Matheny & Leahy (2007).

Türkiye’de hayvan refahı konusunda özellikle 2000’li yıllardan itibaren yasal ve kurumsal düzeyde önemli gelişmeler gerçekleştirilmiştir. Öncesinde daha çok hayvan sağlığı ve veterinerlik hizmetleri çerçevesinde ele alınan konu, bu dönemden itibaren uluslararası standartlarla uyumlu şekilde çiftlik hayvanları ve evcil hayvanları kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bu gelişmeler, büyük ölçüde AB uyum sürecinin etkisiyle hız kazanmış, yasal ve kurumsal düzenlemeler aracılığıyla hayvan refahı konusunda daha kapsamlı bir çerçeve oluşturulmuştur (T.C. Resmî Gazete, 2004a; 2004b; 2010).

Türkiye’de hayvan refahına ilişkin en önemli düzenleme, 2004 yılında yürürlüğe giren 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’dur. Söz konusu düzenleme, canlılara yönelik kötü muameleleri engellemeyi, onların doğal davranışlarını sergileyebilecekleri yaşam koşullarını sağlamayı ve hayvan sahiplerinin yükümlülüklerini tanımlamayı hedeflemiştir. Ayrıca sokak hayvanlarının korunması, rehabilitasyonu ve barınakların işleyişiyle ilgili hükümler de bu kanun kapsamında yer almıştır (T.C. Resmî Gazete, 2004a).

Aynı yıl yürürlüğe giren 5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu, hayvan refahını organik üretim bağlamında ele almış ve özellikle çiftlik hayvanlarının barınma, beslenme ve sağlık koşullarına dair standartlar getirmiştir. Bu düzenleme, hem organik üretimin temel ilkeleriyle uyumlu hem de hayvan refahını güvence altına alan bir çerçeve sunmuştur (T.C. Resmî Gazete, 2004b).

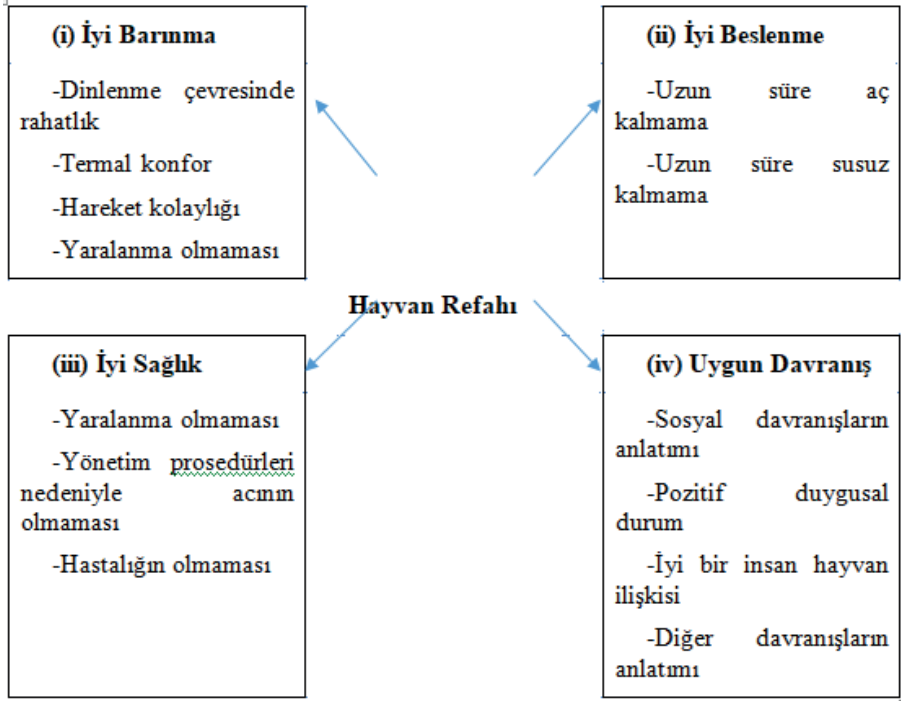
İkibinon tarihli 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, hayvanların sağlığı ve refahını gıda güvenliği perspektifinden ele almıştır. Kanun, hayvanların üretim süreçlerinde refah koşullarının sağlanmasını, bulaşıcı hayvan hastalıklarının önlenmesini ve gıda güvenliği zincirinin korunmasını hedeflemektedir. Bu yönüyle, hayvan refahı doğrudan halk sağlığı ve sürdürülebilir tarım politikalarıyla ilişkilendirilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2010).

Hayvan refahına ilişkin yasal çerçeveyi destekleyen ikincil düzenlemeler, özellikle 2010 sonrasında yoğunlaşmıştır. İkibinonbir yılında yayınlanan Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği, taşıma esnasında hayvanların stres, yaralanma ve ölüm risklerini azaltmayı amaçlamış ve bu süreçte uygulanacak teknik ve hijyenik standartları belirlemiştir. Yönetmelik, büyük ölçüde AB mevzuatına paralel hazırlanmış olup, hayvanların taşınması sırasında refahın gözetilmesi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır (T.C. Resmî Gazete, 2011). İkibinondört yılında yayınlanan Buzağların Korunması ile İlgili Yönetmelik ise genç hayvanların refahına odaklanmıştır. Bu yönetmelik, buzağların bakım, beslenme, barınma ve sağlık koşullarını düzenleyerek erken yaşta ölümlerin önlenmesini, gelişim süreçlerinin desteklenmesini ve refah standartlarının yükseltilmesini hedeflemiştir (T.C. Resmî Gazete, 2014).

3. Hayvan Refahı Değerlendirme Yaklaşımları

Hayvan refahının değerlendirilmesi, yalnızca sağlık ve üretim performansına ilişkin göstergelerle sınırlı olmayıp, barınma, beslenme, davranış ve çevresel koşulların da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu nedenle literatürde, hayvan refahının nicel ve nitel olarak ölçülmesine yönelik çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan en yaygın kullanılan yaklaşımlardan biri Refah Kalitesi® (Welfare Quality®) 2009 protokolüdür. Söz konusu protokolle hayvan refahı 4 temel ilke ve bu ilkelerle ilgili 12 kritere göre belirlenmektedir. Hayvan refahının temel ilkeleri; (i) iyi barınma, (ii) iyi beslenme, (iii) iyi sağlık ve (iv) uygun davranış şeklindedir (Şekil 1). Hayvanlara rahat hareket edebilecekleri yeterli alanın, temiz ve uygun havalandırma ve sıcaklıkta barınakların sağlanması gerekmektedir. Hijyen ve havalandırma, hayvanların refahını artırmaktadır. Hayvanların beslenme ve su gereksinimlerinin temiz, sürekli ve tam olarak karşılanması, onların sağlıklı büyümesini ve üretkenliğini sağlar. Hayvanların düzenli olarak veterinerlik hizmetlerinin sağlanması suretiyle hastalıkların erken teşhisi ve tedavilerinin yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte hayvanlara doğal davranışlarını sergileyebileceği ve sosyal etkileşimde bulunabilecekleri alanlar ve imkanlar sağlanarak stres seviyeleri düşürülebilecektir.

Şekil 1. Hayvan Refahı İlke ve Kısıtları

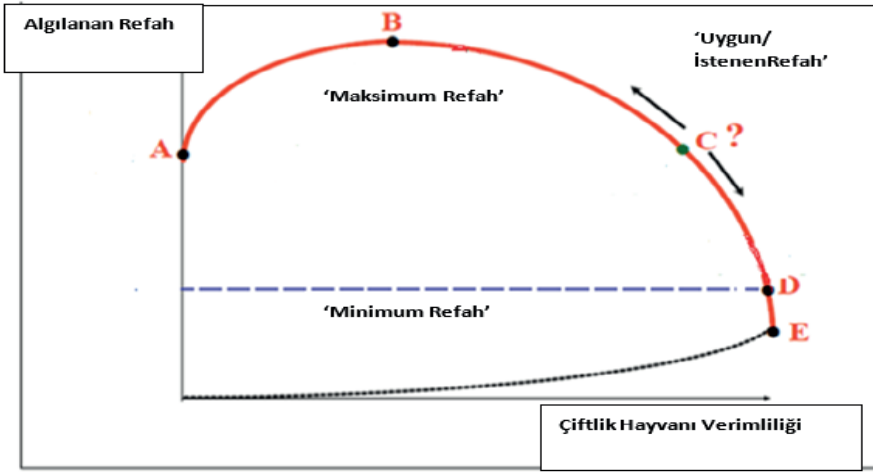


Bir diğer önemli yaklaşım ise Hayvan İhtiyaç Endeksi (HİE-351 Modeli)'dir. HİE'ne göre hayvan refahı; (i) hayvanın hareket kolaylığı ve gezebilmesi, (ii) hayvanın sosyal etkileşimi, (iii) hayvanların yatak alanı ve türü, (iv) barınakta aydınlatma ve hava koşulları ile (v) hayvan bakımı şeklindeki beş bileşene göre değerlendirilmektedir (Seo, 2007). Bu beş kategoride yapılan değerlendirmeler sonucu her birinden çeşitli parametreler aracılığıyla puanlama gerçekleştirilmektedir. Elde edilen skor -9.0 ile +46.0 arasında değişebilmekte ve yüksek skor puanları daha iyi refah düzeylerini göstermektedir (Bartussek, 2001). Hayvan refahı skoru 28'den büyük olduğunda "*hayvan refahı çok uygun*", 24 ile 28 arası "*hayvan refahı uygun*", 21 ile 24 arası "*hayvan refahı zayıf*", 11 ile 16 arası "*hayvan refahı az elverişli*" ve <11 olması durumunda "*hayvan refahı elverişsiz*" şeklinde değerlendirilmektedir.

Refahın yalnızca etik ve biyolojik boyutlarıyla değil, aynı zamanda ekonomik çıktılarla da ilişkili olduğunu ortaya koyan modeller de mevcuttur. McInerney (2004), geliştirdiği Refah-Verimlilik İlişkisi Modelinde hayvan refahı ile verimlilik arasında doğrusal olmayan bir ilişki bulunduğunu

açıklamıştır. Şekil 2'deki "A" noktası hayvanların doğasında var olan ve insanların verimlilik arttırmak amacıyla müdahale etmediği doğal refah seviyesidir. Girdi kalitesinin arttırılmasıyla örneğin barınak ve yem koşullarının iyileştirilmesi ile birlikte "A" noktasından "B" noktasına gidildikçe hem refah seviyesi hem de verimlilik artacaktır. "B" noktasından "C" noktasına gidildikçe girdi kalitesi arttırılmaya devam ettirilse dahi verimlilik artarken refah seviyesi hayvanların biyolojik sınırlarından dolayı artmayacaktır. İşletmelerde verimliliğin maksimize edildiği ve refah seviyesinin doğal refah seviyesine eşdeğer olduğu "C" noktası, işletmelerde optimal hayvan refahı seviyesi olarak tanımlanmaktadır. Optimal hayvan refahı seviyesinde üretim yapan işletmeler, piyasadaki arz talep dengesini sağlayacak ve piyasa başarısı elde edilecektir. Modelde başlangıçta yapılan iyileştirmelerin hem refahı hem de verimliliği artırdığı, ancak belirli bir noktadan sonra hayvanların biyolojik sınırları nedeniyle refah artışının duracağı ve yalnızca verimliliğin yükselmeye devam edeceği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, optimum hayvan refahı seviyesinin aynı zamanda ekonomik sürdürülebilirlik açısından da kritik bir eşik olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, hayvan refahının ölçümünde kullanılan uluslararası geçerli yöntemler, yalnızca teorik bilgi sunmakla kalmayıp, araştırma bulgularının güvenilirliğini artıran pratik bir çerçeve sağlamaktadır.

Şekil 2. Refah verimlilik (McInerney) modeli



Kaynak: Vetter vd., 2014.

Hayvan refahının değerlendirilmesine yönelik Refah Kalitesi® ve HİE gibi yaklaşımlar, refahın çok boyutlu yapısını ortaya koymakta ve yalnızca üretim çıktılarının değil, hayvanın algılanan yaşam kalitesinin de ölçülmesini

mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, bu yaklaşımların uygulanabilirliği, veri toplama maliyetleri ve üreticilerin teknik bilgi düzeyleriyle yakından ilişkilidir. Özellikle küçük ölçekli işletmelerde bu tür sistematik değerlendirmelerin yapılmasının zorluklarının olacağı ifade edilebilir.

4. Hayvan Refahı Konusundaki Araştırmalar

Uluslararası ve ulusal düzeyde hayvan refahına yönelik çalışmaların 2000 sonrası döneme yoğunlaştığı ifade edilebilir. Uluslararası literatürde hayvan refahı ekonomisi, genel olarak işletmeler (yetiştiriciler) ve tüketici açısından ele alınmaktadır. Lusk ve Norwood (2011)'un Hayvan Refahı Ekonomisi isimli eserinde; insanların çiftlik hayvanlarının yetiştirilme koşulları hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadıklarını, özel sektör ve hükümet eylemlerinin hayvan refahına etkileri konusunda daha fazla ekonomik analiz odaklı çalışmaların yapılması gerektiğini, uygulanan hayvan refahı politikalarının maliyet- fayda etkilerinin analizlerinde önemli zorlukların yaşandığını, buna karşın ekonomistlerin hayvan refahı tartışmalarına katacakları çok şeylerin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Vetter ve ark. (2014)'in hayvan refahı düzenlemelerinin verimliliğe etkilerini araştırdıkları çalışmalarında; hayvan refahı düzenlemelerinin işletmeleri genellikle olağan minimum maliyet-maksimum getiri kesişiminden uzaklaştırmasına rağmen, uzun vadede hayvan refahı ve yeni teknolojilere uyum sağlayan işletmelerin verimlilik artışıyla pazar paylarını artırabileceğini, tüketiciler çevresel etkiler konusunda giderek daha bilinçli hale gelirken hayvanlara etik muamele konusundaki endişelerin satın alma alışkanlıklarında her zaman değişiklik anlamına gelmediğini, hayvanların uygun şekilde barındırılması ve yeterli bakımlarının yapılmasıyla maddi kayıpların önlenebileceğini ortaya koymuşlardır.

Kauppinen vd. (2010) planlı davranış teorisinden yararlanarak Finlandiya'daki domuz ve süt inekçiliği yapan çiftçilerin hayvanların refahının iyileştirme tutumlarını inceledikleri çalışmalarında; çiftçilerin hayvan refahının iyileştirilmesini dört pratik tutum nesnesi (hayvanlara elverişli bir ortam sağlamak, hayvan sağlığına dikkat etmek, hayvanlara insanca davranmak ve çiftçinin kendi refahına dikkat etmek) ve iki farklı ancak genellikle örtüşen genel tutum boyutu (hayvan refahının araçsal ve içsel değerlendirmeleri) olarak algıladıklarını ortaya koymuşlardır.

Bell ve ark. (2017)'nin ABD'nin Oklahoma eyaletindeki 1000 tüketici ile yaptıkları çalışmada ise tüketicilerin yaklaşık 1/3'ünün domuz eti üretimi konusunda kasıtlı olarak cahil olduklarını kabul ettikleri, 1/3'ü de hamile domuzların nasıl barındırıldığını gösteren bir resim yerine boş bir ekrana

bakmayı (suçluluk duygusundan kaçınmanın bu davranış için bir motivasyon kaynağı) tercih ettiklerini, bazı tüketicilerin suçluluk duygusunu önlemek için konudan kaçındığını ve tüketiciler gıda seçimleri için ne kadar az sorumluluk kabul ederse hayvan refahının o kadar azaldığını, birçok tüketicinin ise çiftçilere güvendiğini ortaya koymuşlardır.

Türkiye’de hayvan refahı çalışmalar ise yasal düzenlemeler, ekonomisi ve sürdürülebilirliğe katkısı, yetiştiricilerin tutumları, tavukçuluk, küçükbaş ve büyükbaş hayvan işletmelerinde olası/uygulamaları konularını kapsamaktadır. Yaşar ve İzmirli (2006)’nin Türkiye’deki hayvan refahı ile ilgili mevcut ve tasarı halindeki mevzuatın AB ile uyum süreci kapsamında yasal bir gereklilik olduğunu, hayvan refahı ile ilgili gelişmelerin Türkiye’deki hayvan refahı konusundaki eksiklerin giderilmesine ve insanların bilinç ve duyarlılığının artırılmasına katkı sağlayabileceğini ortaya koymuşlardır.

Sert ve Uzmay (2017) dünyadaki hayvan refahı uygulamalarının ekonomik ve sürdürülebilirlik açısından bir değerlendirilmesini yaptıkları çalışmalarında; hayvan refahının standartlarına uyum sağlanabilmesi için yalnızca üreticiler değil, aynı zamanda tüketicilerinde bilinçlendirilmesinin gerekli olduğunu, kurallara uyulmaması halinde yaptırımların uygulanacağını, bölge ve ülke ölçeğinde yapılacak disiplinler arası çalışmalarla hayvan refahının hem ekonomik hem de sürdürülebilirlik boyutlarının araştırılmasının gerekliliğini belirtmişlerdir.

Bozkurt vd (2017)’nin Afyonkarahisar’daki tavukçuluk işletmelerindeki personelin hayvan refahına ilişkin tutumlarını inceledikleri çalışmalarında; personelin hayvan refahı bilgilerinin bilişsel boyut olarak yetersiz olduğunu, personelin hayvan refahına ilişkin tutumlarının inançların yanı sıra kültürel, ahlaki ve sosyal kültürlerden etkilendiğini ve daha faydacı bir içerik taşıdığını, hayvan refahı tutumlarına ilişkin duyuşsal ve davranışsal boyutlar arasındaki ikilemleri aydınlatmak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuşlardır.

Koçak (2020) Ankara İlinin Polatlı İlçesindeki küçük ve büyükbaş hayvancılık işletmelerindeki barınma sistemlerini hayvan refahı açısından değerlendirdikleri çalışmalarında; ahır ve ağıllarda ciddi düzeyde bir hayvan refahı sorunu gözlemlendiğini, üreticilerin eğitim seviyeleri ve hayvan yetiştiriciliği konusundaki bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu, üreticilere hayvan refahı konusunda eğitimler verilmesi ve farkındalık oluşturulmasının hayvanların yaşam kalitesini artıracığını, hayvansal ürünlerin verim ve kalitesini iyileştireceğini ortaya koymuştur.

Turan (2018) Bursa İlindeki tüketicilerin büyükbaş ve kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde olası hayvan refahı uygulamalarına yönelik tercihleri konusunda yaptıkları araştırmada; artan üretim maliyetlerinin üreticiler açısından zorluklar yaratacağı, hayvan refahına uygun üretilen ürünlerin fiyatlarının yükselmesinin piyasada kaygı ve tereddüt oluşturabileceği, tüketicilerin hayvan refahı konusundaki farkındalıklarının artırılmasının olası fiyat değişikliklerine karşı daha olumlu bir tutum oluşmasına katkı sağlayacağı ortaya konulmuştur. Türkiye'deki çalışmalar, yetiştiricilerin ve işletme personelinin hayvan refahına ilişkin bilgi ve tutumlarının geliştirilmesi gerektiğini göstermekte; eğitim, yayım ve farkındalık faaliyetlerinin hayvan refahının iyileştirilmesinde kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, hayvan refahının yalnızca yasal düzenlemelerle değil, çok aktörlü ve disiplinler arası politikalarla desteklenmesi gerektiği açıktır.

5. Sonuç

Hayvan refahı, günümüzde hayvansal üretimin sürdürülebilirliği, gıda güvenliği ve toplumsal etik değerlerle doğrudan ilişkili çok boyutlu bir politika alanı haline gelmiştir. Bu çalışmada, dünya ve Türkiye'de hayvan refahına ilişkin mevzuattaki gelişmeler, hayvan refahını değerlendirme yaklaşımları ile seçilmiş literatür bulguları bütüncül bir çerçevede ele alınmıştır.

Dünyada hayvanların korunması konusundaki ilk yasal düzenlemelerin 20. Yüzyılın başlarında yapıldığı, 1950'li yıllarda hayvan refahı ile ilgili ilk kurumsal yapının kurulduğu, AB'yi kuran Roma Antlaşması ve 1964 yılındaki Brambel Raporu ile ivme kazandığı, daha sonraki düzenlemelerde ise hayvanların korunması, nakliyesi ve kesimi ile ilgili çok sayıda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye'deki hayvan refahı mevzuatı ile ilgili düzenlemeler ise genel olarak AB üyelik sürecinin gereklilikleri nedeniyle yapılmıştır. Türkiye'deki hayvan refahı düzenlemeleri büyük ölçüde uluslararası standartlarla uyumlu olmasına karşın, hayvan refahı standartlarının sahada uygulamaya aktarılmasında çeşitli zorluklar ve sınırlılıklar yaşanmaktadır. Literatür değerlendirmesi, hayvan refahına ilişkin çalışmalar genel olarak veteriner hekimliği, biyoloji ve davranış bilimleri ekseninde yoğunlaşmakta, yetiştiricilerin ve tüketicilerin hayvan refahı algı, tutum ve davranışları odaklı araştırmalar ise sınırlı düzeydedir. Hayvan refahının iyileştirilmesi üretim maliyetlerini artıracak olmasına rağmen, uzun vadede üretim verimliliği, ürün kalitesi ve piyasa istikrarı açısından önemli kazanımlar sağlayabilecektir.

Hayvan refahının iyileştirilmesi, politika yapıcılar, üreticiler ve sektörün tüm paydaşlarının eşgüdümlü çalışmasıyla gerçekleştirilebilecektir. Hayvan refahı uygulamalarının yaygınlaştırılabilmesi için bütüncül bir yaklaşımla

mevzuatın etkinliğini artıracak eğitim programları, denetim mekanizmaları, alt yapı standartları, hayvan refahı ekonomisi araştırmalarına gerekli desteklerin sağlanması gerekli görülmektedir. Hayvan refahının iyileştirilmesi, ülkelerin tarım sektöründe ekonomik sürdürülebilirliğe ve toplumun refah artışını önemli katkılar sağlayabilecektir.

Kaynakça

- European Union, (1997). Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing the European Communities and Related Acts, Official Journal of European Communities, 10 November 1997, C340/1, Brussels.
- Anonim. (2007). *Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi*. UNESCO, Paris,
- Appleby, M. C., & Hughes, B. O. (1997). *Animal welfare*. CAB International: Wallingford.
- Bartussek, H. (2001). An historical account of the development of the Animal Needs Index ANI-35. *Animal Welfare*, 10, 447–454.
- Bennett, R. M., & Larson, D. (1996). Contingent valuation of the perceived benefits of farm animal welfare legislation. *Journal of Agricultural Economics*, 47(2), 224–235.
- Bozkurt, Z., vd. (2017). Tavukçuluk işletmelerinde personelin hayvan refahına ilişkin tutumları. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 120–130.
- Brambell F. R. (1964). The Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals Kept Under Intensive Livestock Husbandry Systems. Her Majesty's Stationery Office Command Report No. 2836, London, England.
- Broom, D. M., & Johnson, K. G. (1993). Stress and animal welfare. Chapman & Hall.
- Cowen, T. (2006). Market failure for the treatment of animals. *Society*, 43(2):39–44.
- Dawkins, M. S. (1980). *Animal suffering: The science of animal welfare*. Chapman & Hall.
- Erdal, S. (2012), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsviçre Modelinin Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Harrison, R. (1964). *Animal Machines*. Vincent Stewart Publishers, London.
- Kauppinen, T., Vainio, A., Valros, A., Rita, H., & Vesala, K. M. (2010). Improving animal welfare: qualitative and quantitative methodology in the study of farmers' attitudes. *Animal Welfare*, 19(4), 523–536.
- Koçak, D. (2020). Ankara İli Polatlı İlçesi Küçük ve Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Barınma Sistemlerinin Hayvan Refahı Bakımından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.
- Lusk J.L., and Norwood F.B. (2011), Animal Welfare Economics. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 33(4), 463–483.
- Bell, E., Norwood, F. B., & Lusk, J. L. (2017). Are consumers wilfully ignorant about animal welfare? *Animal Welfare*, 26(4), 399–402.

- Matheny, G. & Leahy, C. (2007). Farm-animal welfare, legislation, and trade. *Law and Contemporary Problems*, 70(1), 325–358.
- McInerney, J. (2004). Animal welfare, economics and policy. *Report on a Study Undertaken For DEFRA*.
- Regan, T. (1983). *The Case for Animal Rights*, University of California Press, Berkeley.
- T.C. Resmî Gazete. (2004a). 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu. 1 Temmuz 2004 tarihli ve 25509 sayılı Resmî Gazete. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040701.htm#2>
- T.C. Resmî Gazete. (2004b). 5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu. 3 Aralık 2004 tarihli ve 25659 sayılı Resmî Gazete. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041203.htm#1>
- T.C. Resmî Gazete. (2010). 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm>
- T.C. Resmî Gazete. (2011). Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği. Erişim adresi: <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111224-2.htm>
- T.C. Resmî Gazete. (2014). Buzağların Korunması ile İlgili Yönetmelik. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141122-5.htm>
- Sert, A., & Uzmay, A. (2017). Hayvan refahının ekonomik ve sürdürülebilirlik boyutu. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 1-12.
- Seo, K. (2007). Development of the Animal Needs Index (ANI) for assessing animal welfare. PhD Thesis, University of Vienna.
- Sunstein, C. R., & Nussbaum, M.C. (2005). *Animal Rights: Current Debates and New Directions*, Oxford University Press, Toronto.
- Turan, Ö. (2018). Büyükbaş ve Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinde Olası Hayvan Refahı Uygulamalarına Yönelik Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesi. Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Türk Dil Kurumu, (2017). <http://www.tdk.gov.tr/>, [01.08.2017].
- Vetter, S., Vasa, L., & Ózsvári, L. (2014). Economic aspects of animal welfare. *Acta Polytechnica Hungarica*, 11(7), 119-134.
- Yaşar, A. & İzmirli, S. (2006), Türkiye’de hayvan gönenci (refahı) ile ilgili yasal düzenlemeler”, *Vet. Bil. Derg.*, 22(3-4), 51-56.

Sosyal Bilimlerde Teorik ve Uygulamalı Yaklaşımlar

Editörler:

Doç. Dr. Akif ABDULLAH

Öğr. Gör. Mehmet MECEK